

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNUN
KURUCU MECLİS VE TBMM'DE MÜZAKERESİ

Yüksek Lisans Tezi

Feyza YILMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rıdvan AKIN

EKİM 2017

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNUN
KURUCU MECLİS VE TBMM'DE MÜZAKERESİ

Yüksek Lisans Tezi

Feyza YILMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rıdvan AKIN

EKİM 2017

ÖNSÖZ

Hukuk Fakültesi'ne girdiğim ilk günden bu yana özellikle dikkatimi çeken anayasa dersleri ve adaletin gerçekleşmesi için varlığı muhakkak gereken anayasa yargısı konuları, akademik hayatımda beni bu alanda bir çalışma yapmaya sevk etti. Bu nedenle tezin konusunu, ülkemizde yarım asırlık bir geçmişi bulunan Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu olarak belirlemem bir tesadüf değildir.

Meclis tutanaklarında hukukun ilmek ilmek işlendiği tarihi dokuyu keşfederken, tezin başından sonuna kadar hiçbir desteğini esirgemeyen yol arkadaşım Ali'ye; tezi yazma sürecinde aramıza katılan ve bana engel olmayan minik oğlum Kerem'e; Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de nasıl kurulduğunu sadece ay, gün ve kanun maddelerinden değil, meclis tutanaklarındaki tartışmaları satır satır inceleyerek ele alma düşüncesinin mimarı, her an sorgusuz sualsiz yardımcısı olan ve bu süreçte yaşadığım zorluklarda bana inancıyla daima güç veren değerli hocam Prof. Dr. Rıdvan Akın'a en derin teşekkürlerimle...

Feyza Yılmaz

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	viii
TABLO LİSTESİ.....	ix
RESUME	x
ABSTRACT.....	xiv
ÖZET.....	xviii
GİRİŞ	1
1. ANAYASA YARGISINA GENEL BAKIŞ.....	7
1.1. Yargısal Denetimin Türleri	8
1.1.1. Amerika Modeli.....	9
1.1.2. Avrupa Modeli	13
1.2. Türkiye'nin Değerlendirilmesi.....	17
2. TÜRKİYE'DE ANAYASAL DENETİM DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU	19
2.1. Türk Anayasa Mahkemesi Öncesi Yargısal Denetim Girişimleri.....	19
2.1.1. İstanbul 4. Hukuk Mahkemesi'nin Kararı	21
2.1.2. Refik Gür'ün Direnme Kararı	22
2.1.3. Conker Kararı	26
2.2. Anayasa Yargısının Siyasal Olarak Talep Edilmesi	28
2.3. Kurucu Meclis'in Teşkili ve 1961 Anayasası	31

3. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU ÜZERİNE KURUCU MECLİS GÖRÜŞMELERİ 34

3.1. TM'de Anayasa Komisyonu Raporu Üzerine Görüşmeler	34
3.1.1. Anayasa Mahkemesi'nin Gerekliliği	34
3.1.2. Anayasanın Bağlayıcılığı Meselesi	36
3.1.3. Temel Hakların Korunmasında Bir Güvence Olarak Anayasa Mahkemesi	39
3.1.4. Anayasa Mahkemesi'nin Devletin Temel Organları Arasındaki Yeri	41
3.2. Anayasa Mahkemesi'ne İlişkin Anayasa Maddeleri Hakkındaki Kurucu Meclis Görüşmeleri	43
3.2.1. AYM'nin Kuruluşu ve Üye Kompozisyonu	43
3.2.1.1. AYM Üyelerinin Seçildiği Kaynaklar	44
3.2.1.2. AYM'ye Sayıştay'dan Üye Seçilmesi	46
3.2.1.3. AYM Üyelerinin Nitelikleri	47
3.2.1.4. AYM'ye Başkan Seçilmesi.....	48
3.2.2. AYM Üyeliğinin Sona Ermesi	49
3.2.3. AYM'nin Görev ve Yetkileri	51
3.2.3.1. AYM'ye Anayasayı Yorumlama Yetkisinin Verilmesi	53
3.2.3.2. AYM'ye Kanunla Görev Verilmesi	54
3.2.3.3. AYM'nin Denetiminin Sınırı.....	54
3.2.4. AYM'nin Yargılama Ve Çalışma Usulü	56
3.2.5. AYM'de Görülecek Davalar	57
3.2.5.1. İptal Dava: Dava Hakkı	57
3.2.5.2. İptal Davası: Dava Açma Süresi	60
3.2.5.3. İtiraz Yolu	61
3.2.6. AYM'nin Vereceği Kararların Etkisi	62
3.3. Değerlendirme	64

4. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI'NIN *MİLLET MECLİSİ'NDE* GÖRÜŞÜLMESİ..... 66

4.1. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın İvedilikle Görüşülmesi Hakkında Teklif	66
4.2. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Tamamına İlişkin Düşünceler	69
4.3. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Müzakere Edilmesi	74
4.3.1. AYM Üyeliğine Seçilme Yeterliliği ve Başkan Seçimi	74
4.3.2. AYM Üyeliği ile Bağdaşmayan Haller ve Üyeliğin Sona Ermesi	82
4.3.3. AYM Üyelerinin Aylık ve Ödenekleri	85
4.3.4. AYM'nin Yardımcı Teşkilatı: Raportörlük	87
4.3.5. AYM'nin Görev ve Yetkileri ile İnceleme ve Yargılama Usulleri: Anayasa Mahkemesi ve Yüce Divan Sıfatıyla Bakılan İşlerde İzlenecek Usuller	90
4.3.6. AYM Kararlarının Yürürlüğe Girmesi	96
4.3.7. Anayasa Mahkemesi'nin Bütçesi	97
4.3.8. Geçici Maddelerin Görüşülmesi	98

5. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI'NIN *CUMHURİYET SENATOSU'NDA* GÖRÜŞÜLMESİ..... 102

5.1. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Tamamına İlişkin Düşünceler	102
5.2. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Madde Madde Müzakere Edilmesi	105
5.2.1. AYM Üyeliğine Seçilme Yeterliliği ve Başkan Seçimi	106
5.2.2. AYM Üyeliği ile Bağdaşmayan Haller ve Üyeliğin Sona Ermesi	108

5.2.3. AYM Üyelerinin Aylık ve Ödenekleri	110
5.2.4. AYM'nin Yardımcı Teşkilatı: Raportörlük	111
5.2.5. AYM'nin Görev ve Yetkileri ile İnceleme ve Yargılama Usulü	115
5.2.6. AYM Kararlarının Yürürlüğe Girmesi	117

6. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI'NIN KANUNLAŞMASI .....

120

6.1. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Millet Meclisi'nde Yeniden Müzakere Edilmesi: Aynen Kabul Edilen Maddeler.....	120
6.2. Cumhuriyet Senatosu'ndan Sonra Yapılan Değişiklikler: Millet Meclisi'nde Yeniden Müzakere Edilerek Değiştirilen Maddeler	127

7. ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELERİNİN SEÇİLMESİ.....

134

7.1. İlgili Kanunlar	135
7.2. Millet Meclisi'nde AYM Üyelerinin Seçilmesi	137
7.2.1. Millet Meclisi Tarafından AYM Asıl Üyeliği İçin Üniversitelerin Gösterdiği Adaylar Arasından Seçim Yapılması	137
7.2.2. AYM Asıl ve Yedek Üyeliği için MM'ye Başvuran Adayların Seçilmesi	142
7.3. Cumhuriyet Senatosu'ndan AYM Üyelerinin Seçilmesi	144
7.3.1. Cumhuriyet Senatosu Tarafından AYM Asıl Üyeliği İçin Üniversitelerin Gösterdiği Adaylar Arasından Seçim Yapılması	145
7.3.2. AYM Asıl ve Yedek Üyeliği için CS' ye Başvuran Adayların Seçilmesi.....	147
7.4. Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Cumhurbaşkanı tarafından AYM Asıl ve Yedek Üyelerinin Seçimi	148

SONUÇ	152
KAYNAKÇA	161
EKLER	169
ÖZGEÇMİŞ	170

KISALTMALAR LİSTESİ

AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CS	: Cumhuriyet Senatosu
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
Çev.	: Çeviren
DGK	: Danıştay Genel Kurulu
DP	: Demokrat Parti
KK	: Karma Komisyon
KM	: Kurucu Meclis
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MM	: Millet Meclisi
MMTD	: Millet Meclisi Tutanak Dergisi
RG	: Resmi Gazete
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TD	: Tutanak Dergisi
TM	: Temsilciler Meclisi
TMTD	: Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi
S.	: Sayfa
YGK	: Yargıtay Genel Kurulu
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

TABLO LİSTESİ

Tablo 7.1. Anayasa Mahkemesi'ne Seçilen Asıl Üye Sayısı.....	134
Tablo 7.2. Anayasa Mahkemesi'ne Seçilen Yedek Üye Sayısı.....	135
Tablo 7.3. Anayasa Mahkemesi'ne Seçilen Üyelerin İsimleri	151

RÉSUMÉ

Le sujet de la thèse est la négociation effectuée par l'organe législatif sur la création de la Cour constitutionnelle turque. Dans l'étude qui commence par le développement historique de l'idée de la juridiction constitutionnelle en Turquie, les travaux de l'Assemblée constituante sur les articles de la Constitution de 1961 sur la Cour constitutionnelle ont d'abord été discutés, puis les négociations au sein de TBMM dans le cadre de la loi no 44 sur la création de la Cour constitutionnelle et sur les procédures ont été examinées. Ensuite, les personnes élus à la Cour constitutionnelle en vertu de la loi n ° 44, ainsi que les négociations menées par le Sénat de la République et l'Assemblée nationale lors de l'élection des membres candidats ont été discutées. Comme l'analyse des négociations menées au sein de l'Assemblée constituante et de la Grande Assemblée nationale sur la Cour constitutionnelle, nécessite l'examen des dizaines de documents, le travail a été limité dans la mesure où il s'agit d'un mémoire de maîtrise.

Dans la première partie du travail, le développement historique de l'idée de contrôle constitutionnel au cours du siècle dernier a été analysé afin de comprendre la place de la Cour constitutionnelle en tant qu'institution dans l'ordre juridique. Pour le contrôle de la constitutionnalité des lois, il existe deux modèles: d'une part le modèle européen et d'autre part le modèle américain. Ces deux modèles ont été expliqués de façon brève. Il est précisé que la Cour constitutionnelle est constituée en tant que cour supérieure et indépendante dans les pays ayant le système juridique européen, et dans les pays anglo-saxons, le contrôle de la constitutionnalité est effectué par les tribunaux locaux selon le cas. Une fois les modèles de contrôle de la constitutionnalité ont été analysés, la place de la Cour constitutionnelle établie en Turquie a été examinée.

Dans la deuxième partie du travail, le processus juridique et politique en Turquie avant que la Cour constitutionnelle ne soit constituée en tant qu'organe de juridiction suprême, a été analysé. Tout d'abord, on examine comment le pouvoir

judiciaire turc a abordé le problème du contrôle constitutionnel des lois pendant la Constitution de 1924. En particulier, la résistance de Refik Gür, juge d'Akşehir, sur le contrôle de la constitutionnalité des lois par les tribunaux locaux a été souligné. Il est indiqué que la voie de contrôle de la constitutionnalité des lois selon le modèle américain sera désormais légalement fermée en Turquie en raison de décision de cassation négative rendue par l'Assemblée générale de la Cour de Cassation dans cette affaire. Puis, il est examiné la question de savoir comment la demande politique a été formulée sur le contrôle de constitutionnalité des lois. Tout d'abord, les avis et les annonces des partis politiques entre 1950 et 1960, pour la création d'une Cour constitutionnelle afin de limiter le pouvoir ont été analysés. Plus tard, l'intervention militaire intervenue le 27 mai 1960 et l'annulation du parlement par le Comité de l'unité nationale ont été examinées. Cette partie se termine par la formation de l'Assemblée Fondatrice nommée par MBK pour préparer une nouvelle constitution.

Dans la troisième partie du travail, les négociations menées sur les articles relatives à la Cour constitutionnelle dans la future Constitution au sein de l'Assemblée Fondatrice, nommée également comme le pouvoir constituant ont été analysées. Lors d'évaluation des procès-verbaux, les documents en provenance de l'Assemblée représentative, qui était l'aile élue de l'Assemblée fondatrice sont prioritairement traités. Étant donné que la Cour constitutionnelle a été peu discutée dans le MBK, l'autre aile du KM, ces négociations n'ont été mentionnées que si nécessaire.

L'étude du travail de l'Assemblée fondatrice sur la création de la Cour constitutionnelle a été amorcée en évaluant le rapport de la Commission constitutionnelle de la TM. Ce rapport mentionne la nécessité d'établir un AYM pour que la Constitution soit contraignante. Par la suite, on passe aux négociations de projet constitutionnel de la Commission constitutionnelle au sein de KM. Pour rendre plus facile la compréhension, les articles 145 et suivants sur la création de AYM sont classés en fonction des sujets qu'ils traitent. Les sujets tels que la structure, le fonctionnement, les missions et les compétences de la Cour constitutionnelle, l'élection des membres de l'AYM, les types de recours pouvant être ouverts devant AYM, les durées et l'effet des décisions de l'AYM sont examinés séparément. En outre, en indiquant qu'il existe deux voies de recours, à savoir le recours en annulation et le

recours en exception d'illégalité, les conditions de ces voies de recours ont été examinées.

Avec l'adoption de la Constitution de 1961 et de la nouvelle loi électorale, les élections ont été réalisées et un parlement à deux ailes a été formé. L'un des premiers travaux de ce TBMM composé du Sénat républicain et de l'Assemblée nationale est d'adopter une loi sur le fonctionnement de la Cour constitutionnelle. Le rôle le plus important dans la structure et le fonctionnement de l'AYM constituée par la Constitution relève de cette loi. Pour cette raison, dans les quatrième et cinquième parties du travail, les négociations menées au sein de l'Assemblée nationale et du Sénat de la République sur le projet de loi numéro 44 sur l'établissement et les procédures de la Cour constitutionnelle ont été examinées.

Dans le quatrième partie, les négociations menées au sein de l'Assemblée nationale sur la loi sur la création de l'AYM ainsi que les articles adoptés à la suite de ces négociations ont été discutées. Dans la cinquième partie, les négociations et les modifications apportées par le Sénat de la République au projet de texte après les négociations dans l'Assemblée nationale (MM) ont été analysées. Lors d'évaluation des travaux de CS et de MM, les références ont été faites aux idées de leurs propres commissions. En outre, les deux parties ont été systématiquement suivies de manière harmonieuse, permettant aux lecteurs de faire des comparaisons régulières. Dans le classement fait, d'abord, les points de vue sur l'ensemble du projet de loi ont été pris en considération, puis les sujets tels que les qualifications d'être élus comme membre à l'AYM, la fin de mandat, les salaires et indemnités des membres de l'AYM, le statut du rapporteur, les tâches et les pouvoirs de l'AYM ont été analysés. Ces rubriques ont été classées à la fois en tenant compte de l'importance au sein de l'Assemblée législative et des sujets des articles.

Dans la sixième partie du travail, le processus de l'adoption de la loi (dont le projet négocié au sein de CS, avait été transmis auparavant à MM) sur la création et les procédures de l'AYM, au sein de l'Assemblée nationale a été analysé. Dans cette partie, les articles adoptés sans modifications par le MM (sans examiner si CS a modifié ou non le texte adopté par MM) et les articles adoptés avec modifications (apportées sur le texte de CS) par le MM sont analysés de manière séparée. Une telle

évaluation était nécessaire pour savoir sur quels articles CS et MM ne sont pas d'accord.

Avec l'adoption de la loi n ° 44 sur l'établissement et sur les procédures de la Cour constitutionnelle du 25 avril 1962, AYM n'entre en fonction qu'après l'élection de ses membres. Pour cette raison, l'élection des membres principaux et suppléants de l'AYM a été examinée à la septième et dernière partie du travail. Sinon le travail serait lacunaire sur ce sujet. Comme le travail est basé sur des procès-verbaux du parlement et comme on étudie l'approche du parlement sur l'AYM, le processus de négociation des candidats choisis parmi les membres MM et CS et ceux présentés par les universités a été examiné en détail. Tout d'abord, les sujets tels que les candidats choisis parmi les membres du MM et CS, quel genre de problèmes ont été rencontrés lors des élections, différences d'interprétation des institutions sur une nouvelle constitution et sur une nouvelle loi, et la phase de vote dans les assemblées législatives ont été analysés. Ensuite, on s'est contenté de mentionner brièvement les candidats déterminés par l'Assemblée générale de la Cour de cassation, par l'Assemblée générale du Conseil d'État, par la Cour des comptes et par le Président de la République.

Une fois les thèmes examinés dans le travail sont résumés comme ci-dessus, les procédures de collecte d'informations devraient être brièvement mentionnées. Dans la recherche sur l'idée de contrôle constitutionnel et du processus historique en Turquie dans les premières parties du travail, nous avons utilisé les travaux scientifiques, les décisions judiciaires et les archives RG sur la période en question. Dans les parties suivantes, qui peuvent être considérées comme les négociations sur la fondation de la Cour constitutionnelle dans les assemblées législatives, les procès-verbaux de la Grande Assemblée nationale ont été consultés. Les procès-verbaux des entretiens de TM et MBK ont été utilisés pour l'analyse des négociations sur les articles AYM dans le projet de Constitution de 1961; les procès-verbaux des entretiens de CS et MM ont été utilisés pour l'analyse des négociations sur la loi n ° 44 sur la création et sur les procédures de la Cour constitutionnelle.

ABSTRACT

The subject of the dissertation is the negotiations made by the legislative power upon the establishment of the Turkish Constitutional Court. In the study that started with the historical development of the idea of constitutional jurisdiction in Turkey, firstly the Constituent Assembly (CA) studies on the articles of the Constitution of 1961 forming the Constitutional Court were discussed and then, *the negotiations of the Law on Establishment and Rules of Procedures of the Constitutional Court (No. 44)* showing the application of this institution in the Turkish Grand National Assembly (TGNA) were examined. Afterwards, referring to who was elected to the Constitutional Court in accordance with the Law No. 44, the interviews made by the Republic Senate and the National Assembly (NA) in the election of the candidate members were discussed. Since the examination of the negotiation of the newly-established Constitutional Court in the Constituent Assembly and TGNA requires the research of tens of minutes, the study was limited in an extent that a master's thesis can be deepened.

In the first part of the study, historical development of the idea of constitutional supervision in the last century was included in order to understand the place of the Constitutional Court as an institution in the legal system. It is stated that there are two options as European and American model in supervising the constitutionality of the laws, and these models were explained. Accordingly, it is stated that the Constitutional Court is organized as a high and independent court in the countries having Continental European legal system while constitutional supervision is made according to the concrete case by the local courts in Anglo-Saxon countries. After the constitutional supervision models were classified, the place of the Constitutional Court established in Turkey among them was emphasized.

In the second part of the dissertation, before the Constitutional Court was established as a high judicial power, the legal and political process experienced in

Turkey was discussed. First of all, in what way the Turkish judicial authorities discussed the problem of constitutional supervision of the laws in the period of the Constitution of 1924 was examined. Especially, decision of persistence by the Judge of Akşehir, Refik Gür where he advocated that constitutionality of the laws should be supervised by the local courts was emphasized. However, since this decision is reversed by the Supreme Court Assembly of Civil Chambers, it is stated that American model way of constitutional supervision was legally closed in Turkey. Afterwards, the issue of how the supervision of constitutionality of the laws is demanded politically was started. Firstly, between 1950 and 1960, the motions and the party assertions given by the political parties upon the demand of establishing a Constitutional Court to limit the government were mentioned. Then, military intervention experienced on May, 27, 1960 and the abolishment of the assembly by the National Unity Committee (NUC) were mentioned. The part was finished after the Constituent Assembly charged by the NUC to make a new constitution was organized.

In the third part of the dissertation, interviews of the Constituent Assembly appointed as the constituent power on the articles about the Constitutional Court were discussed. While the minutes were evaluated, the House of Representatives (HR), the branch of the Constituent Assembly established by election was concentrated. Since the Constitutional Court was barely discussed in NUC, another branch of CA, the interviews here were mentioned under titles when appropriate.

Examination of the studies of the Constituent Assembly in regard to the establishment of the Constitutional Court was started by evaluating the report of HR Constitutional Committee. In this report, the requirement to establish a Constitutional Court in order for the constitution to be binding was mentioned. Then, the negotiation of the Constitutional Draft in the Constitutional Committee Report in CA was started. To facilitate the comprehension, the article 145 and the following articles of the draft in regard to the establishment of a Constitutional Court were classified according to the issues discussed. The structure, operation and powers of the Constitutional Court, selection of the members and termination of membership, types and duration of the cases likely to be presented to the Constitutional Court, and the effect originated from the decisions given by the Constitutional Court were discussed separately. In addition, it is stated that there are two manners of application as action of nullity and contention

of unconstitutionality to the Constitutional Court, and the conditions of these manners were examined.

Along with the Constitution of 1961 and the approval of the new election law, the elections were made again and a double branch assembly was established. One of the first tasks of the TGNA composed of the Republican Senate and the National Assembly constitutionally is to introduce a law on the operation of the Constitutional Court. The most distinctive role in the structure and application of the Constitutional Court organized by the constitution belongs to this law. For this reason, in the fourth and fifth parts of the dissertation, the interviews of the National Assembly and the Republican Senate on Draft of Law on Establishment and Rules of Procedures of the Constitutional Court (*No. 44*) were examined respectively.

In the fourth part, the interviews on the draft of law about the establishment of the Constitutional Court in the National Assembly and the articles accepted at the end of these interviews were discussed. In the fifth part, however, after the negotiation in the National Assembly, the interviews and the amendments made by the Republican Senate (RS) on the draft text received by RS were analyzed. While the studies of either RS or NA were evaluated, the opinions of the committees formed within each of them were mentioned. Moreover, a system coherent to each other was followed in both parts and the readers were enabled to make an ordinary comparison. In the ordering made, first the opinions about the entire draft of law were considered, then the main titles such as eligibility of membership for the Constitutional Court, termination of membership, monthly pay and allocations of the Constitutional Court members, spokespersonship organization, and the Constitutional Court duty and powers were emphasized. These titles were classified by considering the importance of the discussions in the legislative assembly beside the subjects of the articles.

In the sixth part of the dissertation, however, the stage of passing the *Draft of Law on Establishment and Rules of Procedures of the Constitutional Court* into law which was transferred from the NA to the RS and retransferred to NA was started. This part was discussed in two sections as the articles exactly accepted by NA regardless of whether the draft of law was changed by the RS and as the articles amended after the

text received from the RS. To differentiate in which articles RS and NA had a disagreement, an evaluation to be made in this way was found more accurately.

The Constitutional Court, the working principle of which was determined with the approval of the Law on Establishment and Rules of Procedures of the Constitutional Court (Law No. 44) on April 25, 1962 could take office only after its members were chosen. For this reason, considering that the dissertation will be lacking without emphasizing the selection of the Constitutional Court members, selection of the Constitutional Court original and substitute members were examined in the seventh and last part of the dissertation. Since the study used the assembly minutes as base and examined the approach of the assembly towards the Constitutional Court in the minutes, the negotiation process of the candidates selected from within NA and RS and from the persons shown by the universities was examined in detail. Firstly, which candidates were selected from NA and RS, what kind of problems were experienced in elections, interpretation difference of the institutions on a newly made constitution and law and the voting stage in the legislative assemblies were discussed. Then, it was confined to briefly include the candidates determined by the Supreme Court Assembly of Civil Chambers, Board of Council of State, Court of Accounts and the President.

After the subjects examined in the dissertation were summarized as above, information collection procedures should be briefly mentioned. Scientific works of the related period, judicial decisions and the official gazette archive were utilized in the research of the idea of constitutional supervision and the historical process in Turkey in the first parts of the study. TGNA minute archive was applied in the subsequent parts that can be summarized as the negotiation of the establishment of Constitutional Court in legislative assemblies. The interviews made on the Constitutional Court articles of the Draft of Constitution of 1961 were prepared utilizing HR and NUC minutes while the negotiation of the Law on Establishment and Rules of Procedures of the Constitutional Court (Law No. 44) was prepared utilizing RS and NA minutes.

ÖZET

Tezin konusu, Türk Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu üzerine yasama organının yaptığı müzakerelerdir. Anayasal yargı düşüncesinin Türkiye'deki tarihi gelişimi ile başlayan çalışmada, önce 1961 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesi'ni teşkil eden maddeleri hakkındaki Kurucu Meclis çalışmaları ele alınmış, ardından bu kurumun uygulamasını gösteren 44 Sayılı *Anayasanın Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un* TBMM'deki müzakereleri incelenmiştir. Daha sonra 44 sayılı kanun gereği Anayasa Mahkemesi'ne kimlerin seçildiğine değinilerek, Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi'nin aday üyelerin seçiminde yaptığı görüşmeler ele alınmıştır. Yeni kurulan Anayasa Mahkemesi'nin Kurucu Meclis ve TBMM'deki müzakeresinin incelenmesi, onlarca tutanağın araştırılmasını gerektirdiğinden, çalışma bir yüksek lisans tezinin derinleşebileceği ölçüde sınırlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, Anayasa Mahkemesi'nin bir kurum olarak hukuktaki yerini anlamak amacıyla anayasal denetim düşüncesinin son yüzyıldaki tarihi gelişimine yer verilmiştir. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesinde Avrupa ve Amerikan modeli olmak üzere iki seçenek olduğu belirtilerek bu modeller açıklanmıştır. Buna göre, Kıt'a Avrupası hukuk sistemine sahip ülkelerde yüksek ve bağımsız bir mahkeme olarak Anayasa Mahkemesi'nin teşkil edildiği, Anglo-sakson kökenli ülkelerde ise anayasal denetimin yerel mahkemelerce somut olaya göre yapıldığı belirtilmiştir. Anayasal denetim modelleri tasnif edildikten sonra, Türkiye'de kurulan Anayasa Mahkemesi'nin bunlar arasındaki yeri üzerinde durulmuştur.

Tezin ikinci bölümünde, bir yüksek yargı organı olarak Anayasa Mahkemesi kurulmadan önce Türkiye'de geçirilen hukuki ve siyasi süreç ele alınmıştır. Öncelikle, 1924 Anayasası döneminde Türk yargı mercilerinin kanunların anayasal denetimi sorununu ne şekilde tartıştığı incelenmiştir. Özellikle, Akşehir Hakimi Refik Gür'ün kanunların anayasaya uygunluğunun yerel mahkemelerce denetlenmesini savunduğu

direnme kararı üzerinde durulmuştur. Ancak, bu kararın Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından bozulması sebebiyle Amerikan modeli anayasal denetim yolunun Türkiye’de hukuki olarak kapandığı ifade edilmiştir. Ardından, kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesinin siyasal olarak nasıl talep edildiği meselesine geçilmiştir. İlk olarak, 1950-1960 arasında, siyasi partilerin iktidarı sınırlamak için bir Anayasa Mahkemesi kurulması talebiyle verdikleri önergeler ve parti bildirimlerine değinilmiştir. Daha sonra, 27 Mayıs 1960’ta yaşanan askeri müdahaleden ve Millî Birlik Komitesi’nin meclisi feshetmesinden bahsedilmiştir. MBK’nın yeni bir anayasa yapmakla görevlendirdiği Kurucu Meclis’in teşkil edilmesiyle bölüm sonlandırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, kurucu iktidar görevi verilen Kurucu Meclis’in Anayasa Mahkemesi’yle ilgili maddeler üzerindeki görüşmeleri ele alınmıştır. Tutanaklar değerlendirilirken, Kurucu Meclis’in seçimle oluşturulmuş kanadı olan Temsilciler Meclisi’ne ağırlık verilmiştir. KM’nin diğer kanadı olan MBK’da Anayasa Mahkemesi çok az tartışıldığından, buradaki görüşmelere başlıklar altında yer geldikçe değinilmiştir.

Kurucu Meclis’in Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşuyla ilgili çalışmalarının incelenmesine, TM Anayasa Komisyonu’nun raporu değerlendirilerek başlanmıştır. Bu raporda, anayasanın bağlayıcı olabilmesi için bir AYM kurulmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir. Ardından Anayasa Komisyonu Raporu’ndaki Anayasa Tasarısının KM’deki müzakeresine geçilmiştir. Kavramayı kolaylaştırmak için, tasarının AYM’nin kurulmasına ilişkin 145. ve devamındaki maddeleri, ele aldığı konulara göre tasnif edilmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin yapısı, işleyişi, görev ve yetkileri, AYM üyelerinin seçimi ve üyeliğin sonra ermesi, AYM’ye açılacak davaların türleri ve süreleri ile AYM’nin verdiği kararların doğurduğu etki ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca AYM’ye iptal davası ya da itiraz yolu olmak üzere iki başvuru usulünün olduğu belirtilerek bu yolların şartları incelenmiştir.

1961 Anayasası’nın ve yeni seçim kanununun kabul edilmesiyle birlikte seçimler yeniden yapılarak iki kanatlı bir meclis oluşturulmuştur. Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi’nden müteşekkil bu TBMM’nin anayasa gereği ilk işlerinden biri Anayasa Mahkemesi’nin işleyişi hakkında bir kanun çıkarmaktır.

Anayasa tarafından teşkil edilen AYM'nin yapısında ve uygulamasında en belirleyici rol bu kanuna aittir. Bu nedenle tezin dördüncü ve beşinci bölümlerinde, sırasıyla Millet Meclisi'nin ve Cumhuriyet Senatosu'nun 44 Sayılı *Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu Ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı* üzerindeki görüşmeleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, AYM'nin kurulması hakkındaki kanun tasarısının Millet Meclisi'ndeki görüşmeleri ve bu görüşmelerin sonucunda kabul edilen maddeler ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise, MM'de müzakere edildikten sonra Cumhuriyet Senatosu'na gelen tasarı metni üzerinde CS'nin yaptığı görüşmeler ve değişiklikler tahlil edilmiştir. Gerek CS gerek MM'nin çalışmaları değerlendirilirken, her birinin kendi bünyesinde oluşturulmuş komisyonların fikirlerine değinilmiştir. Ayrıca her iki bölümde birbirine uyumlu bir sistematik izlenerek okuyucuların olağan bir karşılaştırma yapmaları sağlanmıştır. Yapılan sıralamada, öncelikle kanun tasarısının tamamına ilişkin görüşler dikkate alınmış, ardından AYM üyeliğine seçilme yeterliliği, üyeliğin sona ermesi, AYM üyelerinin aylık ve ödenekleri, raportörlük kurumu, AYM'nin görev ve yetkileri gibi temel başlıklar üzerinde durulmuştur. Bu başlıklar, maddelerin konularının yanında yasama meclisindeki tartışmaların önemi dikkate alınarak tasnif edilmiştir.

Tezin altıncı bölümünde ise, MM'den CS'ye gelerek müzakere edilen *AYM'nin Kuruluşu Ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın*, yeniden MM'ye gelerek kanunlaşması aşamasına geçmiştir. Bu bölüm, kanun tasarısının CS tarafından değiştirilip değiştirilmediğine bakılmaksızın MM tarafından aynen kabul edilen maddeler ile CS'den gelen metinden sonra değişiklik yapılan maddeler olarak iki kısımda ele alınmıştır. CS ile MM'nin hangi maddelerde anlaşmazlık yaşadığının ayırt edilmesi için, bu şekilde yapılacak bir değerlendirme daha isabetli bulunmuştur.

44 Sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 25 Nisan 1962'de kabul edilmesiyle çalışma usulü belirlenen AYM, ancak üyeleri seçildikten sonra göreve başlayabilmiştir. Bu nedenle AYM üyelerinin seçilmesi üzerinde durulmadan tezin eksik kalacağı düşünülerek, tezin yedinci ve son bölümünde AYM'nin asıl ve yedek üyelerinin seçilmesi incelenmiştir. Çalışmanın meclis tutanaklarını temel alması ve tutanaklarda meclisin AYM'ye

yaklaşımını araştırması sebebiyle, MM ile CS'nin kendi içlerinden ve üniversitelerin gösterdiği kişiler arasından seçilen adayların müzakere süreci ayrıntılı incelenmiştir. İlk olarak MM ve CS'den hangi adayların seçildiği, seçimlerde ne gibi sorunlar yaşandığı, yeni yapılmış bir anayasa ve kanun üzerinde kurumların yorum farkı ve yasama meclislerindeki oylama aşaması ele alınmıştır. Ardından, Yargıtay Genel Kurulu, Danıştay Genel Kurulu, Sayıştay ve Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen adaylara kısaca yer vermekle yetinilmiştir.

Tezde incelenen konular yukarıdaki gibi özetlendikten sonra, bilgi toplama usullerine kısaca değinilmelidir. Çalışmanın ilk bölümlerindeki anayasal denetim düşüncesinin ve Türkiye'deki tarihsel sürecin araştırılmasında, döneme ilişkin bilimsel eserlerden, yargı kararlarından ve RG arşivinden faydalanılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunun yasama meclislerindeki müzakeresi olarak özetlenebilecek daha sonraki bölümlerde ise TBMM'nin tutanak arşivine başvurulmuştur. 1961 Anayasa Tasarısı'ndaki AYM maddeleri üzerine yapılan görüşmeler TM ve MBK tutanaklarından, 44 Sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un müzakeresi ise CS ve MM tutanaklarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesinin dünya genelinde bir gereklilik haline gelmesi, ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısında mümkün olmuştur. Avrupa’da, Fransız ihtilalinden kalma Rousseau’nun yanılmaz, bölünmez, temsil edilmez “*genel irade*” anlayışı hâkim olmuş ve bireylerin haklarının yasama karşısında korunması göz ardı edilmiştir.¹ Büyük kayıplar verilen birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra ise, sınırsız iktidarları kontrol altına almak için tüm dünyada sınır koyucu hukuki mekanizmalar aranmıştır. Büyük ölçüde devlet güçlerini sınırlama düşüncesinden kaynaklanan anayasacılık hareketleri, bu mekanizmalardan belki de en önemlisi olmuştur.

20.yüzyıl anayasacılık hareketlerinin en karakteristik özelliği benzersiz derecede yaygınlaşmış olmasıdır.² Bu durum birdenbire olmamış, son derece yıkıcı ve küresel boyuttaki felaketler, iktidarların anayasal güçlerle sınırlandırılmasını hızlandırmıştır. Anayasa yapımının yanısıra, anayasa yargısının ve bu amaca hizmet eden anayasa mahkemelerinin kurulması yönünde ivme kazanan anayasacılık faaliyetleri, pek çok ülke tarafından benzersiz bir hızla benimsenmiştir. Yapılan anayasalar yeterli gelmemiş, nihayet bağlayıcılık sorununu çözmek için anayasa mahkemeleri kurulmuştur.

İlk etapta, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Çekoslovakya ve Avusturya’da kurulan Kelsen modeli anayasa mahkemeleri uzun soluklu olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı ve taze yaşanmış Faşizm, Nazizm gibi acı deneyimlerin ardından “kanunların yargısal yollarla denetlenmesi” fikri dünya geneline yayılmış ve hukuk devletinin önemli bir prensibi haline gelmiştir. Bir zamanlar daha ziyade Amerika Birleşik Devletleri’ne özgü kabul edilen anayasa yargısı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra

---

¹ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012, s.393.

² Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, 2014, s.117.

Almanya, İtalya ve Avusturya Anayasaları ile Avrupa’da yaygınlaşmıştır.³ Bunları Fransa’da 1958 Anayasası ile kurulan Anayasa Konseyi, Türkiye’de 1961’de kurulan Anayasa Mahkemesi izlemiştir. Bağımsız bir yüksek mahkeme olarak kurulan anayasa mahkemeleri, Avrupa dışında da pek çok ülkede hızla benimsenmiştir.

Hukuki, siyasi ve tarihi bakımdan her ülkede ayrı bir serüveni olan AYM’nin Türkiye’deki kuruluşunu anlamak için anayasal geçmişimize kısaca bir bakmak gerekir. Bir imparatorluktan cumhuriyete uzanan siyasi tarihimizde, özgürlük arayışı için Batı kökenli anayasacılık hareketlerinin görülmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu hareketlerden anlaşılan o ki, 1961 Anayasası ile AYM’nin kurulması tesadüf değildir. 1876 Kanun-i Esasisi döneminde başarısız olan meşrutiyet denemelerinden sonra imparatorluğun girdiği siyasi mücadeleler, Birinci Dünya Savaşı’na girilmesiyle bir kurtuluş yeminine dönüşmüştür. Enkaz halindeki bir imparatorluktan cumhuriyete doğru giderken verilen kurtuluş mücadelesi, siyasal olarak Büyük Millet Meclisi’nin kurulmasını sağlamıştır. BMM ile hayat bulan 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, bu geçiş döneminde tüm ülkede gösterilen seferberliğin *hukukiliğinin*⁴ bir kanıtıdır ve Türkiye’de yeni bir dönem başladığını gösterir. Öyle ki, bu 23 maddelik “çerçeve anayasa”, Türk anayasacılık tarihindeki belki de tek demokratik anayasadır.⁵

Olağanüstü koşulların ürünü olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile bu anayasanın açıkça kaldırmadığı 1876 Kanun-i Esasisi’nin bir arada bulunduğu zaman dilimi, *iki anayasalı* bir dönemdir.⁶ Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, ikinci TBMM tarafından klasik anayasa anlayışına ve sistematığıne uygun olarak 1924 Anayasası kabul edilmiştir.⁷ 1924 Anayasası, her ne kadar ruhu itibariyle demokratik kabul edilebilirse de, içerdiği güvenceler, kurumlar ve yöntemler bakımından çok partili sistemde liberal ruhu ve siyasal hürriyeti sağlamaya elverişli değildir.⁸ Nitekim,

³ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.117.

⁴ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: Yapı kredi Yayınları, 20.Baskı, 2011, s.247.

⁵ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 250.

⁶ Rıdvan Akın, **Türk Siyasal Tarihi 1908-2000**, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2.Baskı, 2012, s.133-134; Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 290; Memiş, Emin, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu üzerine Doğan İlginç Bir Şekil Sorunu Tartışması ve İki Anayasalı Rejim Olgusu, Lütfi Duran’a Armağan, **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, Sayı: 1-3, Yıl:9, 1988.

⁷ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 294.

⁸ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, 2016, s.533.

1924 Anayasası'nın kabulünden 1960 askeri müdahalesine kadar demokratikleşme yolunda yaşanan siyasi mücadeleler, 1961 Anayasası'nın zeminini hazırlamıştır.

Konumuz itibariyle 1924 Anayasası'nın bizim için en önemli özelliği, bu anayasanın “anayasanın üstünlüğü ilkesi” dikkate alınarak öngörülen 103.maddesidir.⁹ “*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hiçbir maddesi, hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz. Hiçbir kanun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aykırı olamaz.*” Bu hükümde anayasanın üstün olduğu açıkça ifade edilmesine rağmen, 1924 Anayasası'nda kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek hiçbir mekanizma öngörülmemiştir.

1924 Anayasası'nın anayasal denetimi öngörmemesinden kaynaklanan sorunlar bilim dünyasında tartışılmaya başlamıştır. Bu dönemdeki en önemli eser, kanunların anayasal denetimi için bir Anayasa Mahkemesi kurulmasını savunan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun, 1951'de yayınlanan “Kanunların Kazai Murakabesi” isimli eseridir. Diğer yandan, mahkemelere anayasaya aykırı kanunları tatbik etmekten kaçınma yetkisini veren bir kanun da yoktur. Bu sebeple yerel mahkemelerin denetim yapabileceği de savunulmuştur. Ancak, Sıddık Sami Onar gibi bazı hukukçulara göre, tüzüklerin kanunlara aykırı olduğu tespit edildiğinde çözüm yeri TBMM oluyorsa¹⁰, normlar hiyerarşisinde daha yüksekte olan kanunların mahkemelerce incelenmesi evleviyetle imkansızdır.¹¹

Bilimsel tartışmaların yanında, yargısal alanda da önemli girişimler olmuştur. Bunlar arasında en çok Akşehir Asliye Hukuk Hakimliği Refik Gür'ün direnme kararı öne çıkmaktadır. Yargıç Refik Gür, önüne gelen davada ilgili kanunun anayasaya aykırı olduğunu ve daha da önemlisi yerel mahkemelerden anayasal denetim yapmak gibi şerefli bir anlayışın esirgenmemesi gerektiğini kuvvetle savunmuştur. Ancak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Gür'ün direnme kararını da bozmuş ve yerel mahkemelerin Amerika modeli anayasal denetim yapabilmesi yolunu kapatmıştır.

⁹ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 312.

¹⁰ 1924 Anayasası'nın 52.maddesi.

¹¹ Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul: Marifet Basımevi, 1952, s.251-254.

Anayasaya aykırılık konusu yargıda ve öğretilerde tartışılırken, siyaset sahnesindeki tecrübeler önemli bir gerçeği gözler önüne sermiştir. Çok partili rejime geçildikten sonra 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti, anayasaya aykırı olduğu iddia edilen pek çok kanun çıkarmıştır. Bu kanunlar, muhalefet tarafından ısrarla eleştirilmesine rağmen siyaset uzlaşmamış ve siyaset gerilmiştir. İktidarı denetleyecek bir AYM kurulması için CHP’li iki vekilin ayrı ayrı verdiği önergeler kadük olmuştur.¹² Bu ve başka anayasal talepler, CHP’nin 1957 Seçim beyannamesi ile 1959’daki İlk Hedefler Beyannamesi’nde yer almıştır. Ancak iktidarda bulunan DP, başta CHP olmak üzere muhalefetin anayasal taleplerini ciddiye almayarak otoriter anlayışını arttırmıştır.¹³ Temel demokratik prensiplerden verilen ödünler ve gerilen siyasi ortam, askeri müdahaleye zemin hazırlamıştır.

Milli Birlik Komitesi¹⁴, 27 Mayıs 1960 sabahı Albay Alparslan Türkeş’in radyodan okuduğu bildiriyle yönetime el koymuştur.¹⁵ Müdahaleye gerekçe olarak “siyasette yaşanan olaylar sebebiyle kardeş kavgasına fırsat vermemek” ve “siyasi partilerin düştüğü uzlaşmaz durum sebebiyle yaşanan demokrasi buhranı” gibi sebepler öne sürülmüştür.¹⁶ Kendini meşru bir zemine oturtmaya çalışan MBK, her fırsatta yeni bir anayasa ile seçim kanunu yaparak demokratik bir ortam oluşturma hedefini belirtmiştir. MBK’nın bu amaçla yaptığı en önemli icraatlardan biri, bir anayasa tasarısı hazırlamak üzere üniversitedeki öğretim üyelerinden oluşan Anayasa Komisyonu’nu görevlendirmektir. Ord. Prof. Sıddık Sami Onar başkanlığındaki bu komisyonun hazırladığı anayasa tasarısı doğrudan halk oyuna sunulmamış, hatta sunulması MBK tarafından sakıncalı bulunmuştur. Bu nedenle, 157 ve 158 sayılı kanunlarla “Kurucu Meclis” oluşturulmasına ve anayasanın bu mecliste tartışılarak kabul edilmesine karar verilmiştir.¹⁷

¹² Bu vekiller Necip Bilge ve Ahsen Aral’dır.

¹³ Mehmet Ali Birand, **Demirkırat**, 6.Bölüm, TRT, 1994-1995.

¹⁴ Aslında bu müdahale tüm TSK tarafından emir-komuta zinciri içerisinde gerçekleşmemiş ve bir grup subay tarafından yapılmıştır. Bu grup daha sonra kendisini MBK olarak tanımlayacaktır.

¹⁵ 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, 1980 askeri müdahalesi gibi emir-komuta zincirinde yapılmamasına rağmen, MBK’nın okuduğu bildiride yönetime Türk Silahlı Kuvvetleri adına el koyduğu söylenmiştir.

¹⁶ Osman Doğru, **27 Mayıs Rejimi: Bir Darbenin Hukuki Anatomisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s.20.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ensar Yılmaz, **Laiklikle İlgili Maddelerin 1961 Anayasası’nda Yer Alış Süreci ve Müzakereleri**, Akademik İncelemeler Dergisi, 2012, 7.cilt, 2.sayı, s.65.

157 Sayılı Kanun'la kurulan Kurucu Meclis'in bir kanadı MBK iken, diğer kanadı halkı temsil eden TM olmuştur. Akıllara kurucu iktidar kavramını getiren KM'nin kurulmasının sebebi, "anayasa tasarısının aleni bir tartışma ortamında ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde çıkarılabilmesi, referandumdan önce halkın sahiplenebilmesi" olarak gösterilmiştir.¹⁸ KM'nin oluşmasından sonra TM ile MBK'de müzakere edilen maddeler, iki meclisin bir araya gelmesiyle oluşan KM'de kabul edilmiştir. Ardından halkoyuna sunulmuş ve 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir.

Anayasa tarihimizde demokrasiye ve insan haklarına verdiği önem bakımından özel bir yere sahip olan 1961 Anayasası'nın en önemli özelliklerinden biri, hiç şüphesiz, kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme görevini yerine getiren bir merkezi organ olarak "Anayasa Mahkemesi"ni teşekkül ettirmesidir.¹⁹ 1961 Anayasası'nın kabul ediliş aşamalarında, ülkemiz için yepyeni bir kurum olarak AYM'nin kuruluşu hakkında KM'de uzun görüşmeler yapılmıştır.

1961 Anayasası, AYM'nin teşkil edilmesinin yanında işleyişi, yapısı ve yargılama usullerini tespit etmek için yeni bir kanun yapılmasını gerekli kılmıştır. Seçimlerin yeniden yapılmasıyla, anayasa gereği iki kanatlı bir meclis teşekkül etmiştir. MM ve CS'den oluşan bu meclisin ele aldığı ilk meselerden biri, 44 Sayılı *Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun* olmuştur. Bu kanunun MM ve CS'deki görüşmeleri sırasında farklı fikirler öne sürülmüş ve yoğun tartışmalar yaşanmıştır.

Elinizdeki çalışma, bir Anayasa Mahkemesi kurmak için pek çok ülkenin birbiriyle yarıştığı dünya tablosunun yanında, Türkiye'nin yerel mücadelesini "yasama meclisi ağırlıklı" olarak ele almayı hedeflemektedir. Çalışmada, KM'nin neden kendisini sınırladığı ve yetkilerini nasıl, hangi şartlarda devrettiği sorularına cevap aranmaktadır.

---

¹⁸ İlhan Arsel, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Ankara: Mars, 1965, s.122.

¹⁹ Anayasa Komisyonu Raporu, Cilt II, SS.35, s.48.

Yukarıdaki amaç gereği, çalışmanın odaklandığı asıl konu, meclis tutanakları çerçevesinde Türk Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu olmuştur. Öncelikle bir Anayasa Mahkemesi kurulması fikri meclise intikal edene dek geçilen tarihsel yolculuğa yer verilmiştir. Bununla birlikte asıl olarak Türk Anayasa Mahkemesi'nin teşkilinde Anayasa maddelerinin ve işleyiş kanununun müzakereleri üzerinde durulmuştur. Hem KM'nin kabul ettiği 1961 Anayasası'nın ilgili maddelerinin hem de MM ile CS'nin kabul ettiği 44 Sayılı Kanun'nun, kanunlaşmadan önceki yasama aşamalarında hangi tartışmaların neticesinde çıkarıldıkları araştırılmıştır. Yapılan müzakerelerin yegane kaynağı meclis tutanakları olduğundan, bu tutanakların her biri tek tek incelenerek konuyla ilgili ana tartışmalar belirlenmiştir. Hangi yorumların nasıl bir metodolojiyle ve kimler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir.

Tez, AYM'yi teşkil eden anayasa ve kanunla sınırlı kalmış, 1961 Anayasası dönemindeki diğer değişikliklere yer verilmemiştir. Tezin ulaşmaya çalıştığı sonuç, AYM hakkındaki tarihi bilgileri tasnif etmek değildir. Bu çalışma, daha sonra AYM hakkında yapılacak her değişiklikte mecliste etkili olmuş ve yine olacak siyasi etkileri anlamak için, öncelikle bir kurucu meclisin gelecekteki yasama meclislerinin yetkilerini neden ve nasıl sınırladığı sorusuna, AYM'nin kuruluş aşamasında yanıt aramaktadır. Bu dönemi anlamak ve bir AYM kurulmasındaki itici güçlerin siyasete göre nasıl biçimlendiğini gözlemlemek, hukuk sisteminde AYM'nin sahip olduğu konumun hiç şüphesiz daha iyi kavranmasını sağlayacaktır.

1. ANAYASA YARGISINA GENEL BAKIŞ

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi, diğer ayrımları²⁰ bir kenara bırakırsak, siyasal ve yargısal denetim olmak üzere iki şekilde yapılabilir.²¹ Anayasaya uygunluğun siyasal denetimini siyasal organlar olan yasama ve yürütme organları yaparken; yargısal denetimi yargı organları yapar.²² Siyasal denetim yollarına örnek olarak devlet başkanının veto yetkisi, yasama meclislerindeki komisyonlar ve ikinci meclis verilebilir. Yargısal denetim ise, denetimin doğrudan bir yargı organı eliyle görülmesidir. Bu yargı organı, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi önlerine gelen davalarda denetleme yapan yerel mahkemeler olabileceği gibi, Avrupa'daki gibi sadece bu işle özel olarak görevlendirilmiş yüksek yargı organı olarak vazife gören anayasa mahkemeleri de olabilir.

Siyasal denetimin kişi hakları yönünden yeterli bir teminat oluşturmayacağı açıktır.²³ Buna neden olarak, siyasi parti disiplinlerine hâkim olan lidere itaat anlayışı, anayasayı yorumlamada hukuk bilgisinin eksikliği, objektif davranamama vs. verilebilir. Parlamenter sistemlerde teorik olarak yasama ve yürütme birbirinden ayrı olsa dahi, pratikte birlikte hareket ederler. Bu nedenle tek ümit yargıdadır. Tarih boyunca, yasama yetkisini halktan alan ve halk tarafından seçilmiş temsilcilerin dahi, yasama yoluyla çoğunluğun haklarını kısıtlayıcı ve özgürlükleri ihlal edici uygulamaları tecrübe edilmiştir.²⁴ Dolayısıyla devlet gücü karşısında bireylerin haklarının korunabilmesi için anayasa yargısının bilinen en iyi yöntem olduğu söylenebilir.

²⁰ Diğer ayrımlara örnek verecek olursak: Anayasanın denetlenmesi, denetlemeyi yapan mahkemeye göre genel mahkeme- özel mahkeme şeklinde; denetimin yapılış zamanı bakımından önleyici denetim-düzeltilici denetim şeklinde; denetim mekanizmasına göre soyut norm denetimi (def'i ya da itiraz yolu)-somut norm denetimi (dava yolu) şeklinde sınıflandırılabilir.

²¹ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s.394.

²² Levent Gönenç, **Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı**, TEPAV, 2010, s.11)

²³ <http://akademikperspektif.com/2014/09/30/anayasacilik-ve-turkiyede-modern-anayasa-yargisinin-baslangici-bireysel-basvuru-yolu/> (Erişim Tarihi: 19.01.2017)

²⁴ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 7. Baskı, 2001, s.171.

Kanunların anayasaya uygun olup olmadığı konusunda daha etkili bir denetleme ancak yargı organlarıyla yapılabilir.²⁵ Zira yargı organlarının verdiği kararlar, bağlayıcılık yönüyle siyasi mekanizmalardan daha güçlüdür. Ayrıca siyasal organlarca yapılacak denetim, kişi hakları yönünden yargısal denetim kadar teminat sağlamaz.²⁶ Bu sebeple yargısal denetim temel hak ve hürriyetler açısından ve hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak dünya genelinde ağırlık kazanmıştır.

1.1. Dünyada Yargısal Denetimin Türleri

Yargısal denetim, yargı mercileri tarafından ve yargısal usuller dikkate alınarak kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesidir.²⁷ Fakat yargısal denetim sistemi, yargılamayı yapan mahkemenin niteliğine, somut olayın mahkemeye geliş tarzına ve kararın doğurduğu etkiye göre farklılık arz eder. Konumuz açısından önemli olan ayırım, denetimi yapan mahkemenin niteliğidir. Yani mahkemenin özel veya genel bir mahkeme olup olmamasıdır.

Anayasal denetim, olağan yargı organları tarafından yapılan denetimle başlamıştır. Bu denetim, bir mahkemenin ele aldığı davada uyguladığı kuralın anayasaya aykırı olup olmadığını incelemesi ve bu incelemede kanunu anayasaya aykırı bulursa ihmal etmesi şeklinde uygulanır.²⁸ Yargısal denetimin ilk önemli örnekleri, Amerika Birleşik Devletleri'nde olağan yargı organlarının yaptığı denetimlerle başlamıştır. Bu yüzden bu modele Amerikan modeli veya sistemi de denebilir.²⁹

Anayasal denetimin diğer bir türü ise merkezi yargı organları tarafından yapılan denetim şeklindedir. Bu denetim şeklinde, anayasa yargısı için özel oluşturulmuş

---

²⁵ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2003, 91.

²⁶ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s.394.

²⁷ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s.395.

²⁸ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.94; Mauro Cappaletti, **Judicial Review in the Contemporary World**, USA: The Bobbs-Merrill Company, 1971, s.41.

²⁹ Mauro Cappaletti, **Judicial Review in the Contemporary World**, s. 46.

bir yargı organı bulunmaktadır. Uygulaması daha çok Kıt'a Avrupası ülkelerinde görüldüğü için bu modele Avrupa Modeli veya sistemi de denir.³⁰

1.1.1. Amerika Modeli

Amerikan modelinde kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi genel mahkemeler tarafından yapılır.³¹ Anayasaya uygunluk denetimi yapabilme yetkisiyle donatılmış özel bir mahkeme yoktur. Denetimin ülkede bulunan yerel mahkemeler eliyle gerçekleştirilmesi, bu modele *genel mahkeme sistemi* ya da *yaygın denetim* denilmesine de sebep olmuştur.

Anayasa yargısının dünya tarihinde bilinen ilk örneği Anglosakson hukuk sisteminin hakim olduğu bir ülke olan İngiltere'deki Dr. Bonham davasıdır. Bu davada Dr. Bonham, ruhsatsız doktorluk yaptığı gerekçesiyle kendisini hapse mahkum eden İngiliz Kraliyet Tabip Odası'nın kararına karşı üst mahkemeye başvurmuştur. Üst mahkemenin hakimi Sir Edward Coke, common law kurallarından biri olan "*hiç kimsenin kendi davasının hakimi olamayacağı*" prensibine işaret etmiş ve common law kurallarının parlamento kurallarından üstün olduğunu savunmuştur. Yukarıdaki Coke kararına rağmen anayasa yargısı ve Amerikan modeli ismiyle anılan denetim şekli, adından da belli olduğu gibi Amerika'da ortaya çıkmıştır. Federal Yüksek Mahkeme'nin 1803 yılındaki Marbury v. Madison kararı, anayasanın yargısal denetiminin içtihat yoluyla kabul edilmesini sağlamıştır.

Amerikan modeli anayasa yargısı, bir dava görülürken kanunların çatışması halinde "*lex superior*" ilkesinin uygulanmasına dayanır.³² Mahkemeler, normlar hiyerarşisine göre farklı sıralamada bulunan anayasa ve kanunlar çatıştığında, anayasaya aykırı olan kanunu geçersiz sayacaktır.³³ Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, genel mahkemenin vereceği kararın niteliğidir. Anayasaya aykırılığı inceleyen olağan mahkeme, anayasaya aykırı bulduğu hükmü iptal değil, "*ihmal*" eder. Dolayısıyla kanunun varlığı ve uygulaması devam eder. Common law ülkelerinin

³⁰ Mauro Cappaletti, **Judicial Review in the Contemporary World**, s. 46.

³¹ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Yayınları, 2010, s.432.

³² Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.433.

³³ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.91.

hukuklarında hâkim olan “*stare decisis*” ilkesi gereğince de, olağan mahkemenin içtihadı daha sonraki davalarda da uygulanacaktır.³⁴ Ancak bu karar, sadece taraflar arasında bağlayıcıdır, yani “*inter partes*” etkilidir.³⁵ Çok açıktır ki, bu tarz bir anayasal denetim için kanunun önce yürürlüğe girip, daha sonra mahkeme önünde somut norm denetimi yoluyla ileri sürülmesi gerekir. Böyle bir denetimle, kanunların ancak “*a posteriori*” (sonradan) denetimi mümkündür. Yani kanun yürürlüğe girmeden önce denetlenemez.

Yukarıda zikredilen ve Amerikan modeli anayasa yargısının oluşmasında önemli rol oynamış iki davada verilen kararlar, anayasa yargısının mantığı açısından incelemeye değerdir. Bunlar, İngiltere’de verilen Dr. Bonham davası ile Amerika’da verilen Marbury v. Madison davasıdır.

1610 tarihli Dr. Bonham’s Case kararı İngiltere’de verilmiştir. Bilindiği gibi İngiltere’de yazılı bir anayasa yoktur. Ancak, yazılı ve katı bir anayasa olmadan anayasal denetim yapılamayacağına göre, İngiltere’de anayasa yargısının mantıken mümkün olmadığını söylemek gerekir. Nitekim İngiltere’deki mahkemeler, Bonham kararı’ndan sonra kendilerinde kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini görmemişlerdir.³⁶

Somut olayda, Dr. Bonham’a İngiltere Kraliyet Tabip Odası tarafından ruhsatsız olarak hekimlik yapması sebebiyle pek çok ceza verilmiştir. Kanunlar tabip odasına bu yetkiyi vermektedir, ancak bu durumda tabip odası hem yargıç hem taraf sıfatına sahip olmaktadır. Oysa *kimsenin kendi davasında hâkim olamayacağı* ilkesi bir common law kuralıdır.³⁷ Davanın hâkimi olan Edward Coke, kararının gerekçesinde yaygın-ortak hukukun (common law) parlamentonun işlemlerinden üstün olduğunu belirtir. Hatta parlamentonun çıkardığı yasalar ortak hukuka aykırı veya icrası imkânsız olursa, ortak hukuk öncelikli olur ve yasa hükümsüz hale gelir.

³⁴ Aksi görüş için bkz. Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.109-110.

³⁵ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.434.

³⁶ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.424-425.

³⁷ Ümit Güveyi, **Anayasa Yargısı ve Demokrasi ilişkisi**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012, s.147.

Bonham davasında, Tabip Odası'nın doktorlara ceza verme yetkisini veren kanun, common law gerekçesiyle ihmal edilmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda İngiliz mahkemeleri Coke doktrinini içtihatlarında kabul etmemişler; aksine parlamentonun işlemlerine üstünlük tanımışlardır. Her ne kadar anayasa yargısının gelişimi bakımından önemli olsa da, bu düşünce içtihat yoluyla devam etmediği için, anayasa yargısının ilk defa İngiltere'de oluştuğunu söylemek zordur.³⁸

Anayasa yargısı bugünkü anlamıyla ilk defa Amerika'da ortaya çıkmıştır. 1803 yılında "Marbury v. Madison" davasında, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin verdiği karar ile yargısal denetimin temeli kurulmuştur. Aslında, 1787 yılında anayasanın hazırlanması için Amerika'da toplanan konvansiyon kayıtlarından, Refus King ve Elbridge Gerry'nin açıkça anayasa yargısının gerekliliğini ifade ettikleri anlaşılmaktadır.³⁹ Ancak anayasa yargısının kalıcı bir uygulama olarak yerleşmesi Marbury v. Madison kararı ile mümkün olmuştur.⁴⁰

Davanın konusu, atanma belgesi gönderilmediği için göreve başlayamayan yargıç Marbury'nin atanma belgesinin kendisine gelmesi için mahkemeden yazılı bir emir talep etmesidir. Davaya göre Amerikan Anayasası'nın üçüncü bölümünün ikinci maddesi yüksek mahkemenin yetkilerini düzenlemektedir ve bu konuda Amerikan Yüksek Mahkemesi'ne ilk derece mahkemesi sıfatıyla karar verme yetkisi tanımamaktadır. Ancak davacı Marbury, başvurusunda 1789'da çıkarılan Yargı Kanunu'na dayanmaktadır. Bu kanuna göre, Yüksek Mahkeme böyle bir konuda yazılı bir emir çıkarabilmektedir.

Davanın sonunda baş yargıç Marshall, davacı Marbury'nin atanma belgesi talebini ve bunun için dayandığı Yargı Kanunu'nun verdiği yetkiyi onaylamakla birlikte, kanunun anayasayla çeliştiğini ifade ederek oldukça önemli bir karara imza atmıştır. Marshall, kararın gerekçesinde yasama gücünün kapsamının ve sınırının anayasada belirtildiğinin altını çizerek, eğer anayasa olağan kanunlarla değiştirilemeyen bir kanunsa, kendisine aykırı kanunların denetlenmesinin zorunlu

³⁸ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.424-425.

³⁹ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.95.

⁴⁰ Kararın tam metni için bkz. Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.435-437.

olduğunu ifade etmiştir.⁴¹ Diğer bir deyişle, anayasa ya sıradan kanunlar gibi değiştirilemeyen üstün bir kanundur ya da yasama organının istediği zaman değiştirebileceği alelade bir kanundur. Eğer üstün bir kanun ise, yasama organının anayasaya aykırı işlemleri kanun değildir; fakat anayasa sıradan bir kanun ise yazılı ve sert bir anayasa yapmak halk bakımından anlamsız hale gelir.⁴² Marshall’a göre hâkimler, davada hukukun ne olduğunu ve çatışan iki norm olduğunda bunlardan hangisinin uygulanması gerektiğine karar verir. Somut davada anayasada uygulanacak bir kural varsa ve bu kural kanunla çatışıyorsa anayasa uygulanmalıdır. Çünkü anayasa, yasama organının alelade işlemlerinden üstündür.

Baş yargıç Marshall, anayasa kendisinin en üstün hukuk normu olduğunu söylediği için, hem olağan mahkemelerin hem yüksek mahkemenin anayasayı ihlal eden kanunların hükümsüzlüğünü ilan etme yetkisinin olduğuna inanır. Birçok hukuk bilimci, yargıç Marshall’ın bu argümanını “*non sequitur*”(ilgisiz sonuç çıkarma) bulmuştur.⁴³ Buna göre, anayasalar hukukun bir parçası olmalarına rağmen, yasa koyucudan başka mahkemelere hukuka uygunluğu değerlendirme yetkisi verilemez. Fakat, Dworkin’in de dediği gibi, hiç kimse kendi davasında yargıç olamaz ilkesini, “hukukilik” fikrinin temel bir parçası olarak ele alırsak, bu ilke *non sequitur* olmayacaktır.⁴⁴ Dworkin’in, “hukukun kuralların yanında ilkeleri de içerdiği” tezi bunu açıklamaktadır.

Amerika’da anayasa yargısının uygulaması Marbury v. Madison kararı ile başlamıştır. Bu karar ile, yerel mahkemelerin kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisi anayasada *expressis verbis* (açıkça) olarak tanınmamasına rağmen anayasaya aykırı bulunan kanun ihmal edilmiş ve uygulanmamıştır. Diğer bir deyişle, “içtihat yoluyla” anayasa yargısı kabul edilmiştir. Baş yargıç Marshall’ın gerekçeleri, anayasal denetimin gerekliliğini ifade etmesi bakımından bugün bile geçerliliğini korumaktadır.

⁴¹ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.99.

⁴² Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, s.395.

⁴³ Ronald Dworkin, **Hakları Ciddiye Almak**, çev.Ahmet Ulvi Türkbağ, İstanbul: Dost Kitabevi, 2007, s. 180.

⁴⁴ Ronald Dworkin, **Hakları Ciddiye Almak**, çev.Ahmet Ulvi Türkbağ, s. 181.

Amerika'dan başka, olağan mahkemelerin anayasal denetim yapabildiği belli başlı birkaç ülkeyi zikretmekte fayda vardır. Tıpkı Amerika gibi, kanunların anayasal denetiminin anayasada *expressis verbis* (açıkça) tanınmadığı *Norveç*, *Danimarka*⁴⁵ ve *İsrail*'de⁴⁶ kanunlar ihmal edilerek, anayasanın –ya da temel kanunların- olağan yargı yollarıyla denetlenmesi yöntemi uygulanmıştır. Anayasa veya kanunla mahkemelere anayasal denetim yetkisinin *expressis verbis* (açıkça) tanınmasına örnek olarak ise Finlandiya'nın 1999 tarihli anayasası, İsveç'in 1979 tarihli anayasası, Japonya'nın 1946 tarihli anayasası ve Yunanistan'ın 1975 tarihli anayasası verilebilir.⁴⁷ Bu ülkelerden Yunanistan'da, anayasaya aykırılığı denetleyen olağan yargı yolları arasında uyuşmazlık ortaya çıkarsa merkezi yüksek yargı organı karar vermektedir. Bu bakımından Yunanistan karma bir sisteme sahiptir.

1.1.2. Avrupa Modeli

Bu modelde kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi genel mahkemeler yerine, bu iş için özel olarak kurulmuş anayasa mahkemeleri tarafından yapılır.⁴⁸ Uzman bir mahkeme oluşumu gerektiğinden bu sisteme *merkezi yargı organı sistemi* de denilmektedir. Merkezi bir yargı organı tarafından yapılan bu denetim mahkemenin yetkisini gerektirdiğinden, mahkemeler bunu yorum yoluyla çıkartamazlar. Bu yetkinin anayasada *expressis verbis* bir şekilde düzenlenmesi gerekir.⁴⁹ Dolayısıyla Avrupa modeli anayasal denetimde, kanunları denetleme yetkisi anayasa ile öngörülmezse, Amerikan modelindeki gibi kendiliğinden anayasal denetim yapılamaz.

Avrupa sisteminde, merkezi bir yargı organı aracılığıyla anayasal denetimin yapılabilmesinin teorik temelleri Hans Kelsen'in normlar hiyerarşisine dayanır. Bu hiyerarşiye dayanarak 1 Ekim 1920 tarihinde Avusturya'da kurulan Anayasa Mahkemesi, Kelsen'in de ülkesi olmasının da etkisiyle, *Avusturya modeli* veya *Kelsen*

⁴⁵ Norveç'te özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısında ve Danimarka'da 1920'lerden itibaren anayasaya aykırı kanunlar ihmal edilmiştir.

⁴⁶ İsrail'de bir anayasa bulunmamasına rağmen 11 adet temel kanuna aykırı bulunan kanunlar yerel mahkemelerce ihmal edilmiştir.

⁴⁷ İsmi geçen ülkelerin her biri hakkında açıklama için bkz. Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.101-107.

⁴⁸ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.438.

⁴⁹ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.119.

modeli anayasa yargısı olarak da anılmaktadır.⁵⁰ Aslında Avrupa modeli anayasa yargısının ilk örneği 29 Şubat 1920 tarihli Çekoslovakya Anayasası ile görülmüştür.⁵¹ Ancak Çekoslovakya Anayasası etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Avrupa Modeli anayasal denetim sistemi, II. Dünya Savaşı'nın ardından büyük ölçüde Avrupa'da yayılarak Almanya, İtalya, Fransa, Türkiye, İspanya, Malta, Belçika, Kıbrıs gibi ülkeler tarafından uygulanmaya başlanmıştır.⁵²

Avrupa modeli anayasa yargısı ile Amerikan modeli anayasa yargısı arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Öncelikle, Avrupa modeline göre kanunların anayasal olarak denetlenmesi sonucunda, ilgili kanun ihmal değil "*iptal*" edilir. Yani yürürlükten kalkar. Bu yüzden, iptal edilmiş kanun *erga omnes* etkilidir. Karar sadece davanın tarafları veya ileri süren kişi için değil, herkes için bağlayıcıdır. Belirtilmesi gereken diğer bir nokta, Avrupa modeli anayasa yargısının Amerika modelindeki gibi sadece somut norm denetimi (itiraz yolu) ile değil; soyut norm denetimi (dava yolu) yoluyla da yapılmasının mümkün olduğudur. Bunun en önemli sonucu ise, devletteki siyasi makamların kanunların anayasaya aykırılığını ileri sürebilecek olmasıdır.

Merkezi bir yargı organı aracılığıyla yapılan Avrupa modeli anayasa yargısı, anayasal denetimin yapılış zamanı bakımından da Amerikan modelinden farklıdır. Amerikan modelinde sadece *a posteriori* denetimi mümkün olabilir ve kanunların yürürlüğünden önce yargısal olarak denetleme yapılamaz. Oysa Avrupa modelinde hem *a priori* hem *a posteriori* denetim yapılabilmektedir.⁵³ Literatürde *a priori* denetime önleyici denetim, *a posteriori* denetime bastırıcı (düzeltici) denetim denilmektedir.⁵⁴

Bastırıcı denetim, bir kanun yürürlüğe girdikten sonra yapılan anayasal denetimdir. Bu denetim iki şekilde yapılabilir: *i)* Herhangi bir dava açılmamış olsa bile, yetkili herhangi bir kişi doğrudan anayasa mahkemesine dava açabilir. Buna

⁵⁰ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.438.

⁵¹ Turhan Feyzioğlu, **Kanunların Kazai Murakabesi**, Ankara, Güney Matbaacılık ve Gzetecilik, 1951, s.93.

⁵² İbrahim Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, s.22.

⁵³ İbrahim Kaboğlu, **Anayasa Yargısı**, İstanbul: İmge Kİtabevi Yayınları, 2000, s.53-55.

⁵⁴ Yılmaz Aliefendioğlu, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, s.46-47.

soyut norm denetimi yolu da denir. *ii*) Mahkeme, görülen bir davada anayasaya aykırılığı tespit edilen kanunla ilgili sorunu bir “ön sorun” kabul ederek anayasa mahkemesine itiraz edebilir. Bu yol yaygın olarak uygulanan somut norm denetimi yolu olarak da adlandırılır. Bastırıcı denetimin uygulandığı ülkelerden Türkiye’de, hem soyut norm denetimi hem somut norm denetimi mümkündür. Dolayısıyla ülkemizde tipik bir “sonradan denetim” örneği görülmektedir.

Önleyici denetim ise, bir kanunun yürürlüğe girmesinden önce yapılan anayasal denetimdir. Kanun yasama organında kabul edilmiş; fakat henüz yürürlüğe girmemiştir.⁵⁵ Önleyici denetimin Romanya, Macaristan, Polonya gibi ülkelerde uygulandığı görülmektedir.⁵⁶ Ancak, bu denetimin en tipik örneği uzun bir dönem Fransa’da uygulanmıştır. 1958 tarihli 5.Cumhuriyet Anayasası’na göre dokuz üyeye sahip bir “Anayasa Konseyi”, bazı kanunlar için doğrudan bazı kanunlar için ise belli kişilerin başvurusu üzerine yasamanın işlemlerinin anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisine sahiptir. Fransa’da bu anayasa dönemindeki anayasaya aykırılık denetimi, sadece yeni kanunlar için ve bunlar yürürlüğe girmeden önce yapılmıştır. Bu da anayasa yargısının yeterli bir teminat sağlamasını engellemiştir. Hatta bazı yazarlara göre konseyin siyasal bir organ gibi işlemesine sebep olmuştur. 1970’li yıllara gelindiğinde, hem Anayasa Konseyi’nin çekingen tavrını değiştirmesi hem de 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi’nin dikkate alınmasıyla pek çok anayasa değişikliği yapılmıştır.⁵⁷ Böylece, Fransa’da Anayasa Konseyi’nin etkinliği artmış ve anayasallık bloğu oluşmuştur. 2008 yılında yapılan anayasa değişikliğinden sonra, önleyici denetimin yanında bastırıcı denetim de Fransız hukuk sistemine girmiştir.

Avrupa modelini benimsemiş olan ülkelerin bazılarında, soyut norm denetimi ve somut norm denetimi yolları dışında bireysel başvuru yoluna da rastlanmaktadır. Bireysel başvuru herkes tarafından değil, temel hak ve hürriyetleri ihlal edilen kişilerin belli koşullarla yapabileceği bir yoldur.⁵⁸ Anayasa mahkemesinin bu yolla önüne gelen davada verebileceği iptal kararı ile kanun yürürlükten kalkar ve herkes için bağlayıcıdır. Türkiye, 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen referandumda 5982

⁵⁵ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.125.

⁵⁶ Her bir ülke için bkz: Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.125-139.

⁵⁷ Örneğin, “60 milletvekili veya 60 senatöre de Anayasa Konseyi’ne başvurma yetkisinin tanınması”.

⁵⁸ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, s.445-446.

sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'nu kabul ederek Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunu kabul etmiştir. Ancak, Türk Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunda tanınmış bir başvuru yolu olmadığından, bu çalışmada ele alınmamıştır.

Amerikan modeli anayasa yargısı ve Avrupa modeli anayasa yargısı belli tarihsel dönemlerin ve hukuk anlayışının ürünleridir. Her iki modelin de birbirine üstün gelen tarafları olduğu gibi, dezavantajları da bulunmaktadır. Avrupa modeli daha pozitif yetkilendirmeleri gerektirirken, Amerikan modeli ilkelerin mahkemece yorumlanmasına dayanmaktadır.

Hangi modelin daha iyi olduğundan ziyade, bunlardan birinin uygulanması ve pratik sonuçlar vermesi herhalde daha doğru bir yaklaşımdır. Çünkü her iki model de tutarlı bir sistemin ve anlayışın sonucunda oluşmuştur. Bu konuyla ilgili belirtilmek istenen küçük bir ayrıntı şudur: Avrupa modeli anayasa yargısında, denetimi gerçekleştiren anayasa mahkemesi özel bir mahkemedir. Anayasa Mahkemesi, anayasaya hâkim olan yargıçlardan oluşur ve sürekli anayasal davalarla ilgilendiği için ihtisaslaşmıştır. Elbette bu durum, herhangi bir mahkeme hâkiminin anayasal bilgidен yoksun olduğu anlamına gelmez. Ancak, bir kanunun anayasaya aykırı olup olmadığı denetlenirken, anayasanın tüm maddelerine ve anayasal yorum ilkelerine hâkim olan yargıçların incelemesi bir avantaj olarak görülebilir.

Yukarıda özetlenen anayasal denetim sistemlerinin incelenmesi, Türkiye'de anayasa yargısının nasıl ortaya çıktığını anlamak için elzemdir. Dünyadaki gelişmeler ve eğilimler dikkate alındığında, ülkemizin anayasal denetim sorunu daha rahat konumlandırılacak, Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de neden ve nasıl kurulduğu daha geniş bir perspektif ile analiz edilebilecektir.

1.2.Türkiye'nin Değerlendirilmesi

Türkiye'de kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi, ilk defa 1961 Anayasası ile kabul edilmiştir. Bundan sonra kabul edilen 1982 Anayasası'nda da aynı şekilde merkezi bir yargı organı öngörülerek, anayasa mahkemesinin varlığı kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi Türk yargı sistemine kazandırılırken, yıllardır anayasaya aykırı kanunlarla ilgili şikâyetlerin dikkate alındığı ve Batı Avrupa Anayasaları'ndaki gibi bir denetim sisteminin kurulduğu ifade edilmiştir.⁵⁹ Fakat Türkiye'de anayasa yargısının ortaya çıkmasındaki en etkili unsur, 1924 Anayasası döneminde iktidara gelen Demokrat Parti'nin çoğunlukçu demokrasi uygulamaları olmuştur.⁶⁰

Kabul edilen sisteme göre, kanunların anayasaya uygunluk denetimi merkezi bir yargı organı tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, bir kanun yürürlüğe girdikten sonra yapılabilen düzeltici denetim benimsenmiştir. Oysa Avrupa modeli anayasa yargısı, kanunlar yürürlüğe girmeden önce yapılacak önleyici denetim sistemine de elverişli bir modeldir. Onar'a göre, cumhurbaşkanına önleyici denetim yetkisinin verilmesi daha yerinde olabilirdi. Böylece cumhurbaşkanı, kendisine yayımlanmak üzere gönderilen kanunları tekrar görüşmek üzere meclise yollamaz ve sorunun kesin çözümü için Anayasa Mahkemesi'ne gönderebilirdi. Aslında önleyici denetim olmadığında bazı kanunlar yürürlüğe girdikten sonra iptal edilecek, bu da bir anlam ifade etmeyecektir.⁶¹ Örneğin, yürürlüğe girmekle sonuçlarını tüketen af kanunlarını birkaç ay sonra iptal etmek pratik değildir. Çünkü iptal kararlarının geriye yürümeyeceği ilkesi benimsenmiştir.

Türkiye'de bir Anayasa Mahkemesi kurulana kadar kanunlar denetlenememiş ve anayasa yargısı pratiğinde önemli sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle bir sonraki bölümde, Türkiye'de yaşanan sorunlar karşısında anayasal denetimin gerekliliği için mücadele etmiş hâkimlerin kararları, yüksek mahkemelerin anayasal denetim

⁵⁹ 1961 Anayasasının 145.maddesinin gerekçesi için bkz: Temsilciler meclisi s.sayısı: 35. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), s.49.

⁶⁰ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul: BETA Yayınları, 2012, s.468.

⁶¹ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.143-144.

sorununa yaklaşımları ve Anayasa Mahkemesi'ne giden yoldaki siyasi gelişmeler ele alınmıştır.

2. TÜRKİYE'DE ANAYASAL DENETİM DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU

2.1. Türk Anayasa Mahkemesi Öncesi Yargısal Denetim Girişimleri

Türk siyasi tarihinde bugünkü anlamda ilk anayasa, Osmanlı Devleti döneminde yapılmış 1876 Kanun-i Esasi'si'dir. Yazılı ve sert anayasa özelliklerini taşıyan Kanun-i Esasi, kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek yargısal bir mekanizma öngörmemiştir. Aslında 1876 Anayasası'nda siyasal bir denetim yolu öngörüldüğü düşünülebilir. Heyet-i Mebusan'ın kabul ettiği yasa tasarılarının anayasaya uygunluğu, Heyet-i Ayan tarafından denetlenebilecektir. Ancak Tunaya'ya göre, 1876 Anayasası döneminde kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi fikri oluşmamıştır.⁶²

Osmanlı Devleti döneminde yargısal denetime ilişkin ilgi çekici bir girişim, Halep Mebusu Artin Efendi'nin 1915 yılında sunduğu anayasa değişikliği önerisidir.⁶³ Bu öneriye göre, Artin Efendi'nin 1876 Anayasası'nın 85.maddesine eklenmesini istediği fıkra, kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini olağan yargı yollarına açıkça (*expressis verbis*) tanıyordu. Ancak Anayasa Komisyonu, önerinin görüşülmesinin dahi gerekli olmadığına karar vermiştir.

1921 Anayasası mecliste kabul edildiği sırada, Kanun-i Esasi yürürlükten açıkça kaldırılmamıştır. Hatta Mustafa Kemal'in Nutuk'ta kaleme aldığı üzere Kanun-i Esasi'nin 1921 Anayasası ile çatışmayan hükümleri yürürlüktedir.⁶⁴ Dolayısıyla bu dönemde iki anayasanın varlığından söz etmek gerekir.⁶⁵ 1921 Anayasası, değiştirilmesi bakımından kanunlardan farklı ve daha zor şartları içermediğinden yumuşak bir anayasadır. Hatta hiçbir maddesinde, bugünlerde neredeyse vazgeçilmez

⁶² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.

⁶³ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.164.

⁶⁴ Atatürk, **Nutuk**, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 2.Baskı, 1920-1927, s.94.

⁶⁵ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.268.

saydılan temel hak ve özgürlüklerden bahsedilmemektedir. Kanun yapımında yasama organına bir sınır çizilse bile, yasamayı denetleyecek bir organ veya mekanizma öngörülmemiştir.⁶⁶ Buna göre, 1921 Anayasası'nın kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine yer vermediği sonucuna kesin olarak ulaşılmaktadır.

1924 Anayasası ise katı bir anayasadır. Gerçekten de, 102.maddesinde kendisinin kanunlardan daha zor usulle değiştirilebileceğini belirtmiş ve cumhuriyet olan devlet şeklinin değiştirilemeyeceğini öngörerek değiştirilemez madde de içermiştir.⁶⁷ Hatta ilerleyen zamanlarda üzerinde çok konuşulacak 103.madde ile kanunların anayasaya aykırı olamayacağı düzenlenmiştir. Bu noktada, anayasanın bu maddesini zikretmek gerekir: “*Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun anayasaya aykırı olamaz.*” Maddenin anayasanın üstünlüğü konusundaki tavrı çok net olmakla birlikte, 1924 Anayasası'nda bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulması öngörülmemiştir. Yerel mahkemelerin anayasal denetim yapabileceğine ilişkin *expressis verbis* bir ifade yer almaz. Ancak bu ifade olmasa bile, yerel mahkemelerin yargısal denetim yapmasında bir engel yoktur.⁶⁸ Zira yukarıda yargısal denetimin genel mahkemeler tarafından yapıldığı Amerika modeli, hem *expressis verbis* ifade ile hem de bu ifade olmaksızın uygulanmıştır.

Türkiye'deki uygulamaya bakıldığında, ilk derece mahkemelerinin kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyebileceğinin ifade edildiği pek çok mahkeme kararı ile karşılaşılmaktadır. Ne var ki yerel mahkemelerin anayasaya uygunluk denetimi yapmasıyla ilgili kararların, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay incelemelerinde reddedildiği görülmektedir.

⁶⁶ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.164.

⁶⁷ 1924 anayasası, 1.madde.

⁶⁸ Konuyla ilgili yorumlar için bkz.: Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s.320; Demirhan Burak Çelik, **Yargıya Refik Gür'ün Penceresinden Bakmak: Yargı Eliyle Hukuk Üretimi Üzerine Bir Bilanço Denemesi**, In B. E. Oder, *Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar: Kuramsal ve Uygulamalı Yeni Çalışmalar*, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2014, s.499-500.

2.1.1. İstanbul 4. Hukuk Mahkemesi'nin Kararı

1924 Anayasası döneminde, ilk anayasaya uygunluk denetimi İstanbul 4.Hukuk Mahkemesi tarafından 1927 yılında yapılmıştır.⁶⁹ Karara konu olan olay özetle şöyledir: İspirto ve Meşrubatı Küuleyi Şirketi 790 sayılı kanuna dayanarak, kaçak içki bulundurulduğu iddia edilen bir otele ceza kesmiş ve içkilere el koymuştur. Bu otelin el atmanın önlenmesi talebiyle 4.Hukuk Mahkemesi'ne açtığı davada mahkeme, otelin 790 sayılı kanuna aykırı hareket etmediği gerekçesiyle davacının lehine karar vermiştir. İlk derece mahkemesinin bu kararı davalı şirket tarafından bozulmuş ve dosya Yargıtay'a gitmiştir. Yargıtay, bu kararı şirketin tutanakları ile tekrar inceleme yapılması gerektiği gerekçesiyle bozmuştur. 4.Hukuk Mahkemesi'nin önüne aynı dava tekrar geldiğinde, mahkeme direnme kararı vermiştir. Mahkemeye göre *“Anayasanın 8.maddesinde, yargı hakkının millet adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacağı öngörülmüştür. Bu durumda bir şirketin ceza verme yetkisini öngören 790 sayılı kanun anayasaya aykırıdır. Dolayısıyla 790 sayılı kanun uygulanamaz.”* Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ise yukarıdaki tutumu ifade eden direnme kararına karşı, *para cezası tazminat niteliğinde olduğu için 790 sayılı kanunun anayasaya aykırı olmadığına hükmetmiştir.*⁷⁰

Bu davada, ilk derece mahkemesinin 790 sayılı kanunun anayasaya aykırılığını tespiti kadar ilgi çekici bir nokta daha vardır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu karar verirken sanki yerel mahkemelerin kanunların yargısal denetim yapma yetkisi varmış gibi bir tavır sergilemiştir.⁷¹

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, dolaylı bir şekilde kabul ettiği *“mahkemelerin bir davada uygulanan kanunun anayasaya uygun olup olmadığını denetleyebilecekleri”* görüşünü, 4 Şubat 1931 tarihli kararı ile açık bir şekilde değiştirmiştir. Bu kararında *“...bir hakim tarafından herhangi bir kanunun teşkilatı esasiye ahkamina mugayeretinden bahsile tatbikatında istinkaf caiz olmadığı*

⁶⁹ Bu kararla ilgili açıklama için bkz: Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.166.

⁷⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Esas No: 50, Karar No: 59, **Hukuk İçtihatları Dergisi**, 21 Nisan 1927 tarihli karar, Sayı 29, Eylül-Ekim, 1950, s.24-25.

⁷¹ Turhan Feyzioğlu, **Kanunların Kazai Murakabesi**, s.256.

halde...” diyen YHGK⁷², bir yasayı anayasaya aykırılığı nedeniyle uygulamaktan kaçınmanın hâkimlerin görev ve yetkilerinin dışında kaldığını kesin bir şekilde ortaya koymuş ve böyle bir denetimin içtihat yoluyla yerleşmesini engellemiştir.⁷³ Dolayısıyla adli mahkemelerce kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi yolu, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun bu kararı ile kapatılmıştır. Daha sonra Temsilciler Meclisi’nin müzakerelerinde, bir Anayasa Mahkemesi kurulmasını gerekli kılan hukuki sebep olarak, Yargıtay’ın bu kararı öne sürülmüştür.⁷⁴

2.1.2. Refik Gür’ün Direnme Kararı

Yargıtay’ın, Amerikan modeli anyasal denetim sistemine giden yolu kapatan yukarıdaki açık tutumuna rağmen, 1949 senesinde bir başka yerel mahkemenin verdiği karar, kanunların anayasaya aykırı olması sebebiyle ihmal edilmesini ve anyasal denetim sorununu yeniden gündeme getirmiştir. Anayasa yargısı alanında bugün dahi önem arz eden ve hatta bu alanda en ses getiren karar, **Akşehir Asliye Hukuk Hâkimi Refik Gür’ün direnme kararı** olmuştur.

Bu kararı önemli yapan husus, Refik Gür’ün oldukça sağlam bir dille anayasaya aykırılık iddiasını dile getirmesi ve gerekçelerinin hala güncelliğini korumasıdır.⁷⁵ Gür’ün bu kararına konu olan uyuşmazlık, 4486 sayılı kanundan kaynaklanmıştır. 1943 yılında kabul edilen 4486 sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları Kanunu’na göre Ziraat Vekâleti, kanunda adı geçen okullara gönderilmek üzere, köy ilkokulunu bitiren ve on altı yaşını doldurup tahsiline devam etmeyen köy çocukları arasından öğrenci seçme yetkisine sahiptir.⁷⁶ Kanuna göre ayrıca, seçilen öğrencilerin velileri çocukları bu okula vermeye ve devam ettirmeye zorunlu olup⁷⁷, öğrencinin herhangi bir nedenle okuldan ayrılması halinde yapılan

⁷² Temyiz Mahkemesi Hukuk Heyeti Umumiyesi, 4 Şubat 1931 tarih ve E:1-109 K:11 numaralı karar, **Temyiz Kararları Hukuk Heyeti Umumiyesi 1930-1934**, İstanbul: Halk Basımevi, 1935.

⁷³ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.320-321.

⁷⁴ MMTD, IV. Cilt, 71.Birleşim, s.326.

⁷⁵ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.132.

⁷⁶ 4486 Sayılı Kanun Madde 3/1: “Ziraat Vekâleti Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okullarına, en az beş sınıflı ilkokulunu bitirmiş ve 16 yaşını geçmemiş olup da tahsiline devam edemeyen köylü çiftçi çocukları arasından Vekâletçe seçilmek suretiyle kız ve erkek talebe almaya salâhiyetlidir.”

⁷⁷ 4486 Sayılı Kanun Madde 3/2: “Sihhi durumu bu okullarda yetişmeye elverişli olduğu anlaşılarak seçilen talebeleri, veli veya vasileri, kendilerine yapılacak yazılı tebliğe göre okullara vermeğe ve devam ettirmeğe mecburdurlar.”

masraflar kendisi ya da velisinden tahsil edilecektir.⁷⁸ Daha da ilginç olanı, bu okulu bitirenler 20 yıl boyunca bakanlığın iznini almadan devlet kuruluşlarında veya özel sektörde çalışamayacak, aksi halde ceza ödeyeceklerdir.

Somut olaya gelecek olursak, yukarıdaki hükümler gereği Akşehir’de Ali Osman Kurt isimli bir köy çocuğu ziraat okuluna alınmış, fakat daha sonra ilişiği kesilmiştir. İlişik kesme üzerine okulda bulunduğu zamanlara dair masraf tutarı çocuğun ailesinden talep edilmiş; veli olan anne Zehra Kurt parayı ödemeyince de Hazine adına, Akşehir Mal Müdürlüğü tarafından aile aleyhine Akşehir Asliye Mahkemesi’nde dava açılmıştır.

Yukarıda sözü edilen dava önüne gelen yargıç Refik Gür, maddeleri oldukça ağır olan 4486 Sayılı Kanun’u eleştirerek davayı reddetmiştir. Ona göre kanunun maddeleri Anayasaya aykırıdır ve Anayasanın 103.maddesi gereği anayasaya aykırı bulunduğu bir kanunu uygulamamalıdır⁷⁹:

“Anayasasının 54.maddesinde yazılı hakimlerin kanuna bağlılıkları bir prensip kaidesinin, düsturun izahıdır. 103.maddesinde yazılı düsturları ise çok açık, tahdidi ve anayasanın bütün hükümleriyle yürürlüğünü, işlerliğini kefalet altına alan temel bir hükümdür.

Anayasanın bu açık düsturunun ışığı altında kanunu tatbikle mükellef olan hakim de aydınlatılmıştır. Buna göre hakim, hüküm tesisinde esas tutulan mesele dolayısıyla inceleyeceği ve tatbik edeceği kanun hükmüne körü körüne, otomatik ve mutlak bir itaat ve inkıyat düsturu ile uyacak değildir. Çünkü hakimi takyit eden kanunu da anayasa kayıt altına almış ve kendisine muhalif kanun mevcudiyetinin 103.maddesinin sarıh hükmü ile nefyetmiştir.

...54.maddede ifade olunan hakimlerin kanuna bağlılıkları prensibinden ve hükümden de maksat ve gaye budur. Anayasamızla hakimlere böyle bir araştırma hakkı hükmen tanınmış bulunmaktadır.”

⁷⁸ 4486 Sayılı Kanun Madde 7: “Sihhi zaruret olmaksızın herhangi bir suretle okuldan ayrılan talebenin okulda bulunduğu zaman içinde payına düşen masraf kendisinden veya veli veya vasisinden alınır.”

⁷⁹ Refik Gür, anayasaya Aykırı Kanun Hükümlerini Mahkeme Tatbik Etmekle Mükellef midir?”, **Hukuk ve İctihatlar Dergisi**, 25. Sayı, Ocak-Şubat, 1950, s.296.

Davacı Akşehir Mal Müdürlüğü'nün ret kararını temyiz etmesi üzerine Yargıtay 4.Hukuk Dairesi kararı, çocuğu velayeti altında bulduran annenin masrafları ödemesi gerektiğini öne sürerek Refik Gür'ün kararını bozmuştur. Üstelik Yargıtay, 18 Kasım 1949 tarihli bu kararında, kararda geçen anayasaya aykırılık iddiasını hiç dikkate almamıştır.⁸⁰

Davaya yeniden bakan yargıç Refik Gür, öne sürdüğü aykırılık iddiasını ayrıntılı ve mükemmel bir şekilde savunur. Direnme kararında, büyük ölçüde ilk kararını tekrar ederek, “yürürlükte olan anayasanın 103.maddesi gereği hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamayacağı ve Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamayacağı ve işlerlikten alıkonamayacağını...” ve “kanunlar üzerinde bir murakabe ve araştırma hakkının mevcudiyetini” yeniden ifade eder. Ona göre çözüm, bu murakabe ve araştırma yetkisinin hangi organa ait olduğunun tespitindedir. Refik Gür, çözümünü anayasanın 8, 54 ve 103. maddelerini birlikte yorumlayarak ortaya koyar: Hâkimlerin kanuna bağlılıkları prensibinin gaye ve maksadı, “inceledikleri somut olayla sınırlı kalmak şartıyla” mahkemelerin anayasa hükümlerinin yürürlüğü ve murakabesini yapmaları, o kanunda anayasaya aykırı hükümler bulunduğu takdirde hadiseye tatbikinden çekinmeleridir.

Direnme kararının gerekçesinin son paragrafında, Refik Gür'ün verdiği ilk karardan farklı olarak geçen birkaç ifade oldukça çarpıcıdır. “Yukarıda yazılı gerekçeye ve artık içerisinde bulunduğumuz demokratik inkılap ruhuna ve yurdumuzda teessüs etmesi demokrasinin en temel icaplarından bulunan bir vakta ve zaruret teşkil eylemesine, esasen Anayasa ile tanınmış böyle şerefli bir hakkın Türk hakiminden esirgenmemesi lazım geldiğine...” işaret eden Gür, “John Marshall’ın Amerikada tesis ettiği şerefli ananeye karşılık, anayasa metninin dahi bu vadede Türk hakimini desteklemiş bulunduğunu” savunur. Direnme kararında son olarak, ilgili kanunun kişiye bağlı anayasal bir hak olarak meslek seçimi hürriyetini ihlal ettiği ve aynı zamanda BK'nın akit ve irade serbestisiyle de bağdaşmaması sebepleriyle davanın reddine neden olan 15/4/1949 günlü hüküm aynen ısrar olunduğu belirtilir.⁸¹

⁸⁰ Demirhan Burak Çelik, **Yargıya Refik Gür'ün Penceresinden Bakmak: Yargı Eliyle Hukuk Üretimi Üzerine Bir Bilanço Denemesi**, s.502.

⁸¹ Hasan Halis Sungur, “Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi”, **Hukuk-İçtihatlar**, Sayı 1-2, Ocak-Şubat, Mart-Nisan, 1952, s.9.

Gür'e göre, yasama yetkisi nasıl yasama organına verilmişse, anayasanın 103.maddesini gözetme yetkisi de bağımsız mahkemelere aittir.⁸²

Refik Gür'ün direnme kararı, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 3 Aralık 1952 tarihli kararı ile yeniden bozulmuştur. Hukuk Genel Kurulu, her ne kadar "*Anayasanın 103.maddesinde hiçbir kanunun anayasaya aykırı olamayacağı yazılı bulunmuş ise de*", aykırılığı tespit etmek niyetiyle mahkemelerin görevli olduğuna dair "*ne anayasada ne de diğer kanunlarda bir hüküm mevcut bulunmadığını*"⁸³ ileri sürerek, yüzeysel ve pozitivist bir yaklaşımda bulunmuştur. Üstelik tüzüklerin anayasaya aykırılığı iddiasını meclis denetliyorsa, yasaların aykırılığını mahkemenin denetleyemeyeceğini de savunur.

Mahkeme önüne gelen bir davanın yargılama aşamasında, önce somut olayın, ardından uygulanması gereken kanunun tespit edilmesi gerekir. Olayda uygulanacak hukuk aranırken, mahkemelerin birden fazla kanunla karşılaşması durumunda genel kanun-özel kanun, önceki kanun-sonraki kanun, özel kanun-özel kanun ilişkisi gibi metotlar kullanılır. Böylece, kanunlardan yalnızca birinin uygulanmasına ve diğerlerinin ihmal edilmesine karar verilir. Bu davada da hakim bir kanunu iptal etmeyip yalnızca "ihmal" ettiği için, yargılama faaliyetine içkin olan ve herhangi bir kanundan bir yetki almasına gerek olmaksızın üst norm-alt norm değerlendirmesi yapabilmelidir.⁸⁴

Kararla ilgili değerlendirmede bulunanlardan CHP'li vekil Necip Bilge, bu durumu "*kaçırılan bir fırsat*" olarak yorumlamıştır. Bilge, hukuk kuralları hiyerarşisinde anayasanın üstünlüğü ve hukuk devleti gereği hâkimlerin re'sen uygulamak zorunda oldukları kurallar karşısında ayrıca bir görev hükmü araştırmanın gereksiz olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁵ Eğer Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, pozitif hukukun ilkelerle olan bağlantısını öngörebilseydi, belki de bugün ülkemizdeki anayasa yargısı anlayışı daha ileri seviyede olabilirdi.

⁸² Demirhan Burak Çelik, **Yargıya Refik Gür'ün Penceresinden Bakmak: Yargı Eliyle Hukuk Üretimi Üzerine Bir Bilanço Denemesi**, s. 504-505.

⁸³ Karar metni için bkz. Kemal Galip Balkar, "Teşkilatı Esasiye Kanununa Aykırı Kanun Karşısında Mahkemenin Durumu", **AÜHFD**, 10. Cilt, Sayı 1-3, 1953, s.215.

⁸⁴ Halil Altındağ, **İdarenin Yargısal Denetiminde Kanunilik Blokunun Genişlemesi**, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2016, s.124.

⁸⁵ Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.177.

2.1.3. Conker Kararı

Yargıtay kanunların ihmali yoluyla anayasa uygunluk denetimini reddederken, Danıştay'ın kararlarında böyle bir açıklığa rastlanmamaktadır. Danıştay, 1950 yılında verdiği bir kararında kanunların anayasaya aykırılığı iddiasının kendi görevi dışında olduğuna hükmetmiş ve kanunların ihmal edilmesine engel olmuştur.⁸⁶ Ancak, daha sonra öyle bazı kararlar vermiştir ki, açıkça kanunun ihmal edilmesini ifade etmese bile ortaya çıkan sonuç bu olmuştur.

Aslında, Danıştay'ın bu tutumu kanunların anayasa uygunluğunun denetlenmesine elverişli bir zemin hazırlamıştır. İlerleyen zamanlarda adli yargıdaki ilk derece mahkemelerinin de ifade ettiği gibi, kanunları anayasa ile bağdaştıran bir yorum metodu izlemiştir.⁸⁷ Danıştay'ın takip ettiği bu yol, Türkiye'de anayasa yargısı ihtiyacını açıkça göstermektedir. Ayrıca, anayasal denetim fikrini perçinlemiş ve “kanunu ihmal ederek uygulamama” yorumunu getiren kararlar verilmesini sağlamıştır. Çalışmada incelenecek karar ise, Danıştay'ın bu içtihadına öncülük eden “Conker kararı”dır.

Türkiye'deki anayasal sistem içerisinde anayasal denetim mekanizmasına ışık tutan “Conker kararı”, 1950 yılının Mart ayında Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu tarafından alınmıştır. Somut olayda, 5250 Sayılı Kanun'un “*yetersizlikleri nedeniyle emekliye ayrılacak memurların emekliye sevk kararları aleyhine idari ve adli yargı mercilerinde dava açamayacakları*” şeklinde hükmü uygulayan idarenin işlemine karşı bir iptal davası açılır.

Danıştay'a göre, “*Bütün idari tasarrufların kazai murakebeye tutulması hukuka bağlı devlet prensibinin en mütebariz (belirgin) ve karakteristik vasfı icabından olmasına ve bu ilmi esas, hiyerarşi itibarıyla mevzuu hukukun en üst kademesini teşkil eden Anayasanın (1924) 51'inci maddesiyle müeyyide altında bulunmasına ve 5250 sayılı Kanunun Danıştay'a müracaat edilemeyeceği yolundaki*

⁸⁶ Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, E: 49/ 368, K: 50/22, **Danıştay Kararlar Dergisi**, Yıl 13-14, Sayı 46-49, Ekim 1949-Eylül 1950, s.56.

⁸⁷ Tahsin Bekir Balta, **Türkiye'de Anayasa Yargısı**, Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, 18. Cilt, sayı 1-4, 1961, s. 550.

hükümünü idari tasarrufun takdir unsuruna taalluk eden kısmının kontrol dışında kalacağı şeklinde manalandırmak, gerek nazari ve gerek mevzu hukukun esaslarna daha uygun düşeceğine binaen, davanın iptidaen ademi mesuliyetine karar verilmesi yolundaki iddia kabule şayan olamaz.”⁸⁸ Bu kararda, hukuka bağlı devletlerin en karakteristik özelliklerinden birinin tüm idari tasarrufların yargısal denetime tabi olduğu, hatta bu kaidenin o zaman yürürlükteki en üst hukuk normu olan 1924 Anayasası’nın 51.maddesiyle yaptırıma tabi tutulduğu vurgulanmıştır.

DDDGK’nın bu kararında vardığı sonuçtan ziyade, anayasaya aykırılık gerekçesiyle önüne gelmiş bir davayı kabul etmesine ve dava konusu olan idari kararı şekil bozukluğu yönüyle iptal etmesi hakikatine bakılmalıdır.⁸⁹ DDDGK, 1924 Anayasası’nın 51. maddesi ile 5250 sayılı kanunun geçici maddesinin çatışması karşısında, maddede geçen *"bu kararlar aleyhine idarî ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz"* şeklindeki açık hükme rağmen davaya bakmış, ve idari kararın iptaline karar vermiştir.⁹⁰ Böylelikle anayasaya aykırı bir kanunun iptali hakkında açılacak davalara bakmak Danıştay’ın vazifesi dışında olmasına rağmen, “Danıştay’ın yargılama ile sorumlu olduğu idari kararlar” aleyhine idari yargıya müracaat edilmeyeceği hakkında hükmün ihmal olunarak davaya bakılması gerektiği yönünde bir prensip ortaya konulmuştur.⁹¹ Böylece DDDGK, idarî kararların esas ve maksat unsurlarının takdire bırakılmasına karşılık, şekil ve salâhiyet unsurlarının denetimden azade tutulamayacağını, tutulursa bu hükmün Anayasaya aykırılık sebebiyle **ihmâl edileceğini** göstermektedir.⁹²

Gerek Danıştay’ın ve gerek ilk derece mahkemelerinin yukarıda özetlenen kararlarının, Türkiye’de anayasaya uygunluk denetimi yapılması yönündeki anlayışın yerleşmesine ve bu anlayışın gereğinin idrak edilmesine yadsınamayacak katkıları olmuştur. Buna paralel olarak gerçekleşen siyasi olaylar ve demokratikleşme sancıları,

⁸⁸ Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, K: 50/1067, **Danıştay Kararlar Dergisi**, Sayı: 50-53, 1950, s.112

⁸⁹ Tahsin Bekir Balta, **Türkiye’de Anayasa Yargısı**, s.551.

⁹⁰ Kemal Galip Balkar, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na Aykırı Kanun Karşısında Mahkemenin Durumu, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1. Sayı, 10. Cilt, 1953, s.223.

⁹¹ Kemal Galip Balkar, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na Aykırı Kanun Karşısında Mahkemenin Durumu, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, s.225.

⁹² Kemal Galip Balkar, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na Aykırı Kanun Karşısında Mahkemenin Durumu, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, s.225-226.

hakiki bir hukuk düzeninin işlemesi için yargısal denetimin kanunlaşmasını adeta zorunlu kılmıştır.

2.2. Anayasa Yargısının Siyasal Olarak Talep Edilmesi

1924 Anayasası'na ve yapım aşamasındaki hazırlık çalışmalarına göre bu anayasa döneminde siyasal demokrasi hedeflenmesine rağmen, çok seçenekli bir siyasal hayat kurulamamıştır.⁹³ Tek şefli ve tek partili rejim, bir iki deneme dışında, 1945'e kadar devam etmiştir. CHP'nin devlet partisi olarak kabul edilebileceği bu dönemde, rejimin karar merkezi ilk olarak "Ebedi Şef" Atatürk iken, 1938'den sonra da "Milli Şef" İsmet İnönü'dür.

1924 Anayasası'nın uygulandığı 1924-1946 döneminde anayasa yargısının olup olmasının önem arz etmediği söylenebilir. Zira tek partili bir otoriter rejimin uygulandığı ve denetimin kısıtlı olduğu bu yıllarda, rejimin doğası gereği, böyle bir yargısal sistem olsaydı dahi etkin şekilde işlemesi zor ve hatta şüphelidir.⁹⁴ Fakat 1946'da çok partili hayata geçilmesiyle birlikte bu eksiklik açıkça hissedilmiştir.

Türkiye, resmi olarak 1946'da, eski CHP'li vekiller (Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü) tarafından kurulan Demokrat Parti ile çok partili hayata adım atmıştır. Fakat çok partili rejime geçişin gerçekten tamamlanması, eşit, demokratik ve özgür koşullarda yapılan 14 Mayıs 1950 seçimleri ile olmuştur. Bu seçimle, CHP'nin uzun süren iktidarı bizzat kendisinin hazırladığı liberal seçim kanunu ile sona ermiştir.⁹⁵

1950'den sonra siyasette yaşananlar, 1924 Anayasası'nın öngörmediği bağlayıcılık mekanizmalarını yakından ilgilendirmektedir. Demokrat Parti, katılımın çok yüksek olduğu⁹⁶ 1950 seçimlerinde geçerli oyların %53.3'ünü alarak büyük bir başarı elde etmiş, ancak asıl zaferi bu seçimin TBMM'de sağladığı %84'lük temsil ile

⁹³ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s. 315.

⁹⁴ Ergun Özbudun, **Türkiye'de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.133.

⁹⁵ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, s.478.

⁹⁶ 1950 seçimlerine %89.3 gibi oldukça yüksek bir katılım söz konusudur. Bu durum bize siyasal canlılığı ve değişimi göstermektedir. Ayrıca bkz.: Nermin Abadan, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili**, AÜSBF Yayını, Ankara, 1966, s.73.

yakalamıştır.⁹⁷ Mecliste çoğunlukta bulunan Demokrat Partili siyasiler, yürürlükteki anayasanın TBMM'ye verdiği geniş yetkiyle, anayasaya aykırı olan kanunları kolayca çıkarabilmiş ve böylece muhalefet ile iktidar ilişkileri gitgide kutuplaşmıştır.⁹⁸ DP'nin 1954 seçimlerindeki zaferinden sonra otoriter rejiminin dozu iyice artmıştır. Öyle ki, parlamento içi muhalefeti susturmak için CHP'nin mallarına el koyulmasını öngören kanunu bile çıkarabilmiştir. 1960'a gelindiğinde CHP ile ordu arasında darbe yapılması yönünde bir ittifak olduğu iddia edilerek, siyasi hakları sınırlayan "Tahkikat Komisyonu" kurulmuştur. Bu antidemokratik uygulamalara en çok tepki gösteren, doğal olarak ana muhalefet partisi CHP olmuştur.

1950'li yıllarda arayışa giren bazı CHP'li milletvekilleri, mahkemelerin anayasaya aykırı buldukları kanunları uygulamaktan kaçınma yetkisini açıkça veren kanun tekliflerini meclise sunmuştur.⁹⁹ Söz konusu önergeleri veren iki milletvekili 1953'te Necip Bilge ve 1958'de Ahsen Aral'dır. Bu kanun teklifleri, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun verdiği karar ile mahkemelerin kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yolu kapandığı için açık bir yasal düzenleme ihtiyacından doğmuştur. Ancak anayasal denetimin hangi yargı organı tarafından yapılacağı sorunu bu tekliflerle çözülememiş ve önergeler mecliste görüşülemeden kadük olmuşlardır.

Yargısal denetim fikrinin siyasiler arasında alevlenmesi sadece milletvekilleriyle sınırlı kalmamıştır. 1960'lara gelmeden önce muhalefet partileri, Demokrat Parti'nin sınırsız iktidarını sınırlandırabilmek için, birkaç denge ve fren mekanizması ile birlikte bir AYM kurulmasını savunmuştur. Örneğin, CHP'nin 12.Kurultay'ında açık bir şekilde bir AYM'nin teşkil edilmesi zorunluluğu ifade edilmiştir.¹⁰⁰ CHP'nin 1957 seçim beyannamesi ve 14 Ocak 1959'daki "*İlk Hedefler*

⁹⁷ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.351.

Oy oranlarına göre mecliste kazanılan milletvekili sayısının dengesizliği seçim sisteminden kaynaklanmaktadır.

⁹⁸ Ergun Özbudun, **Türkiye'de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.133.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.187-201.

¹⁰⁰ Rahmi Kumaş, **CHP'nin Soyağacı**, İstanbul: Çağdaş, 1999, s.83.

*Beyanname*si”nde¹⁰¹ anayasal sorunlara yönelik çözümler ile bir AYM kurulması ayrı maddeler olarak yer almıştır.¹⁰²

Demokrat Parti’den ayrılan milletvekillerinin kurduğu Hürriyet Partisi’nin 1957 Seçim Beyannamesi’nde de bir Anayasa Mahkemesi kurulması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰³ Ancak giderek sınırsızlaşan iktidar sebebiyle 1950’lilerin sonuna doğru iyice gerilen siyasi ortamın dengelenmesi için gösterilen çabalar, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine engel olamamıştır.

Çok partili rejime geçilmesi, Türkiye’nin demokrasi yolunda yasal bir engeli olmadığını göstermiştir. Fakat ortaya çıkan sonuca bakılırsa, tek parti rejiminden çoğulcu değil, çoğunlukçu demokrasi anlayışının hakim olduğu bir rejime geçildiği¹⁰⁴ rahatlıkla söylenebilir. CHP’nin iktidarı döneminde anayasaya aykırı yasaların ayıklanması talepleri ile sıkı bir muhalefet yapan DP, kendisi iktidara geldiğinde anayasaya muhalif kanunları arka arkaya kabul etmekten çekinmemiştir.¹⁰⁵

Bu durum, AYM’nin kabul edilmesinin siyasilerin (muhalefetin) iktidara karşı kendilerini anayasal olarak koruma içgüdüsünün bir sonucu olduğunu göstermektedir. Gerçekten de anayasanın parlamento tarafından sıkça çiğnenmesi ve siyasal iktidarın demokratik hukuk devleti ilkesini yok sayan keyfiyeti, siyasal iktidarın davranışlarını sınırlayacak bir AYM’yi zorunlu kılmıştır.¹⁰⁶ Ancak ne var ki AYM’nin teşkili olağan koşullarda mümkün olmamış, ancak 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra, yeni bir anayasa yapmakla görevli Kurucu Meclis’in kabul ettiği 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir.

¹⁰¹ Mümtaz Sosyal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990, s. 58-62, Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.357-358.

¹⁰² Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.133; Erdal Onar, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, s.199-201

¹⁰³ Mümtaz Sosyal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, s. 62.

¹⁰⁴ Rıdvan Akın, **Türk Siyasal Hayatı 1908-2000**, s.351.

¹⁰⁵ Mehmet Ali Birand, **Demirkırat**, TRT, 1994-1995.

¹⁰⁶ Selin Esen, **Anayasa Mahkemesi’nin Yaptığı İlk İnceleme**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 16, 1996, s.7

2.3. Kurucu Meclis'in Teşkili ve 1961 Anayasası

Demokratik ve özgürlükçü anlayışın hakim olduğu 1961 Anayasası, kendisinin bağlayıcı olması ve anayasaya uygunluğun denetlenebilmesi için bir AYM kurulmasını öngörmüştür. Oysa, Türkiye'yi bu anayasayı yapma sürecine iten güç, demokratik talepler yerine 27 Mayıs askeri müdahalesi olmuştur.

Gerilen siyasi ortam karşısında ordudaki hareketlenmelerle başlayan, fakat yönetime el koyulduğu günden sonrası için yapılmış bir planı olmadığı halde halk tarafından bir direnişle karşılaşmayan 27 Mayıs müdahalesinin en önemli önceliği yeni bir anayasa yapmak olmuştur. Müdahalenin amacının kardeş kavgasını önlemek ve seçimlere gitmek olduğu söylenebilir. ¹⁰⁷ Tanör'e göre bunların anayasa hukukundaki teknik karşılığı "*iktidarın sınırlandırılması*" kavramıdır.

Müdahaleyi yapanlara göre siyasi ortama müdahalede bulunmak, demokrasinin darbe alması anlamına gelmiyor; bilakis yeniden demokratik bir rejim kurmak isteniyordu. Yeni anayasal düzene geçildiğinde, CS'de kendilerine tabii üyeliklere hiç karşı çıkmayan MBK üyeleri; 27 Mayıs günü müdahale bildirisini okurken iktidara göz koymadıklarını, yönetimi sadece demokratik seçimlere geçilene dek devraldıklarını söyleyeceklerdi. Bu niyeti kanıtlamak isteyen askeri müdahalenin mimarlarının ilk işi, kendisini hukuki bir zemine oturtmak olmuştur. Bu meşrulaştırma çabalarının üç önemli belgesi olduğu söylenebilir. ¹⁰⁸

1. MBK ve Türk Silahlı Kuvvetler Başkumandanlığı'nca görevlendirilen "Anayasa Ön Projesi Hazırlama Komisyonunun Tespit Ettiği Esaslar" başlıklı, 28 Mayıs 1960 tarihli rapor.
2. MBK'nın 12 Haziran 1960'ta çıkardığı Geçici Anayasal Düzene İlişkin 1 Sayılı Kanun. ¹⁰⁹
3. Başlangıç bölümünde "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27

¹⁰⁷ Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.366.

¹⁰⁸ Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.366-367,

¹⁰⁹ RG No: 10525, 14 Haziran 1960, s.1533.

Mayıs 1960 devrimi yapan Türk Milleti” ifadesine yer veren 1961 Anayasası.¹¹⁰

MBK'nın görevlendirdiği ilim heyeti¹¹¹ 28 Mayıs 1960 tarihli raporunda, kanunların anayasaya uygunluğunu sağlayan müesseseler kurulmasını, iktidardaki “meclis çoğunluğunun meşru hak ve yetkilerini aşarak gelecekte iktidara gelebilecek meclis azınlığını ezmemesi için lüzum olan tüm esasları içeren bir anayasa hazırlanmasını” öngörmüştür.¹¹² Bu ilim heyetinin tavsiyesiyle MBK, yeni anayasa yapılabilecek yönetimi devralarak bu dönemi kendi çıkaracağı kanunlarla yönetmiştir.¹¹³ Üst üste tebliğler çıkarılarak ülkenin yönetildiği dönemden¹¹⁴ kısa süre sonra, MBK tarafından geçici bir anayasal düzen tesis edilerek 1 sayılı Kanun yayımlanmıştır.¹¹⁵

MBK'nin 12 Haziran 1960'ta 1 Sayılı Kanun'un başında yaptığı bildiriyle, askeri müdahalenin gerekçesi “*iktidar partisi tarafından anayasanın çiğnenmesi*” olarak gösterilmiştir. MBK, bu kanunla yönetimde tek yetkili hale gelmiştir. Bu kanunla birlikte, yeni bir anayasa tasarısı hazırlamak üzere Ord. Prof. Sıddık Sami Onar başkanlığındaki Yüksek Öğretim Üyelerinden müteşekkil bir Anayasa Komisyonu da görevlendirilmiştir.¹¹⁶ O esnada MBK'nın amacı, yeni bir anayasa ile seçim kanunu yapıldıktan sonra seçimlere gidilerek yönetimi seçilen partilere devretmek olup, henüz bir KM kurmak değildir.¹¹⁷

1961 Kurucu Meclisi'nin teşkil edilmesinde İstanbul Üniversitesi'nden gelmesi beklenen çalışmaların gecikmesi ve kamuoyundaki düşünceler etkili olmuştur.¹¹⁸ Bununla birlikte Onar Komisyonu'nun anayasa tasarısını hazırlamadan önce görüş bildirmesini istediği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü'nün bağımsız bir anayasa tasarısı hazırlaması ve bu tasarıda bu kadar

¹¹⁰ RG No: 10515, 30 Mayıs 1960, MBK 13 Numaralı Tebliğ.

¹¹¹ Bu ilim heyeti, 28 Mayıs 1960 tarihli raporunu verirken yedi kişiden oluşmakta idi.

¹¹² Osman Doğru, **27 Mayıs Rejimi: Bir Darbenin Hukuki Anatomisi**, s.22-26.

¹¹³ Mehmet Utku Öztürk, **1961 Kurucu Meclisi**, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s.41.

¹¹⁴ RG No: 10515, 30 Mayıs 1960'da yayınlanan 30 civarı tebliğ, 27 Mayıs sabahından itibaren MBK'nın ya da tek başına Cemal Gürsel'in yayınladığı tebliğlerdir.

¹¹⁵ RG No: 10525, 14 Haziran 1960.

¹¹⁶ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayın, 4. Baskı, 2010.

¹¹⁷ Mehmet Utku Öztürk, **1961 Kurucu Meclisi**, s.42.

¹¹⁸ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, s.369.

önemli bir belgenin halkın seçeceği bir KM’de tartışılması gerektiğini ifade etmesi¹¹⁹, olayın seyrini değiştirmiştir.

Diğer yandan, MBK’nın bir anayasa tasarısı hazırlamakla görevlendirdiği Yüksek Öğretim Üyelerinden müteşekkil Anayasa Komisyonu’nun hazırladığı tasarı, “çoğunluk korkusu”na bağlı olarak çok fazla özerk kurumun teşkil edilmesini öngörmüştür.¹²⁰ Bu durum MBK’nın kendi üyeleri arasında fikir çatışması doğurmuş ve bir kısım MBK üyesi böyle bir anayasayı doğrudan kabul etmek yerine, anayasa yapmak için kurulacak bir KM’de tartışılmasını savunmuştur. MBK’nın kendi içindeki bölünmeler, 14’ler olayı, ordudaki EMİNSU ve akademisyenler arasındaki 147’ler olaylarından sonra, MBK’daki genel eğilim bir KM kurulmasına yönelmiştir.¹²¹

Nihayet, 13 Aralık 1960 günü, MBK tarafından 157 Sayılı “Kurucu Meclis Teşkilî Hakkında Kanun” çıkarılmıştır.¹²² 157 Sayılı Kanun’la teşkil edilerek MBK’nın yasama yetkisini devralan Kurucu Meclis’in amacı, yeni bir anayasa ve seçim kanununu yaparak¹²³ iktidarı en geç 29 Ekim 1961’e kadar devretmektir. 157 Sayılı Kanun gereği Temsilciler Meclisi¹²⁴ ve MBK’dan oluşan KM¹²⁵ ile yönetim iki kanatlı bir yasama meclisine dönüşmüştür. KM, 6 Ocak 1961’de açılmış ve 27 Mayıs 1961’e kadar çalışmalarını aralıksız sürdürmüştür. 157 Sayılı Kanun gereği görüşmeler önce TM’de yapılmış, burada kabul edilen metin MBK’ye gitmiş ve maddeler ikisinden müteşekkil KM’de kanunlaşmıştır.

¹¹⁹ Murat Sarıca, **27 Mayıs 1960’dan 1961 Anayasasının Hazırlanışına Kadar Geçen Dönemde Anayasa Hareketleri**, İÜHFY, 1973, s.86.

¹²⁰ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.13.

¹²¹ Mehmet Utku Öztürk, **1961 Kurucu Meclisi**, s.43.

¹²² RG No: 10682, 16.12.1960, s.2766.

¹²³ RG No: 10682, 16.12.1960, s.2768.

¹²⁴ Ensar Yılmaz, **Laiklikle İlgili Maddelerin 1961 Anayasası’nda Yer Alış Süreci ve Müzakereleri**, Akademik İncelemeler Dergisi, 2012, 7.cilt, 2.sayı, s.74.

¹²⁵ Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İstanbul: Yenilik ayınları, 1973, s.121.

3. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU ÜZERİNE KURUCU MECLİS GÖRÜŞMELERİ

Temsilciler Meclisi müzakerelerinde anayasa yargısı meselesi ve yeni kurulacak Anayasa Mahkemesi üzerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. 6 Ocak'ta göreve başlayan TM, 9 Ocak 1961'de kendi içinden seçtiği yirmi kişi ile yeni bir anayasa hazırlaması için Anayasa Komisyonu oluşturmuştur.¹²⁶ Bu komisyon, çalışmasında örnek iki metin kullanmıştır. Başvurulan asıl metin, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Onar başkanlığındaki Bilim Kurulu'nun hazırladığı Anayasa Komisyonu Tasarısı'dır. İkinci olarak ise, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler öğretim üyelerinin hazırladığı Anayasa Ön Tasarısı'ndan faydalanılmıştır.

3.1. TM'de Anayasa Komisyonu Raporu Üzerine Görüşmeler

TM Anayasa Komisyonu bu örnek metinlerden yola çıkarak hazırladığı raporu 9 Mart 1961'de TM Başkanlığı'na sunmuştur.¹²⁷ Bu raporda, yıllardır şikayet edilen anayasaya aykırı kanunların yargısal denetimi sorununa çözüm bulmak amacıyla bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulması öngörülmüştür.¹²⁸

3.1.1. Anayasa Mahkemesi'nin Gerekliliği

TM'ye sunulan Anayasa Komisyonu Raporu'nda, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu, yapısı ve gerekliğiyle ilgili önemli ifadeler yer almaktadır. Raporda

¹²⁶ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal gelişmeleri*, s.375.

¹²⁷ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal gelişmeleri*, s.375.

¹²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.49

anayasanın maddelerini incelemeyen hemen önce üç temel iktidar olan yasama, yürütme ve yargıya ilişkin genel esaslar belirtilmektedir. Komisyonun maddelerin incelenmesine geçmeden evvel, anayasa mahkemesi gibi yargı sistemine getirilecek son derece önemli bir kurumun gerekliliğini açıklaması oldukça yerindedir.

Anayasa Mahkemesi'nin "*hasretle beklendiğini*"¹²⁹ ve tasarıda yer alıyor olmasının nasıl bir heyecan uyandırdığını TM üyelerinden Şefik İnan'ın şu sözlerinden anlamak mümkündür: "*Tasarının ihtiva ettiği yeni müesseselerden bir diğeri olan Anayasa Mahkemesini, son on yılın sayısız haksız kanunları karşısında hasreti çekilen bir müessese olarak karşılamakta, bu mahkemede vazife alacak Türkiyemizin yüksek hâkimlerini şimdiden hürmetle selâmlamakta, Türk milletinin kendileri hakkında beslediği ümit ve itimada lâyık olmaya çalışmalarını dilemekteyim.*"¹³⁰ 1924 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi'nin kurulmamasını ve anayasaya aykırı kanunlar karşısında mahkemelerin durumunun belirtilmemesinin büyük bir eksiklik olduğunu söyleyen TM üyesi Nedim Ergüven, tasarıda Anayasa Mahkemesi'nin kabul edilmesini çok yerinde bulmuştur.¹³¹

Komisyon raporunun yargıyla ilgili kısmında, hukuk devletinin en temel unsurunun devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygun olması gerektiği ve bunun ancak yargı organları ile sağlanabileceği belirtilmektedir.¹³² Yasama organının faaliyetleri ise, Anayasa Mahkemesi'ne açılacak iptal davası ile yargısal denetim altındadır.

Komisyon raporunda, söz konusu tasarıda hürriyetlerin teminatı hususunda özel bir gayret sarf edildiği ifade edilmektedir.¹³³ Bu anlamda tasarı, sadece devletin idari tasarruflarını yargısal denetim altında tutmamış, aynı zamanda yasama organının kendisinin anayasal sınırlar içerisinde kalmasını Anayasa Mahkemesi'yle sağlamak

¹²⁹ TMTD, Cilt II, 34. Birleşim, s.435.

¹³⁰ TMTD, Cilt II, 34. Birleşim, s.387.

¹³¹ TMTD, Cilt II, 35. Birleşim, s.429.

¹³² Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.6

¹³³ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.8.

istemiştir.¹³⁴ Böylece hürriyetlerin düzenleyicisi olan yasama organı, diğer adıyla siyasi iktidar, hürriyetlerin özüne zarar vermemesi için sınırlandırılmış¹³⁵ ve devletin hukukî tasarruflarının tamamı yargı denetimine bağlı kılınmıştır.¹³⁶

3.1.2. Anayasanın Bağlayıcılığı Meselesi

1924 Anayasası'nda anayasaya aykırı kanun çıkarılmayacağı açıkça ifade edilmesine rağmen, bu kontrolü sağlayacak bir mekanizma kurulmamıştır. 1961 Anayasa Tasarısı'nın 8.maddesinde anayasanın üstünlüğü belirtilirken, anayasa hükümlerinin bağlayıcılığı üzerinde özellikle durulmuştur. Maddenin ikinci fıkrasında yer aldığı üzere, anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idari makamları ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.¹³⁷

Komisyona göre, bir Anayasa Mahkemesi kurulmakla anayasanın amacı daha belirgin hale getirilmiştir.¹³⁸ Anayasanın yasama, yürütme ve yargı organları üzerindeki bağlayıcılığı, Anayasa Mahkemesi ile garanti altına alınmıştır. Ayrıca anayasanın, zikredilen organların yanında idareyi ve kişileri de doğrudan bağladığı belirtilmektedir. Bununla birlikte tasarının anayasanın bağlayıcılığını ifade eden 8.maddesinin ikinci fıkrası üzerinde TM'de tartışmalar yaşanmıştır. Mecliste söz alan Cevdet Aydın'a göre anayasa tasarısı, anayasanın idareyi ve kişileri bağlayan hükmünün uygulamasının ne olacağı bakımından yoksundur.¹³⁹ Aydın, 8.maddenin ikinci fıkrasının, kanunların anayasaya muhalefeti konusunda gerek Anayasa Mahkemesi ve gerekse diğer mahkemeler yolu ile kanunların Anayasaya aykırılığı

¹³⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.8.

¹³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.8.

¹³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.11.

¹³⁷ 1961 Anayasa Tasarısı Madde 8: “Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken temel hukuk kurallarıdır.”

¹³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s. 11.

¹³⁹ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.9.

iddiası ile dava açma hakkı dışında bir yenilik getirmediğini ileri sürmüştür.¹⁴⁰ Bu hususta, en azından gerekçe metnini tatminkâr bulmamıştır.

TM üyesi Fethi Çelikbaş tarafından mecliste gündeme getirilen diğer bir sorun ise, “*kişileri bağlayan ve doğrudan doğruya uygulanması gereken hukuk kuralları*”nın kişileri ne yönlerden bağladığıdır.¹⁴¹ Anayasanın kişileri nasıl bağlayacağı meselesi, yasama, yürütme ve yargıyı bağlaması gibi olmayıp, hukuki bakımdan daha zor anlaşılabilir bir mevzudur. Çelikbaş’a göre 153. maddedeki “*Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayınlanır ve Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idari makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar*”. hükmü nazara alındığında, 8. maddede belirtilen gerçek kişiler dolayısıyla bu temel hukuk kaidelerinin tüzel kişilere de uygulanıp uygulanmayacağı belirsizdir.¹⁴²

TM’de yaşanan tartışmalarda Anayasa Komisyonu adına yanıt veren Muammer Aksoy’a göre, 8. maddede ifade edilmek istenen prensip “hukukun üstünlüğü”dür.¹⁴³ Fransız ya da İtalyan Anayasaları’nda böylesine açık bir hükme rastlamadığını ifade eden Aksoy’a göre, anayasalar memleketin ihtiyacına göre şekil almaktadır.¹⁴⁴ Bu sebeple Anayasa Komisyonu ülkenin ihtiyaçları ışığında Anayasa Mahkemesi’ni teşkil etmiş ve bu mahkemenin anayasaya aykırı kanunları iptal edeceğini de belirtmiştir. Sözlerine devam eden Muammer Aksoy, anayasaya aykırı kanunların iptal edilememesinden çok çekmiş bir milletin anayasasında, Komisyon olarak anayasanın üstünlüğü prensibini açıkça yerleştirmenin elzem olduğunu düşündüklerini dile getirmektedir.¹⁴⁵ Kanunların anayasaya aykırı olamayacağının net bir dille ifade edilmesinin yanında, ikinci fıkrayla desteklenmesi Komisyon tarafından daha uygun bulunmuştur. 1924 Anayasası’nın 103.maddesinde bu fıkra aynen yer almasına rağmen mahkemeler bu prensibi tatbik edilememiştir. Anayasanın sadece kâğıt üstünde kalmayıp, platonik bir vesika seviyesine düşmemesi ve anayasayı tatbik

¹⁴⁰ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 10.

¹⁴¹ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 11.

¹⁴² TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 11.

¹⁴³ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 11.

¹⁴⁴ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 11.

¹⁴⁵ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 12.

etmeyen bir zihniyetin memlekette uzaklaştırılması için, ikinci fıkranın eklenmesi gerekmiştir.¹⁴⁶

Komisyon sözcüsü Muammer Aksoy, anayasanın kişileri nasıl bağladığına da açıklık getirmektedir. Buna göre bir anayasa hükmünün fert ile münasebeti olabilecek ise, o hukuki kaide kişiyi de bağlayacaktır.¹⁴⁷ Örneğin bir özgürlük, diğerlerinin özgürlüklerine de tecavüz etmemeyi gerektirdiğinden bu alanda herkesi bağlayan esaslar mevcuttur.¹⁴⁸ Diğer yandan sosyal haklar da işvereni bağlamalıdır. Anayasa hükümlerinin idare üzerinde bağlayıcı olmasının belirtilmesinin sebebi ise, Türkiye'de idarenin keyfiliği ve taraflılığının on senedir acı bir biçimde uygulanmasıdır.¹⁴⁹ Pek çok defa, idarenin memur ve amirlerine anayasadaki “toplama hürriyeti” ya da diğer hürriyetlerden bahsedildiği vakit, bu şahıslar, anayasadaki hükümlerin kendilerini ilgilendirmediğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle Aksoy için, idarenin bu hükümlerle bağlandığını tekrar etmek elzemdir.¹⁵⁰

Benzer şekilde TM üyelerinden Raif Aybar'a göre, anayasanın yasama, yürütme ve yargı organlarını nasıl bağladığı “yargı merciine başvurmak bakımından” 150. ve 152.maddelerde, idareyi nasıl bağladığı ise “emri yerine getirmemek bakımından” 124.maddede görülmektedir.¹⁵¹ Fertler açısından ise durumun 150.maddeden farklı olduğunu ve “*kişilerin*” orada sayılmadığını ifade eden Aybar, 8.maddenin ikinci fıkrasında ifade edildiği gibi kişilerin doğrudan bir dava hakkının bulunmadığını söylemiştir.¹⁵²

Anayasa Komisyonu adına söz alan Turan Güneş ise anayasa kurallarının doğrudan doğruya uygulanmasının kişiler bakımından önem arz ettiğini savunmaktadır.¹⁵³ Örneğin idari bir tasarrufa karşı iptal davası açıldığında, sadece

¹⁴⁶ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 12.

¹⁴⁷ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 12.

¹⁴⁸ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 12.

¹⁴⁹ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 13.

¹⁵⁰ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 13.

¹⁵¹ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.16.

¹⁵² TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.16.

¹⁵³ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.18.

idarenin almış olduğu bu karar kanuna aykırıdır demekle yetinilmeyecek, kanuna uygun olsa bile anayasanın herhangi bir normuna aykırı olduğu için iptalinin gerektiği söylenebilecektir. Sözcü Güneş'e göre, yukarıda bahsettiğimiz Refik Gür'ün meşhur "Bahçıvanlık Okulu Kararı"nın ortaya çıkardığı hususu anayasamız bir müessese haline getirmektedir.¹⁵⁴ Anayasa kuralları fertlerin idareye ve yargısal kurumlara karşı doğrudan ileri sürebilecekleri kaideler haline gelmiş bulunmaktadır.¹⁵⁵

Bu noktada söz alan Anayasa Komisyonu Başkanvekili Emin Paksüt, anayasanın yasama, yürütme ve yargı organlarını nasıl bağladığını anlatmak için iptal davası ve def'i yolundan bahsetmiştir. Ardından, 8.maddenin ikinci fıkrasında geçen anayasanın idareyi nasıl bağladığını açıklamıştır. Paksüt, geniş anlamda düşünüldüğünde hükümet dışındaki idari makamların anayasa kuralları dışında serbestçe hareket etmesini önlemek için "idare"yi de zikretmeyi uygun bulduklarını ifade etmiştir.¹⁵⁶ Sözlerine devam eden Paksüt, bu fıkrada geçen "*kişilerin de anayasayla bağlı olmasının*", aslında anayasanın diğer organları bağlamasının mantıklı bir sonucu olduğunu savunmuştur.¹⁵⁷ Zira yasama organı anayasa kurallarına uymakla yükümlü ise, onun tasarrufları sonucu meydana gelen kanunlara riayet edecek gerçek ya da tüzel kişileri de bağlamış olacaktır.¹⁵⁸

3.1.3. Temel Hakların Korunmasında Bir Güvence Olarak Anayasa Mahkemesi

Komisyonun temel hak ve hürriyetlerin korunmasında Anayasa Mahkemesi'ne yaklaşımı, özel olarak ele alınmayı hak eder. Komisyon raporuna göre, hakların sınırlanmasında ortaya çıkabilecek en büyük tehdit hakların özüne dokunulmasıdır. Raporda, özgürlüklere zarar verenlerin -her ne kadar sadece düzenlediklerini ifade etseler de- bu özgürlükleri düzenleyenlerin bizzat kendileri olduğu iddia edilmiştir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi'ne dikkat çeken komisyon, mahkemenin önüne gelen

¹⁵⁴ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.18.

¹⁵⁵ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.18.

¹⁵⁶ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.25.

¹⁵⁷ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.25.

¹⁵⁸ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.25.

uyuşmazlıklarda “hiçbir sınırlamanın hakların özüne dokunamayacağı” kaidesini göz önünde bulunduracağını vurgulamıştır.¹⁵⁹ Böylece söz konusu temel ölçüye aykırı düzenlemeler AYM eliyle hükümsüz sayılacaktır. Ancak TM’de söz alan Suphi Batur, “öz” (cevher) kelimesini metafizik ve felsefi bir kavram olarak yorumlamıştır.¹⁶⁰

Komisyunun temel hak ve hürriyetlerle ilgili üzerinde durduğu diğer bir konu ise din ve vicdan hürriyeti olmuştur. Meselenin dini değil, vicdani boyutunu vurgulayan komisyon, siyasi partileri kapatma yetkisini hangi mahkemenin kullanacağını ele almıştır.¹⁶¹ Komisyona göre, demokrasinin hayati unsurlarından biri olan “siyasi partilerin” kapatılması sulh mahkemelerine bırakılmamalı ve bu yetki sadece AYM’ye verilmelidir.

Komisyunun hazırladığı tasarı üzerine TM’de söz alan Alp Kuran, çeşitli özgürlüklerin her birinin teferruatla düzenlenmesine gerek olmadığını savunmuştur.¹⁶² Zira, hürriyetlerin özüne dokunulmayacağı hükmü anayasada yer alıyor ve bunu garanti edecek bir AYM kuruluyorsa, ayrıntılar lüzumsuz olacaktır. Kuran’a göre, hak ve hürriyetlerin özüne dokunan kanuni tedbirler, daha sonra AYM eliyle iptal edilecektir.

Bu temel hak ve özgürlüklerden “basın hürriyeti” ile “gazete ve dergi çıkarma hakkı”na, TM’de tartışılması sebebiyle değinmek gerekir. TM üyelerinden Sırrı Atalay, demokratik bir düzen içinde sınırsız bir hürriyet düşünülemediğinden Bülent Ecevit’in “*Gazete kapatma hakim kararı ile dahi olmasın.*” önerisine¹⁶³ karşı çıkmıştır. Buna gerekçe olarak ise, AYM’nin varlığını göstermiştir. Zira hakimlerin ve mahkemelerin bağımsızlığını kesin şekilde garantiye alan böyle bir yüksek mahkeme teşkil edildiğine göre, bu bağımsız mahkemenin kesinleşen bir kararı asla

¹⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.13-14

¹⁶⁰ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s.49.

¹⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.16.

¹⁶² TMTD, Cilt II, 35. Birleşim, s.414.

¹⁶³ TMTD, Cilt III, 44. Birleşim, s.181-181.

bir baskı oluşturmayacaktır.¹⁶⁴ Atalay'a göre, basın suistimalleri mahkeme kararları ile önlenilirse, sınırsız bir hürriyet anlayışının memleketi götürebileceği anarşi tehlikesi de önlenecektir.¹⁶⁵ Aynı istikamette fikir sahibi olan komisyon sözcüsü Muammer Aksoy ise, kapatma meselesini düzenleyen bir kanun eğer zaruretleri aşıyorsa Anayasa Mahkemesi'nin bunu iptal edeceğini söyleyerek, AYM'ye duyduğu güveni ifade etmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca Aksoy, böyle bir teminat altındaki neşir yasağının basın hürriyetinin özünü zedeleyici bir hale bürünmeyeceğini savunmuştur.¹⁶⁷

3.1.4. Anayasa Mahkemesi'nin Devletin Temel Organları Arasındaki Yeri

Komisyon raporunda, devletin temel kurumlarından yasama ve yargı erklerine ilişkin açıklamalarda da bulunulmuştur. Yasamayla ilgili konu, TBMM üyelerinin dokunulmazlığı meselesidir. Komisyona göre “*dokunulmazlığın kaldırılması ehemmiyetli siyasi ve hukuki neticeler ihtiva ettiği için*” bu kararlar aleyhine Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolu açık bırakılmıştır.¹⁶⁸ Böylece, Anayasa Tasarısı'nın 81. maddesinde belirtilen kişiler, meclisin herhangi bir üye hakkında “dokunulmazlığın kaldırılması ya da üyeliğin düştüğüne karar vermesi” halinde Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açabileceklerdir.

Anayasa Mahkemesi'ni en çok ilgilendiren devlet erki şüphesiz “yargı”dır. Bu nedenle AYM'nin yargı kurumları arasındaki yerini belirlemek gerekmiştir. Nitekim, TM görüşmeleri incelendiğinde, AYM ile yine bir yüksek mahkeme olarak nitelendirilen Uyuşmazlık Mahkemesi arasındaki bağın tartışıldığı görülmüştür. Bu konudaki tartışmalar, Anayasa Tasarısı'nda yer alan Uyuşmazlık Mahkemesi kenar başlıklı 142.maddeden kaynaklanmış ve Uyuşmazlık Mahkemesi'nin bir yüksek mahkeme olarak ele alınmasının doğru olup olmadığı görüşülmüştür.¹⁶⁹ Bu konuda

¹⁶⁴ TMTD, Cilt III, 44. Birleşim, s.183.

¹⁶⁵ TMTD, Cilt III, 44. Birleşim, s.183.

¹⁶⁶ TMTD, Cilt III, 44. Birleşim, s.186.

¹⁶⁷ TMTD, Cilt III, 44. Birleşim, s.186.

¹⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.34.

¹⁶⁹ Anayasa Tasarısı Madde 142:

“*Uyuşmazlık Mahkemesi, adli, idari ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir.*”

söz alan Anayasa Komisyonu Sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu¹⁷⁰, “*Her memlekette uyumsuzluk işleri ya bizde olduğu gibi, sırf bu işe bakan müesseselere, ya da mesela Avusturya’da olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi’ne verilerek gördürülmektedir.*” demiştir.¹⁷¹

TM üyelerinden Vecihi Tönük, Anayasa Mahkemesi’ne çeşitli yargı düzenlerine ait uyumsuzlukların verilmesi mümkün olmasına rağmen, müstakil bir Uyuşmazlık Mahkemesi’nin kurulmasının daha uygun olduğunu belirtmektedir.¹⁷² Bu konuda TM’deki genel yaklaşım, Anayasa Komisyonu’nun tasarıda yer verdiği gibi bir Uyuşmazlık Mahkemesi’nin teşkil edilmesi yönünde olmuştur. TM, bu mahkemenin kurulmasında mutabık kalmış, ancak Sırrı Atalay’ın önerisi doğrultusunda kuruluş ve işleyişinin kanunla düzenlenmesini kabul etmiştir.¹⁷³

AYM’nin kuruluş maddelerini ele almadan önce Anayasa Komisyonu’nun yargıyla ilgili vurguladığı ikinci konu, Danıştay ile Anayasa Mahkemesi arasındaki yakınlıktır. Bu yakınlık, anayasa tasarısının Danıştay’ın kuruluşu ve görevlerini düzenleyen 141.maddesinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu maddede Danıştay üyelerinin, Yüksek Hâkimler Kurulu ve yasama organı eliyle belirlenen adaylar arasından olmak üzere, AYM’nin teşkil edeceği bir kurum tarafından seçileceği belirtilmektedir. İşte bu durum AYM ile Danıştay’ın birbirine yakınlığı sebebiyledir.¹⁷⁴

Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluş ve işleyişi kanunla düzenlenir. Bu mahkemenin başkanlığını, Anayasa Mahkemesince kendi asıl veya yedek üyeleri arasından görevlendirilen bir üye yapar.”

¹⁷⁰ Nureddin Ardıçoğlu, Demokrat Parti’yle siyasete atılmış, ancak 1948’de Millet Partisi’ne geçerek genel yönetim kurulu üyesi olmuştur. MP kapatılınca, 1954’te Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin kuruluşuna katılmıştır. Daha sonra CKMP adını alacak partinin, Kurucu Meclis’teki temsilcilerinden biri olmuştur.

¹⁷¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.183.

¹⁷² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.182.

¹⁷³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.183-184.

¹⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.48.

Anayasa Komisyonu'na göre Danıştay ile AYM, siyasi iktidar ile idarenin tasarruflarını yargı denetimi altına alan bir sistem içinde toplanmaktadır.¹⁷⁵ Bu görüş daha sonra Temsilciler Meclisi'nde Rıza Göksu tarafından eleştirilecektir. Göksu, iki yüksek mahkemeden birisinin, diğerinin nüfuzu altında bulundurulmasına tereddütle yaklaşacaktır.¹⁷⁶

3.2. Anayasa Mahkemesi'ne İlişkin Anayasa Maddeleri Hakkındaki Kurucu Meclis Görüşmeleri

Temsilciler Meclisi'nin Mayıs ayında yapılan 61. Birleşimi'nde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı'nın 120 ile 157. maddeleriyle birlikte "Başlangıç" metni de kabul edilmiştir.¹⁷⁷ Daha sonra Anayasa Tasarısı, Milli Birlik Komitesi'nde müzakere edilmiştir. Ancak, AYM ile ilgili hiçbir madde MBK'da değişikliğe uğramamıştır. MBK'daki müzakereler incelendiğinde, Temsilciler Meclisi'nde kabul edilmiş anayasa tasarısı maddelerinin TM'deki gibi uzun tartışmalara yol açmadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle KM'yi oluşturan TM ile MBK görüşmeleri bir arada ele alınmıştır. Önce, maddelerin TM'deki müzakeresinden bahsedilmiş, ardından MBK'nın yaklaşımı ve maddenin buna göre değiştirilip değiştirilmediği incelenmiştir.

3.2.1. AYM'nin Kuruluşu ve Üye Kompozisyonu

Anayasa Tasarısı'nın yargı bölümünde bizzat Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu, yapısı ve görevleriyle ilgili maddeler yer almaktadır.¹⁷⁸ Temsilciler Meclisi'nde buna ilişkin görüşülen ilk madde, kronolojik sıraya uygun olarak Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimini düzenleyen 145.maddedir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.47-48.

¹⁷⁶ TMTD, Cilt II, 36. Birleşim, s.453.

¹⁷⁷ TMTD, Cilt V, 61. Birleşim, s.2

¹⁷⁸ 1961 Anayasa Tasarısı, 145-152.maddeler.

¹⁷⁹ D) ANAYASA MAHKEMESİ

I. Kuruluş

a) Üyelerin seçimi

Anayasa Tasarısı görüşmelerinde, bu konuya ilişkin ilk söz alan TM üyesi Kemal Türkoğlu'dur. Türkoğlu, 145.maddedeki AYM üyelerinin seçilmesi meselesi ele alınmadan önce, AYM'nin gerekliliği hakkında açıklama yapmıştır. Türkoğlu'na göre Anglosakson ülkelerde temyiz mahkemeleri, verdikleri içtihadı birleştirme kararları ile anayasal denetim görevini icra etmektedir.¹⁸⁰ Türkiye'de, 1924 Anayasası'nın 103.maddesine rağmen¹⁸¹, anayasaya aykırı pek çok kanun çıkarılmıştır. Eğer bu dönemde Anglosakson ülkelerdeki sistem uygulansaydı, bugün bir AYM kurulmasına gerek kalmayacağını belirten Türkoğlu'na göre, 1950-1960 dönemini yaşayan Türkiye için AYM'nin kurulması bir gerekliliktir.¹⁸²

3.2.1.1. AYM Üyelerinin Seçildiği Kaynaklar

Anayasa Tasarısı'nın üyelerin seçimini belirleyen 145.maddesinde, Anayasa Mahkemesi'nin on beş üyeden kurulacağı ifade edilmiştir. Bu üyelerin Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, Yasama Meclisleri (CS ve MM) ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca üniversiteler ve Askeri Yargıtay'a aday göstermek

MADDE 145. “Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsozcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Meclisi iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelerden birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanun sözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.”

Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki, Danıştay ile Yasama Meclislerinin her biri birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usul uygulanır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar.”

¹⁸⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.192.

¹⁸¹ 1924 Anayasası

Madde 103- “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hiçbir maddesi, hiçbir sebep ve bahane ile ihmal veya tatil olunamaz.

Hiçbir kanun Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aykırı olamaz.”

¹⁸² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.192.

Konuyla ilgili olarak, anayasal denetimin siyasal olarak talep edilmesine ilişkin başlık incelenmelidir. 1950-1960 arasında, DP anayasaya aykırı çok sayıda kanun çıkarmış ve muhalefet bunun önüne geçmek için AYM'nin kurulmasını talep etmiştir.

hakkı tanınmıştır.¹⁸³ Tasarıya göre, AYM üyeleri yedi farklı kaynaktan gelmekte ve her bir mercide ayrı ayrı seçim yapılmaktadır.¹⁸⁴

AYM'ye üye seçecek organların diğer memleketlerde üç dört kalem olmasına rağmen, Anayasa Tasarısı'nda yedi kalem olarak belirlenmiş olması, TM'de çok tartışılmıştır. Ancak, üye seçimiyle ilgili TM'de yaşanan en büyük sorun, yasama organının üye seçme yetkisi üzerinde olmuştur. Bu konudaki en radikal teklif, TM üyesi ise Sadettin Tokbey'den gelmiştir. Tokbey'e göre, yasama meclislerine seçilecek üyelere AYM'de hiç yer verilmemeli, Millet Meclisi'nden ve Cumhuriyet Senatosu'dan bu yetki derhal alınmalıdır.¹⁸⁵ Zira AYM, yasama organının yapmış olduğu tasarruflardan çok eziyet çekildiği için ihdas edilmiştir.¹⁸⁶ Tokbey'e göre, bunun yerine yargının AYM üzerindeki ağırlığı arttırılmalı, Danıştay ve Yargıtay'dan seçilecek üye sayısına birer eklenmelidir.¹⁸⁷ TM üyesi Nedim Ergüven'e göre de, AYM üyelerinin yarı yarıya yasama meclisleri tarafından seçilmesi Batı Almanya Anayasası'nın 94.maddesinde öngörülmesine rağmen, AYM'nin bağımsızlığı göge düşürdüğünden Türkiye için uygun değildir.¹⁸⁸

Bu hususta açıklamada bulunan komisyon sözcüleri Nureddin Ardıçoğlu ve Muammer Aksoy, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yasama organının seçeceği üye miktarının çok az olduğunu ve tüm üyelerin hakimlerden seçilmesi halinde bir "hakimler devleti"nin kurulabileceğini ifade etmişlerdir.¹⁸⁹ Ardıçoğlu, yasama meclislerinin ve cumhurbaşkanının yapacağı seçimlerde Askeri Yargıtay ve üniversitelerin gösterecekleri adaylarla bağlı olduğunu belirterek, meclise üye seçme yetkisi vermemeyi abartılı bulmuştur.¹⁹⁰ Yani yasama organı, üye seçiminde tamamıyla serbest değildir. Ayrıca, Askeri Yargıtay'ı ve üniversiteleri de seçici heyet

¹⁸³ AYM üyelerinin sahip olması gereken nitelikler için iki aşağıdaki sayfalara bakınız.

¹⁸⁴ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193.

¹⁸⁵ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193.

¹⁸⁶ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193.

¹⁸⁷ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193.

¹⁸⁸ TMTD, Cilt II, 35. Birleşim, s.429.

¹⁸⁹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193-196.

¹⁹⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.195.

Anayasa Tasarısı'nda Yargıtay, Danıştay, Sayıştay gibi gayri siyasi organların seçici heyet olarak sekiz kişi, siyasi organlardan, yani meclislerden seçici heyet olarak beş kişi, cumhurbaşkanı tarafından da iki kişi seçileceği belirlenmiştir.

olarak belirlemediklerini ekleyerek, bu kurumlara sadece üye gösterme yetkisi verdiklerini vurgulamıştır.¹⁹¹

AYM üyelerinin seçildiği kaynaklar hakkında Milli Birlik Komitesi'ndeki müzakerelerde ilk söz alan MBK üyesi Kamil Karavelioğlu'dur. Karavelioğlu'nun iddiasına göre, Necip San adında bir kişi orduyla ilgili kanunların tefsir edilmesi için AYM bünyesine muvazzaf bir subayın girmesi gerektiğine dair önerge vermiştir.¹⁹² Ancak bu takdirde her vekaletin bir şahsı oraya göndermesinin icap ettiğini düşündüğünden AYM'ye subayların girmesini doğru bulmamıştır. Nitekim, MBK genel olarak Karavelioğlu'na katılmış ve söz konusu önergeyi kabul etmemiştir. 145.madde üzerinde MBK'da bunun dışında bir tartışma meydana gelmemiş, aşağıdaki alt başlıklar üzerinde durulmamıştır. MBK, TM'nin madde üzerindeki görüşmelerine aynen katılmıştır.

3.2.1.2. AYM'ye Sayıştay'dan Üye Seçilmesi

Tasarıda AYM üyelerini seçen organlardan biri olarak belirlenen Sayıştay hakkında, TM'deki ilk öneri Kemal Türkoğlu'ndan gelmiştir. Türkoğlu'na göre AYM'ye bütçe işleriyle meşgul olan Sayıştay'dan üye seçilmemeli; AYM üyeliğine aday kişiler üyeler hukuk, iktisat ya da sosyal bilimler altyapısından gelmelidir. Ayrıca tarafsızlık açısından, Millet Meclisi ya da Cumhuriyet Senatosu'ndan üye seçimine gidilmemelidir.¹⁹³

Yukarıdaki öneri doğrultusunda AYM'ye Sayıştay'dan üye seçilip seçilemeyeceği hakkında TM'de temel olarak iki görüş yer almıştır. Birinci görüşe göre Sayıştay üyeleri senelerce mali konularda uğraştıkları için anayasal meselelerden uzaktırlar. Bu nedenle AYM üyesi olmamaları gerekir. TM üyelerinden Muhittin Gürün'in savunduğu ve Anayasa Komisyonu sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu'nun tasdik

¹⁹¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.195.

¹⁹² MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.18.

¹⁹³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193.

ettiği diğer görüşe göre ise, tam da bu sebeple AYM’de Sayıştay üyeleri yer almalıdır.¹⁹⁴ Zira son zamanlardaki kanunlar daha ziyade mali ve iktisadi konularda çıkarıldığı için, bu konuda uzman kişilere ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁹⁵ Bunu savunan temsilciler, Anayasa Komisyonu’nun Sayıştay’dan üye seçilmesi konusunda oy birliğiyle uzlaştıklarını da hatırlatmıştır.

3.2.1.3.AYM Üyelerinin Nitelikleri

1961 Anayasa Tasarısı’nda AYM üyeleri ile ilgili ele alınması gereken bir diğer konu, bu üyelerin sahip olması gereken niteliklerdir. Tasarının 145.maddesinin 4.fıkrasında, AYM asıl ve yedek üyelerinin hangi meslekle uğraşanlar arasından seçileceği belirtilmiştir. Fıkra göre, üyeler hangi kurum tarafından seçilirse seçilsin kırk yaşını doldurmuş olmalı¹⁹⁶ ve aşağıdaki mesleklerden birini icra etmelidir:

- a) Üniversitelerin hukuk, iktisat veya siyaset bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği yapmış olmak,
- b) En az on yıl avukatlık yapmış olmak,
- c) Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Sayıştay’da başkanlık, üyelik, başsavcılık veya başkanun sözcülüğü yapmış olmak.

Bunlar arasında, “iktisat ya da siyaset bilimler ile uğraşan kişilerin AYM’ye üye seçilebilmesi” TM’de tepki toplamıştır. TM’de söz alan Nedim Ergüven, hem Yüksek Hâkimlik Kurulu’nun hem de AYM’nin seçimlerinde, seçecek ve seçilecek kimselerin mümkün olduğunca hukukçulardan, hatta hakimlerden olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁹⁷ Ergüven için bu esas, adaletin dış etkilerden korunması ve hâkimlerin siyasetle uğraşan kimselerden olmaması bakımından mutlaka gereklidir.¹⁹⁸

¹⁹⁴ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193-194.

¹⁹⁵ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193.

¹⁹⁶ AYM üyelerinin icra ettikleri mesleklerin yanında belli bir tecrübe sahibi olması da beklenmiş ve kırk yaşını doldurmuş olma şartı aranmıştır.

¹⁹⁷ TMTD, Cilt II, 35. Birleşim, s.429.

¹⁹⁸ TMTD, Cilt II, 35. Birleşim, s.429.

Buna karşılık TM’de, aslolan hakimlere verilecek görev ve yetki olduğu öne sürülerek, üyelerin hangi temelden geldiğinin ciddi bir öneme sahip olmadığı da savunulmuştur. Komisyon sözcüsü Muammer Aksoy’a göre, anayasa yargısının kurulmasındaki amaç, “hakimler devleti” değil “hukuk devleti” inşa etmektir.¹⁹⁹ Benzer şekilde, temsilcilerden Fethi Çelikbaş’a göre de, tasarıda AYM üyelerinin branşlarının geniş tutulması isabetlidir. Çünkü hukuk mesleğinde çalışanlar daha muhafazakâr davranırken; siyaset alanında, akademik kariyer sahasında bulunanlar daha bütüncül bir yaklaşıma sahiplerdir.²⁰⁰

Sonuçta, TM görüşmelerinde Anayasa Komisyonu’nun tasarısına sadık kalmış, hukuk dışında iktisat ya da siyasal bilimlerde faaliyet gösterenlerin de aday üye olabilecekleri kabul edilmiştir. Ancak on yıl avukatlık yapmış olma şartı, on beş yıl olarak değiştirilmiştir.²⁰¹ Göreve başlayan AYM hakimleri, bu süre boyunca resmî veya özel başka hiçbir görev alamayacaklardır.²⁰²

3.2.1.4. AYM’ye Başkan Seçilmesi

Üyelerle ilgili sorun oluşturan diğer bir konu ise mahkeme başkanıdır. Tasarıda, AYM Başkanı ile ilgili özel bir hüküm yoktur. Bazı TM üyeleri, bu durumun eksik kaldığını dile getirmişlerdir. Bunun üzerine açıklama yapan Anayasa Komisyonu sözcüsü Ardıçoğlu, AYM Başkanı meselesinin MM’ye bırakıldığını belirtmiştir.²⁰³ 1961 Anayasası Tasarısı’nın geçici 8.maddesinde, TBMM’nin altı ay içinde mahkemenin kuruluş ve işleyişini düzenleyen bir kanun çıkarması gerektiğini ifade eden Ardıçoğlu’na göre, bu gibi ayrıntılar o kanunda düzenlenmelidir.

¹⁹⁹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.193-196.

²⁰⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.196.

²⁰¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.199.

²⁰² Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.48.

²⁰³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.195.

Bu madde dışında, Anayasa Komisyonu Tasarısı'nın 69.maddesinde geçen "AYM'ye en az yedi yıl başkanlık yapmış kimselerin, CS'nin tabii üyesi olacakları"na dair hüküm de kabul edilmemiştir.

3.2.2. AYM Üyeliğinin Sona Ermesi

Anayasa Tasarısı'nın 146.maddesinde²⁰⁴ AYM üyeliğinin sona ermesi halleri gösterilmektedir. Maddede, diğer hâkimler hakkındaki esaslara paralel hükümler yer almaktadır. Ancak, diğerlerinden farklı olarak²⁰⁵ AYM üyeleri yetmiş yaşına kadar görevde bulunabilecektir. Anayasa Tasarısı'nda üyelerin emeklilik yaşını yetmiş olarak belirlenmesi, TM görüşmelerinde tartışma konusu olmuştur.

Anayasa Tasarısı'nda belirlenen yaş haddi hakkında, TM üyeleri kaygı duymuştur. TM'de söz alan Rıza Göksu'ya göre yüksek mahkemeler zirve mahkemeler olduğundan mensuplarının tekâmüllerinde yaş ve tecrübelerinin tesiri olmaktadır.²⁰⁶ Bu konuda Göksu, yüksek mahkeme hâkimleri için emeklilik yaşı diye bir sınırın olmadığı İngiltere'yi örnek vermekte ve tasarıda konulan sınırı eleştirmektedir.

Oysa pek çok temsilci üye tam tersi düşünmüş, bir AYM hakiminin uzun yıllar görev yapmasına endişeyle bakmıştır. Örneğin, TM üyelerinden Sırrı Atalay, kırk yaşından sonra seçilerek yetmiş yaşına kadar görevde kalınabilen mahkeme üyeliğini *kaydı hayat şartıyla görev* olarak nitelemiştir.²⁰⁷ Bu endişeyi açıklığa kavuşturmak üzere söz alan Komisyon Sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu, diğer ülkelerde çeşitli usuller

²⁰⁴ 1961 Anayasa Tasarısı (Anayasa Komisyonu, ilk hali)

b) Üyeliğin sona ermesi

Madde 146- "Anayasa Mahkemesi üyeleri yetmiş yaşında emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi veya görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması hallerinde, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun kararı ile sona erer."

²⁰⁵ Diğer hakimler altmış beş yaşında emekliye ayrılmak zorunda idiler.

²⁰⁶ TMTD, Cilt II, 36. Birleşim, s.454.

²⁰⁷ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.201.

görüldüğünü ve bu usuller arasından tercih yapmak gerektiğine değinmiştir.²⁰⁸ Ardıçoğlu, Komisyon olarak ülkemiz için istikrar unsurunu ön plana çıkardıklarını, bu nedenle seçimlerin sürekli yenilenmesinden kaçındıklarını ifade etmiştir.²⁰⁹ Diğer hakimler için de konulan altmış beş yaş sınırını yetmişe çıkarmalarını, AYM hakiminin yeniden seçilme kaygısı gütmemesi adına bir teminat unsuru kabul ettiklerini de eklemiştir.²¹⁰

TM üyelerinden Ferid Melen, Anayasa Mahkemesi'nin siyasi bir organ olduğundan hareketle üyelerinin de 7 veya 10 yıl gibi geçici bir süre için seçilmesinin daha doğru olacağını savunmuştur.²¹¹ Bu kanıya karşı çıkan komisyon, AYM'nin kanunların anayasaya uygunluğunun kazai murakabesini yapan bir kurum olduğunu vurgulayarak, kuruluş amacı ve görevleri bakımından siyasi değil kazai bir organ olduğunu ifade etmiştir.²¹² Komisyon sözcüsü Ardıçoğlu'nun dikkat çektiği önemli bir nokta ise, dört senede bir değişen iktidar karşısında devamlı bir AYM'nin kurulması gerektiğidir.²¹³

TM'de yaş haddi üzerine görüşmelerde, Anayasa Komisyonu tavrını korumuş *istikrar ve devamlılık* unsurlarını ön plana çıkarmıştır. Yine de çok sayıda TM üyesi, emeklilik yaşının altmış beşe indirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yönde verilen önergelere Anayasa Komisyonu da katılmış, maddedeki emeklilik yaşı belirli bir süre için göreve gelmeksizin “*altmış beş*” olarak kabul edilmiştir.

TM görüşmelerinde, AYM üyeliğinin sona erme hallerini düzenleyen 146.maddenin ikinci fıkrası üzerinde küçük bir değişiklik yapılmıştır. Tasarıdaki cümle, “*Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi veya görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması hallerinde, Anayasa Mahkemesi üye tam*

²⁰⁸ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.201-202.

²⁰⁹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.202.

²¹⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.202.

²¹¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.204.

²¹² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.205.

²¹³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.206. (Komisyon adına konuşan Nureddin Ardıçoğlu'nun değindiği üzere, örneğin Amerika'da ünlü Marshall isimli hakim otuz üç sene görev yapmıştır.)

sayısının üçte iki çoğunluğunun kararı ile sona erer.” şeklindedir. TM’de bu cümledeki “veya” bağlacının belirsizliğe yol açtığı gündeme gelmiştir. Gerçekten de hüküm, hakimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan hüküm giyme halinin Anayasa Mahkemesi kararına bırakıldığı şeklinde anlaşılmaktadır. TM’den gelen tepkilerden sonra, Anayasa Komisyonu’nun önerisiyle “veya” kaldırılmış, “... *hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; ...* ” şeklinde tadil edilmiştir.

Aynı fıkranın devam eden cümlesinde, bir AYM üyesinin görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği anlaşıldığı takdirde, görevinin AYM üye tam sayısının *üçte iki çoğunluğunun* kararı ile sona ereceği belirtilmektedir. Bu hususta TM’de bir anlaşmazlık yaşanmamıştır. Ancak MBK’daki görüşmelerde, Sami Küçük başta olmak üzere bazı MBK üyeleri, AYM üyesinin sağlık sebebiyle çalışamayacağını belgeleyen doktor raporunun görevin sona ermesi için kafi geldiği kanısında olmuştur.²¹⁴ MBK üyesi Haydar Tunçkanat ise, ilgili kişinin tasarındaki kadar yüksek olmasa da salt çoğunluk gibi bir oylamaya tabi olmasını hem kafi bulmuş hem de bir teminat olarak görmüştür.²¹⁵ Müzakerelerin ardından yapılan oylamada, aranan çoğunluğun nisbeti “salt çoğunluk” olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik daha sonra TM tarafından da benimsenmiştir.²¹⁶

3.2.3. AYM’nin Görev Ve Yetkileri

AYM’nin görev ve yetkileri, üyelerle ilgili düzenlemelerin hemen ardından, tasarının 147.maddesinde düzenlenmiştir.²¹⁷ Maddeye göre AYM’nin iki temel görevi

²¹⁴ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.19.

²¹⁵ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.19.

Haydar Tunçkanat’ın şu sözleri ilgi çekicidir: “...*Bugün Bakırköy’e gidin, orada mirasçılarının yahut da şunun bunun şeyi ile oraya girmiş, çıkamayan birçok akıllılar mevcuttur...*”

²¹⁶ Server Tanilli, **Anayasalar ve Siyasi Belgeler**, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976, s.365.

1961 Anayasa Tasarısı (Müzakerelerden sonraki)

b) Üyeliğin sona ermesi

Madde 146- “*Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşında, emekliye ayrılırlar.*

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.”

²¹⁷ 1961 Anayasa Tasarısı

bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, kanunların ve TBMM içtüzüklerinin anayasaya uygunluğu denetlemek; ikincisi, kanunda belirtilen kimseleri görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamaktır.²¹⁸

Anayasa Komisyonu raporunda, -kuruluş amacı dikkate alınırsa- AYM'nin esas görevinin, kanunların ve yasama meclisleri içtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetlemek olduğu belirtilmiştir.²¹⁹ Ancak yine de TM'de AYM'ye Yüce Divan görevi verilip verilmemesi konusu tartışılmıştır. Görüşmeler sırasında söz alan temsilci Kemal Türkoğlu, Yüce Divan sıfatıyla yargılama görevinin geçici olduğunu ve sürekli bir mahkeme olan AYM'ye bu görevin verilmemesi gerektiğini ileri sürmüştür.²²⁰ Ancak verilecekse de AYM'nin bu vazifeyi yaparken Yargıtay Ceza Daireleri'nin başkan ve üyeleri ile takviye edilmesi gerektiğini savunmuştur.²²¹ Buna karşılık komisyon sözcüsü Muammer Aksoy, AYM'nin kuruluşu ve yapısının, baktığı işe göre değişmesini uygun bulmadıklarını ifade etmiştir.

II. Görev ve yetkileri

MADDE 147- *Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler.*

Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini; Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.

Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yargılanmasında savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar.”

²¹⁸ 1961 Anayasa Tasarısı

II. Görev ve yetkileri

MADDE 147. — *Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler.*

Cumhurbaşkanını, Bakanlar Kurulu üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini; Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar ve anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirir.

Anayasa Mahkemesinin, Yüce Divan sıfatıyla yargılanmasında savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı yapar.

²¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), S.sayısı: 35, TMTD, Cilt II, s.48.

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş ve yargılama usulü kanunla ve çalışma tarzı ile üyeleri arasındaki iş bölümü ise kendi yapacağı içtüzükle düzenlenecektir.

²²⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.209.

²²¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.209.

3.2.3.1. AYM'ye Anayasayı Yorumlama Yetkisinin Verilmesi

AYM'nin görev ve yetkileri TM'de tartışılırken, ilk üzerinde durulan husus AYM'ye anayasayı yorumlama yetkisinin verilir verilmeyeceğidir. TM üyesi Kemal Türkoğlu, Anayasa Komisyonu Tasarısı'nda kanunların yorumlanması yetkisinin bağımsız mahkemelere verildiğini hatırlatmış ve anayasanın yorumlanması görevinin de AYM'ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir.²²² Türkoğlu'na göre AYM, yasama organında bir tereddüt olduğunda anayasayı yorumlama yetkisine sahip olmalı ve kanunların yürürlükte olup olmadıklarını tespit edebilmelidir.²²³

Buna karşılık, 1961 Anayasa Tasarısı'nda belirlenen anayasal düzene işaret eden Anayasa Komisyonu sözcüsü Muammer Aksoy, kanunu uygulayan bağımsız mahkemelerin karar verirken zaten bir yorum yapacağını ve bu yorumun yeterli olacağını savunmuştur.²²⁴ Aksoy, tasarı ile teşkil edilen AYM'nin, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlerken anayasayı yorumlayacağını kabul etmekle birlikte, bu yorumun "anayasa maddelerinin anlamı şöyledir" gibi bir yorum değil, kendine özgü bir yorum şekli olduğunu ifade etmiştir.²²⁵

Maddenin MBK'da görüşülmesinde ise, AYM'nin görevleri arasında sayılan Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi, daha önce yasama yorumu hakkında MBK'da yaşanan tartışmaları hatırlatmış²²⁶ ve maddenin görüşülmesinde kazai yorum meselesini gündeme getirmiştir. MBK üyelerinden Selahattin Özgür, yasama yorumu

²²² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.209.

²²³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.209.

²²⁴ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.211.

²²⁵ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.211.

²²⁶ Anayasa Tasarısı'nın 64.maddesi hakkında meydana gelen tartışma sonucunda yasama yorumunun olduğu düşünülmüş, fakat ertesi hafta yapılan toplantıda madde yasama yorumunun olmadığı yönünde yeniden değiştirilerek kabul edilmiştir (MBKTD, Cilt VI, 87. Birleşim, s.21). MBK üyelerinden Sami Küçük ve Kadri Kaplan, maddede meclisin yorum yapma yetkisinin olmamasına tepki göstermişlerdir (Benzer görüş için bkz MBKTD, Cilt VI, 83. Birleşim, s.2-3)

Buna karşı çıkan MBK üyesi Selahattin Özgür, bu zamana kadar kanunların lafzını ve ruhunu meclisler tefsir ettiği için bazı haksızlıklar yaşandığını kabul etmiş, fakat yeni anayasa ile kanunlar hakkında yapılacak yorum Anayasa Mahkemesi'ne bırakılacağından bu haksızlıkların önüne geçilebileceğini ifade etmiştir (MBKTD, Cilt VI, 83. Birleşim, s.3). Benzer görüşler için bakınız: Mucip Ataklı, Refet Aksoyoğlu, Haydar Tunçkanat (MBKTD, Cilt VI, 83.Birleşim, s. 3-4).

Neticede MBK meclisin yorum yetkisini kabul etmemiştir.

kabul ediliyorsa, yargısal yorumun da kabul edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle yasama meclislerince kabul edilen yorumların kanunlara ve anayasaya uygun olup olmadığının AYM tarafından denetlenmesi gerektiğine dair bir önerge vermiş, ancak kabul edilmemiştir.²²⁷

3.2.3.2. AYM'ye Kanunla Görev Verilmesi

Madde hakkındaki tartışmalardan bir diğeri, AYM'ye kanunla da görev verilip verilemeyeceği meselesidir. Kemal Türkoğlu, AYM'ye anayasa ile verilen görevler dışında kanunla da görev verilmesi yolunun açık tutulmasını savunmuştur. Anayasanın kuruluşu ve yargılama usulü hakkındaki detayların, seçimlerden sonra bir kanunla belirleneceğini hatırlayan Türkoğlu, bu aşamada AYM'ye yeni görevler verilmesinin gerekebileceğini ifade etmiştir.

Türkoğlu'na karşı çıkan komisyon sözcüsü Muammer Aksoy'a göre, AYM'ye kanunla yetki vermek anayasanın üstünlüğü ilkesine aykırıdır. Aksoy, hem AYM'nin hem de anayasada zikredilen başka organların yetkilerini anayasadan aldıklarını hatırlatmıştır. Bu durumda, AYM'nin görev ve yetkilerini kanunla genişletmenin, diğer organ ve mercilere anayasa tarafından verilen yetkilerin kanunla kısıtlanması anlamına geleceğini, bunun da anayasanın üstünlüğünü zedeleyeceğini savunmuştur.²²⁸

3.2.3.3. AYM'nin Denetiminin Sınırı

TM'de tartışılan diğer bir husus, AYM'nin yapacağı anayasaya uygunluk denetiminin şekil denetimini kapsayıp kapsamayacağıdır. TM üyelerinden Necip Bilge, yasama meclisleri dışındaki bir organın kanunları şekil yönünden denetlemesinin asla gündeme gelemeyeceğini düşünmektedir. Ona göre AYM,

²²⁷ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.21.

Benzer görüş için bkz. Sami Küçük, MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim s.21.

²²⁸ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.211.

kanunların anayasaya uygunluğunu sadece esas bakımından denetlemelidir. Anayasal denetimin esas ve içerikle sınırlı olduğunu belirten Bilge, tasarındaki gibi bir şekil denetiminin hiçbir ülkede yapılmadığını iddia etmiştir.²²⁹

Bu konuya açıklık getiren Muammer Aksoy, tasarıda geçen ifadesiyle kanunların anayasaya aykırılığının denetlendiğinin üzerinde durmuş ve bir kanunun yapılışının anayasaya aykırı olmasının da bu anlama geldiğini belirtmiştir. Aksoy'a göre, şeklen gerçek anlamda mevcut olmayan, ölü doğmuş, hattâ doğmamış bir kanunun anayasaya aykırılığı iddiasını, pekala Anayasa Mahkemesi inceleyebilmelidir.²³⁰ Gerçekten de AYM'nin denetimi, kanunun esasını ve şeklini kapsamaktadır.²³¹

147.madde üzerindeki TM görüşmelerinde, AYM'ye anayasayı yorumlama yetkisi verildiği takdirde yorumunun niteliğinin ne olduğu, AYM'nin kanunlar üzerinde kurduğu denetimin sınırı ve daha sonraki zamanlarda yetkilerinin genişletilerek şekil bakımından denetleme yapıp yapamayacağı gibi konular pek çok temsilci tarafından dile getirilmiştir.²³² Ancak, 147.madde tasarındaki şekliyle kabul etmiştir. Yapılan tek değişiklik, TM görüşmelerinde maddenin ikinci fıkrasında geçen Yüce Divan sıfatıyla yargılanacak kişiler arasına Askeri Yargıtay Başsavcısı'nın eklenmesidir.²³³ Madde, TM'nin ikinci görüşmesinde ve MBK'da bir değişikliğe uğramamış, KM'de de bu şekilde kabul edilmiştir.

²²⁹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.212.

²³⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.212.

²³¹ Erdoğan Teziç, **Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s.22-23.

²³² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.209-210.

²³³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.213.

Komisyon sözcüsü bunun unutulduğunu ifade etmiştir. Verilen önerenin kabulüyle "*Başkanun sözcüsünden*" sonra, "*Askerî Yargıtay Başsavcısı*" ibaresinin eklenmiştir.

3.2.4. AYM'nin Yargılama ve Çalışma Usulü

1961 Anayasa tasarısının 148.maddesinde düzenlenen AYM'nin yargılama ve çalışma usulü kenar başlıklı maddesinin, TM'de hemen hemen hiç tartışılmadan aynen kabul edildiği görülmektedir. Tasarıdaki madde şu şekildedir:

“III. Yargılama Ve Çalışma Usulü

Madde 148- Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla, Mahkemenin çalışma tarzı ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışındaki işleri dosya üzerinden inceler. Ancak gerekli gördüğü hallerde, sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırır.”

Söz konusu maddeye göre AYM'nin kuruluşu ve yargılama usulleri konusu bir kanunla düzenlenecektir. Bu kanunu, 1961 Anayasası ve yeni seçim kanunu kabul edildikten sonra kurulacak iki kanatlı meclis yapacaktır. Aynı zamanda çalışmanın bir parçası olan 44 Sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un CS ve MM'deki görüşmeleri devam eden bölümlerde incelemiştir.

AYM'nin yargılama usulüyle ilgili, 148.maddenin ikinci fıkrasında geçen *“Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışındaki işleri dosya üzerinden inceleyeceği”* meselesinin maddeden çıkarılması teklif edilmiş²³⁴, ancak bu teklif reddedilmiştir. Madde hakkında, TM'nin birinci ve ikinci görüşmelerinde ve MBK'da başka bir tartışma yaşanmadan aynen kabul edilmiştir.

²³⁴ Teklifi yapan TM üyesi Sırrı Atalay'dır (TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.213).

3.2.5. AYM’de Görülecek Davalar

TM’de görüşülen Anayasa Tasarısı’na göre, AYM’ye başvuru yapma imkanı veren iki dava türü bulunmaktadır: İptal davası ve itiraz yolu.²³⁵ İptal davasında, anayasa ile tayin edilen kimseler bir kanun hakkında anayasaya aykırılıktan dolayı iptal davası açmakta; bunun sonucunda kanun iptal edilmekte ya da yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Anayasa Komisyonu sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu’na göre, AYM ile yargısal denetim yapan memleketlerde²³⁶ genellikle iptal dâvası yolu bulunmaktadır.²³⁷

3.2.5.1. İptal Davası: Dava Hakkı

Anayasa Tasarısı’nın “*Dava hakkı*” kenar başlıklı 149.maddesi²³⁸ iptal davasının kimler tarafından açılabileceğini düzenlemektedir:

“*IV. İptal dâvası*

a) Dâva hakkı

MADDE 149- Cumhurbaşkanı; son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsilcisi bulunan siyasi partiler veya bunların Meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri; kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay

²³⁵ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 25.

²³⁶ Anayasa Komisyonu sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu’nun ifadelerine göre iptal dâvası yolunu kabul eden memleketler arasında Avusturya, isviçre, İtalya, Almanya, İspanya gibi memleketler vardır. TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.213.

²³⁷ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.213.

²³⁸ “*IV. İptal dâvası*

a) Dâva hakkı

MADDE 149. — Cumhurbaşkanı; son milletvekili genel seçimlerinde muteber oy sayısının en az yüzde onunu alan veya Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsilci bulunan siyasi partiler veya bunların Meclis grupları; Yasama Meclislerinden birinin üye tam sayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi’nde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.”

ve üniversiteler, kanunların veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin veya bunların belirli madde ve hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde doğrudan doğruya iptal davası açabilirler.”

Tasarının 149.maddesinde, AYM'ye iptal davası açma hakkı gerçek kişilere değil, belirli teşekkül ya da kurumlara verilmiştir. Bu kurumlar yasama, yürütme ve yargı organı temsilcileri ile üniversitelerdir. Ancak bunlar, AYM'ye iptal davası açabilecekleri konular bakımından iki kategoriye ayrılmışlardır. Yasama ve yürütme temsilcileri, her konuda iptal davası açma hakkına sahiptirler. Yargı temsilcileri ve üniversiteler ise ancak kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren konularda doğrudan dava açabileceklerdir.

TM görüşmelerinde iptal davasıyla ilgili ilk söz alan temsilci Şükufe Ekitler'dir. Ekitler, AYM'nin yetkilerinin yasama yetkisi mahiyeti almaması gerektiğini, kanun yapmak ya da değiştirmek kadar kanunu kaldırmanın da yasama yetkisi olduğunu, TBMM'nin yetkilerinin ise asla devredilemeyeceğini ileri sürmüştür.²³⁹ Ekitler'e göre, AYM'ye iptal hakkı tanıyan devletlerin neredeyse hepsi federal zümreye dâhil devletlerdir ve bu mahkeme küçük devletle merkezi devlet arasında meydana gelen ihtilafı önlemek üzere bir üst hakem kurulu görevi görmüştür.²⁴⁰ Bu nedenle Ekitler, 149. ve 152. maddelerde iptal davası adı altında düzenlenmiş olan yetkilerin “...Anayasaya aykırılığına karar verebilir.” şeklinde tadil edilmesine yönelik bir önerge vermiştir.²⁴¹ Böylece, yasama yetkisinin devredilmemiş veya zedelenmemiş olacağını savunmuştur.

Anayasa Komisyonu sözcüleri Ekitler'in bu iddiasına karşı çıkmış, yabancı ülkelerden örnekler vermiştir.²⁴² Komisyon adına söz alan Muammer Aksoy, iptal davasının yalnızca federal memleketlerde kabul edilebileceği yönündeki kanaatin

²³⁹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.214.

²⁴⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.216.

²⁴¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.219.

²⁴² Nureddin Ardiçoğlu, Anayasa Mahkemesi tesis ederek kanunları iptal etme yetkisi vermenin yasama organının üzerinde bir yetki kurmak anlamına gelmediğini ve dünyanın pek çok yerinde kurulan Anayasa Mahkemeleri'nin icraatlarına bakıldığında bu bakışın itibar görmediğini ifade etmiştir (TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.215).

doğru olmadığını söylemiştir. Bu görüşünü desteklemek için Turhan Feyzioğlu'nun “*Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi*” başlıklı doktora tezine dayanan Aksoy, kanunların yargısal denetimi amacıyla bir Anayasa Mahkemesi kurulduğu takdirde “iptal” müeyyidesinin de doğduğunu belirtmiştir.²⁴³ Aksoy' göre AYM'nin kurulması için ise federal bir yapı gerekmekte, zira federal olmayan bir çok ülkede de²⁴⁴ AYM'nin kurulduğu görülmektedir.²⁴⁵

Sözlerine devam eden komisyon sözcüsü, anayasa tasarısı hazırlayan kurulların²⁴⁶ tasarılarında hem AYM'ye ve hem de iptal yetkisine yer verilmesinin ülkemizin ihtiyaçlarının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Aksoy'a göre, eğer anayasaya aykırı bulduğu kanunları iptal edemeyecekse, ayrıca bir AYM kurmaya ihtiyaç yoktur. Nitekim, Anayasa Komisyonu'nun vardığı netice AYM'nin teşkilinin federal bünyeye bağlı olmadığı, sadece def'i yolu kabul edildiği takdirde bu yolun ülkemizin ihtiyaçları karşısında yetersiz kalacağı yönünde olmuştur²⁴⁷ TM'deki diğer temsilciler de komisyona iştirak etmiş ve Ekitler'in değişiklik önergesi kabul görmemiştir.

İptal davası hakkına ilişkin TM'deki bir başka tartışma konusu, dava açma hakkının tüm siyasi partilere ve gerçek kişilere (actio popularis) tanınıp tanınmayacağıdır. AYM'ye dava açmanın tüm vatandaşların doğal hakkı olduğunu ileri süren TM üyesi Sadettin Tokbey, “*Siyasi partiler ve hakiki şahıslar Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan doğruya iptal dâvası açabilirler.*” şeklinde bir önerge vermiştir.²⁴⁸ Benzer şekilde bir diğer temsilci Suphi Batur da, temel hak ve

²⁴³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.217.

Feyzioğlu'nun tezinde, bir Anayasa Mahkemesi kurmayıp kanunların kazai murakabe yetkisini umumi mahkemelere veren memleketlerde, iptal kararı verilmemekte ve ilgili kanunun sadece görülmekte olan davaya tatbik edilmesinden vazgeçildiği ifade edilmektedir.

²⁴⁴ Aksoy'un ifade ettiğine göre Avusturya'da ve İtalya gibi, bölgelere muhtariyet tanımış olsa bile, federal olmayan memleketlerde ve bazı Güney Amerika Devletleri'nde de AYM teşkil edilmiştir.

²⁴⁵ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.217.

²⁴⁶ İstanbul Komisyonu'nun hazırladığı tasarının 179. maddesinde, tamamen başka şahıslardan kurulu olan Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa Heyeti'nin hazırladığı tasarının 105. maddesinde, daha önce Hürriyet Partisi tarafından hazırlanan tasarının 127. maddesinde ve CHP tarafından Anayasa Komisyonu'nun anketine verilen cevabın 24. sayfasında kanunların iptali esası öngörülmüştür (TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.217).

²⁴⁷ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.217.

²⁴⁸ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.216.

hürriyetlerin asıl sujesinin kişiler olduğunu ve AYM'nin iş yükünün yanında, kişilerin hürriyetlerinin ağır basması gerektiğini ifade etmiştir.²⁴⁹

Önergeye karşı çıkan komisyon sözcüsü Muammer Aksoy ise, actio popularis kabul edilirse, dava hastası olan veya reklam gayesi güden kişilerin sürekli olarak anayasaya aykırılık iddiasıyla dava açacağını ileri sürmüştür.²⁵⁰ Ayrıca, AYM'nin boş davalarla meşgul olması yerine, sadece belirli kişi ve kurulların dava açabilmesini uygun gördüklerini ve gerçek kişiler için def'i yolunun açık olduğunu savunmuştur.²⁵¹ Görüşmelerin ardından yapılan oylamada Saadettin Tokbey'in önergesi reddedilmiştir.²⁵²

TM'de uzun tartışmalara sebep olan iptal davası hakkı üzerine, MBK'da bir tartışma yaşanmamıştır. Her ne kadar MBK üyelerinden Suphi Karaman, dava açmak isteyen bir siyasi partinin son milletvekili seçimlerinde geçerli oyların en az yüzde onunu almasını "*çok büyük bir rakam*" olarak değerlendirse de, eleştirisi dikkate alınmamış ve madde MBK'da da aynen kabul edilmiştir.²⁵³

3.2.5.2. İptal Davası: Dava Açma Süresi

Anayasa Komisyonu Tasarısı'nın 150.maddesi, AYM'ye dava açma süresine ilişkin hükümleri içermektedir:

²⁴⁹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.216.

²⁵⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.218.

²⁵¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.218.

²⁵² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.218.

Tutanakta, Tokbey'in önergesinin kabul edildiği yazmaktadır. Ancak, görüşmenin gidişatından bunun bir yazım hatası olduğu, maddenin komisyon tasarısındaki şeklinin kabul edildiği anlaşılmaktadır.

²⁵³ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.21.

“b) Dava Açma Süresi

Madde 150- Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanunun veya içtüzüğün Resmi Gazetede yayınlanmasından başlayarak doksan gün sonra düşer.”

TM görüşmelerinde söz alan temsilci Sadettin Tokbey, bu maddenin AYM'nin ruhuna uygun olmadığı gerekçesiyle metinden çıkarılmasını talep etmiştir.²⁵⁴ Komisyon sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu ise, bir kanunun yürürlükte bulunduğu süre içinde her zaman iptal tehdidi altında olmasının kanunların istikrarına ve sosyal huzura zarar vereceğini belirtmiştir.²⁵⁵ Ayrıca, def'i yoluyla AYM'ye başvurmanın belirli bir süreye tabi olmadığını hatırlatmıştır. Madde hakkında Alaettin Ergönenç tarafından verilen bir diğer önergede ise, doksan gün olarak belirlenen sürenin iki yıla çıkarılması teklif edilmiştir.²⁵⁶ TM'deki görüşmelerin ardından yapılan oylamada, hem Tokbey'in hem de Ergönenç'in verdiği önergeler reddedilmiş, 150.madde komisyon tasarısındaki haliyle kabul edilmiştir.

3.2.5.3. İtiraz Yolu

AYM önünde kanunların anayasaya aykırılığının ileri sürülebileceği diğer bir yol, tasarının 151.maddesinde gösterilen itiraz yoludur. İtiraz (def'i) yolunda doksan gün sınırı yoktur. Bu yol ile AYM'ye yapılan başvurularda, yerel mahkemelerde görülmekte olan bir davanın taraflarından birinin, o davada uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmesi gerekmektedir. Eğer mahkeme tarafın iddiasını ciddi görmezse, bu iddia temyiz makamları tarafından esas hükümlerle birlikte karara bağlanacaktır. Fakat mahkeme iddianın ciddi olduğu kanısına varırsa, AYM'den gelecek cevabı beklemek üzere davayı tehir edebilecektir.²⁵⁷

²⁵⁴ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.219.

Tokbey'e göre anayasa ile belirlenmiş hakların yasama organının tasarrufları ile ihlalinin denetlenmesi, zamanla sınırlı olamaz (TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.220).

²⁵⁵ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.220.

²⁵⁶ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.220.

²⁵⁷ TMTD, Cilt III, 41. Birleşim, s. 25.

AYM'nin önüne itiraz yoluyla gelen davalarda, karar vermek için üç ay süresi vardır. Bu süre içinde karar veremediği takdirde, dosyayı gönderen mahkeme anayasaya aykırılık iddiasını kendi kanısına göre değerlendirir. TM ve MBK görüşmelerinde, bu madde hakkında hiç kimse söz almamıştır. Bu nedenle madde tasarısındaki haliyle aynen kabul edilmiştir.²⁵⁸

3.2.6. AYM'nin Vereceği Kararların Etkisi

Anayasa Tasarısı'nın 152. maddesi²⁵⁹, AYM'nin kararlarının doğurduğu sonuçların nasıl ve ne zaman etkili olacağını belirlemektedir. Madde, AYM'ye gelen davaların türüne göre verdiği kararların etkisini iki grupta incelenmiştir: Birisi, iptal davası sonucunda verdiği kararlar; diğeri, itiraz yoluyla önüne gelen davalarda verdiği kararlar. TM görüşmelerinde, tartışmaların maddenin ikinci ve dördüncü fıkrası üzerinde olduğu görülmektedir. İptal davasının ele alındığı ikinci fıkrada, anayasaya aykırı görülerek iptaline karar verilen kanun ya da içtüzüklerinin karar tarihinde yürürlükten kalkacağı kabul edilmiştir. Dördüncü fıkrada ise, itiraz yoluyla gelen başvurularda AYM'nin vereceği kararların olayla ya da taraflarla sınırlanabileceği ifade edilmiştir.

²⁵⁸ e) Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi

Madde 151- "Bir dāvaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanunun hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar dāvayı geri bırakır.

Mahkeme, Anayasaya, aykırılık iddiasını ciddî görmezse, bu iddia, Temyiz merciince esas hü kümlle birlikte karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere üç ay içinde kararını verir. Bu süre içinde karar verilmezse, mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını, kendi kanısına göre çözümleyerek dāvayı yürütür. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkemeler buna uymak zorundadır."

²⁵⁹ V. Anayasa Mahkemesinin Kararları (1961 Anayasa Tasarısı)

MADDE 152- "Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir.

Anayasa Mahkemesince, Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya İç tüzük veya bunların iptal edilen hükümleri, karar tarihinde yürürlükten kalkar. Gereken hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.

İptal kararı geriye yürümez.

Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiaları üzerine verdiği hükümlerin, olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.

Anayasa Mahkemesi kararları, Resmi Gazete'de hemen yayınlanır ve devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar."

Maddenin TM’de en çok eleştirilen tarafı, anayasaya aykırı bulunan bir kanun hakkında verilen iptal kararının yürürlüğe girmesinin ertelenebilmesidir. Her ne kadar erteleme tarihi kararın verildiği tarihten itibaren altı ayı geçemese bile, bu hüküm AYM’nin iptal ettiği kanunların altı ay daha yürürlükte kalabileceği anlamına gelmektedir. TM üyelerinden Alp Kuran, anayasaya aykırı olduğu bilinen kanunların altı ay daha uygulanmasının hak ihlallerine sebep olacağını savunmuştur.²⁶⁰ Vatandaşın güvenliğinin ve eşitlik hakkının ihlal edilebileceğini söyleyen Kuran, bu fıkranın maddeden çıkarılmasını teklif etmiştir. Buna karşılık Anayasa Komisyonu adına konuşan Ardıçoğlu, iptal edilmiş bir kanunun yürürlükte kalmasının amacının kanuni bir boşluk yaşanmasını önlemek olduğunu belirtmiştir.²⁶¹ Komisyon sözcüsü Aksoy ise, böyle bir gecikme söz konusu olduğu takdirde itiraz davası açmak mümkün ve uygun olduğundan hak kaybı yaşanmayacağını ifade etmiştir.²⁶² TM üyeleri de komisyona katılmış, Kuran’ın değişiklik önergesi reddedilmiştir.

TM görüşmelerinde eleştirilen diğer bir mesele, tasarının 152.maddesinin dördüncü fıkrasında geçen AYM’nin itiraz yolu ile önüne gelen davalarda verdiği kararların, olayla veya taraflarla sınırlı tutabilmesidir. TM üyelerinden Hikmet Kümbetlioğlu ve Kami Başaran’a göre, genel prensip kararların herkese etkili olması yönünde olduğundan itiraz yolu “genellik ilkesini” zedeleyebilir. Ancak, bunun amacının yasamayı uyarmak olduğunu düşünen Anayasa Komisyonu sözcüsü Ardıçoğlu, somut bir olayda verilecek anayasaya aykırılık kararının, yasama meclisini o kanunu düzeltmek mecburiyetinde bırakacağını ifade etmiştir.²⁶³

Milli Birlik Komitesi’nde anayasa tasarısıyla ilgili belki de en çok tartışılan husus, AYM’nin verdiği kararların etkisiyle ilgili 152.maddedir. MBK üyesi Albay Sami Küçük tarafından “AYM’nin iptal kararı verme yetkisi” eleştirilmiş, hatta bu hakla donatılmış bir AYM’nin yasama organının üzerinde kurulmuş bir diktaya dönüşeceğini, yasamanın işlemez hale geleceğini ve bu durumun huzursuzluk

²⁶⁰ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.221-222.

²⁶¹ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.221-224.

²⁶² TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.225.

²⁶³ TMTD, Cilt IV, 53. Birleşim, s.224.

yaratacağını savunmuştur.²⁶⁴ Sami Küçük'e göre, AYM'ye bugünden büyük yetkiler vererek ölüme götürmemek gerekir. Bu nedenle Küçük, eğer AYM iptal kararı verirse bu kararın maddenin birinci fıkrasında belirtildiği gibi kesin olmamasını ve meclisin üçte ikisinin onayına tabi tutulmasını teklif etmiştir.²⁶⁵

Bu iddiaya karşı çıkan Haydar Tunçkanat, bir AYM kurulduğu takdirde başlıca vazifesi kanunları denetlemek olduğundan, AYM'nin iptal yetkisinin kaldırılmasının yürümeceğini ifade etmiştir.²⁶⁶ Benzer görüşteki Mucip Ataklı ise, AYM'nin kurulmasındaki amacın bu ihtiyaca cevap vermek olduğunu, iptal kararı verme yetkisi olmayacaksa AYM'nin anlamının kalmayacağını belirtmiştir.²⁶⁷ Yukarıda özetlenen tartışmalar sonucunda Küçük'ün takriri oylanarak reddedilmiştir. Madde ne TM ne de MBK görüşmelerinde değiştirilmemiş ve tasarıdaki şekliyle kabul edilmiştir.

3.3. Değerlendirme

1961 Anayasa Tasarısı'nın tüm maddeleri TM ve MBK'da görüşüldükten sonra, Mayıs ayının sonuna doğru Kurucu Meclis'in gündemine gelmiştir. Tasarı, 27 Mayıs 1961'deki KM toplantısında iki çekimsere karşı 260 oyla kabul edilmiştir.²⁶⁸ Daha sonra tasarı, 157 Sayılı Kanun gereği halk oylamasına sunulmuştur. 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan referandumla 1961 Anayasası resmen kabul edilmiştir.²⁶⁹ KM'nin kabul ettiği Anayasa Tasarısı'nda, pek çok özerk kurum kurulmuş, temel hak ve özgürlükler genişletilmiştir. Ancak yapılan yeniliklerin belki de en önemlisi, hukuki hakların dayanağı ve koruyucusu olarak iktidarı sınırlama gücüne sahip bir AYM'nin teşkil edilmesidir.

²⁶⁴ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.22.

²⁶⁵ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.23.

Sami Küçük'ü anlamak için mecliste geçen şu sözlerine dikkat etmek gerekir: "...Anayasa Mahkemesi yalnız anayasayı korumak için gelir de meclisler anayasayı çiğnemek için gelmezler ya."

²⁶⁶ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.22.

Benzer görüş için bkz. Çelebi Emanullah, Vehbi Ersü, MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.22; Mucip Ataklı, MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.23.

²⁶⁷ MBKTD, Cilt VI, 86. Birleşim, s.23.

²⁶⁸ Tasarıda olumsuz oy yoktur. Yapılan oylamada 272 TM üyesinden 240'ı oy kullanmıştır. Kullanılan oyların 238'i olumludur. MBK'da bulunan 23 üyeden 22'si oylamaya katılarak hepsi olumlu oy vermiştir. Olumlu, olumsuz ve çekimser oy kullanan yerler için bakınız: KMTD, Cilt II, s.111-113

²⁶⁹ Rıdvan Akın, **Türk Siyasal Tarihi 1908-2000**, s.367, RG No: 10859, 20 Temmuz 1961, s.4654.

Diğer bölüme geçmeden önce, AYM'nin kuruluşunun KM'deki müzakeresi üzerine ulaşılan ana sonuçlara değinilmelidir. İlk olarak, KM görüşmelerinde, anayasanın yapım aşamasında toplumun pek çok kesiminin söz sahibi olmasını sağlayan TM'nin önemli bir rolü olduğu söylenmelidir.²⁷⁰ Önemli bir bölümü CHP ve CKMP temsilcilerinden oluşan KM, çeşitli kamu kuruluşlarının belirlediği üyelere müteşekkildir. Ancak bu üyeler arasında DP temsilcileri yer almamaktadır. DP kökenine sahip siyasi temsilcilerin KM'de yer alması MBK tarafından yasaklanmıştır. Bu da, halkın %40'ına yakın bir oranının KM'de temsil edilemediği göstermektedir. KM'de kabul edilen anayasa tasarılarının AYM maddeleri incelenirken bu gerçek göz önünde bulundurulmalıdır.

Varılacak ikinci sonuç, AYM ile ilgili maddelerin görüşmelerin, KM'nin sivil ve demokratik kanadı sayılabilecek TM'de²⁷¹ MBK'ye göre çok daha uzun sürdüğüdür. Bu da TM'nin meseleyi daha kapsamlı ele aldığını kanıtlamaktadır. Ayrıca görüşmelerde, TM'nin MBK'dan daha özgürlükçü ve sorgulayıcı bir bakış açısı taşıdığı gözlenmektedir. Gerçekten de TM'nin çalışmalarında, AYM'nin görev ve yetkilerini daha geniş düşünen, hak kaybı yaşanmaması için AYM'ye başvuru süresinin daha uzun olmasını savunan, AYM'nin üye kompozisyonunun çeşitliliğini normal karşılayan çok sayıda üye olmuştur.

Son olarak, AYM'nin kurulmasına ilişkin tasarı maddelerinin TM ve MBK'da görüşüldükten sonra KM'den geçerken büyük bir zorlukla karşılaşmadığı görülmektedir. Askeri müdahale sonrası kurulan KM'nin, yasama meclisinin sahip olduğu yetkileri kolayca devrederek AYM'yi kurmasının, KM üyelerine hakim olan “çoğunluk korkusu”ndan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

²⁷⁰ TM'de, devrik DP dışında pek çok toplumsal kesim bulunmakta idi. CHP'den 49, CKMP'den 25 üyenin bulunduğu TM, Devlet Başkanı'nın, Baro'nun, Vilayetlerin, yargının, sendikanın seçtiği üyelere oluşmaktadır.

²⁷¹ Mehmet Utku Öztürk, **1961 Kurucu Meclisi**, s.44.

4. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI'NIN MİLLET MECLİSİ'NDE GÖRÜŞÜLMESİ

1961 Anayasası Kurucu Meclis'te kabul edildikten sonra, 15 Ekim 1961'de parlamento seçimleri yapılmıştır.²⁷² Seçimlerden sonra teşkil edilen Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nun görüşmeleri ise 20 Ekim 1961'de başlamıştır. Bu iki kanatlı meclisin, 1961 Anayasası'nın geçici 7.maddesi gereği 25 Nisan 1962'ye kadar Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında bir kanun tasarısı hazırlaması ve kabul etmesi gerekmektedir. Bu nedenle ele aldığı ilk konulardan biri bu olmuştur.

4.1. Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın İvedilikle Görüşülmesi Hakkında Teklif

1961 Anayasası dönemindeki olağan meclis çalışmaları devam ederken, MM Anayasa Komisyonu tarafından AYM'nin kurulması hakkındaki kanun tasarısı tamamlanmış ve MM'ye intikal etmiştir. Sözü edilen kanun tasarısı Riyaset Divanı tarafından bastırılarak 5 Nisan 1961 günü her bir meclis üyesine dağıtılmıştır.²⁷³

²⁷² Seçimler, 1950'li yılların çoğunlukçu demokrasi uygulamalarına bir tepki olarak nispi temsile dayalı seçim sistemi ile yapılmıştır. Bu temsil sisteminde siyasi partiler daha adil bir şekilde temsil edililirken, bir iktidar çıkması da zorlaşmıştır (Rıdvan Akın, Türk Siyasal Tarihi, s.373).

MM'de CHP 173, AP 158, CKMP 65 ve YTP 54 milletvekili kazanmıştır. CS'de ise AP 70, CHP 36, YTP 28 VE CKMP 16 senatörlük kazanmıştır.

²⁷³ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.273.

AYM'nin kurulması hakkındaki kanun tasarısının MM'de görüşülebilmesi için, meclis içtüzüğüne göre kırk sekiz saatlik sürenin dolması gerekmektedir.²⁷⁴ Henüz kırk sekiz saat dolmamasına rağmen, MM'nin 6 Nisan 1962 günü gerçekleşen oturumunda, tasarının gündeme alınması hakkında biri Niğde Milletvekili Asım Eren²⁷⁵ diğeri de Anayasa Komisyonu²⁷⁶ tarafından olmak üzere iki önerge hazırlanarak MM'ye sunulmuştur.²⁷⁷ İki önergenin de ortak gerekçesi, anayasanın geçici 7.maddesinin işaret ettiği üzere AYM'nin işleyişi hakkındaki kanun tasarısının en geç 25 Nisan 1962 tarihine kadar kanunlaşmasının icap etmesidir. Ayrıca Asım Eren'in takdim ettiği önergede, söz konusu kanun tasarısının 105 sayfa gibi oldukça geniş bir hacminin olduğunu belirtilmiştir ve bu sebeple tasarının bir an önce ele alınması gerektiği ileri sürülmüştür.

Bahsi geçen tavrirlere karşı MM'de söz alan ilk kişi Talat Asal'dır. Aksi görüş bildiren Edirne vekili Asal'a göre, böylesine ehemmiyetli bir meselenin tetkik edilmesi uzun zaman alacaktır ve milletvekilleri henüz hiçbir hazırlık yapmamıştır. Bu nedenle, tasarı o günkü gündeme alınmamalı ve önerge reddedilmelidir.²⁷⁸ Benzer görüşte olan Antalya milletvekili İhsan Ataöv, yeni rejim içerisinde ilk defa kurulan AYM'nin tüm

²⁷⁴ Anayasa Mahkemesi, 2 Mart 1965 tarih ve K.1965/11 sayılı kararında içtüzüklerin bir özelliğini şu şekilde vurgulamıştır: "Meclislerin içtüzükleri kendi çalışmalarlarıyla ilgili olmayan ve onların sınırlarını aşan konuları düzenleyici hüküm koyamazlar. Zira içtüzüklerin hükümleri sadece ilgili meclisin çalışmalarında uygulanacağından ancak o meclis üyelerini bağlayabilir."

²⁷⁵ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.273.

Niğde milletvekili Asım Eren'in tavriri:

"Yüksek Meclisin üyelerine (5 Nisan 1962 günü) dağıtılmış bulunan (Anayasa Mahkemesi kuruluş ve görevlerine dair kanun tasarısı - S. 54) nın metin ve komisyon raporlarının büyücek bir kitap hacmine yakın bulunmasından ve komisyon raporlarındaki muhalefet ve çekimser oyların fazlalığından ve buna ayrıca C. K. M. P. li dört sayın milletvekilinin de ayrı bir (kanun teklifi) katılmış bulunduğundan ötürü, müzakeresinin hayli uzun sürmesi muhtemeldir. Anayasa gereğince 25 Nisan 1962 tarihine kadar kabulü gereken bu kanun tasarısı ve teklifinin, C. Senatosu da dâhil olarak, întacedibnesi, ancak tüzük gereğince (Acil işlere mahsus tedbirlerin Yüksek Meclisçe karar altına alınması ve bilhassa Meclisimizin her gün çalışması ve söz hakkı müddetlerinin takyidi ve belirli sayıdan sonra söz alanların söz haklarından vazgeçmeleri ve bu maksatla Meclisteki siyasi parti gruplarının kendi sözcüleri dışında sözün ancak muhalefete ait konuşmalar için verilmesi) suretiyle mümkün olacaktır. Keyfiyetin Sayın Genel Kurula arzı ile bu hususta bir karar alınması için gündeme ivedilikle müzakere için ithalini teklif ederim. Niğde Asım Eren"

²⁷⁶ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.273.

Anayasa Komisyonu'nun tavriri şöyledir:

"Anayasanın 7 nci geçici maddesi gereğince, Anayasa Mahkemesi kanunu tasarısının en geç 25 Nisan 1962 tarihine kadar kanunlaşması gerektiğinden, 5 Nisan 1962 günü sabahı sayın milletvekillerine dağıtılmış olan ve gelen kâğıtlar arasında yer alan Anayasa Mahkemesi kanun tasarısı ile İstanbul Milletvekili Saadet Evren ve üç arkadaşının Anayasa Mahkemesi kanun teklifi ve Adalet, Anayasa ve Bütçe komisyonları raporlarının bugünkü gündeme alınmasını arz ve teklif ederiz."

²⁷⁷ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.273.

²⁷⁸ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.273-274.

kanunların esas olacağını, bu nedenle tasarının muhalefet şerhleriyle birlikte okunmadan “transit olarak” buradan geçmesine razı olunamayacağını ifade etmiştir.²⁷⁹ Sözlerine devam eden Ataöv, iyi bir etüt yapılabilmesi için olağan süre olan 48 saatten de fazla bir zamana ihtiyaç duyulacağını ekleyerek, tasarının bugün gündeme alınması hakkındaki takririn reddedilmesini savunmuştur.²⁸⁰

MM’de 6 Nisan 1962 günü gerçekleşen bu oturumda AYM Kanun Tasarısı ile ilgili son sözü alan kişi Coşkun Kırca’dır.²⁸¹ Anayasa Komisyonu sözcüsü Kırca’nın tasarının ivedilikle gündeme alınması hususunda dikkat çektiği nokta, MM’de kabul edilecek tasarının CS’ye gönderildikten sonra CS’nin on beş gün içinde nihai karar vermesi gerektiğidir.²⁸² Bununla birlikte CS bu kararı veremezse tasarı kanunlaşmış sayılacaktır. AYM Kanunu’nun kabul edilmesi için belirlenen son tarih, 1961 Anayasası’nın geçici 7.maddesi gereğince 25 Nisan 1961’dir. Tasarı, bu tarihte MM’de onaylansa bile CS’nin görüşmesi için on beş günlük süre de gerekecek ve ayın 21’i olacaktır. Böylece, CS bir değişiklik yaparsa MM’nin yeniden görüşmesi için hiç olmazsa dört günlük süre kalacaktır. Anayasa Komisyonu’nun verdiği tezkeredeki amacın MM’yi asla bir emrivakiye maruz bırakmak olmadığını ifade eden Kırca, meclis epey hacimli olan bu raporu incelemek ihtiyacı duyuyorsa komisyonun önerisinde ısrarcı olmayacağını açıkça söylemiştir.²⁸³ Coşkun Kırca’nın sözlerinin ardından MM, AYM Kanun Tasarısı’nı ivedilikle inceleme hakkında verilen önerileri reddetmiştir.

²⁷⁹ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.274.

²⁸⁰ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.274-275.

²⁸¹ İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu olan Coşkun Kırca, önemli bir diplomat, gazeteci-yazar, siyaset ve devlet adamıdır. DP’nin kurucularından Fuat Köprülü’nün damadı olmasına rağmen DP’nin karşısında durmuştur. 1961’den sonra bütün anayasaların hazırlanmasında önemli görevler almıştır. 1961’de CHP’den milletvekili seçilen Kırca, daha sonra Güven Partisi’ne geçmiştir. Coşkun Kırca, dış işlerinde ve başka devlet kademelerinde önemli görevler icra etmiştir.

²⁸² MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.275.

²⁸³ MMTD, Cilt VI, 70. Birleşim, s.275.

4.2. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Tamamına İlişkin Düşünceler

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 6 Nisan 1962'de görüşülmesini reddeden MM, 9 Nisan 1962 günü tasarının sorulardan önce görüşülmesine²⁸⁴ ve görüşmeler için meclisin her gün sabah 10'dan itibaren toplanmasına²⁸⁵ karar vermiştir. Görüşmeler, önce tasarının tamamı hakkında yapılmış; daha sonra maddelere geçilmiştir.

MM görüşmelerinde, kanun tasarısının tümü üzerinde görüşmek isteyen vekiller²⁸⁶ arasında ilk söz alan kişi Niğde milletvekili Mehmet Altınsoy olmuştur. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi²⁸⁷ adına konuşan Altınsoy, kendi dışında üç arkadaşıyla birlikte hazırladıkları ve CKMP'nin görüşlerini içeren tasarının hükümetin hazırladığı AYM kanunu tasarısı ile birlikte değerlendirilmesinin gurur verdiğini belirtmiştir. Ancak, komisyonun hazırladığı tasarı metninde yapılan düzenlemelerde hemfikir olmadıkları pek çok nokta olduğunu da eklemiştir.²⁸⁸

Bilindiği üzere 1961 Anayasası, kanunların anayasaya uygunluğunun kazai murakabesini, daha ziyade Alman ve İtalyan sistemlerini örnek alarak müstakil bir AYM ile sağlamayı öngörmüştür. Bu sebeple AYM'nin kuruluş esaslarına, üyelerinin seçiminde uyulacak kriterlere ve görevlerine tereferruatla yer vermiştir. Bununla birlikte 1961 Anayasası'nda, AYM'de tatbik edilecek usulün kanuna bırakıldığından

²⁸⁴ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.309.

Bahsedilen takriri veren milletvekilleri Edirne vekili Nazmi Özoğul ile Samsun vekili Osman Şahinoğlu'dur.

²⁸⁵ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.310.

Bahsedilen takrir Anayasa Komisyonu'nca verilmiştir.

²⁸⁶ AYM Kanun Tasarısı hakkında genel olarak konuşacakların sırası şöyledir: Mehmet Altınsoy (Niğde) üzerinde, Raif Aybar (Ankara) grup adına, Cevat önder (Erzurum) üzerinde, Ahmet Tahtakılıç (Uşak) üzerinde, Asım Eren (Niğde) lehinde, Reşit Ülker (İstanbul) lehinde.

²⁸⁷ Altınsoy'un konuşmasında öncelikle ifade ettiği husus, CKMP'nin kanunların anayasaya uygunluğunun kazai murakabesini temin ve tahakkuk ettireceğini siyasi programında ifade ve ilân eden ilk siyasi teşekkül olmak bahtiyarlığını yaşadığıdır.

Altınsoy ile başka üç kişiyle imzalanmış ve Anayasa Mahkemesi hakkında CKMP'nin görüşlerini içeren Anayasa Mahkemesi Kanunu tekliflerinin, Adalet, billhassa Anayasa ve Bütçe Komisyonlarınca esas metin olarak nazara alınması, pek çok tadilat ve eklemeler yapılmasına rağmen, iftihar vesilesidir (MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.311).

²⁸⁸ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.311

hareketle söz alan Altınsoy, CKMP olarak hazırladıkları teklifte usuli maddelere genişçe yer vermelerine rağmen bu müessesenin kendi usulünü tatbikatta karşılaşacağı meselelere göre içtihatla çözebileceği düşüncesine sadık kaldıklarını ve kapsayıcı düzenlemelerden kaçındıklarını ifade etmiştir.²⁸⁹ Ancak komisyonların dağıttığı tasarı metninde göze çarpan ayrıntılı düzenlemelerin ihtiyaca tamamen cevap vereceğini düşünmenin anlamsız olacağı kanaatinde olan Altınsoy, hükümetin ve komisyonun hazırladığı tasarılar ile CKMP arasındaki farkları şöyle sıralamıştır.²⁹⁰

- Komisyonca hazırlanan tasarıda AYM üyelerinin seçilmesinde üçüncü fıkra olarak eklenen “Hakimlik mesleğine alınmamayı gerektiren suçlardan ceza takibi altına alınmamış olmak” hükmü anayasanın lafzına ve AİHS’ye tamamen aykırıdır. Üstelik bu hüküm, ceza takibine alınmış ve fakat sonuçlanmamış bir kişi hakkında “*Beraati zimmet asıldır.*” prensibini yok edici mahiyette olduğundan kabulü mümkün değildir.
- CKMP olarak hazırladıkları teklifte yer alan “*AYM üyelerinin seçildikleri kendilerine tebliğ edildikten itibaren on gün içinde vazifeyi kabul edip etmediklerini bildirmedikleri takdirde kabul edilmiş sayılacağı*” yönündeki hükümde on günlük süre komisyonca kaldırılmıştır (tayyedilmiştir). Bu durumda, üyelerin seçildiklerini kabul etmeme süresi belirsiz olmuştur.
- AYM’nin her yönden bağımsız bir mahkeme olduğuna dikkat çeken CKMP, komisyonun hazırladığı metinde AYM bütçesinin Adalet Bakanlığı’na bırakılmasının AYM’nin bağımsızlığına gölge düşüreceği kanaatindedir.
- Komisyonun, tasarının 24.maddesinde devrim kanunlarının anayasaya aykırılığı iddiası ile iptal davası açılmaması ile geçici 6.maddesinde eklediği 27 Mayıs 1960 ile 5 Ocak 1961 arasındaki kanun ve kararların bu mahkemede iptaline gidilmemesi yönündeki düzenleme ve eklemeleri gereksizdir. CKMP’ye göre AYM’nin kuruluşu ile doğrudan alakalı olmayan bu hususlar hakkında anayasada daha kapsamlı hükümler mevcut olduğundan zikredilmelerinde bir fayda yoktur.

²⁸⁹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.311.

²⁹⁰ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.312.

Mehmet Altınsoy'un ardından, Yeni Türkiye Partisi Meclis Grubu adına Raif Aybar söz almıştır. Aybar'ın öncelikle ifade ettiği husus, tasarının kabulüyle yakında yürürlüğe girecek olan AYM'nin Türkiye'nin siyasi ve hukuki düzenine sağlayacağı mühim katkıdır.²⁹¹ Aybar, yıllarca anayasada yer alan “*Hiçbir kanun anayasaya mugayir olamaz.*” hükmünün, diğer adıyla 103.maddenin tatbik edilmesi için siyasi organlar tarafından veya kazai içtihatlarla sağlanmış bir teminatın bulunmadığını belirtmiştir. Özellikle çok partili demokratik hayata girildikten sonra ülkede süregelen huzursuzlukların ve kayıpların ihtilale götürdüğüne dikkat çeken Aybar'a göre, AYM'nin kuruluşu her siyasi teşekkül ve vatandaş için bir ferahlık sebebidir.²⁹²

Raif Aybar'ın MM'de yaptığı konuşmanın geneline, AYM'nin memlekete sağlayacağı faydalar ile AYM'ye seçilecek üyelerin ne gibi objektif ve subjektif vasıfları taşıması gerektiği hakimdir. Bu durumun farkında olan Aybar, grup olarak tasarının teknik detaylarına yer vermeksizin açıklama yapmalarının iki sebebe dayandığı belirtmiştir.²⁹³ Birincisi, YTP olarak komisyonun tasarı hakkındaki tadillerini zaten onaylamışlardır. İkincisi ise, tasarının asıl ehemmiyetinin Türk hukuk düzenine yeni giren AYM'de toplandığını düşünmektedirler.

Daha sonra söz alan Erzurum milletvekili Cevat Önder ise, Teşkilat-i Esasiye Kanunu'nun anayasanın üstünlüğü prensibini ifade eden 103.maddesine değinmiştir. Önder'e göre, uygulamada bu maddenin lafzına değil ruhuna göre hareket edilseydi millet olarak pek çok acı tecrübe yaşanmamış olacaktı.²⁹⁴ Çünkü 103.madde kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine engel olmamakta; aksine, genel mahkemelere bir kanunun anayasaya uygunluğunu def'i yoluyla denetleme imkanını vermektedir.²⁹⁵

Tasarı hakkında gündeme gelen diğer bir konu, AYM'nin yeniden yargılama yapma imkanının olmamasıdır. Kanun tasarısının 50.maddesinin ilk fıkrasında AYM

²⁹¹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.313.

²⁹² MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.313.

²⁹³ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.315.

²⁹⁴ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.315.

²⁹⁵ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.315.

kararlarının kesin olacağıın yer alması, AYM kararlarına karşı itiraz etmenin, bu kararları temyiz etmenin ya da karar düzeltme talebinde bulunmanın mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Bu maddeden hareket eden milletvekili Cevat Önder, Türk Ceza Usul Hukuku'nda kesinleşmiş bazı hükümlerin, delillerin sahte olduğunun anlaşılması ya da yeni delillerin ortaya çıkması gibi sınırlı sebeplerle yeniden tetkik edilmesine imkan veren “iade-i muhakeme” müessesesini tartışmıştır.²⁹⁶ Yüksek Adalet Divanı tecrübesini ve Yassıada kararlarını hatırlatan Önder, bu gibi acı olayların tasarıya böyle bir usul müessesesinin konulmasını zaruri kıldığı kanaatindedir.

MM'de tartışılan bir başka husus ise, anayasada yer alan bazı hükümlerin tasarı metninde zikredilmesidir. 1961 Anayasası'nın 145 ile 152.maddeleri arasında geniş ve çok fıkralı maddelerle AYM'nin neredeyse tüm kurumlarını teşkil ettiğine değinen İstanbul milletvekili Reşit Ülker, anayasada bulunan bazı hükümlerin AYM Kanun Tasarısı'nda aynen yer almasının sakıncalarından bahsetmiştir.²⁹⁷ Ülker'e göre anayasa hükümlerine normal bir kanunun maddeleri arasında yer vermek, anayasa hükmünü normal kanunlar seviyesine indirebilir.²⁹⁸ Hatta, anayasa hükümlerinin değişmesi tehlikesini bile doğurabilir. Bu nedenle Reşit Ülker, tekrar edilen maddelerin tasarıdan çıkarılmasını teklif etmiştir.²⁹⁹

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın tamamı hakkında MM'deki bazı vekillerin (lehte, aleyhte ya da üzerinde olarak) yorumlarının ardından Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca söz almıştır. Kırca, mecliste temsil edilen tüm siyasi partilerin³⁰⁰ programlarında AYM'nin kurulması ve muhafazasının temel bir kural olarak yer almasından duyduğu memnuniyeti belirtmiş³⁰¹, daha sonra MM'de tasarının tümü hakkındaki eleştirilere cevap vermiştir.

²⁹⁶ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.316.

²⁹⁷ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.323.

²⁹⁸ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.323.

²⁹⁹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.323.

³⁰⁰ 9.4.1962 tarihi itibarıyla Millet Meclisi'nde temsil edilen partiler şunlardır: Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi.

³⁰¹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.325.

İlk olarak, CKMP adına konuşan Mehmet Altınsoy'un "*Anayasa Mahkemesi'nin bütçesinin Adalet Bakanlığı'na bırakılması*" ile ilgili tereddüdünü yanıtlayan Kırca, mali hukuk bakımından yeni bir tabir olan "genel bütçe içinde bağımsız bütçe" tabirini kullandıklarını ifade etmiştir. Kabul edilecek Bütçe Kanunu'nda, AYM'nin bütçesinin Adalet Bakanlığı bütçesi içinde değil, tamamen ayrı bir kısım halinde yer alacağını vurgulamıştır.³⁰² Kırca, AYM'nin bağımsızlığı konusunda komisyonun gösterdiği hassasiyet konusunda bir delil daha göstererek, AYM bünyesinde kurulacak Personel Şefliği vasıtasıyla özlük işlerinin yürütülmesi için çalışmalar yaptıklarını belirtmiştir.

Ardından, MM vekillerinden Cevat Önder'in dile getirdiği "kesin hükme bağlanmış kararların iade-i muhakemesinin yapılmasına dair" bir düzenlemeye, tasarı metninde neden yer vermediklerini açıklamıştır. Kırca'ya göre, Yüce Divan sıfatıyla yetkili bulunması yönüyle daimi bir mahiyet arz eden AYM'ye ilgili konularda muhakemenin iadesi talebinde bulunmak için halihazırda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 327 ile 340. maddeleri zaten müsaittir.³⁰³ Bu nedenle yeni bir düzenleme yapmaya gerek yoktur.

Üçüncü olarak uluslararası antlaşmaların AYM tarafından anayasaya uygunluk denetimi sorununu ele alan Kırca, usulüne uygun olarak kabul edilmiş antlaşmaların kanun seviyesinde olacağını ve antlaşma metni için AYM'ye müracaat edilemeyeceğini belirtmiştir.³⁰⁴ Ancak antlaşmanın uygun bulunmasını öngören kanun için anayasaya uygunluk denetimi iptal davası ve itiraz yolu ile sağlanabilecektir.

³⁰² MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.326.

Coşkun Kırca'nın sözlerine göre Anayasa Komisyonu bir ara bu noktada çok hassasiyet göstermiş, ittifakla aldığı bir karar ile, Anayasa Mahkemesi nezdinde, ayrı bir Muhasebe Müdürlüğü'nün kurulmasını derpiş edecek kadar ileri gitmişti. Ondan sonra, Hükümet adına verilen izahat üzerine bundan vazgeçilmiştir.

³⁰³ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.327.

Benzer görüş için bkz. Sahir Kurutluoğlu, MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.332.

³⁰⁴ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.327.

Komasyon sözcüsü Kırcı, son olarak AYM'nin kuruluğu hakkındaki tasarıda anayasa hükümlerinin zikredilmesi üzerine gelen eleştirilere cevap vermiştir. Kırcı, AYM hakimlerinin önlerine gelen bir davada karar verirken hem bu kanuna hem de anayasaya başvurmak zorunda kalmayıp, hükümlerin hepsini bir sistem dahilinde bulabilmeleri adına bu şekilde düzenlediklerini belirtmiştir.³⁰⁵

4.3. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Müzakere Edilmesi

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın tamamı üzerinde yapılan görüşmelerin ardından, maddelerin her biri ayrı ayrı görüşülmüştür. Tasarının oylanan ve MM tarafından aynen kabul edilen 1.maddesine göre, anayasanın verdiği görevleri yerine getirmek üzere başkentte bir AYM kurulacaktır.³⁰⁶ Teşkil edilen AYM, 1961 Anayasası ve tasarının 2.maddesi gereği on beş asıl ve beş yedek üyeden oluşacaktır.³⁰⁷

4.3.1. AYM Üyeliğine Seçilme Yeterliliği ve Başkan Seçimi

MM'nin tasarı üzerindeki görüşmelerindeki ilk tartışma, AYM üyeliğine seçilme yeterliliği için gerekli olan şartlarda yaşanmıştır. Daha önce Temsilciler Meclisi'nde ele alınan bu konu hakkında yapılan müzakerelerin neticesinde aday üyeler yaş sınırlamasına tabi tutulmuş ve adayların bazı mesleki nitelikleri taşımaları beklenmiştir. AYM'nin asıl ve yedek üyeliğine seçilebilmek için kırk yaşını bitirmiş, fakat altmış beşini doldurmamış olmak gerekmektedir. Meslek bakımından ise Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştay'da başkanlık, üyelik, başsavcılık ya da başkanunsözcülüğü yapmak ya da üniversitelerde hukuk, iktisat yahut siyasal

³⁰⁵ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.328.

³⁰⁶ Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı Kuruluş

Madde 1- *“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere Başkentte bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.”*

³⁰⁷ Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısı Üye sayısı

Madde 2- *“Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden teşekkül eder.”*

bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği görevinde bulunmak ya da en az on beş yıl avukatlık yapmış olmak şartları aranmaktadır.³⁰⁸

MM'de seçilme yeterliliği konusunda yaşanan asıl anlaşmazlık, tasarının 3.maddesinin 3.fıkrasına ilişkindir. Fıkra gereğince, Hakimler Kanunu'na göre hakimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan dolayı mahkum bulunmamak veya bu gibi suçlardan ceza takibi altına alınmamış olmak AYM üyeliğine seçilmeyi engelleyen haller olarak belirlenmiştir.³⁰⁹ Bu tasarı hakkında değiştirme teklifinde bulunan Aydın milletvekili Orhan Apaydın, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi³¹⁰ gereğince suçluluğu kanunen kesinleşinceye kadar herkesin masum sayılacağı kaidesinden hareketle, “veya bu gibi suçlardan ceza takibi altına alınmamış olmak” hükmünün maddeden çıkarılmasını teklif etmiştir.³¹¹

Bu yöndeki eleştiri ve önerilere karşı söz alan Anayasa Komisyonu başkanı Coşkun Kırca, bir kimsenin AYM'ye seçilmeye yeterli görülmesiyle, kanun hükmü ile peşin olarak mahkum sayılmasının başka şeyler olduğunu savunmuştur.³¹² Kırca'nın ifadelerine göre Anayasa Komisyonu, böylesine yüksek ve bağımsız bir organa seçilecek kimselerde birtakım niteliklerin aranmayı uygun görmüştür.³¹³ AYM'nin yüksek itibarını muhafaza etmek için, 1961 Anayasası'nın 58.maddesinde “*Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.*” denildikten sonra, hizmete alınmada ödevin gerektirdiği niteliklerden başka bir ayırım gözetilemeyeceğine işaret edilmektedir.

³⁰⁸ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.334.

³⁰⁹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.334.

³¹⁰ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi

Madde 11/1: “*Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tesbit edilmedikçe masum sayılır.*”

³¹¹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.334.

Benzer görüş için bkz. İstanbul milletvekilleri Saadet Evren ile İsmail Hakkı Tekinel de bu yönde bir teklifte bulunmuşlardır.

³¹² MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.335.

³¹³ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.335.

Kırca'nın düşüncesini açıklamak için şu örneğe yer vermekte fayda vardır: “*Yüz kızartıcı bir suçtan sanık olan bir şahsın buraya seçilmesi bahis mevzuu olduğu zaman, bu, efsarı umumiyede öyle dedikodular doğurabilir ki, bu dedikodular, Anayasa Mahkemesi'nin çok yüksek olmasına dikkat etmemiz gereken itibarına hanel getirebilir. Bu sebeple, bu hüküm burada muhafaza edilmiştir.*”

Kırca'nın açıklaması karşısında İstanbul milletvekili Saadet Evren'in değindiği nokta ilgi çekicidir. Evren'e göre, yürürlükte olan Hakimler Kanunu gereği doğrudan takibat açma yetkisi Adalet Bakanlığı'nın elindedir. Bu sebeple, seçilme ihtimali olan kişiler aleyhinde ceza takibatına başlanabilmesi her zaman mümkündür ve bunların seçilme ihtimalini bertaraf edecek bir açık kapı olması anlamına gelmektedir.³¹⁴

Aslında ceza takibi başlatılmasının AYM üyeliğine engel olup olmadığı hususunda, adalet kurumlarının temsilcileri arasında bile görüş birliği yoktur. Adalet Komisyonu adına konuşan Denizli milletvekili Hüdayi Oral, şüphelinin suçlu olmadığı kadar masum da olmayıp ayrı bir statü teşkil ettiğine işaret etmiştir. Bu nedenle Adalet Komisyonu olarak soruşturma izninde ısrar etmemekle birlikte bir kimse hakkında ceza takibi izni söz konusu olduğunda artık ortada kuvvetli deliller bulunduğundan bu kişinin AYM'ye üye seçilmemesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmiştir.³¹⁵ Bununla birlikte Adalet Komisyonu Başkanı İsmail Hakkı Tekinel, tasarının 3.maddesinin 3.fıkrasının son kısmında yer alan “*veya bu gibi suçlardan ceza takibi altına alınmamış olmak*” şartını anayasaya aykırı bulmaktadır.³¹⁶ Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu'göre ise idareye ve iktidara ışık tutacak bir AYM kurulabilmesi için üyelerinin her türlü şüphe ve şaibeden uzak olmalıdır.³¹⁷

AYM'ye üye seçiminde “ceza takibi altına alınmamış olma” şartının MM'de tartışılan başka bir boyutu daha vardır. Hakkında böyle bir takip başlatılan bir kimse üye seçilememesine rağmen, hakkında ceza takibi olmadığı için üye seçilen kişiler, haklarında daha sonra takip başlatılsa bile göreve devam edebileceklerdir. Bu çelişkiyi açıklamak için Coşkun Kırca'nın verdiği örneğe değinmekte fayda vardır. Kırca'ya göre hakimliğe girerken olduğu gibi, AYM üyeliğine seçilirken de o an itibariyle ceza takibi altında bulunmama şartı aranmaktadır. Bu süzgeçten geçerek AYM'ye üye olan kimseler hakkında daha sonra cezai takip başlatılabilir. Fakat seçilmiş kişilere ayrıcalıklı statüler tanıdıklarını ve haklarında daha kuvvetli bir masumiyet karinesi

³¹⁴ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.336.

³¹⁵ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.337.

³¹⁶ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.339.

³¹⁷ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.339.

kabul ettiklerini ifade eden Kırca, bu durumun söz konusu teşkilatın *prestijinden* ileri geldiğini savunmuştur.³¹⁸

Görüldüğü üzere AYM'ye seçilecek üyelerin ceza takibi altına alınmamış olması hakkındaki görüşmelerde MM üyelerinin iki farklı görüş etrafında toplandıkları görülmektedir. Bir kısmı, vekillerin AYM'nin itibarını öne sürerek ceza takibi olmaması koşulunun aynen kalmasını istemektedir. Diğer kısmı ise, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'ni Protokolü'nü ve anayasada yer alan insan haklarını savunarak ceza takibi şartının çıkarılmasını savunmuştur. Görüşmelerin ardından yapılan oylamada az bir farkla da olsa "*Hakimler Kanunu'na göre hakimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan dolayı mahkum bulunmamak veya bu gibi suçlardan ceza takibi altında olmamak*"³¹⁹ şartı kabul edilmiştir.³²⁰

Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı tasarının 3.maddesinde bahsi geçen seçilme yeterliliği konusunda gerekli şartlar yukarıdaki gibidir. Ancak AYM üyeliğine bir şekilde seçilmiş kimselerin maddedeki yeterlilik şartlarından yoksun olduğu da pekala ileri sürülebilir. Bu konunun ihmal edildiğini fark eden komisyon, tasarının tüm maddeleri görüşüldükten sonra gerekli tadillerin yapılacağı oturumda meseleye ilişkin bir fıkra eklenmesi talebinde bulunmuştur.³²¹ Bu itirazların AYM Genel Kurulu'nda kesin karara bağlanacağını ifade eden fıkraya göre, itirazda bulunmuş üye, hakkında karar verilirken yapılan oylamaya katılmamalıdır. Ayrıca maddenin son halinde,

³¹⁸ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.344.

³¹⁹ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.345.

Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca'nın verdiği tavrın üzerine üçüncü fıkranın üçüncü maddesinde geçen ceza takibi "*Altına alınmamış olmak*" ifadesi "*altında olmamak*" şeklinde değiştirilmiştir.

Kabul edilen madde şu şekildedir:

Seçilme yeterliliği

Madde 3- "*Anayasa Mahkemesinin asıl ve yedek üyeliğine seçilebilmek için aşağıdaki şartları haiz bulunmak lâzımdır:*

1. *Kırk yaşını bitirmiş, altmışbeş yaşını doldurmamış olmak; ve*

2.a) *Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsozeüllüğü; veya*

b) *Üniversitelerde hukuk, iktisat veya siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği; veya*

c) *Onbeş yıl avukatlık yapmış olmak; ve*

3. *Hâkimler Kanununa göre hâkimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan dolayı mahkûm bulunmamak veya bu gibi suçlardan ceza takibi altında olmamak.*"

³²⁰ MMTD, Cilt VI, 71. Birleşim, s.346.

³²¹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.422-423.

itirazlar hakkındaki tüm incelemelerde usulün AYM'nin içtüzüğüne bırakılmak suretiyle yapılacağı öngörülmüştür.³²²

Millet Meclisi görüşmelerinde başka bir tartışma, AYM teşkil edilirken Sayıştay, Danıştay ve Yargıtay'a mensup üyelerin seçimiyle ilgili 4.maddenin ilk fıkrası üzerinde yaşanmıştır. Edirne milletvekili Talat Asal, tasarıda yer alan yüksek yargı organlarının üye tamsayılarının en az üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilmesine itiraz etmiştir. Asal bu hükmün, 1961 Anayasası'nın 145.maddesine, yani "Üye tamsayılarının salt çoğunluğu ve gizli oyla seçilebilirler." cümlesine aykırı olduğunu belirtmiş ve aykırılığın giderilmesi için bir önerge vermiştir. Buna karşı söz alan Coşkun Kırca, maddi bir hata yapıldığını ifade ederek gerekli düzeltmelerin yapılmasını sağlamış ve madde anayasaya uygun hale getirilerek kabul edilmiştir.³²³

Kanun tasarısının AYM'ye Millet Meclisi'nden üç ve Cumhuriyet Senatosu'ndan iki üye seçilmesine ilişkin olan 5.maddesinin müzakerelerinde, her iki yasama meclisince seçilecek birer üyenin üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri öğretim üyelerinin oluşturduğu bir kurulun göstereceği adaylar arasından seçilmesi tartışılmıştır. Maddedeki "*Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler*

³²² Millet Meclisi'nde kabul edilen maddenin son hali şu şekildedir:

Seçilme yeterliği

Madde 3- "*Anayasa Mahkemesinin asil ve yedek üyeliğine seçilebilmek için aşağıdaki şartları haiz bulunmak lazımdır:*

1. *Kırk yaşını bitirmiş, altmışbeş yaşını doldurmamış olmak; ve*
- 2.a) *Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, başsavcılık, başkanunsözcülüğü; veya*
- b) *Üniversitelerde hukuk, iktisat veya siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği; veya*
- c) *Onbeş yıl avukatlık yapmış olmak; ve*
3. *Hâkimler Kanununa göre hâkimlik mesleğine alınmamayı gerektiren bir suçtan dolayı mahkûm bulunmamak veya bu gibi suçlardan ceza takibi altında olmamak.*

Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilenlerin seçilme yeterliğine sahip olmadıkları yolundaki itirazlar, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca kesin olarak karara bağlanır. Hakkında itirazda bulunulmuş olan üye, bu konudaki inceleme ve oylamalara katılamaz, itiraz haklı görülürse, seçim yapılmamış sayılır ve 9 ncu madde uyarınca gereken işlemler yerine getirilir. Bu konudaki itirazların yapılması, incelenmesi ve karara bağlanması hakkındaki usul, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde gösterilir."

³²³ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.364-365.

Yargıtay, Danıştay ve Sayıştayda seçim

Madde 4- "*Anayasa Mahkemesi asil üyelerinden:*

1. *Dördü Yargıtay büyük genel kurulu tarafından, kendi başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı arasından;*
  2. *Üçü Danıştay Genel Kurulu tarafından kendi Başkan ve üyeleriyle Başkanın sözcüsü arasından;*
  3. *Biri Sayıştay Genel Kurulu tarafından, kendi Başkan ve üyeleri arasından;*
- Kendi üye tamsayılarının en az salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilirler.
Genel kurullar, üye tamsayılarının en az üçte iki çoğunluğu ile toplanırlar."*

Fakülteleri” ifadesinde başka bir basım hatasının olduğunu ifade eden Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca, muhtemel yanlış anlaşılmanın önlenmesi amacıyla bu konuda meclise bir önerge sunmuştur. Zira, bu çalışma alanlarında her üniversitede bir fakülte teşkil etmeyebilir. Böylece, 5.maddenin ilk fıkrasında geçen “*Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler Fakülteleri*” ibaresi, “*Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler*” şeklinde değiştirilmiştir.³²⁴

AYM’ye cumhurbaşkanı tarafından iki üye seçileceğini ifade eden 6.madde konusunda MM’de bir anlaşmazlık yaşanmamıştır. Maddeye göre, cumhurbaşkanı bu üyelerden birinin seçimini Askeri Yargıtay’ın göstereceği üç aday arasından yapacaktır.³²⁵ Diğer yandan 7.maddeyle birlikte AYM’ye, Yargıtay’ın iki; Danıştay’ın, MM’nin ve CS’nin birer yedek üye seçmesi kabul edilmiştir.³²⁶ Tasarının 8.maddesinin kabulüyle, AYM’ye cumhurbaşkanı, yasama meclisleri, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay Başkanları tarafından üye seçilen kişiler, yine bu kurum ve kişilerce AYM Başkanlığı’na bildirilecektir.³²⁷

³²⁴ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.373.

Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosunda Seçim

Madde 5- “*Anayasa Mahkemesine Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer.*

Her iki yasama meclisince seçilecek birer üye, üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin teşkil ettikleri kurul tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilir. Aday sayısı, açık üyeliklerin üç katı tutarında olur. Bu kurul, Ankara Üniversitesi Rektörü’nün daveti üzerine Ankara’da toplanır. Toplantı nisabı, üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, bahis konusu kurulun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.

Yasama meclislerince seçilecek diğer üyeler için, her bir meclisin kendi içtüzüğünde gösterilecek olan komisyon veya karma komisyonca, açık üyeliklerin üç katı tutarında aday gösterilir. Aday göstermekle görevli komisyon veya karma komisyonların toplantı nisabı üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.

Yasama meclisleri genel kurullarında yapılacak seçimde seçilebilmek için, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyu gereklidir. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, daha sonraki oylamalarda üye tamsayısının salt çoğunluğuyla yetinilir. Seçim gizli oyla yapılır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yasama meclislerince, Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyeliklerine seçilemezler.”

³²⁵ c) Cumhurbaşkanı tarafından seçim

Madde 6- “*Anayasa Mahkemesine Cumhurbaşkanı tarafından iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askeri Yargıtay genel kurulunca gösterilecek üç aday arasından seçer. 2. fıkrada bahis konusu adayların gösterilmesi için yapılacak seçimde, Askeri Yargıtay Genel Kurulu’nun toplantı nisabı üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla olur. Aday seçilebilmek için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.”*

³²⁶ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.373.

Yedek üyeler

Madde 7- “*Anayasa Mahkemesine, Yargıtay iki; Danıştay, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu birer yedek üye seçerler. Yedek üyelerin seçiminde de, asılların seçimindeki usuller uygulanır.”*

³²⁷ Üye seçilenlere tebligat

Madde 8- “*Cumhurbaşkanı; Yasama Meclisleri, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay Başkanları, Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilenleri, Anayasa Mahkemesi Başkanlığına bildirirler. Anayasa Mahkemesi*

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'da ya da anayasada, "AYM'ye üye seçilen bir kişi daha sonra bu sıfatlardan birini kaybeder ya da seçilmesine engel olacak bir durum ortaya çıkarsa ne yapılacağına" ilişkin bir hüküm mevcut değildir. Bolu milletvekili Zeki Baltacıoğlu'nun verdiği örneğe göre, kırk yaşını doldurmadığı halde sahte nüfus kaydına dayanarak AYM üyeliğine seçilmiş bir üyenin durumun ne olacağı belirsizdir.³²⁸ Keza hakimlik mesleğine alınmamasını gerektiren bir suçtan mahkum olmuş bir kimse, bu durumu gizli kaldığı için AYM'ye üye seçildiği takdirde, üyeliğini sona erdirmek için kanunda bir hüküm yoktur.³²⁹

Bu nedenle, tasarının, seçilenlerin görevi kabul etmemesini düzenleyen 9.maddesinin yetersiz olduğunu düşünen Baltacıoğlu bir önerge sunmuştur. Baltacıoğlu'nun öne sürdüğü noktayı dikkate alan Komisyon sözcüsü Coşkun Kırca, AYM'ye seçilenlerin seçilme yeterliğine sahip olmadıklarına AYM'nin karar vermesi gerektiği ifade edilen bu önergenin incelenmek üzere komisyona verilmesini talep etmiştir.³³⁰ Bu nedenle 9.madde komisyondan gelene kadar maddeyle ilgili görüşmeler ertelenmiştir. Aslında yukarıda tasarının 3.maddesinden bahsedilirken, iki gün sonra yapılacak oturumda bir fıkra eklenmiştir. Bu fıkrada da benzer bir hüküm yer almıştır. Dolayısıyla bu iddianın iki gün sonra bir önemi kalmayacaktır. Nitekim komisyona iade edilen veya üzerinde mutabık kalınamayan maddeler görüşülürken 9.maddeye gelindiğinde, Anayasa Komisyonu 9.maddenin ilk şekliyle kalmasında bir sakınca görmediğini beyan etmiştir.³³¹

Ant içmeye ilişkin 10.maddenin görüşmelerinde, and içilecek metnin içeriği üzerine MM'de pek çok önerge sunulmuştur. Ancak, eleştiri ve takrirlerde en çok iki hususla karşılaşmıştır: Bunlardan biri metinde geçen "dürüst bir hakim olarak" şeklinde bir başlangıcın yer almaması; diğeri ise "söz veririm" ifadesi yerine "yemin

---

Başkanlığı, durumu, seçilenlere yazı ile tebliğ eder. Üyeliğe seçilenlerin ad ve soyadları Resmî Gazete'de yayınlanır."

³²⁸ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.374.

³²⁹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.374.

³³⁰ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.375-376.

³³¹ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.425.

ederim” ya da “and içerim” denmesi gerektiğidir.³³² Önergeler arasında Talat Asal ve arkadaşlarının sunduğu metin oylanarak mecliste kabul edildiği halde komisyon katılmadığı için, bu madde de komisyona iade edilmiştir.³³³ Ertesi gün madde yeniden görüşüldüğünde komisyon maddeyi şu şekilde değiştirmiştir³³⁴: “*Asıl teminatını Türk vatandaşlarının gönül ve iradelerinde bulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını koruyacağıma; görevimi, doğruluk, tarafsızlık ve hakka saygı duygusu içinde, sadece vicdanımın emrine uyarak yapacağıma, namusum üzerine söz veririm.*” Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca, anayasa metnindeki cumhurbaşkanı, MM ve CS üyelerinin yeminlerindeki gibi “*söz veririm*” ifadesini komisyon olarak daha uygun gördüklerini belirtmiştir.³³⁵ Zira şahitlerin dediği gibi “yemin ederim” yerine “söz veririm” demek, o kimse hakkında bir çeşit manevi teminat olarak kabul edilmelidir.³³⁶ Ayrıca Kırca’ya göre üye kimsenin and içerken anayasayı koruyacağına söz vermesi, yasama meclisine karşı güvence sağlamakta ve AYM’nin anayasaya aykırı kanunları denetleyen tek yetkili merci olduğunu ifade etmektedir.³³⁷ Fakat bu açıklamalara rağmen Balıkesir milletvekili Cihat Bilgehan bir önerge vererek “yemin ederim” şeklinde kabul edilmesini talep etmiştir.³³⁸ Yapılan oylamada MM’nin de aynı fikirde olduğu açıkça anlaşıldığından madde “yemin ederim” şeklinde değiştirilerek kabul edilmiştir.³³⁹

Tasarının, AYM’ye başkan ve başkan vekili seçimlerinde takip edilecek usulü belirleyen 11.maddesi, gizli oy esasını ve asıl üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunu esas alan bir seçimi öngörmektedir.³⁴⁰ Seçilen kişilerin dört yıl görevde kalacağını

³³² MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.376-380.

³³³ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.380.

³³⁴ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.426.

³³⁵ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.427.

³³⁶ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.428-429.

³³⁷ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.429.

³³⁸ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.429.

³³⁹ Andişme

Madde 10- *Anayasa Mahkemesi üyeleri, görevlerine başlamadan önce, Mahkeme Başkanının davet edeceği, Cumhurbaşkanı, Yasama Meclisleri Başkanları, Başbakan ve Adalet Bakanı, Yargıtay Birinci Başkanı ile Cumhuriyet Başsavcısı, Danıştay Başkanı ve Başkanunsözcüsü, Askeri Yargıtay Başkanı ve Başsavcı, Sayıştay Başkanı, Üniversiteler Rektörleri ile Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler Fakülteleri Dekanlarının huzurunda, asıl ve yedek üyelerin iştirak edeceği kurul önünde, aşağıda yazılı andı içerler:*

“Asıl teminatını Türk vatandaşlarının gönül ve iradelerinde bulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını koruyacağıma; görevimi, doğruluk, tarafsızlık ve hakka saygı duygusu içinde, sadece vicdanımın emrine uyarak yapacağıma, namusum üzerine yemin ederim.”

³⁴⁰ Başkan ve Başkanvekili seçimi

belirten maddeye göre, bu süreden önce boşalan bir makam olursa, aynı esaslar izlenerek yeni bir seçim yapılacaktır. Devamındaki 12.madde, AYM üyeliklerinden herhangi birinde bir boşalma olduğunda en kıdemli yedek üyenin boşalan yere kendiliğinden, asıl üye sıfatıyla geçirilmeyip, ayrıca seçim yapılmasını ifade etmesiyle önem arz etmektedir.³⁴¹ AYM Başkanı'nın ve üyelerinin dilekçe ile emekliliklerini isteyebilecekleri, ayrıca herhangi bir süre ya da kabule gerek olmaksızın görevlerinden çekilebileceğini düzenleyen 13.madde ise komisyondan geldiği şekliyle kabul edilmiştir.³⁴² Bu maddeler üzerinde, MM'de önemli bir tartışma yaşanmamıştır.

4.3.2. AYM Üyeliği ile Bağdaşmayan Haller ve Üyeliğin Sona Ermesi

AYM'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanmasına İlişkin Kanun Tasarısı'nın bir diğer maddesi, AYM başkan ve üyelerinin buradaki görevleri süresince üyelikleriyle bağdaşmayan halleri göstermektedir.³⁴³ Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, bu kimselerin "resmi ya da özel hiçbir görev alamayacakları" ile "yasama meclisleri ve mahalli seçimlerde aday olamayacaklarını" belirten ifadelerin yetersiz olduğunu öne sürmüştür. Bu maddenin hükümetçe hazırlanışında sadece mahalli seçimlerde ve meclis seçimlerinde değil, aynı zamanda hiçbir idari mekanizmada aday olunmaması

Madde 11- "*Anayasa Mahkemesi, kendi asıl üyeleri arasından gizli oyla ve asıl üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla, dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer. Yeniden seçilmek caizdir.*

Süresinden önce açılan Başkan ve Başkanvekilliğine, dört yıl için, yukardaki fıkra gereğince yeniden seçim yapılır."

³⁴¹ Üyeliklerde boşalma

Madde 12- "*Anayasa Mahkemesi üyeliklerinde her ne sebeple olursa olsun boşalma oldu ğu takdirde, 9 ncu madde gereğince işlem yapılır.*

Bir asıl üyelik boşalınca, en kıdemli yedek üye, boşalan yere, kendiliğinden, asıl üye sıfatıyla geçirilemez.

Bu kanunda zikredilen belli bir kurum veya kurul tarafından aday gösterilmek suretiyle seçilmiş olan bir üyenin yerinde boşalma olursa, o üyelik için yapılacak seçimde aynı usul ve merasime uyulur."

³⁴² Emeklilik ve çekilme

Madde 13- "*Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, dilekçe ile emekliliklerini isteyebilecekleri gibi; müddet ve kabule bağlı olmaksızın, görevlerinden çekilebilirler. Bu takdirde, Başkanlık, durumu derhal, seçimi yapacak olan kurul veya meclislere veya makama bildirir."*

³⁴³ Üyelikle bağdaşmayan haller

Madde 14- "*Anayasa Mahkemesi Başkanı ve üyeleri resmi veya özel hiçbir görev alamazlar; görev alanlar, çekilmiş sayılır. Bu husus, Anayasa Mahkemesi'nce karara bağlanır.*

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, bu sıfatlarını muhafaza ettikleri müddetçe, yasama meclisleri ve mahalli idareler seçimlerinde hiç bir şekil ve suretle aday olamazlar, aday gösterilemezler ve seçilemezler."

gerektiğini yazdıklarını ifade eden Kurutluoğlu komisyondan açıklama talep etmiştir.³⁴⁴ Anayasa Komisyonu adına konuşan Coşkun Kırca ise, buna benzer adaylıklarla karşılaşılabilceğini, tamamen mevzuata hakim olmayan kimselerin bazı kişileri, rızalarına başvurmadan şirket, cemiyet, hatta kulüplere üye yaptığını söylemiştir.³⁴⁵ Kırca'ya göre, bir kişinin mahalli ya da idari seçimlerde seçildiğinden habersiz olması pek mümkün olmazken, hayır cemiyeti gibi başka kurumlarda seçilmesi bilgisi dışında gerçekleşebilir. Benzer şekilde aday olduğundan kendi haberi dahi olmayabileceği durumlar da olabilir. Bu da dikkate alınarak “resmi ya da özel hiçbir görev alamazlar” ifadesine yer vermek yeterli gelecektir.

AYM üyeliğinin yukarıda zikredilen emeklilik, çekilme, bir başka resmi-özel görev alma ya da yasama meclisinde-mahalli seçimlerde seçilme gibi hallerde sona ereceğini ifade eden durumlardan başka nasıl sona ereceği meselesi tasarının 15.maddesinde düzenlenmiştir.³⁴⁶ Bu haller hüküm giyme, hastalık ve devamsızlıktır. Maddenin ilk fıkrasının ikinci bendindeki hastalık ve devamsızlık hallerinde, karar alınırken yeter sayı olarak AYM asıl ve yedek üyelerinin tamsayısının salt çoğunluğu aranmıştır. MM’de bu madde hakkında görüşmeler yapılırken, söz konusu ifadede geçen “yedek üyelerin” de zikredilmesinin gereksiz olduğu gündeme gelmiştir.³⁴⁷ Anayasaya göre AYM, yedek üyelerle karar aldığında “kurul” gibi, yedek üyeler dışında bir karar aldığında ise “mahkeme” gibi kabul edilmektedir. Buradan hareket eden Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca, yedek üyelerin kendilerini de ilgilendirebilecek kararlar olduğundan, bu kurula iştirak etmemeleri için bir sebep görmediklerini ifade etmiştir.

AYM’nin 15 asıl ve 5 yedek üyeden müteşekkil olduğunu zikreden CS üyesi ve Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu, 1961 Anayasası’nın 146.maddesindeki “*Anayasa Mahkemesi üyeliği, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı*

³⁴⁴ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.381.

³⁴⁵ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.381.

³⁴⁶ Hüküm giyme, hastalık ve devamsızlık

Madde 15- “*Anayasa Mahkemesi üyeliği, 13. Ve 14.maddelerde yazılı haller dışında;*

1. Hakimler Kanununa göre hakimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giyme halinde, kendiliğinden;

2. Görevin sağlık bakımından yerine getirilemeyeceğinin sağlık kurulu raporu ile kesin olarak anlaşılması veya göreve izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak bir ay süre ile devam edilmemesi hallerinde, Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyelerinin tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.”

³⁴⁷ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.382.

ile sona erer.” hükmüne değinmiştir. Kurutluoğlu’na göre, bu kanun yedek üyelerin karara katılmasını kastetseydi, asıl ve yedek üyelerinin salt çoğunluğuyla karar vereceğini açıkça belirtmesi gerekirdi.³⁴⁸ Bu nedenle karar verecek olanlar, mahkemesinin asıl üyesi olan 15 kişi olmalıdır. Komisyon sözcüsü Kırca ise, bu meselede AYM’nin asıl üyelerle toplanarak bir hüküm değil, idari karar vereceğinden³⁴⁹ bahisle maddenin kabulünü talep etmiştir. Görüşmelerin ardından yapılan oylamada uzlaşma sağlanamadığı için, bu madde daha sonra görüşülmek üzere komisyona verilmiştir. Ancak madde yeniden görüşüldüğünde de, Anayasa Komisyonu teklifin aynen kabulünü önermiş ve yapılan oylamada madde kabul edilmiştir.³⁵⁰

AYM hakimlerinin ne zaman emekli olacağı meselesi ise AYM’nin Kuruluğu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı’nın 17.maddesinde ele alınmıştır. Maddeye göre AYM başkan ve üyeleri altmış beş yaşını doldurduklarında, bu yönde bir talepleri olmasa dahi emekliye ayrılmalıdırlar. MM’de “*Cumhurbaşkanı tarafından Askeri Yargıtay’dan seçilecek kimsenin ordu mensubu olmaktan doğan haklarının aynen devam edeceğine*” dair önerge verilmiştir.³⁵¹ Bunun üzerine, Anayasa Komisyonu maddeyi önergeyle birlikte geri istemiş ve madde hakkındaki görüşmeler ertelenmiştir. Ertesi gün yapılan toplantıda komisyonun, verilen önerge doğrultusunda bir fıkra eklediğini beyan etmesi sonucunda madde bu şekilde kabul edilmiştir.³⁵²

³⁴⁸ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.383.

³⁴⁹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.383.

³⁵⁰ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.425-426.

³⁵¹ Bu önerge Sivas vekilleri Cevad Okyakmaz ve Tahsin Türkay, Ordu vekili Ferda Güley, Edirne vekili Nazmi Özoğul, Ankara vekili Nihat Berkkan tarafından verilmiştir.

³⁵² MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.426.

Emeklilik

Madde 17- “*Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, altmışbeş yaşını bitirince, istekleri olmasa dahi, emekliye ayrılırlar.*

Emeklilik hakları bakımından 8 Haziran 1949 tarihli ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile ek ve tadilleri uygulanır.

Cumhurbaşkanınca Askerî Yargıtay tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilecek üyenin, ordu mensubu olmaktan doğan emeklilik ile ilgili bütün hakları saklıdır.”

4.3.3. AYM Üyelerinin Aylık ve Ödenekleri

MM'de gerçekleşen görüşmelerde tartışmaya sebep olan diğer bir konu, üyelerin aylık ve ödenekleridir. Görüşmelerde zikredilen ilk husus, tıpkı icra organın en yüksek makamı olan ve bir siyasi organ vazifesi de gören meclisler gibi, AYM'nin de en yüksek yargı organı olduğudur.³⁵³ Anayasa Komisyonu'nun sunduğu tasarının 16.maddesine göre *“Anayasa Mahkemesi Başkanı ile asıl ve yedek üyeleri, birinci derecedeki memurluk kadrosunun aylığını alırlar; ayrıca kendilerine, aylıkları tutarında ödenek verilir.”*³⁵⁴

Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmelerde çoğunluğun fikri, verilen ödenek miktarının azaltılmasında birleşmiş ve 16.maddeye ilişkin şöyle bir önerge verilmiştir: *“Anayasa Mahkemesi Başkanı ile asıl ve yedek üyeleri, birinci derecedeki memurluk kadrosunun aylığını alırlar; ayrıca kendilerine, aylıklarının % 60'ı tutarında ödenek verilir.”* İstanbul milletvekili Reşit Ülker'e göre ise buralarda vazife alanların alacağı maaşlarda müsavat (eşitlik) esasının gözetilmesi zaruridir. Bir Başbakan, bir Meclis Başkanı, bir Parlamento ya da Senato üyesi ile AYM Başkan ve üyelerine verilecek ücretler arasında denge gözetilmesine dair bir önerge veren Ülker, maddenin Bütçe Komisyonu'nundaki şekliyle kabul edilmesini talep etmiştir.³⁵⁵

Bu konudaki en ilginç öneri ise Kütahya vekili Sadettin Tosbi'den gelmiştir. Tosbi'ye göre devletin en yüksek yargı organının hakimleri, kendilerine duyulan güvene layık olmaya çalışıp bir menfaat temin etmeyeceklerinden kendi ücretlerini kendileri belirlemelidirler.³⁵⁶

³⁵³ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.384.

³⁵⁴ Üyelerin aylık ve ödenekleri

Madde 16- *“Anayasa Mahkemesi Başkanı ile asıl ve yedek üyeleri, birinci derecedeki memurluk kadrosunun aylığını alırlar; ayrıca, kendilerine, aylıkları tutarında ödenek verilir.*

Bunların aldıkları aylıklar emekliliklerinde ve diğer memuriyetlere geçmelerinde, kazanılmış hak sayılmaz. Bu gibilerin emekliliklerinde ve diğer memuriyetlere geçmelerinde, tahsil durumlarına ve hizmet sürelerine göre iktisabedec eki eri derece aylıkları esastır.

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerine verilecek ödenekler hakkında çeşitli teadül ve teşkilât kanun la riyle diğer kanunlarda mevcut aylık ve ücret tutarlarının değiştirilmesi hakkında 28 Şubat 1959 tarihli ve 7244 sayılı Kanunun 3 ncü maddesi hükmü uygulanmaz.”

³⁵⁵ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.384.

³⁵⁶ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.384.

MM'de, AYM'de çalışan hakimlerin alması gereken ücretin belirlenmesinde biri hükümetten ve Anayasa Komisyonu'ndan, diğeri ise Bütçe Komisyonu'dan olmak üzere temelde iki görüş tartışılmıştır. Bütçe Komisyonu sözcüsü ve Ankara vekili İlyas Seçkin, komisyon olarak AYM başkan ve üyelerinin devlet memurluğu statüsünde çalışan bütün memurlara uygulanan “*Barem sistemi*”ne³⁵⁷ göre maaş almalarını kabul ettiklerini ifade etmiştir.³⁵⁸

Anayasa Komisyonu ise bu düşüncenin aksine, kanuları iptal etmek gibi devlet nezdinde oldukça etkili sonuçlar doğuran kararlar alabilecek kişilerin daha yüksek ücret almaları gerektiğini düşünmektedir. Ancak Bütçe Komisyonu'nun kanaati, AYM hakimlerinin yürürlükte olan kanunlar çerçevesinde devlet memuru statüsüne tabi olan bir memurun alabileceği ücretten daha fazla ücret almamaları yönünde olmuştur.³⁵⁹ Bu noktada Kırşekir vekili Halil Özmen'in değindiği hususa dikkat çekilmelidir. Özmen'e göre, AYM hakimliğine üniversitelerde çalışan profesörler de geleceğinden, kitaplar da basarak yüksek ücretler kazanan bu kişilerin hakkını verebilmek adına Anayasa Komisyonu'nun önerisi kabul edilmelidir.³⁶⁰ Nitekim 16.madde hakkında komisyonun değil, Reşit Ülker'in önergesi kabul edilmiştir. Fakat bu önergeye komisyon iştirak etmediğinden, yeniden görüşülmek üzere komisyona iade edilmiştir.

Ertesi gün yapılan müzakerelerde tasarının 16.maddesi mecliste yeniden ele alınmış ve Anayasa Komisyonu fikrini değiştirmedeğini beyan etmiştir. Komisyona göre AYM üyeleri birinci derece memur kadrosuna tahsis edilen maaş ve aylıkları tutarında ödenek almalıdırlar. Anayasa Komisyonu katibi Kemal Bağcıoğlu, AYM hakimlerine böylesi küçük bir maddi farkın verilmesinde bir sakınca görmediklerini ifade etse de meclisteki vekiller bu görüşe katılmamışlar ve yüzde altmışlık ödenek konusunda ısrarcı olmuşlardır.³⁶¹ Görüşmelerde her biri ayrı ayrı söz alan Kars milletvekili Hasan Erdoğan, Edirne milletvekili Talat Asal, Çankırı milletvekili Kazım

³⁵⁷ Barem sistemi, devlet memurlarının maaşlarını derece ve miktar bakımından düzenleyen sistem ya da bir çeşit çizelgedir.

³⁵⁸ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.386.

³⁵⁹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.386.

³⁶⁰ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.386.

³⁶¹ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.433.

Arar ve Antalya milletvekili İhsan Ataöv ise, 16.maddenin ilk görüşmelerinde Bütçe Komisyonu'nun verdiği önergedeki gibi AYM üyelerinin maaşlarının % 60'ı kadar ödenek almasını teklif etmişlerdir. Onlara göre, Anayasa Komisyonu MM'nin genel eğilimine uymalı, maaşın tamamı kadar ödenek verilmesinden vazgeçmelidir.³⁶²

Nitekim, kanun tasarısının 16.maddesinin MM'deki görüşmelerinde, AYM üyelerinin kendi aylıklarının yüzde altmışı oranında ödenek alacağı şeklindeki değişiklik kabul edilmiştir.

4.3.4. AYM'nin Yardımcı Teşkilatı: Raportörlük

AYM'nin çalışmalarına kolaylık sağlamak için yeteri kadar raportörün verilmesine dair hükümler, AYM kanun tasarısının 18.maddesinde³⁶³ belirtilmiştir. Tasarıya göre raportörler hakimlik ya da akademisyenlik gibi belli alanlarda³⁶⁴ çalışmakta olan kişiler arasından seçilecektir. Ayrıca özlük işlerinde ait oldukları mesleklere ait kanunlar uygulanıp, raportörlükte geçirdikleri süreler mesleklerinde geçmiş sayılacaktır.

³⁶² MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.431-433.

³⁶³ Raportörler

MADDE 18- "Anayasa Mahkemesi emrine, çalışmalarda yardımcı olmak üzere, yeteri kadar raportör verilir.

Raportörler, hâkimlik veya Hâkimler Kanunu gereğince "hâkimlik sınıfından sayılan hizmetlerde en az yedinci derece aylığını almış olanlarla, Danıştay yardımcılığı ve kanunsözeülüğünde bu dereceyi kazanmış olanlar, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında doçentlik yapmakta olanlar ve bu alanlarda çalışkan doktorasını yapmış asistanlar arasından, kendilerinin muvafakati alındıktan sonra, Anayasa Mahkemesi Başkanının inhası üzerine mensub oldukları müessesenin yetkili mercilerince tâyin olunurlar.

Bunların özlük işlerinde, mensub oldukları mesleklere ait kanunlar uygulanır ve raportörlükte geçirdikleri süreler mesleklerinde geçmiş sayılır. Ancak, terfi ehliyetleri Anayasa Mahkemesi Başkanının yazılı beyanı ile tesbit olunur."

Raportörlere, aylık ve ödeneklerinden başka, ayrıca ikiyüzellişer lira ek ödenek verilir."

³⁶⁴ Raportörler, Hakimlik veya Hakimler Kanunu gereğince hâkimlik sınıfından sayılan hizmetlerde en az yedinci derece aylığını almış olanlarla, Danıştay yardımcılığı ve kanunsözcülüğünde bu dereceyi kazanmış olanlar, üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında doçentlik yapmakta olanlar ve bu alanlarda çalışkan doktorasını yapmış asistanlar arasından seçilmektedir.

MM'de madde hakkında yapılan müzakerelerde, raportör seçilebilecek kimselerin uğraştıkları meslekler arasına “en az 10 yıl avukatlık yapan”³⁶⁵ ya da “en az 5 yıl avukatlık yaparak bir de lisan bilen”³⁶⁶ kişilerin de eklenmesi gerektiği yönünde öneriler sunulmuştur. Anayasa Komisyonu'nun avukatların da raportörlüğe alınması yolundaki teklife iştirak ettiğini bildiren Coşkun Kırca, bununla birlikte avukatlık yapma süresinin on yıl olmasına taraftar olduklarını belirtmiştir.³⁶⁷ Kırca'ya göre AYM üyesi olabilmek için on beş yıl avukatlık yapmak tek başına kafi gelirken, raportörlüğe seçilebilmek için avukatlığa lisan bilme şartının da eklenmesi yerinde olmamıştır.³⁶⁸

Tasarıda, raportörlere 250 liralık ek ücret tahsis edilmesi gerektiğini savunan Anayasa Komisyonu, amaçlarının “işlerini değiştirerek istikballeri hakkında yeni bir rota çizen memurların rağbet göstermesi” olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁹ Raportörlüğün ihtisas gerektiren bir alan olduğunu öne süren komisyon, raportörlerin eski meslekleriyle olan bağlarının sona ermesi yönündeki önerilere olumsuz bakmıştır. Anayasa Komisyonu sözcüsü Kırca, raportörlüğün daimi bir statüsü olmaması³⁷⁰ ve

³⁶⁵ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.388.

Bu önerge Tekirdağ milletvekili Turan Kurt'a aittir.

³⁶⁶ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.388-389.

Bu önerge Erzurum vekili Turhan Bilgin, Hatay vekili Şekip İnal ve Edirne vekili Talât Asal'a aittir.

³⁶⁷ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.389.

³⁶⁸ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.390.

³⁶⁹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.389.

³⁷⁰ 22.4.1962 tarih ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Tasarısının Millet Meclisi tarafından kabul edilen metninde (Esas no: 1/99, 2/125) raportörlük kadrosu günümüzde olduğu şekilde geçici raportörlük şeklinde düzenlenmiştir. Tasarının Cumhuriyet Senatosu'nda görülmesi sırasında raportörlere ilişkin madde metni tamamen değiştirilerek daimi raportörlük kadrosu ihdas edilmiştir. Millet Meclisi, 21 Nisan 1962 günkü 78. birleşiminde bunu ideal bulmakla birlikte doktorası olan ve dil bilen kişilerin Anayasa Mahkemesi'ne gelmeyecekleri düşüncesiyle teklifi benimsememiştir. Bunun üzerine iki Meclis arasında çıkan ihtilafı hususlar için kurulan Karma Komisyon aynı gün yapılan birleşimde Anayasa Mahkemesi Raportörlüğünün daimi ve geçici olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmesi konusunda uzlaşmıştır. 44 sayılı Kanunun 18. maddesine göre;

A) Daimi raportörler, Üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler Fakülteleri mezunlarından Anayasa Mahkemesi içtüzüğünde gösterilen niteliklere sahip olup sözü edilen içtüzükle düzenlenecek olan sınav şartlarını yerine getirenler arasından Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'nın uygun göstermesi üzerine, Başbakan ve Adalet Bakanı tarafından müşterek kararname ile genel hükümlere göre almakta oldukları veya alabilecekleri aylığın bir derece üstü ile atanırlar. Raportörlük kadroları karşılık tutulmak suretiyle, daha aşağı derece üzerinden tayin yapılabilir.

B) Geçici raportörler, ihtiyaca ve Anayasa Mahkemesi Başkanının takdirine göre, hâkimlikte veyahut Hâkimler Kanunu gereğince hâkimlik sınıfından sayılan hizmetlerinde en az yedinci derece aylığını almış olanlarla, Danıştay Yardımcılığı Kanun Sözcülüğünde aynı dereceyi kazanmış olanlar ve üniversitelerin hukuk, iktisat, siyasal bilimler alanlarında doçentlik yapmakta olanlar ve bu alanlarda

bu görevde kıdem-derece bakımından ilerlenmemesi nedeniyle bu göreve gelecek kişileri, kendi geleceklerini dayandırdıkları kurumlardan koparmamak gerektiğini savunmuştur.³⁷¹

MM müzakerelerinde, AYM’de raportör olarak görev alabilmek için 5 ya da 10 yıl avukatlık yapma şartının aranmasının, raportörlüğe atanma sırasında nasıl bir soruna yol açabileceği meselesi de gündeme gelmiştir. Hem Ankara milletvekili hem Bütçe Komisyonu Başkanı olan İlyas Seçkin, AYM Başkanı’nın şartları sağlayan bir avukatı raportör olarak ataması için ilgili Baro Başkanı’na başvurmasının, usul bakımından bazı sorunlar doğuracağını ileri sürmüştür.³⁷² Örneğin, ataması yapılarak raportörlük görevine getirilmiş bazı kimselerin memuriyet kadro ve dereceleri o nisbette ilerlemeye devam ederken, avukatlar için ayırık bir durum meydana gelecektir.

Anayasa Komisyonu, önergelerin kabul edilmesinin statüyle ilgili karışıklığa sebep olacağına katılmış ve önergeleri reddetmiştir. Ardından, MM’de yapılan oylamada önergeler kabul görmemiş ve 18.madde tasarıdaki şekliyle kabul edilmiştir.

çalışan doktorasını yapmış asistanlar arasından Anayasa Mahkemesi Başkanının isteği ve ilgilinin muvafakati üzerine, mensup oldukları müesseselerin yetkili mercileri tarafından tayin edilirler.”

1962-1983 yılları arasında görev yapan raportörlerinden tamamını “Geçici Raportör” olarak atanması üzerine, “Daimî Raportörlük” unvanına 2949 sayılı yasada yer verilmemiştir. Yasanın 16/2. maddesine göre; mesleklerinde en az beş yıl başarı ile çalışmış hâkim, savcı, Sayıştay denetçisi, baş denetçisi veya uzman denetçileri ile hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında çalışan doktora yapmış akademisyenler talepleri halinde Anayasa Mahkemesi Başkanının uygun görmesi üzerine bağlı oldukları kurumun yetkili mercileri tarafından atanırlar.

³⁷¹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.389

³⁷² MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.392.

4.3.5. AYM'nin Görev ve Yetkileri ile İnceleme ve Yargılama Usulleri: Anayasa Mahkemesi ve Yüce Divan Sıfatıyla Bakılan İşlerde İzlenecek Usuller

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın üçüncü kısmında AYM'nin görev ve yetkileri açıklanmaktadır. Tasarının 20.maddesinde yer alan bu görevlere kısaca değinmekte fayda vardır³⁷³:

- Usulüne uygun şekilde açılan iptal davalarına bakmak,
- Def'i yoluyla önüne gelen davaları incelerken ya da Yüce Divan sıfatıyla çalışırken bekletici mesele yapması gereken işleri karara bağlamak,
- Kanunda belirlenmiş kişileri Yüce Divan sıfatıyla yargılamak³⁷⁴,
- Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin tüm davalara bakmak ve bunların gelir giderlerine ilişkin vereceği hesapları denetlemek,
- Yasama dokunulmazlığının kaldırılması ya da üyeliğinin düşmesi kararı verilen TBMM üyelerinin ve bakanların bu kararlar hakkında anayasaya yahut içtüzüğe aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak,

³⁷³ Görev ve yetkiler

"Madde 20- Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri aşağıda gösterilmiştir:

1. Anayasanın 149.maddesi gereğince, bu Kanununun 21.maddesinde gösterilen kurul, kurum, makam ve şahıslar tarafından, kanunlar ve yasama meclislerinin içtüzükleri hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla açılan iptal davalarına bakmak,

2. Anayasanın 151.maddesi gereğince, mahkemelerce kendisine intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya bu kanununun 32. maddesi gereğince bakacağı dâvalarda Anayasanın aynı maddesi gereğince meselei müstehire olarak bakması gereken işleri karara bağlamak,

3. Cumhurbaşkanını; Bakanlar Kurulu üyelerini; Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsozcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını, ve kendi Başkan ve üyelerini, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak,

4. Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki bütün dâvalara bakmak,

5. Anayasanın 57. maddesinin 3.fıkrası uyarınca yapılacak özel kanun gereğince, siyasi partilerin gelir kaynakları ve giderleri hakkında verecekleri hesapları denetlemek;

6. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğinin düşmesine kendi meclislerince ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan Bakanların dokunulmazlığının kaldırılmasına Millet Meclisince karar verilmesi hallerinde, ilgililerin Anayasa veya içtüzük hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak;

7. Anayasanın 140. maddesi gereğince Danıştay Başkan ve üyeleri ile Başkanunsozcüsünü seçmek,

8. Anayasanın 142. maddesi gereğince kendi asıl ve yedek üyeleri arasından Uyuşmazlık Mahkemesine başkanlık edecek üyeyi seçmek."

³⁷⁴ Bu kişiler kanunda yazıldığı sırasıyla şu şekildedir: Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hakimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri, Cumhuriyet Başsavcısı, Başkanunsozcüsü, Askerî Yargıtay Başsavcısı ve kendi başkan ve üyeleri.

- Danıştay Başkan ve üyelerini, başkanunsözcüsünü ve Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başkanlık edecek üyeyi seçmek.

Anayasa Komisyonu'nun verdiği önerge üzerine Millet Meclisi'nde yapılan oylamada AYM'de görülecek davalar, tasarının siyasi partilerin kapatma davalarına ilişkin olan 35.maddesine teşmil edilmiştir. Sonuç olarak bir değişiklik meydana gelmese de, bütüncülüğün sağlanması bakımından isabetli olan bu değişiklikten sonra madde yeni şekliyle kabul edilmiştir.

Daha önce incelendiği gibi, 1961 Anayasası'nda, AYM'nin görevleri tahdidi olarak sıralanmıştı. Bu görevler, ilk bakışta iptal davası ya da itiraz yoluyla önüne gelen davaları görmek olarak söylenebilir. Ancak bazı istisnai görevler de AYM'nin yetkisine verilmiştir. Örneğin, tarihimizde önemli bir manaya sahip Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi AYM'ye verilmiştir.

AYM'nin önüne gelen davalara bakarken izleyeceği usul, davanın niteliğine göre farklılık arz etmektedir. Bu durum iki farklı başlıkta toplanmaktadır: Bir kanun ya da içtüzüğün anayasaya aykırılığı ileri sürüldüğünde "Anayasa Mahkemesi" sıfatıyla, kanunun belirlediği diğer hallerde de "Yüce Divan" sıfatıyla yaptığı yargılamalar. Nitekim, AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nda AYM'nin izlemesi gereken usul tasnif edilirken ele alacağı davanın türü ve AYM'nin sıfatı dikkate alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi sıfatıyla bakılan davalarda usul, genel anlamda bir bütünlük arz etse de, davanın iptal ya da itiraz davası olması bakımından farklı başlıklarda ele alınması gerekir. Bu davaları açabilecek kişiler, kurumlar ya da dava açmak için tanınan süreler farklıdır. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nda bu tasnife uyularak, öncelikle iptal davasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 21.maddesi, “doğrudan doğruya” kanunların ve meclis içtüzüklerinin tümü veya belirli madde ve hükümlerinin anayasaya aykırılığı iddiasıyla **iptal davası** açmaya yetkili olan mercileri, anayasadaki kurum ve temsilcileri zikretmek suretiyle belirlemiştir.³⁷⁵ Bunların yanında “yalnız kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda” dava açabilecek bir kurumlar da sıralanmıştır.³⁷⁶ Diğer yandan, iptali istenen kanunun veya yasama meclisi içtüzüğünün Resmi Gazete’de yayınlanmasından başlayarak doksan gün sonra iptal davası açma hakkı düşecektir. Gösterilen kurum ya da gruplar adına iptal davası açma yetkisine sahip olan kimseler 25.madde belirtilmiştir.³⁷⁷

1961 Anayasası’na göre yalnız kanunlar ve meclis içtüzükleri hakkında iptal davası açılabilir. Bu noktada akıllara uluslararası antlaşmalarla ilgili bir soru gelmektedir. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 23.maddesi bu karışıklığı engellemek için, uygun bulma kanunu çıkartılarak (usulüne uygun bir şekilde) yürürlüğe konmuş uluslararası antlaşmalar hakkında iptal davası açılmayacağını belirtmiştir.³⁷⁸ Tıpkı bunun gibi devrim kanunlarının da anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceği hem kanunla hem anayasayla belirlenmiştir.³⁷⁹

³⁷⁵ Bunlar, cumhurbaşkanı, son milletvekilleri genel seçimlerinde geçerli oy sayısının en az yüzde onunu alan siyasi partiler, mecliste temsilcisi bulunan siyasi partiler, siyasi partilerin meclis grupları ile MM'nin veya CS'nin üye tamsayısının en az altıda biri tutarındaki üyeler.

³⁷⁶ Yüksek Hâkimler Kurulu, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay ve üniversiteler.

³⁷⁷ İptal davasının açılması; temsil

Madde 25- “Kanunların ve yasama meclisleri içtüzüklerinin Anayasaya aykırılığı sebebiyle açılacak iptal davası;

1. 21 nci maddenin 1. fıkrasının 2. ve 3. bentlerinde yazılı siyasi partilerin tüzüklerine göre en yüksek merkez organlarının en az üye tamsayısının salt çoğunluğuyla alacakları karar üzerine, genel başkanları veya vekilleri;

2. 21. maddenin 1.fıkrasının 4.bendinde yazılı siyasi parti gruplarının genel kurullarının en az üye tamsayısının salt çoğunluğuyla alacakları karar üzerine, Grup Başkanları veya vekilleri;

3. 21. maddenin 1. fıkrasının 6, 7, 8, 9 ve 10.bentlerinde yazılı kurul ve kurumların genel kurullarının veya Senatolarının üye tamsayısının salt çoğunluğuyla alacakları kararlar üzerine bu kurulların Başkanları ile Üniversitelerin Rektörleri Tarafından açılır. Dava, 21. maddenin 1. fıkrasının 5.bendinde yazılı yasama meclisleri üyeleri tarafından açıldığı takdirde, dilekçede, kendilerine mahkemece tebligat yapılmak üzere, en çok iki üyenin gösterilmesi gereklidir.”

³⁷⁸ Milletlerarası andlaşmalar hükümlerinin Anayasaya aykırılığının iddia edilmemesi

Madde 23- “Usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konmuş olan her nevi milletlerarası andlaşmalar aleyhine, 20 nci maddenin 1. ve 2. bentleri gereğince, Anayasa Mahkemesinde iptal dâvası açılmaz ve bu Mahkemeye itirazen başvurulamaz.”

³⁷⁹ Devrim kanunlarının Anayasaya aykırılığının iddia edilememesi

Madde 24- “1. 1 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanununun;

2. 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka iktisası hakkında Kanunun;

AYM'nin bu sıfatla baktığı bir diğer dava türü olan **itiraz davalarında** (def'i yolu) izleyeceği usul ise, yine anayasayı tekrar etmek suretiyle³⁸⁰, tasarının 27.maddesinde gösterilmiştir.³⁸¹ İtirazda bulunan mahkemenin Temyiz Mahkemesi olması durumuna istinaden Edirne milletvekili Talat Asal bir öneride bulunmuştur. Önergeye göre, böyle bir itiraz sonucunda Temyiz Mahkemesi, AYM'nin vereceği karar yönünde yeni bir hüküm tesis edebilecektir.³⁸² Kanaatimizce Temyiz Mahkemesi'nin esasa ilişkin böyle bir yetkisi olmamalıdır. Nitekim, Millet Meclisi'nde oylanan bu önergeye itibar edilmemiş ve madde komisyon tasarısındaki haliyle kabul edilmiştir.

AYM, iptal davası ya da def'i yoluyla önüne gelen anayasaya aykırılık iddialarını incelerken, ilgililerin öne süreceği gerekçeyle bağlı olmayacaktır.³⁸³ Bu

3. 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve zaviyelerle türbelerin şeddine ve türbedarlıklar ile birtakım unvanların menî ve ilgasına dair Kanunun;

4. 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkanım kabulü hakkında kanunun;

5. 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında Kanunun;

6. 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair Kanunun;

7. 3 Kanunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı bâzı kisvelerin giyelemeyeceğine dair Kanunun;

8. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisinin 110 ncu maddesiyle evlenme akdinin, evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair medeni nikâh esasını vaz'eden maddelerinin;

9 Temmuz 1961 günü yürürlükte bulunan hükümleri aleyhinde; 20. maddenin 1. ve 2. bentleri gereğince, Anayasa Mahkemesinde iptal dâvası açılmaz ve bu mahkemeye itirazın başvurulamaz.”

³⁸⁰ Maddeye göre bir davaya bakmakta olan mahkeme, o davada uygulanacak bir kanun hükmünün anayasaya aykırı olduğunu görürse veya taraflardan biri böyle bir iddiada bulunursa, önündeki davada bekletici mesele yapmak suretiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilecektir. AYM önüne gelen bu dava hakkında üç ay içinde karar vermek zorundadır.

³⁸¹ İtiraz yoluyla mahkemelerce gönderilen işler

Madde 27- “Bir dâvaya bakmakta olan mahkeme:

1. O dâva sebebiyle uygulanacak kanun hükümlerini Anayasaya aykırı görürse, bu yoldaki gerekçeli karar; veya

2. Taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, tarafların bu konudaki iddia ve savunmalarını ve kendisini bu kaniyaya götüren görüşünü açıklayan kararı,

Dosya muhtevasının mahkemece bu konu ile ilgili görülen tasdikli suretleriyle birlikte Anayasa Mahkemesi Başkanlığına gönderir.

Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara resmen ittila kesbedinceye kadar, dâvayı geri bırakır.

Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere üç ay içinde kararını verir.”

³⁸² MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.398.

³⁸³ Gerekçe ile Bağlı Olmama

Madde 28- “Anayasa Mahkemesi, kanunların ve yasama meclisleri içtüzüklerinin Anayasaya aykırılığı hususunda ilgililer tarafından ileri sürülen gerekçelere dayanmaya mecbur değildir. Mahkeme, taleple bağlı kalmak kaydıyla, başka gerekçe ile de Anayasaya aykırılık kararı verebilir.

Ancak, eğer müracaat kanun veya içtüzüğün sadece belirli madde veya hükümleri aleyhinde yapılmış olup da, bu belirli madde veya hükümlerin iptali kanun veya içtüzüğün diğer bâzı hükümlerinin veya tamamının uygulanamaması sonucunu doğuruyorsa, Anayasa Mahkemesi, keyfiyeti gerekçesinde belirtmek şartıyla, kanun veya içtüzüğün bahis konusu diğer hükümlerinin veya tümünün iptaline karar verebilir.”

nedenle, tasarının 28.maddesindeki ifadeler yerinde olmuştur. Zira anayasanın koruyucusu olması amacıyla teşkil edilen bir AYM, usulüne uygun şekilde önüne gelen iddiaları objektif bir tutumla inceleyebilmeli ve kararını anayasal düzenin istikrarını sağlayacak biçimde verebilmelidir.

AYM sıfatıyla bakılan itiraz davalarında, AYM'nin anayasaya aykırılık iddialarını dosya üzerinden incelemesi gerekmektedir. Ancak gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırabilecektir.³⁸⁴ AYM'nin dosya üzerinden bakacağı davalara bir istisna getirilmiştir. AYM, siyasi mekanizmada adaletin sağlanması adına atılmış bir adım olan siyasi partilerin kapatma davalarını duruşmalı olarak ve Cumhuriyet Başsavcısı gözetiminde inceleyecektir.³⁸⁵

AYM'nin göreceği davalarda takip edeceği usul bakımından buraya kadarki açıklamalar “Anayasa Mahkemesi” sıfatıyla göreceği davalarda ilişkin idi. İlgili maddelerde MM’de bir anlaşılabilirlik yaşanmamıştır. AYM'nin, **Yüce Divan sıfatıyla** bakacağı davalarda izleyeceği usul ise, tasarıda ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Zira AYM Yüce Divan sıfatıyla çalışırken yürürlükte olan kanunlara göre duruşma yapıp karar verecektir.³⁸⁶

Anayasa Komisyonu, tasarısında AYM'nin Yüce Divan olarak alacağı kararlarda toplanma nisabını “*bir başkan ve diğer 14 asıl üyesinin toplamı olmak üzere 15 üye*” şeklinde belirlemiştir. Bütçe Komisyonu, bu konuda mevcut üyelerin tamamının salt çoğunluğu ile karar verilmesi yönünde bir öneri sunmuştur.³⁸⁷ Millet Meclisi Bütçe Komisyonu’na katılmasına rağmen, Anayasa Komisyonu onaylamadığı için madde yeniden incelenmek üzere komisyona iade edilmiştir.³⁸⁸

³⁸⁴ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.399.

³⁸⁵ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.399.

³⁸⁶ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.400.

³⁸⁷ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.400.

³⁸⁸ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.401.

AYM'nin Yüce Divan sıfatıyla göreceği davalarda müzakerelerin gizli yapılması esası öngörülmüştür. Kararlar salt çoğunlukla alınacak ve oylama kıdem esasına göre yapılacaktır. Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı tasarıda, kıdem belirlenmesinde izlenecek usul karışıktır.³⁸⁹ Komisyonun aksine önerge veren İstanbul milletvekili Reşit Ülker, böyle bir sıra usulünün makamların birbirine üstünlüğü gibi yanlış bir algının oluşmasına sebep olacağını hatırlatmıştır.³⁹⁰ Bunun ardından yapılan oylamada Adalet Komisyonu, Bütçe Komisyonu ve vekil Reşit Ülker'in hemfikir olduğu gibi, kıdem yaş esasına göre belirlenmesi ve eşitlik halinde kuraya başlanması esası kabul edilmiştir.³⁹¹

AYM Başkan ve üyelerinin önerilerine gelen bir davada tarafsız hareket edemeyecekleri kanısını oluşturan haklı bir sebep mevcut olursa, bu kişiler ilgili tarafça verilecek bir dilekçe ile reddedilecektir.³⁹² Ancak ret talepleri de reddedilirse, istenilen reddin durumuna göre bu kişilerden bin liradan beş bin liraya kadar para cezası alınacaktır.³⁹³

³⁸⁹ Müzakere gizliliği ve karar nisabı

Madde 38- *“Anayasa Mahkemesinin müzakereleri gizlidir. Kararlar salt çoğunlukla verilir. Oylamaya en kідemsiz üyeden başlanır.*

Kıdem tayınde, üyeleri seçen makam ve kurullar nazara alınmak suretiyle sırası ile, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, Cumhurbaşkanı , yasama meclislerince seçilen üyelerden önce zikredilenler diğerlerinden, Cumhurbaşkanınca Askeri Yargıtayın adayları arasından seçilen üye diğerlerinden, yasama meclislerinin üniversite adayları arasından seçtikleri üyeler diğerlerinden evvel gelir.

Aynı kurul veya yasama meclisleri tarafından seçilen üyeler kendi aralarında yaşlarına göre kідem alırlar.

Boşalma halinde seçilecek üyeler, kendilerini seçen kurul, makam ve yasama meclislerince seçilmiş üyeler arasında en kідemsizi sayılır.”

Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca , komisyonun kідem sırasını bu şekilde tesbit etmesinin sebebini hâkimlikten gelen üyelerin daha sonra oy vermesinin doğru olacağı esasına işaret etmiştir (MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.401).

³⁹⁰ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.401.

³⁹¹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.401.

³⁹² MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.404.

³⁹³ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.405.

Yersiz ret talepleri

Madde 47- *“Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin reddine ilişkin taleplerin reddi halinde, ret istiyenden, mahkemece, ret isteminin mahiyetine göre, bin liradan beş bin liraya kadar para cezası alınır.*

Yukarıdaki fıkraya göre hükmolunan para cezası, Âmme Alacaklarının Tahsil Usulü hakkındaki Kanuna göre tahsil edilir.”

4.3.6. AYM Kararlarının Yürürlüğe Girmesi

AYM'nin kararlarının ne zaman yürürlüğe gireceği, anayasanın normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunması sebebiyle önem arz eder. Tasarının, 1961 Anayasası'ndaki hükümleri tekrar eden 50.maddesine göre, AYM'nin vereceği "kesin kararlar" ile, anayasaya aykırı bulunarak iptaline karar verilen kanunlar, içtüzükler ya da bunların belirli hükümleri kural olarak "karar tarihinde" yürürlükten kalkar.³⁹⁴ Fakat AYM karar verirken gerekli görürse iptal kararının ne zaman yürürlüğe gireceğini, kararın verildiği tarihten başlayıp altı ayı geçmemek şartıyla, kararlaştırma hakkına sahiptir.

AYM'nin vereceği herhangi bir iptal kararında, iptal edilen hükümle ilgili bir boşluk oluşacağı aşikardır. AYM, bu boşluğun kamu düzenini tehdit edeceğini düşünürse tasarının konuyla ilgili 50.maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "iptal edilen hükümlerin karar tarihinde yürürlükten kalkacağı" kuralını uygulayacaktır. Ancak AYM, böyle bir boşluğun doldurulması için yasama meclisleri ile Başbakanlığı durumdan haberdar edecektir.

AYM kararlarının yürürlüğe girmesiyle ilgili 50.maddenin müzakeresinde, İstanbul milletvekili Reşit Ülker ile Balıkesir milletvekili Cihat Bilgehan tarafından bir önerge verilmiştir. Önergeye göre maddenin birinci fıkrasındaki AYM kararlarının kesin olduğuna dair hükümden sonra "*Ancak kararın ilanından itibaren bir ay içinde maddi hataların tashihi istenebilir.*" ifadesi getirilmelidir.³⁹⁵ Konuyla ilgili söz alan

³⁹⁴ Anayasa Mahkemesi kararlarının yürürlüğe girmesi
Madde 50- "*Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir.*

Anayasa Mahkemesince anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya İç tüzük veya bunların belirli hükümleri, karar tarihinde yürürlükten kalkar.

Gerekli gördüğü hallerde, Anayasa Mahkemesi, iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.

Anayasa Mahkemesi, bir kanun veya İçtüzü gün veya bunların belirli hükümlerinin iptali halinde meydana gelecek olan boşluğu, kamu düzenini tehdit edici mahiyette görürse 2. fıkra hükmünü uygular ve boşluğun doldurulması için Yasama Meclisleri başkanlıkları ile Başbakanlığı durumdan haberdar eder.

Anayasa Mahkemesi, 20.maddenin 2.bendi gereğince verdiği hükümlerin olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına dâ karar verebilir.

İptal kararı her halde geriye yürümez."

³⁹⁵ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.406.

Reşit Ülker, açık olan maddi hataların düzeltilmesinin tüm mahkemelerden istenebileceğini ve bunun bir hukuk prensibi olduğunu hatırlatmıştır.³⁹⁶ Bu noktada Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca'nın ifadeleri oldukça değerlidir. Kırca'ya göre, bu umumi hukuk prensibi maddi hatalara hiçbir zaman itibar edilmemesi şeklinde olduğundan, böyle bir maddi hata keşfedilse dahi uygulanmamalıdır.³⁹⁷ Sözlerine devam eden Kırca, Ülker'in bahsettiği teklife itibar edildiği takdirde, -bunun aksinden- *“bir ay sonra düzeltme istenmeyen kararlardaki maddi hataların hüküm ifade edeceği”* gibi yanlış bir anlam çıkacağını ifade etmiştir.³⁹⁸ Sonuç olarak madde Anayasa Komisyonu'nun teklif ettiği ilk şekliyle kabul edilmiştir.

Anayasa Komisyonu tasarısında kabul edilen 51.madde gereğince Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar Resmi Gazete'de derhal yayınlanmalıdır.³⁹⁹ Ayrıca bu kararlar devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, bütün gerçek ve tüzel kişileri ve teşekkülleri bağlamalıdır.

4.3.7. Anayasa Mahkemesi'nin Bütçesi

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın beşinci kısmı “mali işler” hakkındadır. Bunlardan belki de en çok önem arz eden husus mahkemenin bütçesidir.

Tasarının 53.maddesine göre AYM genel bütçe içinde bağımsız bütçe ile yönetilmelidir. Balıkesir vekili Cihat Bilgehan'a göre ise bağımsız bütçe diye bir şey yoktur. Bu nedenle, bu fıkra *“Genel bütçe içinde kendi bütçesiyle yönetilir.”* şeklinde değiştirilmelidir.⁴⁰⁰ Benzer şekilde Bütçe Komisyonu başkanı İlyas Seçkin'e göre de genel bütçe içinde böylesine bir bağımsız bütçeden bahsedilemeyeceğinden, bunun

³⁹⁶ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.406.

³⁹⁷ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.406.

³⁹⁸ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.406.

³⁹⁹ Anayasa Mahkemesi kararlarının yayınlanması

Madde 51- *“Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede derhal yayınlanır ve devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, bütün gerçek ve tüzel kişileri ve teşekkülleri bağlar.”*

⁴⁰⁰ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.407.

yerine Şu an yürürlükte olan ‘‘Muhasebei Umumiye Kanunu’’ hükümlerine uygun olarak ‘‘kendi btgesi’’ tabiri kullanılmalıdır.⁴⁰¹ Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca her ne kadar AYM’nin bağımsızlığını vurgulamak amacıyla ‘‘genel bütçe içinde bağımsız bütçe’’ tabirini kullansa da, Millet Meclisi görüşmelerinde Bütçe Komisyonu’nun nerdiğı Şekliyle kabul edilmiştir.⁴⁰²

4.3.8. Geçici Maddelerin Görüşülmesi

Yukarıda, ifade edildiğı üzere tasarının bazı maddelerinin komisyona iade edilmesine karar verilmiştir. Kanun Tasarısı’nın esas maddeleri hakkındaki müzakereler tamamlandıktan sonra geçici maddeleri gündeme gelmiştir. Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca bu maddeler hakkındaki görüşmelerin, kendilerine verilen maddelerin incelenmesinin ardından, yani bir sonraki gün öğleden sonra yapılmasını teklif etmiştir. Buna rağmen meclisteki eğılim tüm maddelerin aynı gün görüşülmesi yönünde olduğundan, geçici maddelerin müzakeresine devam edilmiştir.⁴⁰³

Tasarının altıncı kısmını teşkil eden geçici maddelerin ilk maddesi, AYM’nin bu kanunun yürürlüğe girdiğı tarihten itibaren en geç bir ay içinde faaliyete baŐlayacaėını belirtmektedir.⁴⁰⁴ Geçici 2.madde, AYM’nin göreve baŐladıėının RG ile

⁴⁰¹ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.407.

⁴⁰² Bütçe

Madde 53- ‘‘Anayasa Mahkemesi, genel bütçe içinde kendi bütçesiyle yönetilir.

Bütçenin birinci derecede ita amirliğini Başkan; ikinci derecede ita amirliğini Genel Sekreter yapar.

Anayasa Mahkemesinin muhasebe işleri, Adalet Bakanlığı Muhasebe Müdürlüğü tarafından yapılır.

Masraf 'tahakkuk memurluğu görevi, Başkanın tensibedeceği hir memur tarafından, yerine getirilir.

Yasama meclisleri komisyon ve genel kurullarında bütçe ile ilişkin görüşmeler esnasında Adalet Bakanı veya tensibettiği takdirde, Anayasa Mahkemesi Genel Sekreteri 'hazır bulunur. Bu görüşmeler sırasında, Anayasa Mahkemesi Başkan ve yeleri izahat vermek üzere davet edilemezler.’’

⁴⁰³ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.408-409.

⁴⁰⁴ Anayasa Mahkemesinin faaliyete başlaması

Geçici madde 1- ‘‘Anayasa Mahkemesi, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir ay içerisinde faaliyete geçer.’’

ilan edileceğine, geçici 3.madde ise ilk defa AYM üyesi olacak kişilere tebligatın Millet Meclisi tarafından yapılacağına ilişkindir.

Geçici maddelerin müzakeresindeki ilk anlaşmazlık, geçici 4.maddede yer alan Askeri Yargıtay'dan AYM'ye aday seçme konusunda yaşanmıştır. Esasen ortada henüz bir Askeri Yargıtay yoktur ve bu kurumun nasıl teşkil edileceği de 1961 Anayasası'nda belirlenmiştir.⁴⁰⁵ Diğer yandan bu kanun tasarısının 6.maddesinde yer alan “Cumhurbaşkanı, bu üyelere birini, Askeri Yargıtay genel kurulunca gösterilecek üç aday arasından seçer.” hükmü gereğince cumhurbaşkanının seçmesi için Askeri Yargıtay'dan belirlenmesi gereken adaylar vardır. Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı tasarının az önce bahsedilen geçici 4.maddesinde, bu üç adayın Askeri Yargıtay'da üye bulunan askeri hakimler arasından seçilmesi gerektiği öngörülmüştür.⁴⁰⁶ Sivas milletvekili Cevad Odyakmaz ve başka üç vekil tarafından verilen önergeye göre, bu adaylar “halen Askeri Yargıtay adli üyelerinden teşekkül edecek kurulca Askeri Yargıtay Başsavcısı ve adli üyeleri arasından” seçilmelidir.⁴⁰⁷ Bunun üzerine geçici 4.maddenin müzakeresine ara verilerek, maddenin komisyona iadesine karar verilmiştir.

Ertesi gün madde yeniden müzakere edildiğinde, Anayasa Komisyonu Odyakmaz'ın önergesi doğrultusunda maddeyi düzeltmiştir. Bu doğrultuda yeniden oylanan geçici 4.maddenin kabul edilen hali şöyledir: “Askeri Yargıtay'ın anayasada gösterilen şekilde kurulması tarihine kadar, bu kanunun 6.maddesi uyarınca Askeri Yargıtay tarafından gösterilecek üç aday, Askeri Yargıtay'ın adli üyelerinden ibaret kurul tarafından, Askeri Yargıtay adli üyeleri ile başsavcısı arasından seçilir.”⁴⁰⁸

Kanun Tasarısı'nın geçici 6.maddesi gereği, 27 Mayıs 1960 tarihi ile 5 Ocak 1961 tarihleri arasında MBK tarafından çıkarılmış karar ve kanunlar aleyhinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. Ancak aynı maddenin devamında 6 Ocak 1961

⁴⁰⁵ 1961 Anayasası 141.madde.

⁴⁰⁶ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.409.

⁴⁰⁷ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.409.

⁴⁰⁸ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.426.

tarihinden⁴⁰⁹ sonra bu kanunları değiştiren, madde ekleyen veya kaldıran kanunlar hakkında bu hükmün uygulanmayıp, AYM'ye gidilebileceği de düzenlenmiştir.

O dönemde önem arz eden bir diğer mesele ise Yüksek Adalet Divanı'nın görevinin devamıdır. Tasarının geçiçi 7.maddesinde, AYM'nin göreve başladığının RG'de ilan edildiği gün Yüksek Adalet Divanı'nın görevinin de sona ereceği ifade edilmiştir.⁴¹⁰ Tereddüt yaratan asıl hüküm ise, maddenin 7.bendinde geçen Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulunca verilmiş tedbir ve kararların, aksine bir karar verilmediği sürece geçerli olacağıdır.⁴¹¹ Aydın milletvekili Reşat Özarda'nın verdiği önerge doğrultusunda, maddenin 7.bendine “*Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulunca öngörölmüş tedbirler dosyaların ilgili mercilere iletilmesinden en geç bir ay içinde, tedbirin devamına karar verilmediği takdirde, kendiliğinden kalkar.*” hükmü eklenmiştir.⁴¹²

Geçiçi 7.maddeye ilişkin bir diğer önerge ise Aydın milletvekili Orhan Apaydın tarafından verilmiştir. Bu önerge komisyonun oylamaya sunduğu maddenin ilk bendindeki ifadeden farklı olarak, AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun RG'de yürürlüğe girdiği gün, Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu'nun görevinin sona ereceğini söylemektedir.⁴¹³ Diğer bir deyişle bu kurumların sona ermesi için AYM'nin göreve başladığı değil, onun işleyiş kanununun RG'de yayımlandığı tarih öngörölmüştür. Apaydın'a göre halen Yüksek Adalet Divanı'nda görölmekte olan davalar, AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun yürürlüğe girdiği takdirde, orada görölmeye devam etmemelidir.⁴¹⁴ Buna uygun şekilde, divanın vereceği karar “vazifesizlik” olmalıdır. Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu'na göre ise 1961 Anayasası'nın geçiçi 8.maddesi buna engel olmaktadır. Çünkü 8.maddede, anayasaya göre kurulacak yapıların kuruluş

⁴⁰⁹ Bu tarih, Temsilciler Meclisi'nin çalışmalarına başladığı tarihtir.

⁴¹⁰ Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulundaki işlerin devri

Geçiçi madde 7- “ 1. Anayasa Mahkemesinin görevine başladığının Resmî Gazetede ilan edildiği gün, Yüksek Adalet Divanı ile Yüksek Soruşturma Kurulunun hukuki varlıkları sona erer...”

⁴¹¹ Geçiçi madde 7- “... 7. Yukardaki bentlerde yazılı şahışlar hakkında Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulunca ittihaz olunmuş tedbir ve kararlar, ilgili mercilerce aksine bir karar verilinceye kadar muteberdir.”

⁴¹² MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.411.

⁴¹³ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.411-412.

⁴¹⁴ MMTD, Cilt VI, 72. Birleşim, s.412.

kanunları yürürlüğe girip görevlerine başlayıncaya dek, eski hükümler uygulanmaya devam edileceği ifade edilmektedir.⁴¹⁵ Kurutluoğlu'nun ifadeleri kabul görmüştür ve Apaydın'ın teklifi neredeyse hiç tartışılmadan reddedilmiştir.

Millet Meclisi'nin 11 Nisan 1962 günü yapılan toplantısında, kanun tasarısının komisyona iade edilen maddeleri görüşüldükten sonra tasarının tamamı oylanmış ve kabul edilmiştir. Müzakere esnasında Yeni Türkiye Partisi adına konuşan Edirne vekili Talat Asal, demokrasinin mükemmel bir rejim olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁶ Asal'a göre demokratik rejimlerin en birinci teminatı bir AYM'nin kurulmasıdır. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun kabul edildikten sonra Anayasa Komisyonu Başkanvekili Saadet Evren de söz almıştır. Evren, komisyondaki müzakereler sırasında bu kurulu teşkil eden dört partiye mensup arkadaşlarına siyasi tesire kapılmadan görevlerini sürdürdükleri için teşekkür etmiştir.⁴¹⁷

---

⁴¹⁵ 1961 Anayasası, “b) Eski organ, kurum ve kurulların durumu” kenar başlıklı geçici 8.maddesi

⁴¹⁶ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.435.

⁴¹⁷ MMTD, Cilt VI, 73. Birleşim, s.435.

5. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI'NIN CUMHURİYET SENATOSU'NDA GÖRÜŞÜLMESİ

Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 11 Nisan 1962'de Millet Meclisi'nce kabul edilen metni Cumhuriyet Senatosu'na gönderilmiştir. 12 Nisan 1962 Perşembe günü Cumhuriyet Senatosu'nun yaptığı birleşimde Başkanlık Divanı'nın Genel Kurul'a sunuşları sırasında Bütçe Komisyonu'nun verdiği önerge göze çarpmaktadır. Bu önergeye göre Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un kanuni süre zarfında çıkması ve Cumhuriyet Senatosu'nda kapsamlı bir tetkike imkan bulunabilmesi için tasarı Bütçe, Anayasa ve Adalet komisyonlarınca beraber görüşülmelidir.⁴¹⁸ Oylama sonucunda kanun tasarısının Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonu'ndan müteşekkil karma bir komisyon ile müzakere edilmesi kabul edilmiştir.

5.1. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Tamamına İlişkin Düşünceler

CS'de Karma Komisyon oluşturulmasının kabul edilmesinden sonra birkaç gün toplantı yapılmamıştır. Bu süre içinde Karma Komisyon bir rapor hazırlamıştır. Hazırladığı raporu beş gün sonra, 17 Nisan 1962'de CS'ye göndermiştir.⁴¹⁹

⁴¹⁸ CSTD, Cilt III, 50.Birleşim, s.295.

⁴¹⁹Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisi tarafından kabul olunan kanun tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan müteşekkil Karma Komisyon raporu: (Millet Meclisi 1/99, 2/125, Cumhuriyet Senatosu 1/38), (S. Sayısı:51). Bu rapor CSTD, Cilt III, 52.Birleşim'de ekli dosyadadır.

Hatırlanacağı üzere 1961 Anayasası, AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın en geç 25 Nisan 1962'ye kadar kanunlaşmasını öngörmektedir. Buna istinaden toplantının en başında, CS başkanı Sırrı Atalay sözlü olarak bir teklifte bulunmuştur.⁴²⁰ Kabul edilen teklife göre, tasarının görüşülmesine bir sonraki gün başlanacaktır.

CS'nin 18 Nisan 1962'teki birleşimi, birkaç Senato üyesinin AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı hakkında yaptığı genel değerlendirmelerle başlamıştır. CS'de tasarı hakkında olumlu değerlendirmeler yapıldığı gibi, yeniden düzenlenmesi gereken hususlar olduğu da belirtilmiştir. CS'nin tabii üyelerinden Selahattin Özgür, bu tasarının aleyhindeki eleştirileri şu şekilde özetlemiştir⁴²¹:

- Tasarının yazım kuralları bakımından anayasa ile uyumsuzluğu bulunmaktadır.
- Anayasada yer alan bazı hükümler kanun tasarısına gereksiz bir şekilde aynen alınmıştır.
- Seçilecek adayların ceza takibi altında bulunmaması ve devlet menfaatleriyle ilgili konularda tereddüt yaşanmaktadır.
- İade-i muhakeme müessesesinin olmaması ile muhakemenin usulü ve iptal kararından doğacak boşluklar eleştirilmiştir.

Tasarının madde madde görüşülmesi sırasında bu hususlar ele alınmıştır. Ancak bundan önce, Karma Komisyon sözcüsü Zihni Betil'in eleştiriler karşısındaki düşüncelerine yer vermek gerekir. Betil'e göre 1961 Anayasası'nda zikredilen AYM'nin görev ve yetkilerine dair hükümlerin anayasa tasarısında yer almasında bir sakınca yoktur.⁴²² Aksine bunun yerinde olduğunu ifade eden Betil, AYM'nin kuruluş

⁴²⁰ CSTD, Cilt III, 51.Birleşim, s.329.

⁴²¹ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.362.

⁴²² CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.364.

hükümleri kanunla düzenlenirken, çalışma usulünün kendi çıkaracağı içtüzükle belirleneceğinin anayasada öngörüldüğünü hatırlatmıştır.⁴²³

Karma Komisyon sözcüsü, muhakeme usulünden doğacak boşluklara da değinmiştir. Betil, 1961 Anayasası'nda ve AYM'nin uruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'da yargılama şekline dair boşluklar oluşursa bunların içtihatlarla doldurulacağını düşünmektedir.⁴²⁴ Daha sonra, hakkında ceza takibi bulunan bir kimsenin AYM'ye seçilmemesi gerektiği yönündeki hükmün yerinde olduğuna da değinmiştir. Betil'e göre, Hakimler Kanunu'da hakim olacak kişilerde de bu vasıf aranmaktadır. Bu nedenle, AYM üyelerinin de ceza takibi gibi bir münakaşadan uzak olmaları daha doğru olacaktır.⁴²⁵

Daha sonra, Aydın milletvekili Fikret Turhangil söz almıştır. Turhangil, MM'den 7 gün sonra çıkması gereken bir tasarının şu anda ellerinde duruyor olmasını, *ciddiyetle hazırlanmamasına* bağlamaktadır.⁴²⁶ Turhangil'in en çok üzerinde durduğu husus, TBMM diye müstakil bir organın mevcut olmadığıdır.⁴²⁷ Oysa, Kanun Tasarısı'nın 21.maddesinde, yürürlükte olan 1961 Anayasası'nın 149.maddesinden alışlagelmiş şekilde "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsilcisi bulunan siyasi partiler*" ifadesi yer almaktadır. Turhangil'göre ise, yasama görevi yapan iki organ bulunmaktadır: Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi. Ancak, bu iki meclisin birleşik toplantılarından TBMM doğmaktadır.⁴²⁸ Böylesine açık bir maddi hatanın hemen düzeltilmesi gerektiğini söyleyen Turhangil'e göre, maddedeki ifadenin "*Cumhuriyet Senatosu veya Millet Meclisi'nde temsilcisi bulunan*" şeklinde düzeltilmesi gerekir.⁴²⁹ Büyük önem arz eden bu tasarının CS'den hatalı bir biçimde çıkmasındansa komisyona iade edilmesi gerektiğini savunan Turhangil, bu yönde bir önerge vermiştir. Ancak, CS'de tasarının tümü üzerinde verilen ilk ve tek önerge reddedilmiştir.⁴³⁰ Böylece, tasarının maddeleri görüşülmeye başlanmıştır.

⁴²³ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.364.

⁴²⁴ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.365.

⁴²⁵ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.365.

⁴²⁶ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.368.

⁴²⁷ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.369.

⁴²⁸ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.369.

⁴²⁹ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.369.

⁴³⁰ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.372.

5.2. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Madde Madde Müzakere Edilmesi

CS'nin Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonu'ndan oluşan Karma Komisyon raporunda, MM tarafından kabul edilen tasarının 3, 4, 9, 10, 15, 16, 17, 33 ve geçici 3.maddelerinde değişiklik yapıldığı belirtilmiştir.⁴³¹

CS'de maddeler tek tek okunmaya başlanmıştır. Tartışılan noktalara yer vermeden önce, CS Başkanı'nın da yaptığı gibi, anayasanın 92.maddesinin 5.fikrasına değinmek gerekir. Buna göre *“Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosundan gelen metni benimsemezse, her iki meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıdaki üyelerden bir karma komisyon kurulur. Bu komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisine sunulur. Millet Meclisi, Karma Komisyonca veya Cumhuriyet Senatosunca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Cumhuriyet Senatosunda üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmiş olan madde değişikliklerinde, Millet Meclisinin kendi ilk metnini benimsemesi için, üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir. Bu halde açık oya başvurulur.”* Bunun sonucu şudur: MM tarafından kabul edilen bir madde CS'nin incelemesinden geçer ve tekrar MM'nin önüne geldiğinde, MM'nin üç seçeneği olacaktır. MM, oluşturulacak ya MM Karma Komisyonu'nun düzenleyeceği maddeyi, ya kendisinin daha önce kabul ettiği şeklini ya da CS'nin kabul ettiği metni kabul etmek zorundadır.

Diğer yandan CS başkanı Sırrı Atalay, MM'nin bunu yapabilmesi için CS'nin kanun maddesini salt çoğunlukla kabul etmesi gerektiğini hatırlatarak, MM tarafından değiştirilen maddeleri açık oya sunmuştur.⁴³²

⁴³¹ Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisince kabul olunan kanun tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan müteşekkil Karma Komisyon raporu: (Millet Meclisi 1/99, 2/125, Cumhuriyet Senatosu 1/38), (S. Sayısı:51).

⁴³² CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.373.

5.2.1. AYM Üyeliğine Seçilme Yeterliliği ve Başkan Seçimi

“Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilme yeterliliği” kenar başlıklı 3.madde daha önce MM’de de tartışmalara neden olmuştu. Madde, yeniden incelenmek üzere komisyona iade edilmişti. Benzer şekilde, bu madde CS’de de anlaşmazlığa sebep olmuştur.⁴³³ CS’de gerçekleşen müzakerelerin ardından madde hakkında yapılan ekleme ve değişiklik teklifleri okunmuştur. Bu önergelerden, Konya milletvekili Muhittin Kılıç’ın “maddenin yeniden tedvin edilmesi amacıyla komisyona iadesini” öngören teklifi kabul edilmiştir. Bu nedenle diğer önergelerin oylanmasına gerek kalmamış ve madde komisyona verilmiştir.⁴³⁴ Komisyon’dan gelen ve şeklini koruyan 3.madde, ret ve çekimsiz oy olmaksızın 101 oyla kabul edilmiştir.⁴³⁵

CS Karma Komisyonu, Anayasa Mahkemesi’ne Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay’dan seçilecek üyelerle ilgili olan tasarrının 4.maddesini değiştirmiştir. Aday üyelerin nasıl bir çoğunlukla seçileceği, MM Anayasa Komisyonu’nca “kendi üye tamsayılarının en az üçte iki çoğunluğu” ve gizli oy” usulü şeklinde belirlenmiştir. Fakat bu hüküm MM tarafından anayasaya uygunluk gerekçesiyle salt çoğunluk olarak değiştirilmiştir. Salt çoğunluğu niteleyecek şekilde “en az” tabirinin kullanılmaya devam etmesini uygun bulmayan CS Karma Komisyonu, gereksiz kalan “en az” tabirini kaldırmış ve madde CS’de bu haliyle kabul edilmiştir.⁴³⁶

Tasarrının, AYM üyeliğinde MM’den ve CS’den seçilecek adaylardaki belirleyen 5.maddesine geçildiğinde, 3.fıkra üzerinde bir tereddüt yaşanmıştır. Tasarrının 5.maddesinin 3.fikrasına göre “*Yasama meclislerince seçilecek diğer üyeler için, her bir meclisin kendi içtüzüğünde gösterilecek olan komisyon veya karma komisyonca, açık üyeliklerin üç katı tutarında aday gösterilir. Aday göstermekle görevli komisyon veya karma komisyonların toplantı nisabı üye tamsayısının üçte*

⁴³³ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.372-375.

⁴³⁴ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.375.

⁴³⁵ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.472.

⁴³⁶ Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisince kabul olunan kanun tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan müteşekkil Karma Komisyon raporu: (Millet Meclisi 1/99, 2/125, Cumhuriyet Senatosu 1/38), (S. Sayısı:51).

ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.”

Aydın milletvekili Fikret Turhangil başta olmak üzere birkaç milletvekili bu fikranın maddeden çıkarılmasını teklif etmiştir.⁴³⁷ Turhangil’in açıklamalarına göre bu fıkra anayasaya aykırıdır ve burada ifade edildiği gibi CS’nin bir içtüzüğü ve komisyonu yoktur.⁴³⁸ CS üyelerinden Sadık Artukmaç ise bu konuda MM’den gelen Bütçe Komisyonu Raporu’nu hatırlatmaktadır. Bu raporda üye seçimi doğrudan CS’ye ve MM’ye verilmiştir.⁴³⁹ Buna karşılık, Karma Komisyon sözcüsü Zihni Betil, böyle bir aykırılık olmadığını anayasanın 85.maddesine dayanarak açıklamıştır.⁴⁴⁰ Bu maddeye göre, TBMM ve onu oluşturan meclisler, çalışmalarını kendi yaptıkları içtüzüklerin hükümlerine göre yürütmelidirler. Dolayısıyla, bu meclislerin komisyon oluşturarak kendi işlerini komisyona yaptırması anayasaya aykırı olmamalıdır.⁴⁴¹ Tartışmalardan sonra CS’de yapılan oylamada, 24’e karşı 46 oy ile tasarının 5.maddesinin 3.fikrasının çıkarılması kabul edilmiştir.⁴⁴²

Hatırlanacağı üzere, AYM’ye seçilmiş üyelerin nasıl ant içeceğini belirleyen 10. madde MM’de uzun tartışmalara sebep olmuş ve komisyona iade edilmişti. Benzer şekilde, 10. madde hakkında birkaç CS üyesinden değişiklik önerileri gelmiştir. Bu tekliflerin hemen hepsinde değinilen ortak husus, “Asıl teminatını Türk vatandaşlarının gönül ve iradelerinde bulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını koruyacağıma...” diye başlayan yemin metnindeki “Türk vatandaşı” tabiri yerine “Türk milleti” ifadesinin kullanılması gerektiğidir.⁴⁴³ Bu eleştiri doğrultusunda verilen önergelere karşı söz alan Karma Komisyon sözcüsü ve CS üyesi Zihni Betil, “Türk vatandaşı” ifadesinin doğru olduğunu savunmaktadır.⁴⁴⁴ Betil’e göre Türk vatandaşı ibaresi, yürürlükte olan 1961 Anayasası’na dahil kabul ettiğimiz başlangıç kısmında da geçtiğinden, herhangi bir aykırılığa ya da bozukluğa sebep olmamaktadır. CS’de

⁴³⁷ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.378-379.

⁴³⁸ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.376.

⁴³⁹ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.378.

⁴⁴⁰ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.378.

⁴⁴¹ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.378.

⁴⁴² CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.379.

⁴⁴³ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.382-384.

⁴⁴⁴ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.382.

maddeyi değiştirme hakkında verilen önergeler oylandığında ise birbirine çok yakın sonuçlar çıkmıştır. Bu nedenle madde değiştirilmemiş ve Karma Komisyon'un verdiği şekliyle oylanarak kabul edilmiştir.

5.2.2. AYM Üyeliği ile Bağdaşmayan Haller ve Üyeliğin Sona Ermesi

AYM'nin Kuruluğu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nda, AYM üyeliğiyle bağdaşmayan hallerin ne olacağı 14. maddede tespit edilmiştir. MM'den gelen metinde, AYM üyelerinin resmi veya özel görev alamayacakları, ayrıca bu kişilerin yasama meclisi ya da mahalli seçimlerde aday olamayacakları ifade edilmektedir. CS görüşmelerinde söz alan Sedat Çumralı'ya göre ise, maddeye resmi veya özel görevlerin yanısıra "siyasi" bir görev alamayacakları da eklenmelidir.⁴⁴⁵ Karma komisyon sözcüsü Zihni Betil ise AYM üyelerinin siyasi partilerle üyelik ya da başka bir organik bağ kuramayacaklarının başka bir mevzuatça belirlendiğini söylemiş ve bu açıklamaları CS tarafından benimsenerek madde aynen kabul edilmiştir.⁴⁴⁶

Hatırlanacağı üzere AYM üyeliğini olumsuz etkileyen durumlardan bazıları, tasarının 13.maddesinde belirlenen "emeklilik ve çekilme" hali ya da 14.maddedeki "üyelikle bağdaşmayan haller" ile sınırlı değildi. Tasarının 15.maddesine göre AYM üyeliği, bu haller dışında hüküm giyme, hastalık veya devamsızlık hallerinde de sona ermelidir. CS tarafından kurulan Karma Komisyon'un hazırladığı raporda, 15.maddeyle ilgili daha önce MM'de ele alınmayan bir hususa değinilmiştir.⁴⁴⁷ Rapora göre AYM üyelerinin kısa süreliğine de olsa devamsızlık göstermesi, görevlerinin mahiyetiyle bağdaşmaz.⁴⁴⁸ Bu nedenle maddenin ilgili hükmü "*başkanlık tarafından*

⁴⁴⁵ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.382.

⁴⁴⁶ CSTD, Cilt III, 52.Birleşim, s.385.

⁴⁴⁷ MM'de yapılan müzakerelerde devamsızlık haline ilişkin olarak, AYM çalışmalarına aralıksız olarak bir ay süreyle devam edilmezse, üyeliğin AYM asıl ve yedek üyelerin tamsayısının salt çoğunluğu ile sona ereceği kararlaştırılmıştı.

⁴⁴⁸ Anayasa Mahkemesinin kuruluğu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisince kabul olunan kanun tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan müteşekkil Karma Komisyon raporu: (Millet Meclisi 1/99, 2/125, Cumhuriyet Senatosu 1/38), (S. Sayısı:51)

yazı ile iki ay içinde iki defa yapılacak ikaza rağmen görevin izinsiz veya özürsüz devamsızlık yüzünden aksatılması hali” şeklinde değiştirilmiştir.⁴⁴⁹ Buna karşın CS üyesi Muammer Obuz, başkanlık tarafından hangi zamanlarda iki defa ikaz yapılacağına belirsiz olduğunu ve uygulamada olumsuzluklara sebep olacağını ileri sürmüştür.⁴⁵⁰ Benzer şekilde, bir başka CS üyesi Ferit Alpiskender, devamsızlık müddeti müphem kaldığı için komisyona tepki göstermiştir.⁴⁵¹ Daha sonra, MM’den gelen “aralıksız bir ay devamsızlık halinde AYM kararıyla sona ermesi” yönündeki metnin kabulü için önergeler verilmiştir. Müzakerelerin ardından önergeler oya sunulduğunda, maddenin MM’nin gönderdiği ilk hali kabul edilmiştir.⁴⁵²

AYM üyeliğini sona erdiren bir diğer hal ise, tasarı metninin 17.maddesinde belirtilen emekliliktir. Aslında bu madde, Karma Komisyon’un üzerinde değişiklik yaptığı maddelerden birisidir. Karma Komisyon Raporu’nda, daha sonra *üyeliğin aylık ve ödenekleri* konusunda yeniden belirtileceği üzere, üyelere bazılarını diğerlerinden farklı kılan bir uygulamadan kaçınıldığı ifade edilerek 3.fıkra metinden çıkarılmıştır.⁴⁵³ Buna rağmen CS’nin tabii üyeleri Mucip Ataklı ve Selahattin Özgür, “Cumhurbaşkanınca Askerî Yargıtay tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilecek üyenin ordu mensubu olmaktan doğan emeklilik ile ilgili bütün hakları saklıdır.” şeklindeki hükmün 3.fıkra olarak yeniden eklenmesini talep etmişlerdir.⁴⁵⁴ Daha önce bu fıkrayı kaldıran komisyon, ilginç bir şekilde bu ekleme hakkında olumlu düşündüğünü ifade etmiştir.⁴⁵⁵ Ardından, söz konusu önerge CS’de oylanarak kabul edilmiştir.

⁴⁴⁹ Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisince kabul olunan kanun tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan müteşekkil Karma Komisyon raporu: (Millet Meclisi 1/99, 2/125, Cumhuriyet Senatosu 1/38), (S. Sayısı:51).

⁴⁵⁰ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.403.

⁴⁵¹ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.404.

⁴⁵² CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.406.

⁴⁵³ Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkında Millet Meclisince kabul olunan kanun tasarısı ve Anayasa ve Adalet Komisyonu ile Bütçe Komisyonundan müteşekkil Karma Komisyon raporu: (Millet Meclisi 1/99, 2/125, Cumhuriyet Senatosu 1/38), (S. Sayısı:51).

⁴⁵⁴ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.409.

⁴⁵⁵ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.409.

5.2.3. AYM Üyelerinin Aylık ve Ödenekleri

AYM üyelerinin aylık ve ödenekleri kenar başlıklı 16.madde, MM’de yoğun tartışmalara sebep olmuştu. Bu tartışmaların odak noktası, üyelerin ödeneklerinin miktarının ne olacağı idi. MM Anayasa Komisyonu aylıkların miktarı kadar ödenek alınmasını savunmuş, buna rağmen MM’de AYM üyelerinin aylıklarının %60’ı kadar ödeneğe hak kazanmaları kabul edilmişti.

Ödeneklerin miktarı konusu, MM’de olduğu gibi CS’de de çok tartışılmıştır. Başta CS’nin Aydın üyesi Fikret Turhangil olmak üzere pek çok üyenin tepkisine neden olan konu hakkında birkaç önerge sunulmuştur. Verilen önergelere göre, AYM üyelerinin ödenek miktarı aylıkların %60’ı yerine *tamamı* kadar olmalıdır.⁴⁵⁶ Karma Komisyon sözcüsü Zihni Betil, AYM üyelerinin ayrıca bir hakimlik ödeneği almayacağını ve ayrıca üniversiteden gelen üyelerin de öğretim üyeliği ödeneğinden faydalanamayacağını belirtmiştir. Bu nedenle Karma Komisyon olarak CS’de hakim olan fikre katıldıklarını bildirmiştir.⁴⁵⁷ Bu nedenle madde, aylıkların %100’ü kadar ödenek tahsis edilmesi şeklinde yeniden tedvin edilmek üzere komisyona iade edilmiştir.⁴⁵⁸

Karma Komisyon’da incelenerek CS’ye gelen maddede ise, MM’den gelen metin şeklini korumuştur. Böylece AYM Başkanı ile asıl ve yedek üyelerinin birinci derecedeki memurluk kadrosunun aylığını alması ve bunun yanında kendilerine, aylıklarının % 60’ı tutarında ödenek verilmesi Karma Komisyon tarafından uygun görülmüştür.⁴⁵⁹ Ancak verilen aylığın 3000 lira civarında olduğunu hatırlatan CS’nin tabii üyesi Mehmet Özgörüş’e göre, memlekette sıkıntı çeken halkın karşısında itinalı davranmak gerekmektedir.⁴⁶⁰ Bir başka CS üyesi Suphi Batur, ödenekler hakkında “5017 sayılı Kanun’da yazılı hükümlere göre ayda 800 lira ödenek verilir.” hükmünü içeren bir önerge vermiş, ancak salt çoğunluk temin edilemeyerek reddedilmiştir.

⁴⁵⁶ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.406-408.

⁴⁵⁷ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.407-408.

⁴⁵⁸ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.408

⁴⁵⁹ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.417.

⁴⁶⁰ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.418.

Böylece 16.madde, MM'den gelen ve CS Karma Komisyonu'nca onaylanan şekliyle (%60 ödenek verilmesi) kabul edilmiştir.⁴⁶¹

Tasarının 16.maddesinin kabulünden sonra ilginç bir durum meydana gelmiştir. CS'nin Uşak üyesi Kamil Coşkunoglu, geleneğe aykırı bir biçimde 16.madde hakkında yeni bir önerge vererek “Yüksek Heyetin gündeme hakim olmasının gerektiğini” öne sürmüştü ve maddenin yeniden müzakere edilmesini talep etmiştir.⁴⁶² Oturum başkanı Sırrı Atalay'a göre ise, heyetin gündeme hakim olması ile maddenin tekrar müzakeresinin usulen mümkün olması apayrı mevzulardır.⁴⁶³ Gelenek ve içtüzük hükümleri kabul edilmiş bir maddenin tekrar müzakere edilmesine engel olduğundan önerge CS'nin oyuna sunulmamış ve madde yeniden görüşülmemiştir.

5.2.4. AYM'nin Yardımcı Teşkilatı: Raportörlük

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın dördüncü bölümü raportörlük kurumuna ilişkindir. AYM'nin yardımcı teşkilatında büyük önem arz eden raportörlük, MM görüşmelerinde olduğu kadar CS'de de tartışmalara sebep olmuştur.

CS'nin Manisa üyesi Ferit Alpiskender, raportörlük görevini ifa edecek kişilerin mesleklerinde yetiştirilmesi gereken kimseler olacağını öne sürmüştür.⁴⁶⁴ Alpiskender'e göre raportörlük kelimesi pek çok yerde suistimale uğradığından bu vazifeye seçilecek kimselerin onure edilmesi şarttır.⁴⁶⁵ Bu nedenle kendilerine raportör yerine “yardımcı üye” veya “yardımcı” denilmelidir.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.419.

⁴⁶² CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.473.

⁴⁶³ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.473.

⁴⁶⁴ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.410.

⁴⁶⁵ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.410.

⁴⁶⁶ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.410.

Diğer yandan, tasarının raportörlüğü düzenleyen 18.maddesinde, raportörlere tahsis edilecek ödenek miktarı 250 lira olarak belirlenmiştir. MM'deki yaklaşıma benzer şekilde bu ödeneği az bulan Alpiskender, diğer bakanlıklardan yardımcı üye veya raportör alınırsa bu kimselerin halihazırda ödeneği olduğundan 250 lira tutarında ödenek vermenin adaletsizlik yaratacağını söylemiştir. Bununla birlikte, 18.madde bu kişilere 500 lira ödenek tahsis edileceği şeklinde düzeltilirse bu adaletsizliğin giderileceğini savunmuştur.⁴⁶⁷

Tasarının 18.maddesi hakkında bunlardan başka CS'ye pek çok teklif sunulmuştur. CS görüşmelerinde raportörlerin AYM Başkanı'nın inhası ile göreve gelmesi⁴⁶⁸, bu göreve memuriyetten gelenlerde aranan 7.derece kadrosunun az görülmesi⁴⁶⁹, her sahadan raportör getirilmesinin lüzumsuzluğu⁴⁷⁰, raportörlerin sadece doktora yapmış asistanlardan değil, doktora yapmış olan herkesin arasından seçilebilmesi gerektiği⁴⁷¹ gibi noktalarda tartışılmıştır. Tartışmaların ardından CS'nin tabii üyesi Kadri Kaplan'ın 18.maddenin yeniden tedvin edilmesine dair önerisi kabul edilmiş ve 18.madde yeniden incelenmek üzere Karma Komisyon'a iade edilmiştir.⁴⁷² Bundan iki gün sonraki oturumda komisyon sözcüsü Zihni Betil yeterli zamanları olmadığı gerekçesiyle yeni bir metin hazırlayamadıklarını ve Konya üyesi Muhittin Kılıç, Giresun üyesi Mehmet İzmen ve Aydın üyesi Saim Sarıgöllü tarafından birlikte hazırlanan önerge metnindeki orana komisyon olarak katıldıklarını belirtmiştir.⁴⁷³

Yukarıdaki anlaşmazlık noktalarına karşılık 18.maddedeki pek çok unsur çıkarılmış, MM'den gelen metinden apayrı bir metin kabul edilmiştir. Komisyonun katıldığı ve CS tarafından salt çoğunlukla kabul edilen madde şu şekilde olmuştur:

⁴⁶⁷ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.410-411.

⁴⁶⁸ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.415.

⁴⁶⁹ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.415.

⁴⁷⁰ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.415.

⁴⁷¹ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.415.

⁴⁷² CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.416.

⁴⁷³ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.483.

“Raportörler

Madde 18- Anayasa Mahkemesine, çalışmalarında yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör verilir.

Raportörler üniversitelerin, Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler fakültelerinden mezun olan ve doktora yapmış bulunanlar arasında Teadül Kanunu hükümlerine göre alabilecekleri aylığın bir derece üstü ile, naklen almanlar da kazanılmış dereceleriyle Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından tâyin olunurlar.

Raportörlük kadroları karşılık tutulmak suretiyle, daha aşağı derece ile tâyin caizdir. Yukarıdaki fıkralar gereğince raportörlüklere tâyin olunanlara, tâyin oldukları dereceye ait hâkim tazminatı verilir.

Bunların raportörlükte aldıkları maaş, diğer memuriyetlere nakil ve tahvillerinde kendileri için kazanılmış hak sayılmaz.

Raportörlük hizmetinde, kendilerinden istifade olunamayacaklarına Anayasa Mahkemesince karar verilenler meslekleriyle ilgili dairelere naklolunurlar.”

Görüldüğü üzere, MM’den gelerek CS’ye sunulan metin kapsamlı bir değişikliğe uğramıştır. CS’de kabul edilen metinde, maddeden aylık ve ödenekler haricinde 250 lira ödenek vermesi hususu çıkarılmış, ancak yine de ödenekten vazgeçilmeyerek bu düzenleme bir başka maddeye bırakılmıştır. Aynı zamanda raportörlük müessesesi daimi ve geçici olarak sınıflandırılmaktan vazgeçilerek tek kaleme düşürülmüştür.

Gerek daha önce MM’de gerek CS’de yapılan geniş çaplı müzakerelerde, “Raportörler” kenar başlıklı 18.maddeyle bağlantılı olan ve raportörlerin mali hakları ile statülerine ilişkin düzenlemeleri içeren 57. ve 58.maddeler zikredilmiştir. CS’nin Konya üyesi Muhittin Kılıç ve beraberindeki üç kişi 57.madde üzerinde bazı eklemeler yaparak CS’ye önerge vermiş ve bu eklemelerin ardından lüzumsuz kalacak 58.maddenin tasarıdan çıkarılmasını talep etmiştir.⁴⁷⁴ Bu esnada söz alan Adalet bakanı Sahit Kurutluoğlu, okunan önergelerin kabulünü komisyon ve hükümet olarak

⁴⁷⁴ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.485.

arzu ettiklerini bizzat ifade etmiştir.⁴⁷⁵ Söz konusu 57.madde, AYM üyelerinin ve burada çalışacak memurların maaşlarını gösteren 1 sayılı cetvele atıf yapmaktadır. Yukarıdaki önergeyi veren dört CS üyesi, aynı zamanda 2 sayılı cetvelin tasarıdan çıkarılmasını ve 1 sayılı cetvelin 3 sayılı kısmına 4. dereceden raportör olarak 11 adet 1250 lira maaş kadrosunun eklenmesini de talep etmişlerdir.⁴⁷⁶ CS’de yapılan açık oylama sonucunda, raportörlerin derecelerini ve alacağı aylıkların cetvelini düzenleyen 57.madde⁴⁷⁷ kabul edilmiş ve 58.madde tasarı metninden çıkarılmıştır.⁴⁷⁸

Anayasa Mahkemesi’nin yardımcı teşkilatıyla ilgili hatırlatılması gereken diğer bir kurum ise Genel Sekreterlik’tir. Karma Komisyon’dan gelen metne göre AYM Başkanlığı’na bağlı bir Genel Sekreterlik teşkilâtı kurulmalıdır. CS’nin Konya üyeleri Muammer Obuz ve Sedat Çumralı’nın birlikte verdikleri teklife göre, kurulacak Genel Sekreterliğin görev ve yetkileri bu kanun ve AYM İçtüzüğü ile tesbit edilmelidir.⁴⁷⁹ Ancak mevcut tasarıda Genel Sekreterlik üzerine pek çok hüküm olduğunu hatırlatan Karma Komisyon sözcüsü Zihni Betil, Genel Sekreterlik kenar başlıklı 19.maddenin komisyona iade edilmesi talep etmiş ve madde komisyona iade edilmiştir.⁴⁸⁰

19.madde komisyondan CS’ye tekrar sunulurken Anayasanın 148. Maddesi’nde geçen “*Anayasa Mahkemesi’nin kuruluşu ve yargılama usulleri kanunla; mahkemenin çalışma tarzı ve üyeleri arasındaki iş bölümü kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir.*” hükmü hatırlatılmış ve madde üzerinde bir değişiklik yapılmayacağı tekrar edilmiştir.⁴⁸¹

⁴⁷⁵ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.485.

⁴⁷⁶ EK 1: 1 Sayılı Cetvel, CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.487.

⁴⁷⁷ Adalet Bakanlığı bölümüne eklenecek kadrolar

MADDE 57- “*Anayasa Mahkemesi üyelerine ve memurlarına ait kadrolarla raportör kadroları, bu kanuna ilişik 1 sayılı cetvelde gösterilmiş ve bu kadrolar Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair 30 Haziran 1939 tarihli ve 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin “Adalet Bakanlığı” bölümüne “Anayasa Mahkemesi Başkanlığı” başlığı altında eklenmiştir.*”

⁴⁷⁸ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.487-488.

Yapılan değişiklikler neticesinde tasarıнын 57.maddesinden sonragelen maddeler birer numara yukarı kaymış, 58 ve 59 numaralarını almışlardır.

⁴⁷⁹ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.420.

⁴⁸⁰ CSTD, Cilt III, 53.Birleşim, s.420.

⁴⁸¹ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.464.

5.2.5. AYM'nin Görev ve Yetkileri ile İnceleme ve Yargılama Usulü

Hatırlanacağı üzere AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın CS'de incelenmeye başlandığı ilk oturumda, tasarı hakkında genel fikirler beyan edilmişti. Bu fikirler arasında, yeni kurulacak AYM'nin görev ve yetkileri hakkında 1961 Anayasası'nın gerekli hükümleri içerdiği ve eksik kalan hususların AYM'nin kendi işleyişini belirleyeceği içtüzükte yer almasının daha uygun olacağı zikredilmişti.

CS'nin Yozgat üyesi Sadık Artukmaç, AYM'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 20.maddenin tasarıdan tamamen çıkarılmasını⁴⁸² teklif etmiş, fakat CS tarafından kabul görmemiştir. Karma Komisyon sözcüsü Zihni Betil, MM'den gelen 20.maddede herhangi bir değişikliğe lüzum görmediklerini belirtmiştir.⁴⁸³ Bundan sonra Afyon Karahisar üyesi Mustafa Yılmaz ve CS'nin Cumhurbaşkanlığı kontenjanından üyesi olan Esat Çağa gibi birkaç üye tarafından maddenin daha iyi bir tasnifle vermek maksadını taşıyan düzenlemeleri önerge olarak CS'ye sunmuştur. Komisyon sözcüsü Betil'in açıklamalarına göre ise, Karma Komisyon bu tekliflerin hepsinin üzerinde durmuş ve şu an ellerinde bulunan 20.maddenin gerekli ihtiyaçları eksiksiz ve doğru bir şekilde karşıladığı kanaatine ulaşmıştır.⁴⁸⁴

Tasarının 20.maddesinin kabul edilmesinden önce CS'nin Bolu üyesi Sırrı Uzunhasanoğlu'nun değindiği noktadan da bahsetmek gerekir. Uzunhasanoğlu'na göre AYM hakimlerinin vazifeleri dışında adi suç işlemesi, hakimlerin reddi ya da çekilmesini gerektiren sebeplerden dolayı kurul teşekkül edemeyecek noktaya gelirse ne olacağı belirsizdir.⁴⁸⁵ Komisyon sözcüsü Betil' göre ise, AYM üyelerinin işledikleri suçlar hakkında tasarının 52.maddesi bulunmaktadır.⁴⁸⁶ Diğer yandan AYM'nin bu sebeplerle teşekkül edip etmemesi bir anayasa meselesidir ve Karma Komisyon bu

⁴⁸² CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.465.

⁴⁸³ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.465.

⁴⁸⁴ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.467.

⁴⁸⁵ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.470.

⁴⁸⁶ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.470.

soruna çözüm bulmada yetkili değildir.⁴⁸⁷ Yapılan müzakerelerin ardından CS'nin oylarına sunulan 20.madde, hükümetin gönderdiği ve Karma Komisyon'un onayladığı şekliyle kabul edilmiştir.⁴⁸⁸

Bilindiği üzere AYM'nin bakacağı işler hem AYM sıfatıyla hem de Yüce Divan sıfatıyla olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan AYM sıfatıyla bakacağı davalar arasında bulunan iptal davasını açma süresi, tasarının 22.maddesiyle belirlendiği üzere “*iptali istenen kanun ya da içtüzüğün RG’de yayınlanmasından başlayarak doksan gün sonra*” düşmektedir. MM'den gelerek Karma Komisyonca tetkik edilen maddede değişiklik yapılmasını gerektirecek bir nokta bulunmamıştır. Aynı şekliyle CS'nin oyuna sunulan 22.madde salt çoğunlukla kabul edilmiştir.

İptal davaları hakkında değinilmesi gereken diğer bir husus, anayasa aykırılığı iddia edilemeyen ve dolayısıyla hakkında iptal davası açılmayan hükümlerle ilgilidir. Tasarının usulüne uygun şekilde yürürlüğe konmuş milletlerarası anlaşmaları düzenleyen 23.maddesi ve devrim kanunlarını düzenleyen 24.maddesi uyarınca bu hükümlerin anayasaya aykırılığı iddia edilerek iptal davası açılmaz. Bu maddeler

⁴⁸⁷ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.470.

⁴⁸⁸ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.472.

Üçüncü kısım

Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri

Görev ve yetkiler

MADDE 20- “*Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri aşağıda gösterilmiştir:*

1. *Anayasanın 149. maddesi gereğince, bu Kanununun 21. maddesinde gösterilen kurul, kurum, makam ve şahıslar tarafından, kanunlar ve yasama meclislerinin içtüzükleri hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla açılan iptal dâvalarına bakmak;*
2. *Anayasanın 151. maddesi gereğince, mahkemelerce kendisine intikal ettirilen işleri ve Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya bu kanununun 32. maddesi gereğince bakacağı dâvalarda Anayasanın aynı maddesi gereğince nieselei müstehire olarak bakması gereken işleri karara bağlamak;*
3. *Cumhurbaşkanını; Bakanlar Kurulu üyelerini; Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanunsözcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi Başkan ve üyelerini, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak;*
4. *Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki bütün dâvalara bakmak;*
5. *Anayasanın 57. maddesinin 3. fıkrası uyarınca yapılacak özel kanun gereğince, siyasi partilerin gelir kaynakları ve giderleri hakkında verecekleri hesapları denetlemek;*
6. *Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düşmesine kendi meclislerince ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan Bakanların dokunulmazlığının kaldırılmasına Millet Meclisince karar verilmesi hallerinde, ilgililerin Anayasa veya içtüzük hükümlerine aykırılık iddiasına dayanan iptal istemlerini karara bağlamak;*
7. *Anayasanın 140. maddesi gereğince Danıştay Başkan ve üyeleri ile Başkanunsözcüsünü seçmek;*
8. *Anayasanın 142. maddesi gereğince kendi asıl ve yedek üyeleri arasından Uyuşmazlık Mahkemesine başkanlık edecek üyeyi seçmek.”*

üzerinde Karma Komisyon tarafından bir değişilik yapılmamış ve aynı şekliyle kabul edilmiştir.⁴⁸⁹

AYM'ye iptal davası açıldığında uyulacak hususlar ise 26.maddede belirlenmiştir. Bu maddede genel olarak bir aksaklık bulunmadığı Senato üyelerince zikredilmekle birlikte, maddenin son fıkralarında “Anayasa Mahkemesi” tabiri yerine kullanılan “Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu” ifadesi eleştirilmiştir. CS üyesi Sadık Artukmaç'ın “Genel Kurul” ifadesinin çıkarılarak sadece “Anayasa Mahkemesi” ifadesine yer verilmesi teklifi Karma Komisyonca haklı bulunmuştur.⁴⁹⁰ Bu şekliyle tedvin edilen madde CS tarafından kabul edilmiştir.⁴⁹¹

5.2.6. AYM Kararlarının Yürürlüğe Girmesi

AYM'nin uygulamasında önem arz eden diğer bir husus, AYM'nin verdiği kararların ne zaman ve nasıl hüküm doğuracağıdır. Karma Komisyon, MM'den gelen metinde bir değişiklik yapmamış ve CS'de bu şekliyle tartışmaya açılmıştır. CS Karma Komisyon sözcüsü Betil, 50.madde⁴⁹² tekrar okunduktan sonra maddedeki baskı

⁴⁸⁹ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.474-475.

⁴⁹⁰ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.476.

⁴⁹¹ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.477.

İptal dâvası taleplerinde uyulacak hususlar

MADDE 26- *“Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterinin dâva dilekçesini kaleme havale ettiği tarihte, dâva, açılmış sayılır. Genel Sekreterlikçe, dâvayı açanlara, dâvanın açıldığına dair bir belge verilir.*

Anayasaya aykırılık iddiasıyla iptal dâvasını açan, kanunların veya yasama meclisleri iç tüzüklerinin hangi hükümlerinin Anayasanın hangi maddelerine aykırı olduğunu ve gerekçelerinin neden ibaret bulunduğunu açıklamak zorundadır.

Dâvanın açıldığı tarihte dilekçede imzası bulunanlar, ayrıca, yetkilerini 'belirten belgeleri ve kurum, kurul ve siyasi partilerle siyasi parti gruplarının kendilerine yetki verilmesine dair kararlarının tasdikli örneklerini, dilekçe ile birlikte, Genel Sekreterliğe vermek zorundadırlar.

Dilekçenin kayıt tarihinden itibaren on gün içinde 2 ve 3. fıkralarda istenilen hususların tamam olup olmadığı, Anayasa Mahkemesi genel kurulunca incelenir ve varsa, noksanlıklar tesbit edilerek, en az onbeş gün olarak verilecek mehil içinde tamamlanması ilgililere tebliğ olunur.

Yukarıdaki fıkrada belirtilen mehil içinde noksanlıkların tamamlanmaması halinde, dâva açılmamış sayılır. Dâvanın açılmamış sayılması hakkındaki karar. Anayasa Mahkemesi genel kurulunca verilir. Bu karar, Resmî Gazetede yayınlanır.”

⁴⁹² Tasarının 50.maddesine göre AYM'nin kararları kesindir. Mahkemenin verdiği kararlar neticesinde iptal edilen kanun, içtüzük ya da bunların ilgili hükümleri karar tarihinde yürürlükten kalkar. Ancak AYM gerekli gördüğü takdirde iptal kararının yürürlüğe gireceği tarihi, kararının üzerinden altı ayı geçmemek şartıyla, ayrıca belirleyebilir. Eğer AYM verdiği iptal kararından doğacak boşluğu kamu düzenini tehdit edecek mahiyette görürse, iptal kararının daha sonra yürürlüğe girmesini kararlaştırarak yasama organın durumdan haberdar edecektir.

hatasının düzeltilmesini rica etmiştir.⁴⁹³ Düzeltildiği bildirilen madde CS'nin oylarına sunularak salt çoğunlukla kabul edilmiştir.

Kanun Tasarısı'nın 58.maddesine göre, kanunun yürürlüğe gireceği tarih 25 Nisan 1962'dir. Tasarının 59.maddesi ise, bu kanunun hükümlerinin Bakanlar Kurulu tarafından yürütüleceğini ifade etmektedir. Ancak AYM'nin bağımsız olup herhangi bir kazai ya da icrai mercie bağlı olmadığını belirten CS'nin Çorum üyesi Sadık Artukmaç, tasarının böyle bir yürürlük maddesini içermesinin nasıl bir amacı olduğu hakkında komisyondan açıklama talep etmiştir.⁴⁹⁴ Artukmaç'ın yaşadığı tereddüt karşısında söz alan Karma Komisyon sözcüsü Zihni Betil'e göre ise bir kanunu Bakanlar Kurulu'nun yürütmesi ile müstakil bir AYM'nin bağımsızlık teminatının anayasa ile garanti edilmesi ayrı konulardır.⁴⁹⁵ Bu itibarla bu kanunları yürütecek, mali hükümleri uygulayacak, bir mahkeme ihdas edecek, yerini tayin edecek bir organa görev yetkisi tanımanın zorunluluğunu da ifade eden Betil, bu görevleri anayasanın 6.maddesinde ifade edildiği üzere icra organının yerine getireceğini, dolayısıyla Bakanlar Kurulu'nun sadece görevini ifa edeceğini belirtmiştir.⁴⁹⁶

Böylece CS'de AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın maddeleri tek tek görüşülmüş ve tamamı salt çoğunlukla kabul edilmiştir.⁴⁹⁷ Bazı maddeler MM'den geldiği gibi aynen kabul edilmiş, bazıları hakkında tartışmalar yaşanmış, birkaç tanesi üzerinde de ilk oylamada uzlaşamadığından komisyona iade edilmiş ve yeniden düzenlenerek CS'ye sunulması istenmiştir. Bu maddeler arasından MM'den geldiği gibi ilk oylamada kabul edilmiş olanlara çok yer verilmezken, geniş müzakerelere ve yorumlara sebep olan maddeler daha kapsamlı ele alınmıştır.

⁴⁹³ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.481.

Maddenin 4.fıkrasında 2.fıkraya atıf yapılmıştır. Buradaki 2.fıkra ifadesi baskıda yanlış yazıldığı belirtilmiş ve "3.fıkra" olarak düzeltilmiştir.

⁴⁹⁴ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.488.

⁴⁹⁵ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.489.

⁴⁹⁶ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.489.

⁴⁹⁷ CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.489.

Tasarının CS’de kabul edilmesinden bir sonraki oturumda, CS’nin Konya üyeleri Muhittin Kılıç ve Sedat Çumralı ile Gaziantep üyesi Zeki İslâm tarafından bir önerge verilmiştir.⁴⁹⁸ Önergeye göre, AYM’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı’nın CS tarafından değiştirilen, ancak MM tarafından benimsenmeyen maddeleri üzerinde bir rapor hazırlanmalıdır.⁴⁹⁹ Kabul edilen önerge çerçevesinde yapılan müzakerede, bu raporu hazırlamak üzere kurulacak Karma Komisyon’a Şeref Kayalar, Zihni Betil, Niyazi Ağırnaslı’nın seçilmeleri kabul edilmiştir.⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁸ CSTD, Cilt III, 55.Birleşim, s.516.

⁴⁹⁹ CSTD, Cilt III, 55.Birleşim, s.516.

⁵⁰⁰ CSTD, Cilt III, 55.Birleşim, s.516-517.

6. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDAKİ KANUN TASARISI'NIN KANUNLAŞMASI

6.1. AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Millet Meclisi'nde Yeniden Müzakere Edilmesi: Aynen Kabul Edilen Maddeler

AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı 21 Nisan 1962'de Cumhuriyet Senatosu'nda onaylandıktan sonra, kanunlaşması için yeniden Millet Meclisi'ne gönderilmiştir. Kanun yapımında o dönemde izlenen usul gereği, bu metnin kanunlaşabilmesi için CS'den geldikten sonra 48 saat geçmesi gerekmekte idi. Fakat Millet Meclisi'nin 22 Nisan günü yapılan birleşiminin ilk oturumunda, söz konusu kanun tasarısının bir an evvel kanunlaşabilmesi için 48 saat beklenmeden ivedilikle görüşülmesi kararı alınmıştır.

CS'den gelen metnin incelenmesi ve hakkında bir rapor hazırlanması için Millet Meclisi'nde bir Karma Komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, CS'den gelen, fakat Millet Meclisi'ndeki komisyonca benimsenmeyen maddeler hakkında bazı düzeltmeler yapmıştır. Elde edilen komisyon raporu Millet Meclisi'nde dağıtılarak müzakerelerin bu metin üzerinden yapılacağı; anlaşmazlık yaşanması halinde CS'den gelen metnin ve daha önce Millet Meclisi'nde kabul edilen metnin oya sunulması birisinin kabul edileceği belirtilmiştir.⁵⁰¹

- a) Kanun tasarısının AYM üyeliğine seçilme yeterliliğine ilişkin şartları belirleyen 3.maddesi hakkında, CS'de tartışmalar yaşanarak madde

⁵⁰¹ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.437.

komisyona gönderilmişti. Fakat CS'nin teşkil ettiği Karma Komisyon'un madde üzerinde bir değişiklik yapmaması üzerine aynen kabul edilmiş idi. Millet Meclisi, 3.maddeyi değerlendirirken kendilerinin daha önce benimsediği ve Cumhuriyet Senatosu'ndan bir değişikliğe uğramadan gelen metni kabul etmiştir.⁵⁰²

b) AYM'ye Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay'dan üye seçilmesi usulünü belirleyen 4.madde hakkında Cumhuriyet Senatosu, bu maddenin Millet Meclisi'nce kabul edilmiş olan metninin 2.fikrasındaki "en az salt çoğunluğu ile seçilirler" ibaresini "salt çoğunluğu ile seçilirler" şeklinde değiştirmiştir. MM'nin oluşturduğu Karma Komisyon, gerçekten de Millet Meclisi metnindeki "en az" ibaresinin lüzumsuz olduğu inancıyla, bu değişikliğin benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰³ Millet Meclisi'nde bu şekilde okunan madde kabul edilerek kanunlaşmıştır.⁵⁰⁴

c) Cumhuriyet Senatosu, AYM'ye yasama meclislerinden üye seçimi hakkındaki 5.maddenin Millet Meclisi'nce kabul edilmiş olan metninin 3.fikrasını çıkarmıştır. Söz konusu 3.fıkra ise, yasama meclislerinden

⁵⁰² MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.437-438.

'Seçilme yeterliği

MADDE 3- "Anayasa mahkemesinin asıl ve yedek üyeliğine seçilebilmek için, aşağıdaki şartları haiz bulunmak lâzımdır:

1. Kırk yaşını bitirmiş, altmışbeş yaşını doldurmamış olmak; ve

2. a) Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştay'da Başkanlık, Üyelik, Baş savcılık, Başkanunsözcülüğü; veya

b) Üniversitelerde hukuk, iktisat veya siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği; veya

c) Onbeş yıl avukatlık Yapmış olmak; ve

3. Hâkimler Kanununa göre hâkimlik mesleğine alınmamayı, gerektiren bir suçtan dolayı mahkûm bulunmamak, veya bu gibi suçlardan ceza takibi altında olmamak.

Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilenlerin seçilme yeterliğine sahip olmadıkları yolundaki itirazlar, Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanırlar. Hakkında itirazda bulunulmuş olan üye, bu konudaki inceleme ve oylamalara katılamaz. İtiraz haklı görülürse, o üye hakkındaki seçim yapılmamış sayılır ve 9.madde uyarınca gereken işlemler yerine getirilir. Bu konudaki itirazların yapılması, incelenmesi ve karara bağlanması hakkındaki usûl, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde gösterilir."

⁵⁰³ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.598.

⁵⁰⁴ Üyelerin seçimi

a) Yargıtay, Danıştay ve Sayıştayda seçim

MADDE 4- "Anayasa Mahkemesi asıl üyelerinden:

1. Dördü Yargıtay Büyük Genel Kurulu tarafından, kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı arasından;

2. Üçü Danıştay Genel Kurulu tarafından, kendi Başkan ve üyeleriyle Başkanunsözcüsü arasından;

3. Biri Sayıştay Genel Kurulu tarafından, kendi Başkan ve üyeleri arasından;

Kendi üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilirler.

Genel Kurullar, üye tamsayılarının en az üçte iki çoğunluğu ile toplanırlar."

seçilecek AYM üyelerinin adaylıklarının nasıl belirleneceğine ilişkin esaslara ilişkindir.

Millet Meclisi'nce oluşturulan Karma Komisyon, Cumhuriyet Senatosu'nun 5.madde üzerinde yaptığı değişikliği benimsememiş ve değişikliğin MM'de kabul edilmemesi konusunda ısrarcı olmuştur.⁵⁰⁵ Anayasa Komisyonu bu fıkranın çıkartılmasının, yasama meclislerince AYM üyelikleri için yapılacak seçimlerde AYM üyeliğinin itibarı ile bağdaştırılmayacak kulis faaliyetini arttırmak, oyların dağılması sonucunda seçimin uzaması ve ihtisas unsurunun özenle gözetilmesini engellemesi gibi tehlikeler yaratacağını düşünmüştür.⁵⁰⁶ Bu nedenle komisyon, Cumhuriyet Senatosu'nun yaptığı değişikliğin benimsenmemesi gerektiği kanaatinde olmuştur.

Senato tarafından çıkarılan 3.fıkra şöyledir: *“Yasama meclislerince seçilecek diğer üyeler için, her bir meclisin kendi içtüzüğünde gösterilecek olan komisyon veya karma komisyonca, açık üyeliklerin üç katı tutarında aday gösterilir. Aday göstermekle görevli komisyon veya karma komisyonların toplantı nisabı üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.”*

Millet Meclisi'nde söz alan İstanbul vekili Reşit Ülker'e göre 5.maddenin 3.fıkrasının çıkarılmış hali kabul edilmeli ve Senato'dan gelen metin onaylanmalıdır. Zira meclise anayasa tarafından verilmiş üye seçme hakkı bir komisyona, bu komisyon kendi içlerinden oluşturulsa dahi,

⁵⁰⁵b) Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'nda seçim

MADDE 5- *“Anayasa Mahkemesi'ne Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer.*

Her iki yasama meclisince seçilecek birer üye, üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin teşkil ettikleri kurul tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilir. Aday sayısı, açık üyeliklerin üç katı tutarında olur. Bu kurul, Ankara Üniversitesi Rektörünün daveti üzerine Ankara'da toplanır. Toplantı nisabı, üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, bahis konusu kurulun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.

Yasama meclisleri genel kurullarında yapılacak seçimde seçilebilmek için, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyu gereklidir, ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, daha sonraki oylamalarda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile yetinilir. Seçim gizli oyla yapılır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yasama meclislerince, Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyeliklerine seçilemezler.”

⁵⁰⁶ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.598-599.

verilmemelidir.⁵⁰⁷ Benzer şekilde MM'nin Adana vekili Kemal Sarıbrahimoğlu, meclis adına vazife gören bir Karma Komisyon'un, meclisin itibarına zarar verebilecek bir görüşü benimsemesini esefle karşılamıştır.⁵⁰⁸ Bu görüşlerin aksine, Niğde vekili Asım Eren'e ve Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca'ya göre, meclisin içerisinde oluşturulacak bir komisyona aday belirleme hakkı verilmesi seçimin hızlı ve doğru yapılmasını kolaylaştıracağından, Senato'nun görüşüne katılmamalı ve 5.maddenin 3.fıkrası metinde muhafaza edilmelidir.⁵⁰⁹

Yukarıda kısaca özetlenen MM'deki görüşmenin sonucunda meclis komisyona katılmamış, dolayısıyla CS'nin yaptığı düzeltme isabetli bulunarak madde CS'de kabul edildiği şekliyle kanunlaşmıştır.⁵¹⁰

- d) AYM üyeliğine seçilenlerin görevi kabul etmediği halleri düzenleyen 9.madde hakkında CS bir değişiklikte bulunmuştu. Buna göre yasama meclislerinin tatilde bulunması veya MM seçimlerinin yenilenmesine karar verilmesi hallerinde, AYM üyelikleri için seçimin tatilin bittiği günden veya MM'nin ilk toplantısından itibaren on beş gün içinde yapılması gerektiğine dair hükmü, bu süreyi bir aya çıkarmak suretiyle değiştirmişti. Anayasa Komisyonu'nun bu değişiklik hakkındaki olumlu görüşlerini bildirmesinin ardından 9.madde CS'de yapılan değişiklik onaylanarak kabul edilmiştir.⁵¹¹
- e) Üyelikle bağdaşmayan halleri belirleyen 14.madde hakkında, AYM üyelerinin resmi ve özel görevlerin yanında siyasi görevleri de icra edemeyeceğinin metinde geçip geçmeyeceği tartışılmıştı. Yapılan

⁵⁰⁷ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.599.

⁵⁰⁸ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.600.

⁵⁰⁹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s..600-602.

⁵¹⁰ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.604.

⁵¹¹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.604.

Seçilenlerin görevi kabul etmemesi

MADDE 9- "Anayasa Mahkemesine seçilenlerden bu görevi kabul etmeyenlerin adları Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından, seçimi yapan kurul veya meclislere veya makama derhal bildirilir. Bu tarihten itibaren bir ay içinde, yukarıdaki maddelerde (belirtilen usuller uyarınca yenileri seçilir. Kurul ve meclislerin tatilde bulunması veya Millet Meclisi (seçimlerinin yenilenmesine karar verilmiş olması hallerinde, üye seçimi, tatilin bittiği günden veya Millet Meclisinin ilk toplantısından itibaren bir ay içinde yapılır."

müzakerelerde Senato, bu durumun ayrıca bir kanunla belirlendiği kanaatine ulaşarak Millet Meclisi'nden gelen metni kabul etmişti. Bu madde, Millet Meclisi'nde de aynen kabul edilmiştir.⁵¹²

f) Üyelerin aylık ve ödeneklerini belirleyen 16.maddeyle ilgili olarak, ödeneğin miktarının yüzde kaç olacağı meselesi hem MM'de hem CS'de uzun tartışmalara sebep olmuştu. Fakat CS'de de Millet Meclisi'nden belirlenen %60 oranında ödenek verilmesi kabul edilmişti. Madde kanunlaşmak üzere yeniden MM'ye intikal ettiğinde, Millet Meclisi de daha önce belirlediği miktar ve sınırlarda bir değişiklik yapmayarak aynı haliyle kabul etmiştir.⁵¹³

g) AYM'ye yapılacak iptal davası taleplerinde uyulacak hususlar tasarının 26.maddesinde belirtilmiştir. Cumhuriyet Senatosu, bu maddenin dördüncü ve son fıkrasında geçen "Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu" ibarelerini, "Anayasa Mahkemesi" olarak değiştirmiştir.⁵¹⁴ CS'nin yaptığı diğer bir değişiklik ise bu maddenin son fıkrasının son cümlesinde, bu konudaki kararların RG'de yayımlanmasının yanında ilgililere de tebliğ olunacağını belirlenmesidir.⁵¹⁵

Anayasa Komisyonu "Genel Kurul" ifadesi çıkarılsa da çıkarılmasa da maksadın aynı olduğunu belirtmiş, bu nedenle CS değişikliğinin benimsenmemesi kanaatinde olmuştur.⁵¹⁶ İlgililere tebliğ meselesini ise

⁵¹² Üyelikle bağdaşmayan haller

MADDE 14.- "Anayasa Mahkemesi Başkanı ve üyeler, resmî veya özel hiçbir görev alamazlar; görev alanlar, çekilmiş sayılır. Bu husus, Anayasa Mahkemesince karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyeleri, bu sıfatlarını muhafaza ettikleri müddetçe, Yasama meclisleri ve mahallî idareler seçimlerinde hiçbir şekil ve suretle aday olamazlar, aday gösterilemezler ve seçilemezler."

⁵¹³ Üyelerin aylık ve ödenekleri

MADDE 16-

"Anayasa Mahkemesi Başkanı ile asıl ve yedek üyeleri, birinci derecedeki memurluk kadrosunun aylığını alırlar; ayrıca, kendilerine, aylıklarının yüzde altmışı tutarında ödenek verilir.

Bunların aldıkları aylıklar emekliliklerinde ve diğer memuriyetlere geçmelerinde kazanılmış hak sayılmaz. Bu gibilerin emekliliklerinde ve diğer memuriyetlere geçmelerinde, tahsil durumlarına ve hizmet sürelerine göre iktisabedecekleri derece aylıkları esastır."

⁵¹⁴ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.610.

⁵¹⁵ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.610.

⁵¹⁶ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.610.

başvuru sahibinin işini kolaylaştırması sebebiyle isabetli bularak değişikliği onayladığını belirtmiştir.⁵¹⁷ Millet Meclisi'nin oylamasının ardından madde Karma Komisyon'a verilmiştir. Karma Komisyon tarafından düzenlenen madde, ertesi gün Millet Meclisi'ne sunulmuştur. Komisyon CS'nin yaptığı gibi "Genel Kurul" ibaresini çıkarmış ve AYM kararlarının ilgililere tebliğ olunacağını kabul etmiştir.⁵¹⁸ Böylece, CS'den gelen madde MM'nin oylarına sunulurken aynen kabul edilmiştir.

- h) Cumhuriyet Senatosu, tasarının "Tebliğat" kenar başlıklı 30. maddesinin son fıkrasında geçen "izahatlarını" ifadesini "açıklamalarını" olarak değiştirmiş idi. MM'nin oluşturduğu Anayasa Komisyonu'na göre bu değişiklik yerindedir ve dil bakımından gereklidir.⁵¹⁹ Komisyonun değişikliğin benimsenmesi yönündeki kanaati MM'nin oylarına sunulmuştur. Millet Meclisi de bu değişikliği benimseyerek, maddeyi CS'den geldiği haliyle kabul etmiştir.⁵²⁰
- i) Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve İşleyişi Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 50.maddesi, AYM kararlarının yürürlüğe girmesi meselesini düzenlemektedir. CS, bu maddenin 4.fıkrasındaki, "2.fıkra" ibaresini "3.fıkra" olarak değiştirmiştir. Bu maddede bir maddi hatanın düzeltilmesi bahis konusu olduğunu ifade eden komisyon, CS'nin yaptığı değişikliğin benimsenmesi kanaatinde olmuştur. Millet Meclisi'nin oylarına sunulan bu

⁵¹⁷ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.610.

⁵¹⁸ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.641.

İptal dâvası taleplerinde uyulacak hususlar

MADDE 26- "Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterinin dâva dilekçesini kaleme havale ettiği tarihte, dava açılmış sayılır. Genel Sekreterlikçe, davayı açanlara, davanın açıldığına dair bir belge verilir.

Anayasaya aykırılık iddiasıyla iptal dâvasını açan, kanunların veya Yasama Meclisleri içtüzüklerinin hangi hükümlerinin Anayasanın hangi maddelerine aykırı olduğunu ve gerekçelerinin neden ibaret bulunduğunu açıklamak zorundadır.

Dâvanın açıldığı tarihte dilekçede imzası bulunanlar, ayrıca, yetkilerini belirten belgeleri ve kurum, kurul ve siyasi partilerle siyasi parti gruplarının kendilerine yetki verilmesine dair kararlarının tasdikli örneklerini, dilekçe ile birlikte. Genel Sekreterliğe vermek zorundadırlar.

Anayasa Mahkemesince, dilekçenin, kayıt tarihinden itibaren on gün içinde, 2 ve 3 ncü fıkralarda gösterilen hususları ihtiva edip etmediği incelenir; varsa, noksanlıklar kararla tespit edilir ve on beş günden az olmamak üzere verilecek mehil içinde tamamlanması ilgililere tebliğ olunur.

Yukardaki fıkrada belirtilen mehil içinde noksanlıkların tamamlanmaması halinde, dâva açılmamış sayılır. Dâvanın açılmamış sayılması hakkındaki karar, Anayasa Mahkemesince verilir. Bu karar, ilgililere tebliğ olunur ve Resmî Gazetede yayınlanır."

⁵¹⁹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.610.

⁵²⁰ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.610.

husus kabul edilerek değişiklik benimsenmiş, madde CS'nin değiştirdiği şekilde kanunlaşmıştır.⁵²¹

- j) AYM'nin kuruluşu ve işleyişi hakkındaki kanunun yürürlüğe gireceği tarih, daha önce MM'nin kabul ettiği tasarıda 59.madde, CS'den gelen tasarıda ise 58.madde metinden çıkarıldığı için- 58.maddede düzenlenmiştir. Ancak Cumhuriyet Senatosu numaralandırmanın yanında, bu maddenin, “kanunun yayımı tarihinde yürürlüğe gireceğine” dair olan hükmünü, “kanunun 25 Nisan 1962 tarihinde yürürlüğe gireceği” şeklinde değiştirmiştir.

Anayasa Komisyonu'na göre, Anayasanın 92.maddesinin 5.fıkrasındaki prosedüre başvurularak bu kanunun TBMM'den çıkmasının uzaması ihtimali karşısında, Anayasanın geçici 7.maddesini⁵²² ihlâl etmemek için söz konusu değişiklik yerinde ve zaruridir. Bu nedenle komisyon, 59.maddenin bu şekilde değiştirilmesinin benimsenmesi gerektiği düşüncesinde olmuştur.⁵²³ Millet Meclisi'nde yapılan oylama sonucunda 59.madde “*Bu kanun 25 Nisan 1962 tarihinde yürürlüğe girer.*” şeklinde kabul edilerek kanunlaşmıştır.⁵²⁴

⁵²¹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.611.

Anayasa Mahkemesi kararlarının yürürlüğe girmesi

MADDE 50- “*Anayasa Mahkemesi'nin kararları kesindir.*

Anayasa Mahkemesince Anayasaya aykırı olduğundan iptaline karar verilen kanun veya İçtüzük veya bunların belirli hükümleri, karar tarihinde yürürlükten kalkar.

Gerekli gördüğü hallerde, Anayasa Mahkemesi,- iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın verildiği günden başlayarak altı ayı geçemez.

Anayasa Mahkemesi, bir kanun veya içtüzüğün veya bunların belirli hükümlerinin iptali halinde meydana gelecek olan boşluğu, kamu düzenini tehdit edici mahiyette görürse 3.fıkra hükmünü uygular ve boşluğun doldurulması için yasama meclisleri başkanlıkları ile Başbakanlığı durumdan haberdar kılar.

Anayasa Mahkemesi, 20.maddenin 2.bendi gereğince verdiği hükümlerin olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.

İptal kararı her halde geriye yürümez.”

⁵²² V. Anayasanın Kabul Ettiği Organ, Kurum ve Kurullar

a) Yeni Organ, Kurum ve Kurulların Kurulması

Geçici Madde 7- “*Bu Anayasa ile kabûl edilmiş olan yeni organ, kurum ve kurulların kuruluş ve işleyişleriyle ilgili kanunlar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk toplantısından başlayarak en geç altı ay içinde ve bu Anayasa ile konulması emredilen diğer kanunlar da en geç iki yıl içinde çıkarılır.*”

⁵²³ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.612.

⁵²⁴ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.612.

- k) Cumhuriyet Senatosu, geçici 3.maddede yaptığı değişiklikle Anayasa Mahkemesi'ne ilk defa seçilenlerin and içme töreni için davette bulunma görevini, MM Başkanı'ndan alınarak Cumhurbaşkanı'na verilmesini uygun görmüştür. Anayasa Komisyonu'na göre de hem and içme töreninin mahiyeti gereği hem de iki meclis arasında meydana gelebilecek bir ayrışmayı önlemek için bu değişiklik benimsenmelidir.⁵²⁵ Millet Meclisi de komisyonun bu yöndeki fikrini destekleyerek değişikliği benimsemiş ve geçici 3.madde kanunlaşmıştır.⁵²⁶

6.2. Cumhuriyet Senatosu'ndan Sonra Yapılan Değişiklikler: Millet Meclisi'nde yeniden Müzakere Edilerek Değiştirilen Maddeler

Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve İşleyişi Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Cumhuriyet Senatosu'nda değiştirilen maddelerinin önemli bir kısmı Millet Meclisi'nce benimsenmekle birlikte, birkaç tanesi reddedilmiştir. CS'den gelen metinde reddedilen maddeler yerine ya MM'nin kabul ettiği ilk metin kabul edilmiş ya da Karma Komisyon'a havale edilmiştir. Bu maddeler aşağıdaki gibidir:

- a) Bilindiği üzere tasarının 18.maddesi AYM'deki raportörlük müessesesini düzenlemektedir. Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisi'nce kabul edilen metni tamamen değiştirerek daimi raportörlük sistemini getiren bir metin kabul etmiş idi.⁵²⁷ Diğer bir deyişle daimi ve geçici olarak sınıflandırılan sistemi değiştirmiş, tek ve sürekli (daimi) bir raportörlük sistemi ihdas etmişti. CS'nin yaptığı bir diğer değişiklik ise AYM raportörlerinin hâkimlik veya akademik meslek mensuplarının haricinde bir meslekten seçilemeyeceği idi.

⁵²⁵ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.612.

⁵²⁶ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.612.

İlk defa seçilen üyelere tebligat ve ilk başkanlık seçimi

GEÇİCİ MADDE 3- "Anayasa Mahkemesi üyeliğine ilk defa seçilenlerin adları, kendilerini seçen makam, kurul ve Yasama meclisleri başkanlıkları tarafından Cumhurbaşkanlığına bildirilir. Cumhurbaşkanı; durumu seçilenlere tebliğ, andiçme töreni tarihini tesbit ve bu törende hazır bulunacakları davet eder.

Anayasa Mahkemesi Başkanının seçimi için yapılacak toplantıya en yaşlı üye başkanlık eder."

⁵²⁷ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.606.

Kanun Tasarısı Millet Meclisi'ne yeniden intikal ettiğinde MM'nin oluşturduğu Anayasa Komisyonu, raportörlük sistemini daimi olarak belirleyen ve raportörlüğe tayin edilecek kimselerin meslek gruplarını sınırlayan CS değişikliğine katılmadıklarını belirtmiştir.⁵²⁸ Komisyona göre Senato'nun yaptığı gibi raportörlüğe gelecek kimselerin icra ettiği meslekler hakimlik ve akademik meslek gruplarıyla sınırlanırsa, önündeki yükselen kariyeri bırakıp raportör olmayı kabul edecek kimse bulmak çok zor olacaktır.

MM'nin İstanbul üyesi Fahrettin Kerim Gökay⁵²⁹, AYM gibi memlekette istikrarı temsil edecek bir müessesede sürekli değişen bir raportörlük kurumu oluşturmanın yanlış olduğunu düşünmektedir.⁵³⁰ Bunun yerine devamlı bir raportörlük sisteminin getirilmesini savunan Gökay'a göre yurt dışında tahsil yapmış, yetişmiş ve değerli elemanların bu kurumda istihdam edilmesi daha isabetlidir.⁵³¹ Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay'ın bu düşünceleri karşısında söz alma ihtiyacı hisseden Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca, aslında kendilerinin daimi raportörlüğe karşı olmadıklarını, fakat CS'nin metninde ifade edilen "raportörlerin doktora yapmış kimselerden seçilmesi, 1250-1500 lira maaş alması ve hayatı boyunca raportör olarak kalması" hususlarını gerçekçi bulmadıklarını belirtmiştir.⁵³² Belli bir süre raportörlük görevini icra ettikten sonra AYM üyesi olmak gibi bir ihtimali düzenlemeye de anayasa tarafından icazet verilmediğini belirten Kırca'ya göre, doktora yapmış bir kimsenin hakim olsa yükselerek AYM Başkanı, asistan olarak üniversiteye girse doçent veya

⁵²⁸ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.606.

⁵²⁹ Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay (9.01.1900-22.07.1987), yüksek öğrenimini İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nde tamamlamış, 1922-1924 arasında Münih, Hamburg ve Viyana Üniversiteleri'nde uzmanlık eğitimi almıştır.

Gökay, siyasi ve fikri hayatı bakımından ülkemiz için önemli bir yere sahiptir. Öğrenciliği sırasında Milliyetçi ve Ahrar gazetelerini çıkarmıştır. Kızılay ve Yeşilay'ın başkanlığında bulunmuştur. 1949-1957 arasında İstanbul valisi ve belediye başkanı olmuştur. Bern Büyükelçiliği (1957-1960), Yeni Türkiye Partisi'nden İstanbul Milletvekili (1961-1965), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı (1963) olarak görev yapmıştır.

⁵³⁰ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.607.

⁵³¹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.607.

⁵³² MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.607.

profesör olma şansı varken raportör olması bir *feragattir*.⁵³³ AYM'nin ve raportörlük kurumunun ilk defa teşkil edileceğini vurgulayan Kırca, yanılmayı çok istese de, sadece daimi raportörlüğü benimselerse bu kurumun çok boş kalacağından daimi raportörlükle birlikte geçici raportörlüğün benimsenmesinin yerinde olacağını savunmaktadır.⁵³⁴ Adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu ise, AYM'nin asıl ve yedek üyeleri için dahi doktora yapmış olma şartı aranmazken raportörler için bunu şart koşmanın anlamsız olduğunu düşünmektedir.⁵³⁵

CS'nin 18.madde hakkındaki değişikliği üzerine yapılan yorumlar özetle bu şekildedir. Anayasa Komisyonu CS'nin değişikliğini benimsememiş ve bu yönde önerge vermiştir. Bu önerge Millet Meclisi tarafından kabul edilerek, madde yeniden tedvin edilmek üzere MM'nin oluşturduğu Karma Komisyon'a havale edilmiştir.⁵³⁶ Millet Meclisi'nin ertesi gün olan birleşiminde 18.madde MM'deki ilk haliyle kabul edilmiştir.⁵³⁷

⁵³³ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.607.

⁵³⁴ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.607.

⁵³⁵ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.608.

⁵³⁶ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.608.

⁵³⁷ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.639-640.

Raportörler

Madde 18- *"Anayasa Mahkemesine, çalışmalarında yardımcı olmak üzere, yeteri kadar daimî veya geçici raportör verilir.*

A) Daimî raportörler, üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler Fakülteleri mezunlarından Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde gösterilen niteliklere sahip olup sözü edilen İçtüzükle düzenlenecek olan sınav şartlarını yerine getirenler arasından, Anayasa Mahkemesi Başkanının uygun göstermesi üzerine, Başbakan ve Adalet Bakanı tarafından müşterek kararname ile, genel hükümlere göre almakta oldukları ve alabilecekleri aylığın bir derece üstü ile atanırlar. Raportörlük kadroları karşılık tutulmak suretiyle, daha aşağı derece üzerinden tâyin yapılabilir.

Daimî raportörlerin bu görevde aldıkları bir üst derece aylığı, emekliliklerinde ve diğer memuriyetlere nakil ve tahvillerinde, kendileri için kazanılmış hak sayılmaz.

Daimî raportörlere, aylıklarından başka, ayda ikiyüzellişer lira ödenek verilir.

B) Geçici raportörler, ihtiyaca ve Anayasa Mahkemesi Başkanının takdirine göre, hâkimlikte veyahut Hâkimler Kanunu gereğince hâkimlik sınıfından sayılan hizmetlerde en az yedinci derece aylığını almış olanlarla, Danıştay yardımcılığı ve kanunsözcülüğünde aynı dereceyi kazanmış olanlar, ve Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında doçentlik yapmakta olanlar ve bu alanlarda çalışan doktorasını yapmış asistanlar arasından, Anayasa Mahkemesi Başkanının isteği ve ilgilinin muvafakati üzerine, mensub oldukları müesseselerin yetkili mercileri tarafından tâyin edilirler. Bunların özlük işlerinde, mensub oldukları mesleklere ait hükümler uygulanır ve raportörlükte geçirdikleri süreler, mesleklerinde geçmiş sayılır; ancak, terfilerine, Anayasa Mahkemesi Başkanı tarafından verilecek yazılı bilgi esas olur. Geçici raportörlere de, aylık ve ödeneklerinden başka, ikiyüzellişer lira ek ödenek verilir."

b) Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve İşleyişi Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 21.maddesi, AYM'ye iptal davası açma yetkisi olan kişi ve kurumların belirlendiği ve CS tarafından üzerinde değişiklik yapılan bir diğer maddedir. Cumhuriyet Senatosu'nun 21.madde üzerinde yaptığı birbirine benzer değişiklikler iki kalemde toplanabilir: Değişikliklerin birincisi, TBMM'de temsilcisi bulunan siyasi partiler yerine, “*Cumhuriyet Senatosu veya Millet Meclisi'nde temsilcisi bulunan siyasi partilerin*” dava açma hakkının olduğu, ikincisi ise siyasi partilerin TBMM grupları yerine “*siyasi partilerin Cumhuriyet Senatosu veya Millet Meclisi'nde mevcut meclis gruplarının*” dava açma hakkının olduğu şeklindedir.

CS'den gelen maddeyi inceleyen MM Karma Komisyonu, yukarıda bahsedilen ilk değişikliğin sadece bir söyleyiş farklılığı oluşturmakta olup sonuçta aynı anlamı ifade ettiğini belirtmiş ve anayasaya uygun düşmesi açısından TBMM'de temsilcisi bulunan siyasi partiler ibaresinin kabul edilmesini uygun görmüştür.⁵³⁸

21.maddede CS tarafından yapılan diğer değişiklik hakkında da görüş bildiren komisyona göre, iptal dâvası açılıp açılmamasıyla ilgili aynı partinin Millet Meclisi grubu ile Cumhuriyet Senatosu grubunun farklı kanaatlere sahip olması ihtimali, anayasamızın kabul ettiği rejimin dayandığı unsurlarından biri olan “siyasi parti” olgusuyla bağdaşmamaktadır.⁵³⁹ Anayasa Komisyonu, CS'nin yaptığı bu değişikliğin başka bir olumsuz tarafı daha olduğunu belirtmiştir. Komisyona göre değişiklik kabul edilirse, MM'de ya da CS'de 10'ar üyesi olmadığı için grup teşkil etmeyip, ikisinin birlikte toplanmasıyla teşekkül eden TBMM birleşik toplantısında toplam 10 üyesi bulunarak grup teşkil edebilecek siyasi partilerin AYM'ye dava açma hakkı bulunmayacaktır.⁵⁴⁰

⁵³⁸ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.608.

⁵³⁹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.608.

⁵⁴⁰ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.608.

Komisyunun bu görüşler doğrultusunda verdiği önergeler MM tarafından kabul edilmiştir.⁵⁴¹ MM'nin oluşturduğu Karma Komisyon'a giden madde ertesi gün yapılan birleşimde okunmuştur. Okunan metinde iptal davası açmaya yetkili olan makamlar "TBMM'de temsilcisi bulunan siyasi partiler" ve "son milletvekili genel seçimlerinde geçerli oyların en az yüzde onunu alan siyasi partiler" şeklinde düzenlenmiştir.⁵⁴² Millet Meclisi, Karma Komisyon'un belirtilen şekilde yeniden düzenlediği 21.madde hakkındaki teklifini kabul etmiştir.⁵⁴³

- c) Tasarının, devrim kanunlarının anayasaya aykırılığının iddia edilmemesi kenar başlıklı 24.maddesi hakkında CS'nin yaptığı tek kelimelik bir değişiklik mevcuttur. O da maddenin 2.bendinde geçen "iktisa" kelimesi yerine "iksa" kelimesini kullanmaktır.

Anayasa Komisyonu bu değişikliğin benimsenmemesi kanaatinde olmasına rağmen, MM'nin Niğde vekili Asım Eren'in açıklamalarından sonra benimsenmesi yönünde ikna olmuştur.⁵⁴⁴ Asım Eren'e göre iktisa tabiri doğru değildir, onu yerine gelen Arapça kökenli iksa kelimesinin kullanılması gerekmektedir.⁵⁴⁵ Eren, iksa yerine bu anlamı ifade edecek "giymek" kelimesi kullanılsaydı daha iyi olacağını, fakat kanun aşamasında ellerinde sadece bu değişikliği kabul etme imkanlarının olduğu belirtmiştir.⁵⁴⁶ Bu açıklamaları haklı bulan komisyon CS'nin yaptığı değişikliklerin benimsenmesi üzerine önerge vermiş, önergesi kabul edilmiştir.⁵⁴⁷

Ertesi gün yapılan birleşimde söz alan Anayasa Komisyonu sözcüsü Coşkun Kırca, içtüzüğün 109.maddesi gereğince maddi hatalar iki Meclis arasında ihtilaf konusu teşkil edemeyeceğinden, 24.maddede kabul edilen

⁵⁴¹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.609.

⁵⁴² MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.640.

⁵⁴³ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.640-641.

⁵⁴⁴ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.609.

⁵⁴⁵ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.609.

⁵⁴⁶ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.609.

⁵⁴⁷ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.609.

“iksa” kelimesinin “iktisa” olarak kabul edilmesi hakkında bir önerge vermiştir.⁵⁴⁸ Daha önce aksi yönde söz alarak önergesi kabul edilen Asım Eren bu defa fikir değiştirmiş, Arapça'nın derinine inmek imkanı olmadığından ve gerek CS'de gerek MM'de kıymetli hocalar bulunduğundan bunlara itimat edilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁴⁹ Bunun ardından yapılan oylamada iksa kelimesi mecliste iktisa olarak yeniden düzeltilmiştir.⁵⁵⁰

- d) Tasarının 33.maddesi dokunulmazlığın kaldırılması ve TBMM üyeliği sıfatının düşmesi hallerinde iptal istemlerinin hangi usul ile yapılacağını düzenlemektedir. Cumhuriyet Senatosu bu maddeyi, 2.fıkıradaki geçen “yasama meclisleri” ifadesinden sonra virgül ekleyerek değiştirmiştir.

Anayasa Komisyonu'na göre virgül eklenirse, TBMM üyelerinin ve yasama meclisleri dışından atanan bakanların dokunulmazlığının kaldırılması veya TBMM üyeliği sıfatının düşmesi hallerinde Anayasa Mahkemesi'ne iptal isteminde bulunma hakkı, anayasanın 81.maddesi uyarınca TBMM üyelerine veya ilgiliye ait olmayıp, yasama meclislerinin teker teker kendilerine ait olduğu şeklinde yanlış bir anlam çıkabilecektir.⁵⁵¹ Bu gerekçeyi öne süren komisyon, CS'nin değiştirilmesinin benimsenmemesi yönünde MM'ye bir önerge sunmuştur. MM'de de bu yönde bir kanaat oluşmuş ve madde Karma Komisyon'a verilmiştir. Ertesi gün yapılan oylamada komisyon, virgülden kaldırmış olduğu metni MM'ye sunmuş ve bu metin MM tarafından kabul edilerek kanunlaşmıştır.⁵⁵²

⁵⁴⁸ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.642.

⁵⁴⁹ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.642-643.

⁵⁵⁰ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.643.

⁵⁵¹ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.611.

⁵⁵² MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.641.

Dokunulmazlığın kaldırılması ve T. B. M. M. üyeliği sıfatının düşmesi hallerinde iptal istemleri
MADDE 33- “20.maddenin 6.bendi gereğince, dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili veya Cumhuriyet Senatosu üyesi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan Bakan veyahut Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden herhangi biri tarafından yapılan iptal istemleri, Anayasa Mahkemesi'nce on beş gün içinde karara bağlanır.

İptal istemlerine konu teşkil eden Yasama Meclisleri kararları aleyhine Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı, karar tarihinden itibaren bir hafta sonra düşer. 26. maddenin 1 ve 2.fıkralarının, 28.maddenin 1.fıkrasının, 29.maddenin 1.fıkrasının, 30.maddenin 1.fıkrasının ve 31.maddenin hükümleri, bu halde de uygulanır.

Bahis konusu iptal istemlerinde, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, ilgilinin ibraz etmesini beklemeksizin, gerekli evrakı re'sen celbeder.”

- e) Hatırlanacağı üzere, CS'nin 18.maddede kabul ettiği daimi raportörlük sistemi doğrultusunda, tasarının Adalet Bakanlığı bölümüne eklenecek kadrolarını belirleyen 57.madde değiştirilmiş ve diğer kadroları belirleyen 58.madde metinden çıkarılmıştı. Ancak tasarı Millet Meclisi'ne intikal edip, sıra bu maddelerin incelenmesine geldiğinde komisyon, raportörlük hakkında CS'nin öngördüğü sistemi benimsemediğini gerekçe göstererek bu maddenin benimsenmemesi kanaatinde olmuştur.⁵⁵³ Millet Meclisi de komisyonun düşüncesini onaylamış ve değişikliği benimsemeyerek maddeleri Karma Komisyon'a göndermiştir.

Ertesi gün MM'ye yeniden sunulan maddelerde CS'nin yaptığı değişikliklerin reddedilerek, yerine eski hallerinin getirildiği görülmektedir. Millet Meclisi Karma Komisyon'un getirdiği maddeleri kabul etmiş ve bu şekilleriyle 57.ve 58.maddeler de kanunlaşmıştır.⁵⁵⁴

MM'de bu şekilde değiştirilen maddeler ile Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın görüşmeleri tamamlanmıştır. Tasarı, CS'den geldikten bir sonraki günde, 22 Nisan 1962'de kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı, kanun 25 Nisan'da yürürlüğe girebilmesi için, 10 günlük inceleme süresini beklemeden Başbakanlığa göndermiştir. 44 Sayılı ve 22 Nisan 1962 tarihli "Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun" 25 Nisan 1962'de RG'de yayınlanmış ve aynı gün yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵³ MMTD, Cilt IV, 78.Birleşim, s.612.

⁵⁵⁴ MMTD, Cilt IV, 79.Birleşim, s.641-642.

Adalet Bakanlığı bölümüne eklenecek kadrolar

MADDE 57- "*Anayasa Mahkemesi üyelerine ve memurlarına ait kadrolarla, daimî raportörlere ve hâkimlik mesleğinden veya Hâkimler Kanununa göre hâkimlik sınıfından sayılan hizmetlerden gelen geçici raportörlere ait kadrolar, bu kanuna ilişik (1) sayılı cetvelde gösterilmiş ve 'bu kadrolar Devlet memurları aylıklarının tevhiit ve teadülüne dair 30 Haziran 1939 tarihli ve 3656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin "Adalet Bakanlığı" bölümüne "Anayasa Mahkemesi Başkanlığı" başlığı altında eklenmiştir.*"

Diğer kadrolar

MADDE 58- "*Anayasa Mahkemesi'nde çalışmak üzere Danıştay ile Ankara ve İstanbul Üniversiteleri Hukuk, iktisat ve Siyasal Bilgiler fakültelerinden alınacak geçici raportörlere ait kadrolar, bu kanuna ilişik (2) sayılı cetvelde ve ayrı kısımlar halinde gösterilmiş ve bu kadrolardan Danıştay'a ait olanlar, Devlet Memurları Aylıklarının Tevhit ve Teadülüne dair 30 Haziran 1939 tarihli ve 3656 sayılı Kanunun (1) sayılı cetvelinde, "Danıştay Başkanlığı" bölümüne; üniversitelerden alınacaklara ait kadrolar da ilgili fakültelerin teşkilât kadrolarına "Anayasa Mahkemesi Başkanlığı" başlığı altında eklenmiştir.*"

7. ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELERİNİN SEÇİLMESİ

1961 Anayasası'nın 145.maddesi, Anayasa Mahkemesi'nin üye kompozisyonunu belirlemektedir. Maddeye göre, AYM 15 asıl ve 5 yedek üyeden oluşmaktadır. AYM üyelerinin 4'ü Yargıtay, 3'ü Danıştay, 1'i de Sayıştay tarafından ve kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından seçilir. Kalan 7 AYM üyesinin 3'ü Millet Meclisi, 2'si Cumhuriyet Senatosu ve 2'si de Cumhurbaşkanı⁵⁵⁵ tarafından belirlenir. Böylece 15 asıl üye seçilmiş olur. 145.maddenin 3.fikrasına göre Anayasa Mahkemesi'ne Yargıtay 2, Danıştay ile Yasama Meclisleri'nin her biri 1'er olmak üzere toplam 5 yedek üye seçilir. Asıl üyelerin seçilmesinde uygulanan usul, yedek üyelerin seçiminde de uygulanır.

AYM'nin asıl ve yedek üyelerinin seçildiği kaynaklara bakıldığında, yargı kurumlarının seçtiği üye sayısının siyasi makamların seçtiği üye sayısından fazla olduğu göze çarpmaktadır. Asıl üyelerin 8'inin yargı kurumları, 7'si siyasi makamlar; yedek üyelerin 3'ü yargı kurumları, 2'si siyasi makamlar tarafından seçilmektedir.

Tablo 7.1.: Anayasa Mahkemesi'ne Seçilen Asıl Üye Sayısı

Toplam AYM Asıl Üyesi Sayısı	15
Yargıtay	4
Danıştay	3
Sayıştay	1
Millet Meclisi	3
Cumhuriyet Senatosu	2
Cumhurbaşkanı	2

⁵⁵⁵ 1961 Anayasının 145.maddesine göre "Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askeri Yargıtay genel kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer."

Tablo 7.2: Anayasa Mahkemesi'ne Seçilen Yedek Üye Sayısı

Toplam AYM Yedek Üyesi Sayısı	5
Yargıtay	2
Danıştay	1
Millet Meclisi	1
Cumhuriyet Senatosu	1

Aşağıda bu üyeleri belirleyen kurumların her birinde izlenen usuller açıklanmış ve ilk AYM üyelerinin kimler olduğu açıklanmıştır. Ancak çalışmanın mahiyeti gereği, yasama meclislerinde yapılan seçimlere ve buradaki müzakerelere ağırlık verilmiştir.

7.1. İlgili Kanunlar

Millet Meclisi'nden ve Cumhuriyet Senatosu'ndan Anayasa Mahkemesi'ne üye seçiminde uygulanacak usul için başvurulacak iki temel kanun vardır. Bunlardan birincisi 1961 Anayasası, ikincisi Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki 44 Sayılı Kanun'dur. Yasama Meclislerinin seçimlerine geçmeden önce bu kanunları hatırlamakta fayda vardır:

“D) ANAYASA MAHKEMESİ

I. Kuruluş

a) Üyelerin seçimi

MADDE 145- “Anayasa Mahkemesi, on beş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelerden dördü Yargıtay, üçü Danıştay genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleriyle Başsavcı ve Başkanunsözcüsü arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye, Sayıştay genel kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Meclisi iki üye seçer. Cumhurbaşkanı da üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelerden birini, Askerî Yargıtay Genel Kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer.

Yasama Meclisleri, bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tam sayılarının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.

Yasama Meclislerince seçilecek üyelere birer kişinin, Üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin birlikte toplanarak, açık üyeliklerin üç katı tutarında ve gizli oyla gösterecekleri adaylar arasından olması gereklidir.

Anayasa Mahkemesine asıl veya yedek üye olabilmek için, kırk yaşını doldurmuş bulunmak, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay veya Sayıştayda Başkanlık, üyelik, Başsavcılık, Başkanım sözcülüğü veya Üniversitelerde hukuk, iktisat ve siyasal bilimler alanlarında en az beş yıl öğretim üyeliği veya on yıl avukatlık yapmış olmak şarttır.”

“b) Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’nda seçim

MADDE 5- *“Anayasa Mahkemesi’ne Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer.*

Her iki yasama meclisince seçilecek birer üye, üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyelerinin teşkil ettikleri kurul tarafından gösterilecek adaylar arasından seçilir. Aday sayısı, açık üyeliklerin üç katı tutarında olur. Bu kurul, Ankara Üniversitesi Rektörü’nün daveti üzerine Ankara’da toplanır. Toplantı nisabı, üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, bahis konusu kurulun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir.

Yasama meclisleri genel kurullarında yapılacak seçimde seçilebilmek için, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyu gereklidir. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, daha sonraki oylamalarda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile yetinilir. Seçim gizli oyla yapılır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yasama meclislerince, Anayasa Mahkemesi asıl ve yedek üyeliklerine seçilemezler.”

Bu kanun maddesi hakkında belirtilmesi gereken bir husus, maddenin 3.fikrasının Senato kararıyla çıkarılması ve bu halinin MM tarafından onaylanarak

kanunlaşmasıdır.⁵⁵⁶ Söz konusu fıkra, MM'nin ve CS'nin içinde oluşturulacak bir komisyonun AYM adaylarını göstermesine ilişkin olup, içtüzüklere atıf yapmakta idi. Fıkranın çıkarılmasının amacı, yasama meclislerinin bağımsızlığının korunmasıdır.

7.2. Millet Meclisi'nde AYM Üyelerinin Seçilmesi

Millet Meclisi'nin 10 Mayıs 1962'de yapılan 87.birleşiminin ana gündemi Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçilmesi olmuştur. Bu seçim iki kısımda yapılacaktır. MM Başkanı Refet Aksoy'un açıklamalarına göre, birinci kısımda Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nün daveti üzerine toplanan öğretim üyelerinden müteşekkil kurul⁵⁵⁷ tarafından gösterilen üç adaydan birisi seçilecek; ikinci kısımda ise AYM üyeliği için AYM'ye başvuran adayların arasından iki asıl ile bir yedek üyenin seçimi yapılacaktır.⁵⁵⁸

7.2.1. Millet Meclisi Tarafından AYM Asıl Üyeliği İçin Üniversitelerin Gösterdiği Adaylar Arasından Seçim Yapılması

Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki 44 Sayılı Kanun gereği, Ankara Üniversitesi Rektörü'nün daveti üzerine üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler öğretim üyeleri 7 Mayıs 1962 Pazartesi günü Ankara Hukuk Fakültesi'nde toplanmıştır. Bu toplantı için davet edilen üyeler, çoğunluğu İstanbul ve Ankara Hukuk Fakülteleri'nden olmak üzere toplam 111 kişidir. Kanunen belirlenmiş üçte iki çoğunluk kuralına uygun şekilde o gün hazır

⁵⁵⁶ Senato tarafından çıkarılan 3.fıkra şöyledir: “Yasama meclislerince seçilecek diğer üyeler için, her bir meclisin kendi içtüzüğünde gösterilecek olan komisyon veya karma komisyonca, açık üyeliklerin üç katı tutarında aday gösterilir. Aday göstermekle görevli komisyon veya karma komisyonların toplantı nisabı üye tamsayısının üçte ikisidir. Aday seçimi gizli oyla yapılır. Aday seçilebilmek için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir

⁵⁵⁷ Aslında Refet Aksoy burada Rektörlük yerine hatayla “Senato'nun daveti üzerine” demiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun Millet Meclisi'ne aday göstermesi ne gereklidir ne de böyle bir seçim vuku bulmuştur. Ancak birleşimin gidişatına ve Anayasanın 145. Maddesine göre, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nün aday göstermesi ve bu adayın seçilmesi gerektiğinden, Aksoy'un ifadesi düzeltilerek yazılmıştır (MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.263).

⁵⁵⁸ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.263.

bulunan 76 öğretim üyesi, Anayasa Mahkemesi üye adaylarını belirlemek için gizli oyla seçim yaparak toplam altı aday tespit etmiş ve yasama meclislerine bildirmiştir.

Millet Meclisi'nin 10 Mayıs 1962 günkü birleşiminde ilk olarak, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nün 44 Sayılı Kanun'un 5.maddesi gereğince Anayasa Mahkemesi üyeliği için kendi bünyelerinde yapılan seçim sonucunu bildiren 7 Mayıs 1962 tarihli tutanağı okunmuştur.⁵⁵⁹ Bu tutanağa göre Millet Meclisi'ne arz edilen üç aday, İsmail Hakkı Ülkümen (Danıştay 4. Daire Başkanı), Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı (İHF Anayasa Hukuku ABD) ve Sami Arkan (Yargıtay Üyesi) olarak belirlenirken; Cumhuriyet Senatosu'na sunulan isimler, Kâmuran Erkmenoğlu (Danıştay Üyesi), Dr. Bedia Yörük (Avukat) ve Lütfü Ömerbaş (Yargıtay Üyesi) olmuştur.

Bu sırada, CS Başkanı Hayri Ürgüplü üniversitelerin belirlediği adaylara istinaden MM'ye bir yazı göndermiştir. İlgili yazıda, üniversite öğretim üyeleri dışında aday belirlendiği için aday seçim şeklinin ve seçilen adayların 1961 Anayasası'na ve Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'a aykırı olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶⁰

Benzer şekilde MM'nin İstanbul vekili Reşit Ülker de Anayasanın 145.maddesinin 3.fıkrası ve Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 5.maddesi doğrultusunda yasama meclisleri tarafından seçilecek üyelere birer kişinin üniversitelerin hukuk, iktisat ve siyasal bilimler öğretim üyeleri arasından olması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶¹ Üniversitenin belirlediği üç adaydan birinin Danıştay 4. Daire Başkanı, diğerinin ise Yargıtay üyesi olması yönüyle seçilme niteliği olmadığını düşünen Ülker, seçimin bugün yapılmamasına dair önerge vermiş ve önergesi MM tarafından kabul edilmiştir.

⁵⁵⁹ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.264.

⁵⁶⁰ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.264-265.

⁵⁶¹ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.271.

Ancak MM'de Ankara Üniversitesi Rektörü'nün daveti üzerine toplanan kurulun seçtiği kişilerin hangi niteliklere sahip olduğu konusunda tartışmalar devam etmiştir. Bu tartışmaların odak noktası, anayasadaki niteliklere sahip olmayan kişilerin adaylığının meşruiyeti ile üniversitelerin öğretim üyelerinden oluşan kurulun anayasayı yorumlamasının MM'nin denetiminde olup olmadığıdır. Konu üzerinde MM'de belirgin fikir ayrılıkları yaşandığından, durum Anayasa Komisyonu'na havale edilmiştir.⁵⁶²

Bu esnada, 11 Mayıs 1962 günü Ankara Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin MM'ye bir yazı göndermiştir. Bu yazıda, üniversiteler bünyesinde oluşturdukları seçim kurulunun AYM adaylarını belirlemeden önce, adayların dışarıdan da seçilip seçilemeyeceği hususunu tartıştığı ifade edilmiştir. Tartışma sonucunda, mevcudun üçte ikisini aşan çoğunlukla, adayların üniversite öğretim üyeleri içinden ve dışından seçilebilmesinin Anayasa ve 44 sayılı Kanun'un hükümlerine tamamen uygun olduğuna karar verildiği ve bu esasa göre seçimin yapıldığı belirtilmiştir.⁵⁶³

MM'nin 23 Mayıs 1962 günü yapılan birleşiminde Anayasa Komisyonu'nun gönderdiği rapor ele alınmıştır.⁵⁶⁴ Millet Meclisi tarafından iştirak edilen komisyon raporu, üniversitelerde oluşturulan seçim kurulunun üniversitelerin dışından aday gösterilebileceğini savunmaktadır.⁵⁶⁵ Komisyon raporunda bu mesele incelenirken tarihsel, amaçsal (gai) ve lafzi yorum gibi yorum metodlarından faydalanılmıştır.⁵⁶⁶ Rapora göre 44 Sayılı Kanun'un 3.maddesindeki niteliklere sahip başka ilim ve ihtisas erbabına, öğretim üyesi olmamaları sebebiyle AYM üyeliğine seçilme imkanının verilmemesinin izahı yoktur.⁵⁶⁷ Diğer yandan 44 sayılı Kanunun 5.maddesi

⁵⁶² MMTD, Cilt V, 88.Birleşim, s.304.

⁵⁶³ Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nün 11.5.1962 tarihli yazısıdır. Bu yazı, Millet Meclisi'nin 23.5.1962 tarihinde yaptığı 91.Birleşimi'nin sonunda yer almaktadır.

⁵⁶⁴ Anayasa Komisyonu'nun karar numarası 24 ve esas numarası 5/9 olan 21.5.1962 tarihli raporudur. Bu rapor, Millet Meclisi'nin 23.5.1962 tarihinde yaptığı 91.Birleşimi'nin sonunda yer almaktadır.

⁵⁶⁵ MMTD, Cilt V, 91.Birleşim, s.390.

⁵⁶⁶ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkında 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Kanunun 5.maddesinin 2. fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi üyeliği için yapılacak seçim hususunda Anayasa Komisyonu mütalâası (5/9), MMTD'nin 91.Birleşimi'de ekli yazı, s.3-4.

⁵⁶⁷ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkında 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Kanunun 5.maddesinin 2. fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi üyeliği için yapılacak seçim hususunda Anayasa Komisyonu mütalâası (5/9), MMTD'nin 91.Birleşim'de ekli yazı, s.3.

düzenlenirken, kanun koyucu seçici kurula böyle bir sınırlama yüklemeyi düşünmemiştir.⁵⁶⁸ Üstelik kanun lafzına bakılırsa, bu gibi istisnaların tamamen bertaraf edecek bir istisna da getirmemiş, tutanaklarda herhangi bir işarete rastlanmamıştır.⁵⁶⁹

Böylece AYM üyeliği için üniversitelerce tespit edilen adaylar “İsmail Hakkı Ülkümen (Danıştay 4.Daire Başkanı), Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı (İstanbul Hukuk Fakültesi Anayasa Profesörü) ve Sami Arkan (Yargıtay üyesi)” aynen MM’nin oylarına sunulmuştur. Üniversitelerin belirlediği adaylar arasından yapılacak Anayasa Mahkemesi üyeliği seçiminde ilk tura 286 üye katılmış, ancak bu oylardan 261’i geçerli sayılmıştır. Bu turda İsmail Hakkı Ülkümen 151, Hüseyin Nail Kubalı 108 ve Sami Arkan 2 oy aldığından gerekli olan üçte iki nisabı temin edilememiştir.⁵⁷⁰

Seçimler MM’de bu şekilde yapılırken, AYM üyeliği için anayasa tarafından görevlendirilmiş diğer kurumlarda da çalışmalar sürdürülmektedir. 44 Sayılı Kanun gereği AYM’ye üç asıl üye seçmekle görevli Danıştay tarafından seçilen üyelere biri İsmail Hakkı Ülkümen olmuştur. Ülkümen, aynı zamanda AYM asıl üyeliği için üniversitelerce tespit edilen üç adaydan biri olduğu için Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Ülkümen’in yerine üniversitece bir başka adayın seçilmesi için kurulun tekrar toplantıya davet edileceğine dair MM’ye bir yazı göndermiştir.⁵⁷¹ Fakat gönderilen bu yazıdan sonra üniversitelerin oluşturduğu kuruldan uzun bir müddet isim gelmemiştir.

MM’nin üniversitelerin belirleyeceği yeni adayı beklediği sırada, 11 Haziran 1962, Pazartesi günü yapılan birleşimde Hüseyin Nail Kubalı’dan ilginç bir telgraf gelmiştir.⁵⁷² Bu telgrafta Kubalı, üniversitelerin gönderdiği adaylar arasında bu

⁵⁶⁸ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkında 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Kanunun 5.maddesinin 2. fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi üyeliği için yapılacak seçim hususunda Anayasa Komisyonu mütalâası (5/9), MMTD’nin 91.Birleşim’de ekli yazı, s.4.

⁵⁶⁹ Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkında 22 Nisan 1962 tarihli ve 44 sayılı Kanunun 5.maddesinin 2. fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi üyeliği için yapılacak seçim hususunda Anayasa Komisyonu mütalâası (5/9), MMTD’nin 91.Birleşim’de ekli yazı, s.4.

⁵⁷⁰ MMTD, Cilt V, 91.Birleşim, s.392.

⁵⁷¹ MMTD, Cilt V, 94.Birleşim, s.458.

⁵⁷² MMTD, Cilt V, 100.Birleşim, s. 539. Hüseyin Nail Kubalı’nın telgrafı şöyledir:

konuda uzman profesör olmasına rağmen bir neticenin çıkmadığını gerekçe göstererek adaylıktan çekildiğini bildirmiştir. Daha sonra Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nden gelen bir yazıya göre, Sami Arkan da 8.6.1962 tarihli mektup ile adaylıktan feragat etmiştir. Bu nedenle Ankara Üniversitesi Rektörü'nün daveti ile toplanan üniversiteler kurulu, yeni adayları belirlemek için başka bir çalışma yapmak zorunda kalmıştır.

Tarihlerden anlaşıldığı üzere MM'nin üniversitelerin gönderdiği adaylar arasından seçeceği AYM üyesi gecikmiştir. Nihayet MM'ye Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nden gerekli yazı gelmiş ve adaylar belirlenmiştir. Üniversitelerin Hukuk, İktisat ve Siyasal Bilimler öğretim üyelerinden oluşan kurul, 10 Haziran 1962'de yaptığı toplantısında gizli oyla yapılan üç tur neticesinde Dr. Abdülkadir Özoğuz (Yargıtay Üyesi), Yekta Aytan (Danıştay 3.Daire Başkanı) ve Dr. Fevzi Muhip Alperen'i (Yargıtay Üyesi) aday olarak göstermiştir.⁵⁷³

Hatırlanacağı gibi, MM'de üniversitenin gösterdiği adayların seçiminde izlenen usul gereği ilk iki turda üçte iki çoğunluk sağlanamazsa, üçüncü turdan itibaren salt çoğunlukla karar verilmesi gerekmektedir. Bu prensip gereği, gösterilen adaylar arasında açık ara önde olmasına rağmen ilk iki turda nisabı temin edemeyen **Yekta Aytan**, üçüncü turda salt çoğunlukla Anayasa Mahkemesi **asıl üyeliğine** seçilmiştir.⁵⁷⁴

Millet Meclisi Başkanlığı'na (2423 Erenköy 437 82 29/5 19/40) “Üniversitedeki kürsüme ve öğrencilerime çok bağlı olmama rağmen Üniversite arkadaşlarımın kıymetli bir teveccüh ve itimat ifadesi olarak koydukları adaylığımı ihtisas sahama giren Anayasa Mahkemesinde memleketime faydalı olmak arzu ve emeli ile kabul etmişim. Millet Meclisine, gösterilen üniversite adayları arasında tek üniversite mensubu ve Anayasa Profesörü olduğum halde cereyan eden oylamalarda müteaddit turlar sonunda dahi netice alınmadığını öğrenmiş bulunuyorum. Bu vaziyet muvacehesinde adaylığımı geri almayı uygun bulduğumu derin saygılarımla arz ederim.”

⁵⁷³ MMTD, Cilt V, 100.Birleşim, s. 539-540.

⁵⁷⁴ MMTD, Cilt V, 100.Birleşim, s. 540-541. Yapılan ilk oylamada Yekta Aytan 288 oydan 237'sini almasına rağmen üçte iki çoğunluk sağlanamadığı için bir seçim daha yapılmıştır. Aydan, ikinci seçimde kullanılan 235 oydan 220'sini almasına rağmen yine nisap sağlanamamıştır. Bunun ardından salt çoğunluk aranan üçüncü turda 241 oydan 239'unu alarak üniversitelerin belirlediği adaylar arasından seçilen kişi Yekta Aytan olmuştur.

7.2.2. AYM Asıl ve Yedek Üyeliği için MM'ye Başvuran Adayların Seçilmesi

Yukarıda gösterilen adaylar haricinde, AYM'nin asıl ve yedek üyeliğine şahsen başvuran bazı kişiler de adaylığını koymuştur. Bu isimler arasında A.Refik Gür, Sait Köksal, Nafiz Ymanoğlu, İhsan Olgun, Selahattin Ayanoğlu ve Nevzat Tüzüncan başta olmak üzere pek çok hukuk profesörü, doktoralı hukukçular ve avukatlar da bulunmaktadır.⁵⁷⁵ Bundan sonra Millet Meclisi'nde bulunan birkaç vekil tarafından ayrı ya da toplu önergeler verilerek emekli Yargıtay Başsavcısı İsmail Hakkı Ketenoglu gibi adaylar da gösterilmiştir.⁵⁷⁶

Adaylar Millet Meclisi'ne sunulduktan sonra, MM'nin 87.Birleşimi'ne başkanlık eden Refet Aksoy, 1961 Anayasası'nın 145.maddesine ve Anayasa Mahkemesi Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu'nun 5.maddesine göre, Anayasa Mahkemesi'ne üye olabilmek için asgari 300 oy alınması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷⁷ Aksoy'un açıklamalarına göre eğer ilk turda bu nisap oluşmazsa, 2.tura geçilecek; fakat 2.turda nisap yine oluşmazsa salt çoğunluk olan 226 oy yeterli olacaktır.⁵⁷⁸

MM'de yapılan oylamaya 317 kişinin katıldığı ilk turda alınan oylar şöyle olmuştur⁵⁷⁹: Hakkı Ketenoglu 174, Celâlettin Kuralmen 160, Sait Köksal 136, Nafiz Ymanoğlu 31, Baha Arıkan 30, İhsan Olgun 16, Reşat Bayramoğlu 7, Selahattin Ayanoğlu 4, Kaya Kırılmaz, Suat Bertan, Şemsettin Akçaoğlu ve Kahraman Koç 3'er, Necat Erdoğan 2, Refik Gür, F. M. Alper, Şalini Dizman ve Necmi Osten ise 1'er oy. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus, MM'de yapılan oylamada Yargıç Refik Gür'e neredeyse hiç oy verilmemesidir. Hatırlanacağı üzere Gür, yıllar önce Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bozma kararına karşı verdiği direnme kararında, yerel

⁵⁷⁵ Tam liste için bkz. MMTD, 87.Birleşim, 10.05.1962, s.266-270, "Millet Meclisine Anayasa Mahkemesi asıl üyeliği için müracaat edenler ve kendi beyanlarına göre nitelikleri" ile "Millet Meclisine Anayasa Mahkemesi yedek üyeliği için müracaat edenler ve kendi beyanlarına göre nitelikleri" başlıklı listeler.

⁵⁷⁶ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.271.

⁵⁷⁷ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.278.

⁵⁷⁸ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.278.

⁵⁷⁹ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.279.

mahkemelerin anayasal denetim yapmasının gerekli olduğunu veciz bir dille ifade etmişti. Türk anayasa yargısının tarihi gelişimine bakıldığında, Yargıç Gür'ün kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için gösterdiği çabanın yeri inkar edilemez. Buna rağmen, Gür'ün bu ve sonraki çalışmaları MM'deki üyeleri etkilememiş ve Refik Gür AYM üyeliğine seçilmemiştir.

İlk turda hiçbir aday 300 oy kazanamadığı için 2.turun yapılması gerekmiştir.⁵⁸⁰ Bunun ardından gerçekleşen 2.turda ise toplam 258 zarf oy verilmiştir. İsmail Hakkı Ketenoğlu'nun 165 oy, Celâlettin Kuralmen'in 151 oy ve Sait Köksal'ın 100 oy almasıyla sonuçlanan 2.turda da hiçbir aday üçte iki çoğunluk olan 300 oyu toplayamadığı için 3.tura geçilmiştir. 3.turda salt çoğunluk olan yarıdan bir fazla kuralına göre 226 oyu alacak kişi seçilecektir. Yapılan 3.tura 255 kişi katılmış ve oylamanın sonucunda Hakkı Ketenoğlu ile Celalettin Kuralmen 147'şer eşit oy almışlardır.⁵⁸¹ Anayasa Mahkemesi asıl üyeliği için dördüncü defa yapılan seçime 225 üye katılmış ve neticede en fazla oyları alan Hakkı Ketenoğlu 132 oy ve Celalettin Kuralmen 128 oy aldığından salt çoğunluk temin edilememiş ve toplanma nisabı da artık sağlanamayacağından seçim ertesi güne bırakılmıştır.⁵⁸²

Buraya kadar özetle, 10 Mayıs 1962 Perşembe günü yapılan MM'nin 87.Birleşimi'nde Anayasa Mahkemesi'ne iki asıl üye seçimi için yapılan ilk iki turda hiçbir aday 2/3 oy sayısını elde edemediğinden üçüncü defa oylamaya geçilmiştir. Üçüncü ve dördüncü turlarda da adaylar salt çoğunluğu sağlayamamış, 11 Mayıs 1962 Cuma günü saat 10'da toplanılmak üzere birleşime son verilmiştir. Bu durum günlerce sürecek "AYM'ye asıl ve yedek üyesi seçememe ve AYM'nin göreve başlamasının gecikmesi" durumunu doğurmuştur.⁵⁸³

Nihayet, Anayasa Mahkemesi asıl üyelikleri için 28 Mayıs 1962'deki on beşinci defa yapılan turda Millet Meclisi AYM üyelerini belirlenmiştir. Bu seçimde

⁵⁸⁰ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.278.

⁵⁸¹ MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.280.

⁵⁸² MMTD, Cilt V, 87.Birleşim, s.281.

⁵⁸³ Yasama meclislerinin AYM'ye seçeceği üye sayısının Batı demokrasisindeki benzerlerine göre çok daha az bir oranda olmasına rağmen, seçimlerin bu kadar uzun sürmesi dikkate çekicidir.

kullanılan 365 oy neticesinde **İsmail Hakkı Ketenoğlu** (236 oy) ve **Celalettin Kuralmen** (234 oy) AYM'ye **asıl üye** olarak seçilmiştir.⁵⁸⁴

MM'de AYM'nin asıl üyeleri belirledikten sonra yedek üyeler için başvuran isimler okunmuş⁵⁸⁵ ve hemen ardından oylamaya geçilmiştir. İlk iki turda üçte iki çoğunluk temin edilemediğinden bundan sonra salt çoğunluk aranacağı belirtilmiştir. Ancak bir sonraki tura geçmeden önce, Şükran Esmerer'in AYM yedek üyeliği için adaylıktan vazgeçtiğini bildiren yazısı üzerine Divan, yedek üye için eski iki turun iptaline karar vermiştir.⁵⁸⁶ Dolayısıyla üçte iki çoğunluk aramak yeniden zaruri olmuştur. Bu esnada yedek üyeliğe Ali Fazıl Uluocak'ı teklif eden Bursa Milletvekili İbrahim Öktem ve İstanbul Milletvekili Ferruh Bozbeyli'nin önergesi okunmuştur.⁵⁸⁷ Bu gelişmelerin ardından yeniden yapılan ilk seçimde Ali Fazıl Uluocak 155, Kevni Nedimoğlu 128 oy; ikinci seçimde Ali Fazıl Uluocak 165, Kevni Nedimoğlu 101 oy almıştır.⁵⁸⁸ Kural gereği bundan sonraki seçimlerde salt çoğunluk arandığından, dördüncü turda salt çoğunluğun sağlanamaması sebebiyle seçimler bir sonraki birleşime bırakılmıştır. AYM **yedek üyeliğine**, MM'nin 1 Haziran 1962, Cuma günü 96.birleşiminde yapılan 5.turda 330 oydan 255'ini alan **Ali Fazıl Uluocak** seçilmiştir.⁵⁸⁹

7.3. Cumhuriyet Senatosu'nda AYM Üyelerinin Seçilmesi

44 Sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 5. maddesi gereği, AYM asıl ve yedek üyeliğine seçilecek kişilerden üç tanesi Cumhuriyet Senatosu tarafından belirlenecektir. Bu üç üyeden ikisi asıl biri yedek üye olacaktır.

⁵⁸⁴ MMTD, Cilt V, 94.Birleşim, s.459.

⁵⁸⁵ MMTD, Cilt V, 94.Birleşim, s.460-461.

⁵⁸⁶ MMTD, Cilt V, 95.Birleşim, s. 467.

⁵⁸⁷ MMTD, Cilt V, 95.Birleşim, s. 468.

⁵⁸⁸ MMTD, Cilt V, 95.Birleşim, s. 468.

⁵⁸⁹ MMTD, Cilt V, 96.Birleşim, s. 475.

Millet Meclisi'nde yapılan seçimlere benzer şekilde 2 asıl üyeden biri, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nün daveti üzerine toplanan üniversitelerin iktisat, siyasi ilimler ve hukuk bilimlerindeki öğretim üyelerinden müteşekkil kurul tarafından seçilecek üç aday arasından belirlenecektir. Bu noktada CS Başkanı Sırrı Atalay'ın CS birleşiminde yaptığı açıklamaları dikkate almak gerekir. Atalay, kendilerine üniversiteler arası kuruldan gelen 3 adayın belirlenmesinde izlenilen usulün "*kendi aralarından seçim yapmak*" şeklinde olmadığına değinmiştir.⁵⁹⁰ 44 Sayılı Kanun'da kesin olarak üniversite öğretim üyeleri arasından seçim yapılması gerektiğine dair bir hüküm mevcut olmadığı için bu kanunu geniş yorumladıklarını ve "*gerekli nitelikleri haiz, fakat kendi üyeleri dışındaki adayların arasından*" aday belirlediklerini ifade etmiştir.⁵⁹¹ Bu nedenle Sırrı Atalay, üniversitelerarası kurul tarafından belirlenen üyeler arasından seçim yapıp yapmamayı Senato'nun takdir etmesini isteyerek meseleyi tartışmaya açmıştır.

7.3.1. Cumhuriyet Senatosu Tarafından AYM Asıl Üyeliği İçin Üniversitelerin Gösterdiği Adaylar Arasından Seçim Yapılması

Cumhuriyet Senatosu Anayasa Mahkemesi asıl üyeliğine üniversiteler arası kurul tarafından gösterilen adaylar şu şekildedir: Kamuran Erkmenoğlu (Danıştay Üyesi) Dr. Bedia Vörük (Avukat) ve Lütfi Ömerbaş (Yargıtay Üyesi). Bu üyeler arasında seçim yapılıp yapılmayacağı hakkında CS'de uzun bir fikir alışverişi yapılmıştır. Çok sayıda CS üyesi, üniversitelerin belirlediği adayların kendi üyeleri arasından olmamasını usule aykırı bulmuştur. Bu yönde verilen 10'a yakın sayıdaki önergede, seçimlerin ertelenmesi ve üniversiteler arası kuruldan usule uygun şekilde yeni adayların belirlenmesi talep edilmiştir. Nitekim CS, anayasaya uygun şekilde belirlenmiş 3 adayı yeniden göstermek üzere üniversite kuruluna tezkerenin iadesine karar vermiştir.⁵⁹²

⁵⁹⁰ CSTD, Cilt IV, 60.Birleşim, s.91.

⁵⁹¹ CSTD, Cilt IV, 60.Birleşim, s.91.

⁵⁹² CSTD, Cilt IV, 60.Birleşim, s.100.

Üniversiteler tarafından adayların yeniden belirlenmesi beklenirken, AYM'ye asıl ve yedek üye seçilmesine devam edilmiştir. Bir alt başlıkta inceleneceği üzere Senato'ya başvuran adaylar arasından seçim fazla uzun sürmeden tamamlanmıştır. Seçimlerin yapılmasıyla eş zamanlı olarak CS'ye üniversiteden cevap gelmiş ve üyelerin huzurunda okunmuştur. Üniversiteler arası kurulun mektubuna göre, 44 Sayılı Kanun'la görevlendirilen bu kurul seçime geçmeden önce *“müzakere edeceği adayların dışarıdan da seçilip seçilemeyeceği hususunu müzakere etmiş ve neticede, mevcudun üçte ikisini aşan çoğunlukla, adayların üniversite öğretim üyeleri içinden ve dışından seçilebilmesinin, Anayasaya ve 44 sayılı Kanun'un hükümlerine tamamen uygun olduğuna, karar vermiş ve bu esasa göre seçimini yapmıştır.”*⁵⁹³

Sırrı Atalay'ın teklifi üzerine bu konuya ilişkin MM Anayasa Komisyonu raporu okunmuştur. Raporların ardından CS'deki asıl tartışma, CS'nin seçici heyet olarak değil, yalnız *“aday gösterici heyet”* olarak üniversitenin gösterdiği adayları kabul etmemek tasarrufunu haiz olup olmadığı yönünde olmuştur.⁵⁹⁴ Yani, bir diğer deyişle üniversitenin, aday gösterici heyet sıfatıyla belirlediği adayları reddederek, biz anayasayı şu şekilde anlıyoruz ve buna göre bir seçim yapın diye yasama organı olarak herhangi bir tasarrufta bulunup bulunamayacakları müzakere edilmiştir.

CS'nin tabii üyesi Sırrı Atalay'a göre, parlamento heyeti olarak yürütme ve yargı organlarını bağlayıcı tasarruflar ancak kanun yolları ile mümkündür.⁵⁹⁵ Atalay, seçime itiraz yapılacaksa bile bu şekilde aday listesini geri göndererek değil, Anayasa Mahkemesi kurulduktan sonra şekli ve yapılan seçimin anayasaya aykırı olup olmadığı noktalarına ilişkin itiraz edilerek yapılabileceğini belirtmiştir.⁵⁹⁶

Aslında bu noktada AYM'nin teşkilatlanması düzenleyen 44 Sayılı Kanun'un AYM üyeliğine seçilme yeterliliği şartlarını belirleyen 3. ve 5.maddeleri ile Anayasanın 145.maddesine müracaat etmek gerekir. Nitekim bunu dikkate alan Sırrı Atalay'a göre, kanundan yasama yorumu ve lafzi yorum ilkelerine göre farklı bir

⁵⁹³ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.173.

⁵⁹⁴ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.175.

⁵⁹⁵ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.175.

⁵⁹⁶ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.175.

anlam çıkmasına rağmen, Anayasa'daki 145.maddenin üniversitelere belirleyeceği adayları açık bir şekilde kendi aralarından seçme yükümlülüğünü yüklediğini ifade etmiştir.⁵⁹⁷

Üniversitelerarası kurulun gösterdiği üç adayın belirlenmesinde anayasa ve kanuna uygun şekilde hareket edilip edilmediğine ilişkin CS müzakereleri yukarıdaki çerçevede olmuş ve Sırrı Atalay'ın yorumları genel olarak kabul görmüştür. Atalay'ın "hukuki" mecburiyetler ve hukuk organlarının birbirine hürmeti gereği üniversitelerin gösterdiği adayların oylanması için seçime gidilmesi yönündeki önergesi 29 redde karşı 33 kabul oyuyla kıl payı kabul edilmiştir.⁵⁹⁸

Ertesi gün yapılan birleşimde üniversitenin gönderdiği adaylar⁵⁹⁹ arasında oylama yapılmıştır. Bu oylamanın salt çoğunluk aranan üçüncü turunda kullanılan 110 oydan 103'ünü alan **Lütfi Ömerbaş**, Anayasa Mahkemesi'ne **asıl üye** olarak seçilmiştir.⁶⁰⁰

7.3.2. AYM Asıl ve Yedek Üyeliği için CS'ye Başvuran Adayların Seçilmesi

Cumhuriyet Senatosu, 1961 Anayasası'nın ve 44 Sayılı Kanun'un belirlediği prensipler uyarınca AYM asıl ve yedek üyeliği için kendisine başvuran CS üyeleri arasından 1'er adet olmak üzere toplam iki üye seçecektir.

AYM asıl üyeliği için CS'ye başvuran adaylar⁶⁰¹ arasında yapılan ve seçimde ilk iki turda yeterli çoğunluk sağlanamamış, fakat oyların çoğunluğu Ekrem Korkut ile Suat Bertan arasında paylaşılmıştır. Salt çoğunluğun arandığı üçüncü turda ise,

⁵⁹⁷ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.176.

⁵⁹⁸ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.187.

⁵⁹⁹ Kamuran Erkmenoğlu (Danıştay Üyesi) Dr. Bedia Vörük (Avukat) ve Lütfi Ömerbaş (Yargıtay Üyesi).

⁶⁰⁰ CSTD, Cilt IV, 64.Birleşim, s.192.

⁶⁰¹ CSTD, Cilt IV, 60.Birleşim, s.102-103.

kullanılan 157 oyun 97'sini alan **Ekrem Korkut AYM asıl üyesi** seçilmiştir.⁶⁰² Böylece AYM asıl üyeliği için Millet Meclisi'nde uzayıp giderek kronikleşen "seçilememe krizi" Cumhuriyet Senatosu'nda yaşanmamış ve aynı birleşimde asıl üyenin seçimi tamamlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi yedek üye seçimi ise asıl üye seçimine göre daha fazla turun yapılmasını gerektirmiştir. İlk turlarda oylar Şemsettin Akçaoğlu ile Kevni Nedimoğlu arasında gidip gelmiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun seçiminin tamamlandığı 6.turda **Şemsettin Akçaoğlu**, kullanılan toplam 123 oydan 103'ünü alarak salt çoğunlukla **AYM yedek üyesi** seçilmiştir.⁶⁰³

7.4. Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Cumhurbaşkanı tarafından AYM Asıl ve Yedek Üyelerinin Seçimi

AYM üyelerinin belirlenmesinde 1961 Anayasası'nın 145.maddesi gereği, Danıştay Genel Kurulu'na 3 asıl ve 1 yedek üye, Yargıtay'a 4 asıl ve 2 yedek üye, Cumhurbaşkanı'na 2 asıl üye, Sayıştay'a 1 asıl üye seçme görevi verilmiştir.⁶⁰⁴ Asıl üyelere 8'i **yargı kurumları** tarafından belirlenmektedir. AYM'ye üye seçecek son siyasi makam cumhurbaşkanıdır. Ancak, cumhurbaşkanı siyasi bir makam olmakla birlikte, halk tarafından göreve getirilmemesi yönüyle parlamentodan farklıdır. Bu

⁶⁰² CSTD, Cilt IV, 60.Birleşim, s.106.

⁶⁰³ CSTD, Cilt IV, 63.Birleşim, s.172.

⁶⁰⁴D)Anayasa Mahkemesi

I.Kuruluş

a) Üyelerin Seçimi

"Madde 145- (20.9.1971-1488)(44) Anayasa Mahkemesi, onbeş asıl ve beş yedek üyeden kuruludur. Asıl üyelere dördü Yargıtay, üçü Danıştay Genel Kurullarınca kendi Başkan ve üyeleriyle Cumhuriyet Başsavcısı ve Başkanın sözcüsü arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Bir üye Sayıştay Genel Kurulunca kendi Başkan ve üyeleri arasından aynı usulle seçilir. Millet Meclisi üç, Cumhuriyet Senatosu iki üye seçer. Cumhurbaşkanınca da iki üye seçilir. Cumhurbaşkanı, bu üyelere birini, Askeri Yargıtay Genel Kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla göstereceği üç aday arasından seçer. Yasama Meclisleri bu seçimleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından, üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla yaparlar. Yasama Meclislerinde yapılacak seçimlerde, adayı başvurma ve seçim esas ve usulleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi, kendi üyeleri arasından, gizli oyla ve salt çoğunlukla, dört yıl için bir Başkan ve bir Başkanvekili seçer; yeniden seçilmek caizdir."

sebeple cumhurbaşkanının belirlediği adayın bu başlık altında ele alınması uygun görülmüştür.

1961 Anayasası gereği 2 asıl üye seçmesi gereken Cumhurbaşkanı'nın tercih ettiği adaylardan biri **Ahmet Akar** olmuştur. Ahmet Akar, 24.5.1962 tarihinde Askeri Yargıtay'ın gösterdiği 3 aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilmiştir.⁶⁰⁵ Diğer asıl üye ise, yine Cumhurbaşkanlığı kadrosundan; fakat Danıştay Genel Kurulu'nun 27.5.1962'de belirlemesiyle **İbrahim Hilmi Senil** olmuştur.

Yargıtay Büyük Genel Kurulu, 2 Mayıs 1962 tarihinde Anayasa Mahkemesi seçmesi gereken 4 asıl üyelik kadrosuna **Sünuhi Arsan, Mustafa Ekrem Tüzemen, Salim Başol** ve **Ömer Lütfi Akadlı'yı** seçerken, yedek üye olarak **Osman Yeten** ile **İhsan Keçecioglu'nu** belirlemiştir. *Sünuhi Arsan*, Anayasa Mahkemesi tarafından 22 Haziran 1962'de AYM'nin *ilk Başkanı* olarak göreve getirilmiştir.

Danıştay'ın seçeceği 3 asıl üye için toplanan Danıştay Genel Kurulu, asıl üye kadrolarından birine **Tevfik Gerçeker'i**⁶⁰⁶, diğerine **İsmail Hakkı Ülkümen'i**⁶⁰⁷, üçüncüsüne ise **Rıfat Orhan Göksu'yu** seçmiştir. Yedek üye kadrosuna ise o dönemde Danıştay üyesi olan **Avni Givda'yı** getirmiştir.⁶⁰⁸ *Tevfik Gerçeker*, 22 Haziran 1962'de Anayasa Mahkemesi'nin *ilk Başkanvekili* seçilmiştir. Sayıştay tarafından belirlenecek tek asıl üyelik kadrosuna **Muhittin Gürün** seçilmiştir. Yargı kurumlarının yaptığı seçimlerde bir gecikme yaşanmamıştır.

⁶⁰⁵ 1961 Anayasası'na göre AYM asıl üyeliği için Cumhurbaşkanı'nın belirlemesi gereken adaylardan birinin Askeri Yargıtay'ca belirlenen üç aday arasından olması gerekmektedir.

⁶⁰⁶ 1928 yılın Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitiren Tevfik Gerçeker, o sırada Danıştay 3.sınıf yardımcısıdır.

⁶⁰⁷ İsmail Hakkı Ülkümen, AYM'ye Danıştay tarafından seçildiği tarihte Danıştay 4. Daire Başkanı'dır. Ülkümen, daha önce üniversiteler arası kurul tarafından aday gösterilmesine rağmen, Danıştay tarafından AYM üyesi olarak seçilmiştir.

⁶⁰⁸ Emekli Üyeler

<http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/uyeler/emekliuyeler.html>

(Erişim Tarihi: 25.7.2017)

Bilindiği gibi 44 sayılı “Anayasa Mahkemesi’nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” 25 Nisan 1962 günü RG’de yayınlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın geçici 1.maddesine göre AYM, 44 Sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesinden en geç bir ay içerisinde görevine başlamalıdır. Ancak AYM üyelerin seçiminin gecikmesi bunu engellemiştir. AYM’ye seçilen ilk 16 üye, Cumhurbaşkanı tarafından RG’de 24 Mayıs 1962’de ilan edilmiş ve göreve başlamıştır. Geri kalan 4 üyenin, yani MM kontenjanından seçilen Celalettin Kuralmen, İsmail Hakkı Ketenoğlu, Ali Fazıl Uluocak ve Yekta Aytan’ın göreve başlaması, 28 Mayıs ile 16 Haziran 1962 arasında olmuştur.

AYM ilk toplantısını 30 Mayıs 1962’de yapmıştır. Ancak AYM’nin ilk başkanı (Sünuhi Arsan) ve başkanvekili (Tevfik Gerçeker) tüm AYM üyeleri göreve başladıktan sonra 22 Haziran 1962’de seçilmiştir.⁶⁰⁹ Anayasa Mahkemesi, resmi olarak dört aydan daha uzun bir süre gecikerek, 28 Ağustos 1962 tarihinde faaliyete geçmiştir. AYM’nin göreve başladığı ilk bina Ankara Selanik Caddesi’nde kiralık bir hizmet binasıdır. İlk toplantısı 1 Eylül 1962’de yapılmış, ilk kararının 5 Eylül 1962’de vermiştir. AYM’ye ilk iki yılında yapılan başvurulardan 277’si bireysel başvuru mahiyetindedir. Ancak AYM’nin üst üste verdiği yetkisizlik kararları üzerine bu tür başvurular giderek azalmıştır.

---

⁶⁰⁹ Dünden Bugüne Anayasa Mahkemesi,
<http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkinda/kisatarihce/dundenbuguneanayasa.html>
(Erişim Tarihi 25.7.2017)

Tablo 7.3: Anayasa Mahkemesi'ne Seçilen Üyelerin İsimleri

AYM'ye Üye Seçen Kurum	Asıl Üye	Seçilen Üyeler	Yedek Üye	Seçilen Üyeler
Millet Meclisi	3	*İsmail Hakkı Ketenoğlu *Celalettin Kuralmen *Yekta Aytan (Üniversite)	1	*Ali Fazıl Uluocak
Cumhuriyet Senatosu	2	*Ekrem Korkut * Lütfi Ömerbaş (Üniversite)	1	*Şemsettin Akçaoğlu
Yargıtay	4	*Ömer Lütfi Akadlı *Mustafa Ekrem Tüzemen *Salim Başol *Sünuhi Arsan	2	*Osman Yeten *İhsan Keçecioglu
Danıştay	3	*Tevfik Gerçeker *İsmail Hakkı Ülmen *Rıfat Orhan Göksu	1	*Avni Givda
C.Başkanı	2	*İbrahim Hilmi Senil (Danıştay) *Ahmet Akar (Askeri Yargıtay)	-	-
Sayıştay	1	*Muhittin Gürün	-	-
Toplam	15		5	

SONUÇ

Bu çalışmada, Türk Anayasa Mahkemesi'nin teşkil edilmesine dair Anayasa ve kanun maddeleri meclis müzakerelerinden incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye'de anayasal denetim fikrinin oluşmasının tarihsel geçmişi kısaca yer verilmekle birlikte, asıl olarak 1961 Anayasası'nda AYM'nin teşkil edildiği maddelere ve 44 Sayılı AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'a odaklanılmıştır. Öncelikle 1961 Anayasası'ndaki maddeler üzerinde TM ve MBK'dan oluşan Kurucu Meclis görüşmeleri ayrı ayrı incelenmiş, ardından 44 Sayılı AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un MM ve CS'deki müzakereleri ele alınmıştır. Bu meclislerde dile getirilerek AYM'nin yapısı ve işleyişinde etkili olmuş ya da hukuken önem arz eden tüm görüşlere çalışmada yer verilmiştir.

Avrupa modeli anayasal denetim sistemlerine bir örnek olan Türk Anayasa Mahkemesi, 25 Nisan 1961'de hukuk sistemimize kazandırılmıştır. Dünya geneline bakıldığında Türkiye, pek de geç sayılmayacak bir tarihte AYM'yi kurmuş ve AYM ilk kararlarını 1962'de vermeye başlamıştır. Elbette bu hukuki gerçek birdenbire ortaya çıkmamıştır. Anayasal denetim fikri ve anayasa yargısının gerekliliği, doktrinde ve yargı kararlarında uzun süre tartışılmıştır. Hukukçular arasında, anayasanın bağlayıcı olması için kanunların yargısal denetimini yapmak üzere bir AYM kurulması gerektiği tartışılırken; yargıda, kanunların anayasaya uygunluğunun yerel mahkemelerce yapılabileceği yönünde kararlar verilmiştir.⁶¹⁰ Ancak, YHGK'nın bu yolu kapaması sebebiyle, yasaların anayasaya uygunluğunun içtihat yoluyla denetlenmesi fikri ülkemizde yerleşmemiştir. Ayrıca, yargıdan gelen talepler siyasiler tarafından demokrasi adına dikkate alınmamıştır.

---

⁶¹⁰ Bunlar arasında öne çıkan Akşehir Hakimi Refik Gür'ün Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun bozmasına karşı direnme kararında, *"Anayasa ile tanınmış şerefli bir hakkın Türk hakiminden esirgenemeyeceğini ve şerefli bir adalet geleneğinin milletimizde kökleşmesinin gerektiği"* vurgulanmıştır.

AYM'nin kurulması gerilen siyasetin ve siyasi taleplerin bir sonucu olmuştur. 1924 Anayasası'nın yürürlükte olduğu dönemde, mutlak yetkili olan TBMM'nin ya da diğer bir deyişle çoğunlukta olan iktidarın üzerinde hiçbir etkin sınırlama yoktur. Bu denetimin eksikliği, Türkiye'nin 1946'da çok partili hayata geçmesi ve DP'nin 1950 ile 1960 arasında tek başına iktidar olmasıyla ciddi şekilde hissedilmiştir. DP'nin çoğunlukçu demokrasiye dönüşen uygulamalarının önüne geçmek için meclisin muhalefet kanadında hareketlenmeler olmuştur. Bu noktada, özellikle ana muhalefet partisi CHP'nin faaliyetleri öne çıkmıştır.⁶¹¹

1960'lara doğru iyice gerilen siyasetin ipleri 27 Mayıs'taki askeri müdahaleyle kopmuştur. MBK yönetime el koyarak meclisi feshetmiştir. İlk günden itibaren sorunların çözülmesi için yeni bir anayasa yapılacağını ifade eden MBK, 13 Aralık 1960'ta kabul ettiği 157 Sayılı Kanun'la Kurucu Meclis'i kurmuştur.⁶¹² Kurucu Meclis, ilk iş olarak bir anayasa tasarısı hazırlamak üzere TM Anayasa Komisyonu'nu oluşturmuştur. Bu komisyon, örnek metin olarak İstanbul Üniversitesi'nde Onar başkanlığındaki bilim kurulunca hazırlanan Anayasa Tasarısı üzerinde çalışmıştır. 1961 Anayasası'yla ilgili TM Anayasa Komisyonu'nun değerlendirmelerine bakılırsa, AYM'nin KM için anlamı daha iyi anlaşılmaktadır. Komisyonun hazırladığı raporda, yeni bir anayasa yapılmasını gerektiren sebepler arasında “meclisteki ezici çoğunluğa dayanan siyasi iktidarda tam bir tahakküm kurması”, “çoğunluğun her şeyi alabileceği” ya da “azınlığın hor görülmesi” gösterilmiştir.⁶¹³ Bu sorunlara çözüm bulmak isteyen KM, 1961 Anayasası ile pek çok özerk kurum teşkil etmiştir. Ancak, anayasanın benimsediği “fren ve denge” mekanizmalarının en önemlisi, hiç şüphesiz AYM'nin kurulması olmuştur.

⁶¹¹ Meclisteki CHP'li vekillerden Necip Bilge ve Ahsen Aral'ın, bir Anayasa Mahkemesi teşkil edilmesi için değişik zamanlarda verdiği öneriler kadük olmuşlardır. Daha sonra, CHP'nin 1957 seçim beyannamesinde ve 1959 “İlk Hedefler Beyannamesi”nde anayasanın bağlayıcılığı ve anayasal hakların güvence altına alınması için bir AYM kurulması açıkça talep etmiştir. Ancak bu talepler sonuç bulmamıştır.

⁶¹² Yeni bir Anayasa ve Seçim Kanunu yapmakla görevli KM, 272 kişiden teşkil olup iki kanatlıdır. Bir kanadı askeri müdahaleyi gerçekleştiren MBK, diğer kanadı Temsilciler Meclisi'dir. TM ile anayasanın halk tarafından da benimsenmesi ve halkın temsil edilmesi amaçlanmıştır.⁶¹² Dört buçuk aylık çalışmanın ardından yeni anayasa 27 Mayıs 1961'de KM'de kabul edilmiştir.

⁶¹³ Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 3. Cilt, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1966, s.600.

1961 Anayasası'nın Türk Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşuyla ilgili maddelerinde, AYM'nin görev ve yetkileri, AYM'ye başvuru usulü, AYM üyelerini kimin ne çoğunlukla seçeceği gibi yapısal unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlar hem TM'de hem MBK'de müzakere edilmiş, daha sonra KM'de oylanarak kabul edilmiştir. İlk olarak, Anayasa Tasarısı'nın AYM'nin kuruluşunu düzenleyen 145.maddesi görüşülmüştür. Madde üzerinde, AYM üyelerinin seçildiği kaynakların çokluğu, yasama organının çok sayıda üye seçmesinin yeni bir çoğunluk rejimi oluşturup oluşturmayacağı, mali işlerle ilgilenen Sayıştay'ın üye seçmesinin ne derece gerekli olduğu gibi hususlar tartışılmış ancak bu noktalarda bir değişiklik yapılmamıştır. Üyelerin nitelikleri bakımından ise, AYM'ye üye seçilebilmek için on yıl olarak belirlenen avukatlık yapma şartı, TM'de on beşe çıkarılmıştır. Ayrıca, TM görüşmelerinde tasarı metnine, AYM'nin başkan ve başkanvekili seçeceğine dair bir fıkra eklenmiştir.

Tasarının 146.maddesi, AYM üyeliğinin sona ermesini düzenlemektedir. Bazı temsilcilerden gelen eleştiriler üzerine, maddede yetmiş olarak belirlenen emeklilik yaşı altmış beşe indirilmiş, komisyonun önerisiyle ikinci fıkradaki "veya" kaldırılarak anlatım bozukluğu düzeltilmiştir. MBK tarafından ise ikinci fıkradaki üçte iki çoğunluk salt çoğunluk olarak değiştirilmiştir.⁶¹⁴ AYM'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 147.maddesinde, AYM'ye Yüce Divan yetkisinin verilir verilmemesi, AYM'ye anayasayla verilen görevler dışında kanunla da görev verilir verilemeyeceği, anayasa uygunluk denetiminin şekil denetimini kapsayıp kapsamadığı, AYM'nin anayasayı yorumlama yetkisinin olup olmadığı gibi konular tartışılmıştır. TM görüşmelerinde, Yüce Divan'da yargılanacaklara Askeri Yargıtay Başsavcısı da eklenmiş, başka bir değişiklik yapılmamıştır. Tasarının 148.maddesi ise AYM'nin çalışma ve yargılama usulüne ilişkin olup, TM ve MBK'da madde üzerinde görüş birliği hakim olmuştur.

⁶¹⁴ Madde 146- "Anayasa Mahkemesi üyeleri altmışbeş yaşında, emekliye ayrılırlar.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer."

Anayasa Tasarısı'ndaki 149.madde, AYM'ye başvuru usullerinden iptal davasını düzenlemektedir. TM görüşmelerinde her ne kadar iptal davasının gerçek kişilere de (actio popularis) tanınması tartışılmışsa da kabul görmemiştir. Hemen ardından 150.maddede, iptal davasını açma süresi doksan gün olarak belirlenmiştir. TM'de, dava açma süresini iki yıla çıkarmaya ya da maddeyi tamamen kaldırmaya yönelik öneriler geldiyse de hepsi reddedilmiştir. Tasarının 151.maddesi AYM'ye diğer bir başvuru usulü olan itiraz yoluna ilişkindir. Ancak bu madde üzerinde neredeyse hiç tartışılmamıştır. AYM ile ilgili tasarıda yer alan son madde ise, AYM'nin kararlarının etkisini düzenleyen 152.maddedir. TM görüşmelerinde bu madde hakkında en çok eleştirilen husus, AYM'nin bazı hallerde tarafları bağlayıcı karar vermesi olmuştur. Her ne kadar bunun anayasanın genelliği ilkesiyle çeliştiği ileri sürülse de kabul görmemiş ve madde aynen kalmıştır.

Kurucu Meclis görüşmeleri incelendiğinde varılacak ilk sonuç, Anayasa Mahkemesi'nin teşkil edilmesine karşı hiçbir ciddi itirazın ileri sürülmediğidir. Bu durum, KM'ye hakim olan "çoğunluk iktidarı korkusu"nu ve ülkede anayasa yargısına duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. KM'de AYM ile ilgili anlaşmazlıkların kısa ve yüzeysel olması, AYM'nin kurulmasında görüş birliği yaşandığını kanıtlamaktadır. KM'de AYM ile ilgili tartışmalar daha ziyade maddelerin ayrıntıları üzerine olmuştur.

AYM'nin 1961 Anayasası ile kuruluşunu değerlendirirken unutulmaması gereken bir diğer husus, halkın temsil edildiği TM'de DP kökenli hiçkimsenin yer almadığıdır. Bu durum 1961 Anayasası'nın ve dolaylı olarak AYM'nin kabul edilmesini, halkın temsil edilmesi açısından eksik bırakmıştır. KM'yi oluşturan TM ile MBK karşılaştırıldığında ise, maddeler üzerinde TM'ye göre MBK'da neredeyse hiç tartışma yaşanmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Buna rağmen, TM üyeleri MBK'ya göre daha objektif bir tavır sergilemiştir. Gerçekten TM üyeleri, parti bağlarından sıyrılmaya çalışarak bağımsız tavırlar içinde çalışmalara katılmışlardır.⁶¹⁵ Diğer yandan TM Anayasa Komisyonu üyelerinin de TM Genel Kurulu'na oranla daha reformist bir çizgide olduğu gözlenmiştir.⁶¹⁶

⁶¹⁵ Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, s.156-158.

⁶¹⁶ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s.375.

AYM kurulduktan sonra en az bu kurumun teşkil edilmesi kadar önemli olan diğer bir mesele, AYM'nin işleyişini belirleyen 44 Sayılı *AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un* kabul edilmesi olmuştur. 1961 Anayasası AYM'ye hayat verirken, 44 Sayılı Kanun uygulamadaki temel prensipleri ele almıştır. Ancak bu kanun 1961 Anayasası gibi KM tarafından değil, Anayasa gereği oluşturulmuş MM ve CS'den müteşekkil, olağan bir yasama organı eliyle çıkarılmıştır. Tüm maddeler önce MM'de görüşülerek CS'ye sevk edilmiş, CS katılmadığı hükümleri yeniden düzenlemiştir. CS'nin değerlendirmesinden sonra, tasarı yeniden MM'ye gönderilmiştir ve MM'deki son değerlendirmeyle kanunlaşmıştır.⁶¹⁷ Nitekim, bu maddeler hakkında MM, yasa gereği kendisinin daha önce kabul ettiği ya da Cumhuriyet Senatosu'nun değiştirdiği metinlerden birini kabul etmiştir.⁶¹⁸

MM görüşmeleri hakkında ilk söylenmesi gereken, AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın aceleyle incelendiğidir. Tasarı, MM'de sadece üç gün görüşülmüş, 11 Nisan 1961'de CS'ye gönderilmiştir. CS ise, kendi kurduğu Karma Komisyon raporunu beklemiş ve 17 Nisan 1961'de görüşmelere başlamıştır. Tasarı üzerinde beş gün görüşen CS, 21 Nisan'da kabul ettiği metni yeniden MM'ye göndermiştir. MM'deki ikinci görüşme, bunun üzerinden 48 saat geçmesi beklenmeden, 22 Nisan'da başlamıştır. Tasarı, MM'deki bu son aşamada aynı gün kabul edilerek kanunlaşmıştır. Bu nedenle, kanun tasarısının müzakeresinde yasal sürelerle tam olarak uyulmadığı ve çalışmaların aceleye geldiği görülmektedir.

Kanun Tasarısı'nın görüşmelerinde MM ile CS'de büyük oranda aynı konular tartışılmıştır. Bu başlıklar, bütüncül olarak TBMM'de hangi fikirlerin dile getirildiğini göstermiş ve aynı zamanda MM ile CS'nin benzeşen ve ayrılan yönlerini ortaya koymuştur. Ortak tartışma konularından biri, 1961 Anayasası'nda yer alan maddelerin kanun tasarısında zikredilmesinin doğru olup olmadığıdır. Bu konuya meclisin iki kanadından da eleştiri gelmiş; fakat tasarının AYM ile ilgili hükümlerin hepsini içermesinin sistematığe katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer tartışma

⁶¹⁷ Bu aşamada MM, tüm müzakereleri ele alması için bir Karma Komisyon teşkil etmiştir. CS'den değiştirilerek gelen, fakat MM'nin katılmadığı maddeler Karma Komisyon'a havale edilmiştir.

⁶¹⁸ MM'nin kendi metnini kabul etmesi için maddeyi, MM'de tasarı ilk defa incelenirken yapılan oylamada, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul etmiş olması gerekmektedir.

konusu, tasarıda AYM'nin iade-i muhakeme yapabileceğine dair hiçbir hüküm olmamasıdır. Hem CS hem MM'de varılan ortak sonuç, yürürlükteki kanunlarda yeniden yargılama yapılması için gerekli şart ve kuralların AYM için de geçerli olduğudur. MM ile CS görüşmelerinde çok tartışılan bir başka konu, AYM üyelerinin ödeneklerinin miktarıdır. Bu konu MM'de çok tartışılmış, fakat sonuçta tasarıdaki gibi aylıkların %60'ı kadar ödenek verilmesine karar verilmiştir. CS'de ise ödenek miktarı hakkında çok farklı öneriler sunulmasına rağmen⁶¹⁹ uzlaşamadığı için %60 ödenek verilmesi uygun görülmüştür.

MM ile CS'nin uzlaşamadığı konular arasında ise, daimi raportörlüğün yanında geçici raportörlük kurumunun kurulması meselesi öne çıkmaktadır. CS görüşmelerinde, raportörlük kurumunun çok önemli ve ihtisas gerektiren bir alan olduğu öne sürülerek geçici raportörlük kaldırılmıştır. Fakat MM'de ve tasarinın son halinde hem daimi hem geçici raportörlük kurumu kabul edilmiştir. Buna gerekçe olarak, doktora yapmış bir raportörün⁶²⁰, hayatı boyunca akademik ya da derece bakımından ilerlemeden raportör olarak kalmayı kabul etmeyeceği gösterilmiştir.

AYM'nin uygulamasını belirten 44 Sayılı *AYM'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun*'un arka planında MM ve CS'de gerçekleşen görüşmeler, hangi maddelerin neden tartışıldığını açıkça ortaya koymakla birlikte, tartışılan konularda MM ile CS'deki yaklaşımın benzer ya da farklı yönlerini ayırt etme imkanı da vermektedir. Aslında 44 Sayılı Kanun'un müzakerelerinde CS ve MM, KM'deki gibi özgürlükçü ya da tutucu gibi sıfatlarla nitelenmemelidir. Zira bu iki kanadın yaklaşımı maddelere göre değişmiştir. Ayrıca her ikisinde de partilerin belli oranda temsilcisinin bulunması, farklı görüşlerin iki mecliste de dile getirilmesini sağlamıştır. Bu nedenle CS ve MM arasında belirgin bir sınıflandırma yapmak yerine, konu ve madde bazında ilerlenmesi daha doğrudur.

⁶¹⁹ CS'de verilen önerilerde ödeneklerin aylıkların tamamı ya da %60'ı kadar olması ya da 800 lira gibi sabit bir tutar belirlenmesi gibi teklifler yer almıştır.

⁶²⁰ AYM'nin Kurulu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı'na göre, AYM raportörü olabilmek için doktora yapma ve lisan bilme şartı aranmaktadır.

44 Sayılı Kanun'un kabulünden sonra, AYM'nin çalışmaya başlaması için AYM üyeleri seçilmiştir. Yasama meclislerinin AYM üyelerini belirlemede önemli bir payı olduğundan, bu konuda MM'de ve CS'de yapılan müzakereler çalışma açısından önem arz etmiştir. *Çoğunluk korkusu* altında çıkarılan 1961 Anayasası, AYM'yi teşkil ederken ona etkiye bulunacak olan unsurlarda parlamentoya oldukça az yer vermiştir.⁶²¹ Meclisin AYM üzerindeki muhtemel baskısından çekinmeye bağlanabilecek şekilde, AYM üyelerini seçmede yasama meclislerinin oranı oldukça düşük tutulmuştur. Hatırlanacağı gibi anayasaya göre AYM'nin on beş asıl ve beş yedek üyesi bulunmaktadır. MM, üç asıl bir yedek, CS ise iki asıl bir yedek üye seçmiştir.⁶²²

Yasama meclislerince AYM'ye üye seçilmesindeki en büyük sorun, üniversiteden belirlenen adayın seçilmesinde yaşanmıştır. Üniversite ile TBMM'nin "anayasayı yorumlama" konusudaki farklı yaklaşımı, seçimleri geciktirmiştir. Diğer yandan MM'deki seçimler CS'ye göre daha uzun sürmüş ve kendi içlerinden seçecekleri aday konusunda da birkaç tur boyunca uzlaşamamıştır. Bu da, AYM'nin belirlenenden daha geç bir tarihte çalışmaya başlamasına neden olmuştur. KM'deki görüşmeler hatırlanırsa, AYM'nin üye kompozisyonu belirlenirken yasama meclislerine verilecek üye seçme yetkisi çok tartışılmıştı. AYM üyelerinin MM'deki görüşmelerinin uzun sürmesi, oylamalara katılımın az olması ve gerekli nisabın bir türlü oluşturulamaması ilgi çekicidir. Kesin bir sebep-sonuç ilişkisi sayılmasa bile, KM'nin parlamentoya olan güvensizliğinin ardından yaşanan bu sorun manidardır.

Bu çalışmada ana kaynak olarak meclis tutanaklarından faydalanılmıştır. Türkiye'de iktidar sahiplerinin 1961'de AYM'yi teşkil ederek yetkilerini nasıl paylaştığı, en açık şekliyle *müzakere aşamasında* görülebilir. Bu nedenle *meclis tutanakları*, sürece ışık tutan en zengin ve objektif kaynaklardır. AYM'nin kuruluşundaki siyasal dinamiklerini anlamak için yasama meclislerindeki görüşmeleri siyasi olaylarla bir bütün halinde incelemek, o dönemi sansürsüzce ortaya koymuş ve tutanaklar diliyle konuşturmuştur.

⁶²¹ Ergun Özbudun, **Türkiye'de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.14.

⁶²² Burada, devletin üç erkenden biri olan yargının en yüksek mahkemesinde, milleti temsil eden meclise ne kadar az yer verildiği göze çarpmaktadır.

Çalışmada, yargıya verilen, hatta *devredilen* yetkilerin kimin tarafından bahşedildiği, hangi siyasal arayışların ardından yasama organının ve kurucu iktidarın yetkilerini devrettiği, tutanaklardaki tartışmalar arasında kimlerin idealist kimlerin sınırlayıcı tavırla hareket ettiğinin cevabı aranmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi'nin, Temsilciler Meclisi ile Milli Birlik Komitesi'nin kendi aralarındaki yaklaşım farkı analiz edilmiştir. Bu sayede, AYM'nin kuruluş aşamasındaki yapısı, görev ve yetkileri, üyelerinin kimler arasından seçildiği gibi konular “kronolojik bir anlatımın ötesinde” incelenmiştir.

Son olarak, AYM'nin ortaya çıkış sürecini daha geniş bir perspektiften anlamak ve yeni çalışmalara fikir vermek için değinilmesi gereken bir nokta vardır. Anayasa Mahkemelerinin kurulmasının, neticede yasama organından yargı organına doğru bir güç transferi olduğu görülmektedir.⁶²³ Ran Hirschl, yirminci yüzyıl ortalarında “gücün” temsilci kurumlardan yargıya yönelmiş bu eğilimini “*yargı iktidarı*” (juristocracy) yorumuyla açıklamaktadır.⁶²⁴ Bahsedilen iktidar transferini, “üç anahtar grup arasındaki karşılıklı stratejik etki” olarak tasvir eden Hirsch, bu grupları “politik elitler, ekonomik elitler ve yargısal elitler” olarak tanımlamıştır.⁶²⁵ Anayasa profesörlerinden Özbudun, Türkiye’de anayasa yargısının doğuşunu ve AYM’nin kuruluşunu açıklamak için en inandırıcı teorinin Hirschl’in teorisi olduğunu düşünmektedir.⁶²⁶ Bu konunun, gelecek çalışmalarda tartışılması gerekir.

⁶²³ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.117.

⁶²⁴ Ran Hirschl, **Toward Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and Londra, England, 2004, s.1.

Hirschl’e göre “*Yargı iktidarı*” temelindeki bu küresel meyil, son yüzyıldaki devlet yönetimi sistemlerinin vazgeçilmez bir gerçekliği olmuştur. Hirschl, fikirlerini “hegemonik korunma” adını verdiği tezinde olgunlaştırmıştır.

⁶²⁵ Daniel Moure, Booknotes/ Ran Hirschl, *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2004). Pp. 286, **McGill Law Journal**, Vol.50, Pp.454-464, 2005, s.459.

⁶²⁶ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, s.117.

Henüz ilk yıllarda bu konuyu araştıran Mardin’e göre, Türk siyasetindeki ana ayrışma merkez-çevre çatışması olarak özetlenebilecek, *merkezi bürokratik (askeri) elitlerle* geri kalan toplum kesimini ifade eden *çevresel güçler* arasında bölünmüştür. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şerif Mardin, *Center-Periphery Relations: A key to Turkish Politics*, Daedalus, **The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences**, Vol. 102, No. 1, Post-Traditional Societies, Winter 1973, s.169-190.

Tezde çalışılmayan diğer bir konu ise, AYM'nin kurulması ile ulaşılmak istenen amacın gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin olarak ilk AYM kararlarının incelenmesi meselesidir. Bu tezde, hacim, konu ve amaç gereği yer bulamayan ilk AYM kararları, yeni çalışmalarda dönemsel bir sistematik içinde değerlendirilmelidir. Acaba AYM, verdiği kararlarda gerçekten anayasal düzenin koruyucusu mu olmuştur, yoksa Hirschl'in dediği gibi yetkinin bir kısmı yargısal elitlerle paylaşılarak siyasi iktidara demokratik meşruiyet mi kazandırmıştır? Bunlar daha sonraki çalışmalarda muhakkak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, AYM'nin kurulduğu dönemle birlikte demokratik meşruluk ya da gereklilik sorunlarına yanıt verip vermediği ya da uygulamada siyasi iktidardan ne derece bağımsız hareket ettiği gibi sorunların muhakkak bir gün ele alınması gerekir.

Kuşku yok ki, ancak kendi kurumlarımızı nesnel bir biçimde sorgulama cesaretini gösterdiğimiz gün, demokrasinin aydınlık yarınlarına ulaşmamız mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

MECLİS TUTANAKLARI KAYNAKÇASI

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi Cilt II, Birleşim 34-36, 1961.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi Cilt III, Birleşim 41 ve 44, 1961.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi Cilt IV, Birleşim 53, 1961.

Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi Cilt V, Birleşim 61, 1961.

Milli Birlik Komitesi Tutanak Dergisi Cilt VI, Birleşim 83,86 ve 87, 1961.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt IV, Birleşim 70-73, Birleşim 78-79, 1962.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt V, Birleşim 87, 88, 91, 94, 95, 96, 100, 1962.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi Cilt III, Birleşim 50-55, 1962.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi Cilt IV, Birleşim 60, 63 ve 64, 1962.

RESMİ GAZETE

- RG No: 10515, 30 Mayıs 1960.
- RG No: 10525, 14 Haziran 1960.
- RG No: 10682, 16 Aralık 1960.
- RG No: 10859, 20 Temmuz 1961.

KARARLAR

- Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, K: 50/1067, **Danıştay Kararlar Dergisi**, Sayı: 50-53, 1950, s.112
- Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, E: 49/ 368, K: 50/22, **Danıştay Kararlar Dergisi**, Yıl 13-14, Sayı 46-49, Ekim 1949-Eylül 1950, s.56.
- Temyiz Mahkemesi Hukuk Heyeti Umumiyesi, 4 Şubat 1931 tarih ve E:1-109 K:11 numaralı karar, **Temyiz Kararları Hukuk Heyeti Umumiyesi 1930-1934**, İstanbul: Halk Basımevi, 1935.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Esas No: 50, Karar No: 59, **Hukuk İctihatları Dergisi**, 21 Nisan 1927 tarihli karar, Sayı 29, Eylül-Ekim, 1950.

KİTAP ve DERGİLER

ABADAN Nermin, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965**

Seçimlerinin Tahlili, AÜSBF Yayını, Ankara, 1966.

AHMAD, Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayın, 4.

Baskı, 2010.

AKIN, Rıdvan, **Türk Siyasal Tarihi 1908-2000**, On İki Levha Yayınları, İstanbul,

2012.

ALDIKAÇTI Orhan, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**,

İstanbul: Yenilik Yayınları, 1973, s.121.

ALİFENDİOĞLU, Yılmaz, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**,

Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.

ALTINDAĞ, Halil, **İdarenin Yargısal Denetiminde Kanunilik Blokunun**

Genişlemesi, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2016.

ARSEL İlhan, **Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları**, Ankara: Mars, 1965.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, II.Cilt, 1920-

1927.

BALKAR, Kemal Galip, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na Aykırı Kanun Karşısında

Mahkemenin Durumu, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**,

1. Sayı, 10. Cilt, 1953.

BALTA, Tahsin Bekir, Türkiye’de Anayasa Yargısı, **Ankara Hukuk Fakültesi**

Dergisi, 18. Cilt, sayı 1-4, 1961, s. 547-565.

CAPPALETTI, Mauro , **Judicial Review in the Contemporary World**, United States of America: The Bobbs-Merrill Company, 1971.

ÇELİK, Demirhan Burak, **Yargıya Refik Gür’ün Penceresinden Bakmak: Yargı Eliyle Hukuk Üretimi Üzerine Bir Bilanço Denemesi**. In B. Emrah Oder, Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar: Kuramsal ve Uygulamalı Yeni Çalışmalar, s. 498-510, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2014.

DOĞRU, Osman, **27 Mayıs Rejimi: Bir Darbenin Hukuki Anatomisi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.

ERDOĞAN, Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 3.Baskı,1999.

ESEN Selin, **Anayasa Mahkemesi’nin Yaptığı İlk İnceleme**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 16, 1996, s.7

FEYZİOĞLU, Turhan, **Kanunların Kazai Murakabesi**. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, 1951.

GÖNENÇ, Levent, **Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı**, TEPAV, 2010.

GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**. Ekin Yayınları, Eylül, 2010.

GÜR, Refik Gür, “Anayasaya Aykırı Kanun Hükümlerini Mahkeme Tatbik Etmekle Mükellef midir?”, **Hukuk ve İçtihatlar Dergisi**, 25. Sayı, Ocak-Şubat, 1950.

GÜVEYİ, Ümit, Anayasa Yargısı ve Demokrasi ilişkisi. **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16. Cilt , 3. sayı, s.137-162, 2012.

HIRSCHL Ran, **Toward Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and Londra, England, 2004.

KABOĞLU, İbrahim, **Anayasa Yargısı**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000.

KARPAT, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, 2016.

MARDİN, Şerif, Center-Periphery Relations: A key to Turkish Politics, Daedalus, **The MIT Press on behalf of American Academy of Arts & Sciences**, Vol. 102, No. 1, Post-Traditional Societies (Winter, 1973), s.169-190, 1973.

MOURE Daniel, Booknotes/Ran Hirschl, Toward Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism (Cambridge, Mass: Harvad University Press, 2004) Pp.286, **McGill Law Journal**, Vol.50, Pp.454-464, 2005.

ONAR Sıddık Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İstanbul: Marifet Basımevi, 1952.

ONAR, Erdal, **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2003.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye’de Demokratikleşme Süreci: Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, 2014.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 12. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.

ÖZÇELİK, Selçuk, **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, 1. Cilt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 3. Cilt, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1966.

SARICA, Murat, **27 Mayıs 1960’dan 1961 Anayasasının Hazırlanışına Kadar Geçen Dönemde Anayasa Hareketleri**, İÜHFY, 1973.

SOYSAL, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 8. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1990.

SUNGUR, Hasan Halis, “Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi”, **Hukuk-İçtihatlar**, Sayı 1-2, Ocak-Şubat, Mart-Nisan, 1952.

TANİLLİ, Server, **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Kollektif Şirketi, 1976.

TEZİÇ, Erdoğan, **Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve İlgili Anayasa Mahkemesi Kararları**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980.

TEZİÇ, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 7. Baskı, 2001.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

TANÖR, Bülent; YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta, İstanbul 2011.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 3. Baskı, 1980.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1. Cilt, 1988.

YILMAZ, Ensar, Laiklikle İlgili Maddelerin 1961 Anayasası’nda Yer Alış Süreci ve Müzakereleri, **Akademik İncelemeler Dergisi**, s. 65-74, 2012.

Diğer Kaynaklar

- Mehmet Ali Birand, **Demirkırat**, TRT, 1994-1995.
- Düünden Bugüne Anayasa Mahkemesi,
<http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkinda/kisatarihce/dund-enbuguneyanayasa.html> (Erişim Tarihi 22.6.2017)
- Emekli Üyeler,
<http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mahkemehakkinda/kisatarihce/dund-enbuguneyanayasa.html> (Erişim Tarihi 25.7.2017)
- Aydın, Ş., Anayasacılık ve Türkiye’de Modern Anayasa Yargısının Başlangıcı: Bireysel Başvuru Yolu, **Akademik Perspektif**, Erzurum,
<http://akademikperspektif.com/2014/09/30/anayasacilik-ve-turkiyede-modern-anayasa-yargisinin-baslangici-bireysel-basvuru-yolu/> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2014)

EK 1: 1 Sayılı Cetvel, CSTD, Cilt III, 54.Birleşim, s.487.

(1) Sayılı Cetvel			
D.	Memuriyetin Nev'i	Adet	Maaş
I			
Anayasa Mahkemesi Üyeleri			
1	AYM Asıl Üyeleri	15	2000
1	AYM Yedek Üyeleri	5	2000
II			
Memurlar			
3	Genel Sekreter	1	1500
4	Genel Sekreter Yardımcısı	1	1250
5	Kararlar Müdürü	1	1100
5	Başkatip	2	1100
6	Zabıt Katibi (Steno Bilen)	4	950
7	Zabıt Katibi (Steno Bilir)	6	800
7	Personel Şefi	1	800
9	Memur	3	600
9	Daire ve Levazım Memuru	1	600
9	Kitaplık Memuru	1	600
10	Memur	3	500
11	Mübaşir	1	450
12	Mübaşir	1	400
III			
Raportörler			
3	Raportör	6	1500
4	Raportör	11	1250

ÖZGEÇMİŞ

Feyza Yılmaz, 1991 yılında Bursa’da doğdu. Öğrenim burslu okuduğu Bursa Özel Nilüfer Lisesi’ni 2009 yılında birincilikle bitirdi. Tam burslu kazandığı Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden 2014 yılında mezun oldu. Aynı yıl Galatasaray Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans programına başladı. Halihazırda Bursa Barosu’nda avukatlık stajı yapmaktadır.

Yayınları:

- 1) YILMAZ, Feyza, Türk Kadınlarının Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve Siyasi Etkinlikleri, **GÜHFD**, 2015/2, s.123-155.
(<http://dosya.gsu.edu.tr/Sayfalar/2016/5/gsu-hfd-2015-2-192.pdf>)
- 2) YILMAZ, Feyza, Dworkin'in Hukuk Kuramına Genel Bir Bakış, **7.Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı**, 2015, s.751-762.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Galatasaray Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı : Feyza Yılmaz
Tez Başlığı : Türk Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşunun Kurucu Meclis ve TBMM'de Müzakeresi
Savunma Tarihi : 01.11.2017
Danışmanı : Prof. Dr. Rıdvan Akın

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı-Soyadı

İmza

Prof. Dr. Rıdvan AKIN

Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ

Doç. Dr. Demirhan Burak ÇELİK

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman Öztekin